BARRY STRAUSS

SPARTAKÜS

ROMA'YI SARSAN KÖLE SAVAŞI

ÇEVİRİ: SAMET ÖZGÜLER

Kronik

SPARTAKÜS:
Roma'yı Sarsan Köle Savaşı

—

BARRY STRAUSS

KRONİK KİTAP: 277
Antik Çağ Dizisi: 11

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Samet Özgüler

EDİTÖR
Bahattin Bayram

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Şubat 2022, İstanbul

ISBN
978-625-8431-23-0

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Barry Strauss, "The Spartacus War" özgün adıyla Simon and Schuster tarafından yayımlanan, telif hakları Kesim Ajans aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Barry Strauss

SPARTAKÜS

ROMA'YI SARSAN KÖLE SAVAŞI

Çeviri: Samet Özgüler

Kronik

BARRY STRAUSS

Savaş ve deniz tarihi konularında uzman olan Barry Strauss Cornell Üniversitesi Tarih bölümünde profesördür. Antik dünyada liderlik konusunda yaptığı araştırmalarla saygın bir yere sahiptir. Caesar, Hannibal ve Büyük İskender gibi siyasi ve askeri liderlerin stratejileri ve seferlerine dair dersler vermektedir. *Ten Caesars*, *The Death of Caesar*, *The Battle of Salamis* ve *Troya Savaşı* (Kronik, 2021) yazarın kaleme aldığı eserlerdendir.

SAMET ÖZGÜLER

1994 Ankara doğumludur. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olup Eski Çağ Tarihi bölümünde yüksek lisansa başladı. Klasik Filoloji ve Eski Çağ Tarihi gibi alanlardaki çalışmalarına devam eden Özgüler'in yayınevimizde Adrian Goldsworthy'den *Roma Nasıl Çöktü?* ile *Augustus*, Patrick N. Hunt'tan *Hannibal*, Jane Penrose'dan *Roma Ordusu* ve *Historia Augusta - Roma İmparatorları 1-2* çevirileri mevcuttur.

Josiah Ober ve Adrienne Mayor'a

İÇİNDEKİLER

Kronoloji • 9

Yazarın Notu • 15

Giriş • 17

SAVAŞIN ÇIKIŞI

1. Gladyatör • 29

2. Trakyalı Kadın • 47

İNTİKAM

3. *Praetor*lar • 69

4. Kılavuzlar • 89

5. Stoacı • 109

RİCAT

6. Dekimatör • 133

7. Korsan • 149

8. Balıkçı • 161

ÖLÜMÜNE

9. Kelt Kadınlar • 177

10. Spartaküs • 191

11. Muzafferler • 209

Sonuç • 223

Önemli Kişiler Sözlükçesi • 235

Kaynaklar • 239

Teşekkürler • 259

Dizin • 261

KRONOLOJİ

MÖ 135–132	I. Sicilya Köle Savaşı
133	Tiberius Gracchus, Roma'da reform yapmaya çalışır ve suikaste uğrar.
123–122	Gaius Gracchus, Roma'da reform yapmaya çalışır ve suikaste uğrar.
110–104	Iugurtha Savaşı
105	Cimbri ve Teutones kabileleri Romalıları Arausio'da (Orange, Fransa) yener.
104–100	II. Sicilya Köle Savaşı
104	Capua'da Vettius İsyanı
102–101	Marius, Cimbri ve Teutones kabilelerini iki kez yener.
91–88	"Müttefikler Savaşı" olarak bilinen, Roma'nın İtalyan müttefiklerinin isyanı
88–63	Mithridates Savaşları
88	Sulla, Roma'ya yürür ve nizamı tesis eder.
87	Marius ve Cinna, Roma'yı ele geçirir ve rakiplerini katleder.

85	Sulla, Trakya'ya akın yapar.
82	Collinus Kapısı Muharebesi; Sulla, rakiplerini katleder ve diktatör olur.
80–72	Sertorius'un İspanya'daki isyanı
79	Sulla'nın ölümü
73 İlkbahar-Yaz	Gladyatörler Capua'da isyan çıkarır, Vezüv'ü ele geçirir ve Glaber'i yener.
73 Yaz-Sonbahar	Sertorius, rakibi Perperna tarafından suikaste uğrar.
73 Sonbahar	Spartaküs, Campania ve Lucania'ya akın yapar ve Varinius'u yener.
73–72 Kış	Âsiler Thurii'yi işgal eder.
72 Kış-İlkbahar	Pompeius, Perperna'yı ele geçirir ve İspanya'daki isyana son verir.
72 İlkbahar	Âsiler Güney İtalya'ya döner.
72 Sonbahar	Crassus komutaya geçer, bir cohortta *decimatio* yapar ve Spartaküs'ü güneye doğru püskürtür.
71 Ocak	Spartaküs, korsanlarla müzakere yapar ve Messina Boğazı'nı geçmeye çalışır.
71 Nisan	Spartaküs'ün son muharebesi
71 Mayıs	Crassus hayatta kalan altı bin âsiyi çarmıha gerer.
70	Âsi grupları Tempsa'ya akın yapar; 29 Aralık günü Crassus, *ovatio* kutlar.
63	Mithridates'in ölümü
60	Octavius, Spartaküs'ün kalan son takipçilerinin de kökünü kazır.

Roma Cumhuriyeti, MÖ 73
Ren Nehri
Almanya
Atlantik Okyanusu
Galya
Alpler
Rhône River
Galya Cisalpina
Galya Narbonensis
Massilia (Marsilya)
İtalya
Roma
Illyricum
Tuna Nehri
Karadeniz
Epirus
Makedonya
Trakya
Bithynia-Pontus
Yakın İspanya
Lusitania
Sardinya
Achaea
Asia
Ephesus
Uzak İspanya
Atina
Sicilya
Cilicia
Afrika
Numidia
Akdeniz
Girit
Suriye
Iudaea
Kuzey Afrika
Mısır
Nil Nehri
0 Mil
500
0 Kilometre
500
© 2008 Jeffrey L. Ward

Spartaküs Savaşı Döneminde Roma Hakimiyetindeki İtalya, 73-71

© 2008 Jeffrey L. Ward

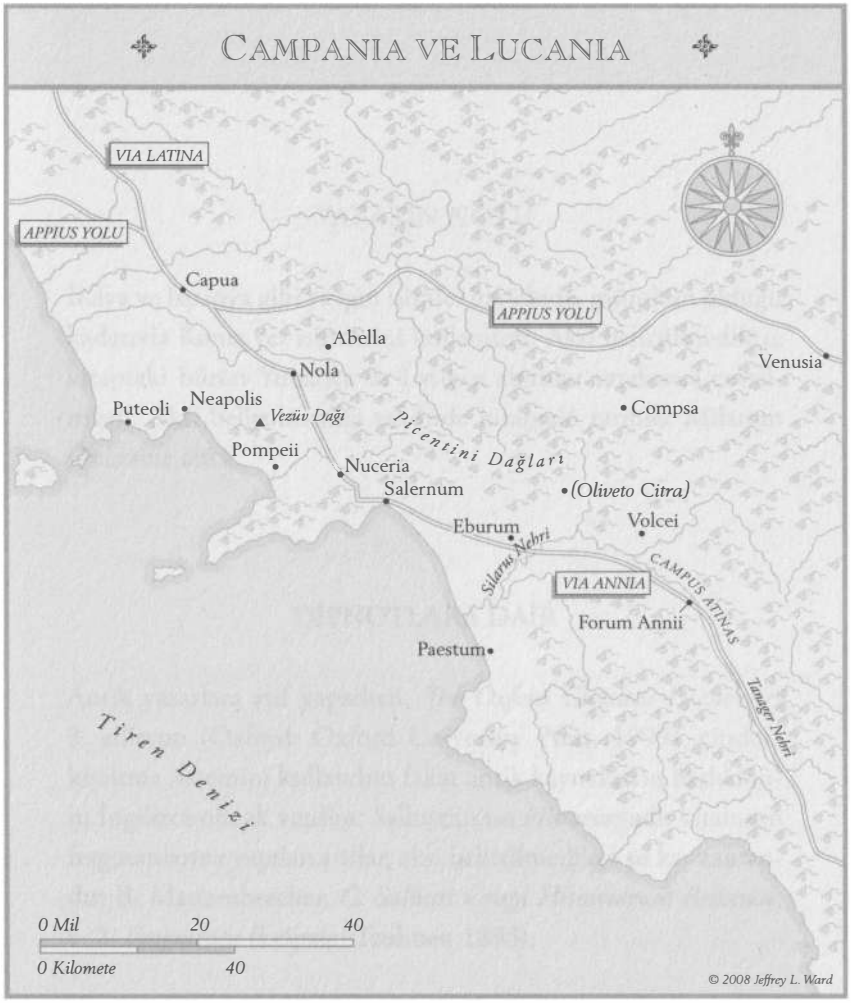
CAMPANIA VE LUCANIA
VIA LATINA
APPIUS YOLU
Capua
APPIUS YOLU
Abella
Nola
Venusia
Puteoli
Neapolis
Vezüv Dağı
Compsa
Picentini Dağları
Pompeii
Nuceria
Salernum
(Oliveto Citra)
Eburum
Volcei
Silarus Nehri
VIA ANNIA
CAMPUS ATINAS
Forum Annii
Paestum
Tanager Nehri
Tiren Denizi
0 Mil 20 40
0 Kilometre 40
© 2008 Jeffrey L. Ward

YAZARIN NOTU

İtalya ve İspanya gibi yaygın isimler haricinde, mümkün olduğu kadarıyla Roma yer isimlerini kullandım. Aksi belirtilmedikçe, kitaptaki bütün Yunanca ve Latince alıntılar tarafımca çevrilmiştir. Aksi belirtilmediği takdirde kitaptaki tarihler Milattan Öncesine aittir.

DİPNOTLARA DAİR

Antik yazarlara atıf yaparken, *The Oxford Classical Dictionary* 3. edisyon (Oxford: Oxford University Press, 1999) içindeki kısaltma sistemini kullandım fakat antik kaynakların başlıklarını İngilizce olarak verdim. Sallustius'un *Historiae* adlı kitabının fragmanlarına yapılan atıflar, aksi belirtilmedikçe şu kaynaktandır: B. Maurenbrecher, *C. Sallusti Crispi Historiarum Reliquae,* c. 2, *Fragmenta* (Leipzig: Teubner, 1893).

GİRİŞ

Lucius Cossinius çırılçıplaktı. Senatör, komutan ve kumandan Publius Varinius'un vekili Cossinius genelde baştan aşağı zırh takar ve sağ omzunda bronz bir iğneyle tutturduğu kırmızı bir pelerin giyerdi. Fakat şu an banyo yapıyordu. Savaş zamanı banyo yapmak bir lükstü ama iki bin askere yürüyüş süresince komuta ettikten sonra şüphesiz ki bu karşı koyması zor bir şeydi. Cossinius yaklaşırken, Pompeii yakınlarındaki lagünde yer alan Salinae'daki –"Tuz İmalathanesi"– malikane zemininde parıldayan havuzu görmüş olmalıdır. Yakınlarda, o günlerde aktif olmayan bir yanardağ olan Vezüv bulunuyordu. Bu dağın tepeleri, çam ve kayın ağaçlarıyla yemyeşildi. Bahçeleri elmalarla, bağları ise bir senatörün masasına yakışacak iyi şarap yapabilecek üzümlerle kaynıyordu. Bölge tavşan, sıçan ve köstebeklerle doluydu ve yerliler bu hayvanların etlerinden meze yapmayı çok severdi.

Cossinius tedbiri elden bıraktığı sırada düşman çoktan saldırmaya hazırlanmıştı. Kaçak köleler, gladyatörler ve barbarlardan müteşekkil bu grup silahlı bir ayak takımından ibaret olsa da o yaz Roma'yı hâlihazırda iki kez mağlup etmişlerdi. Liderleri güçlü olduğu

kadar kurnaz, genç olduğu kadar deneyimliydi ve en korkak yürekleri dahi cesaretle dolduran sözler ediyordu. O, Spartaküs'tü.

Alarma geçmek için muhtemelen yalnızca bir an vardı, belki de bir yüzbaşı alarm vermiş ya da bağırmıştı. Gelin hayal edelim: Cossinius sudan hızla çıktı. Kölesi, efendisinin pelerinini takmadan evvel, hızla atına yöneldi. Buna karşın Spartaküs'ün adamları, malikaneye öyle hızlı dalmıştı ki Cossinius zar zor kaçabildi. Düşman, bölgedeki yiyecek malzemelerini ele geçirdi. Bu erzaklar artık isyancı birliğini besleyecekti.

Köle ordusu Cossinius ve adamlarını ordugâhlarına kadar deli gibi kovaladı. Romalıların çoğu yeni toplanmış erlerden müteşekkildi. İtalya'nın bereketli topraklarından gelen bu çocukların hiçbir şeyleri yoktu ve kimileri dev gibi, kızıl saçlı, dövmeli ve zafer sarhoşu vahşi bir düşmana karşı ancak aceleye getirilmiş bir eğitim ile hazırlanmışlardı. Yüzbaşılarından gelen beddualar ve tehditlere karşın Romalıların bir kısmı kaçtı. Geri kalanı ise kaldı ve katledildi. Ordugâhtan silah ve zırhlarına kadar sahip oldukları her şey artık düşmana aitti. Lucius Cossinius yine çırılçıplaktı ancak bu kez ölüydü.

73 yılının sonbahar aylarıydı. İsyandan birkaç ay sonra, Roma halkı ve senatosunun kaderi kötüye gidecekti. Etrüsk maceracılarına aldırış etmeyen, Galyalıların istilasını savuşturan, Hannibal'in hücumuna karşı koyan, iç savaşa karşı dayanan, her yıl çıkan sıtma salgınlarını atlatan ve kendisini dünyanın lideri olarak düşünebilecek kadar güçlü hâle gelen şehir, artık firari bir gladyatörden korkuyordu.

Sadece satır ve şişlerle silahlanan 74 kişinin çıkardığı bir hapishane firarı, binlerce kişinin katıldığı bir isyana dönüşmüştü. Henüz bitmiş de değildi: Bir yıl sonra, bu birliğe, kabaca 60 bin âsi katılacaktı. İtalya'daki tahmini 1–1,5 milyon köle ile âsiler, köle nüfusunun yaklaşık %4'üne tekabül ediyordu. Bu sayıyı şöyle düşünelim: 19. yüzyılda Birleşik Devletler'de yaklaşık 4 milyon köle vardı ve Nat Turner'ın 1831 isyanında sadece 200 köle yer almıştı.

Roma daha önce de köle isyanlarıyla karşılaşmıştı, lakin bu seferki farklıydı. Önceki ayaklanmalar nispeten ya daha küçüktü ya da büyük olsa dahi daha uzak bir yer olan Sicilya'daydı. Ancak bu

muazzam ordu, Roma'dan yaklaşık bir haftalık yürüyüş mesafesine kadar gelmişti. Hannibal'in Alpleri aşmasından beridir yabancılar, İtalya kırsalına bu kadar zarar vermemişti. Daha önceki köle isyanları mistiklerin ve çete başlarının çevresinde bütünleşmişti, gladyatörlerin ve eski Roma askerlerinin değil. Spartaküs, Romalıların yüreğini ağızlarına getirmiştir. Âsi kölelerin başka hiçbir önderi bu kadar iyi hatırlanmamış ya da kendisinden bu kadar korkulmamıştır. Bir gladyatör olan Spartaküs, öldürme yetkisini haizdi, yani birbirlerini öldürme yetkisini. Romalılar, arena müsabakalarından dehşet büyüleniyordu, lakin âsi gladyatörler tiksinti ve sonrasında da korku yaratırdı.

Spartaküs, bugün kabaca Bulgaristan'a tekabül eden, Trakya'dan geliyordu. Romalılar Trakya'yı, vahşi savaşçılarıyla ve çok mutlu bir bölge oluşuyla tanırdı çünkü müttefikliğin yanında bölge ayrıca bir isyan yuvasıydı. Bir zamanlar Roma'ya hizmet eden müttefik bir asker olarak Spartaküs, Roma'nın başarı hikâyesi olmalıydı. Takipçilerinin hepsini, Romalılar nazarında barbar olan Trakyalılar, Keltler, Cermenler oluşturuyordu. Daha önceki köle âsiler, kentleşmenin yoğun olduğu Yunan Doğu'dan gelmişti; Romalılar öyle ya da böyle bu şehirlerin savaşçılarının yiğitliğini küçümsüyor ve barbarlara karşı savaşmaktan büyük korku duyuyorlardı.

Zamanlama işleri daha da kötüleştirdi. Spartaküs isyanı başladığında Roma, imparatorluğun her iki ucunda da büyük savaşlarla karşı karşıyaydı. Küçük Asya'da (bugünkü Türkiye) bir kral olan Mithridates, 88 yılında Roma'ya karşı büyük bir savaş başlatmıştı. Bu savaş, Yunanistan ile Trakya'ya kadar yayılmıştı ve 15 yıl sonrasında hâlen devam ediyordu. Bu sırada İspanya'da, muhalif bir Romalı komutan Sertorius da kaçak bir hükümet kurmuş, bölgedeki Romalı önderler yerel direniş hareketinin desteğini almıştı. Son olarak, aynı dönemde Girit kıyılarında da Roma filosunun başı, deniz hatlarını yağmalayan korsanlar ile dertteydi. Roma bu rakiplerinin hepsini nihayetinde yenmiş olsa da 73 yılında Spartaküs savaşının sonucu henüz belli değildi.

Ustaca bir propaganda yürüten Spartaküs, destek üssünü genişletme tehdidi saçıyordu. Sadece kölelere değil, ayrıca İtalyalı

milliyetçilere ve Mithridates destekçilerine de seslenen konuları gündeme getiriyordu. Nihayetinde, verdiği mesajlar muhtemelen kendi sancağındaki çok az özgür kişiye cazip gelse de Roma'yı korkutmak için yeterdi.

Spartaküs köle isyanı, Antik Çağ'daki en ünlü ve muhtemelen en büyük köle isyanıydı. Bu, Güney İtalya'yı içine alan, Roma'yı anayurdunda neredeyse savunmasız yakalayan, Roma ordularının dokuz kez yenilgi almasına yol açan ve Antik Çağ'ın en büyük askerî gücünü iki yıl boyunca tehlikede tutan bir isyandı. Peki bu nasıl mümkün oldu? İsyancılar neden bu kadar uzun süre iyi işler çıkardılar? Sonunda neden başarısız oldular? Ve dünyanın tek süper gücü böyle bir sorunun kendi arka bahçesinde ısrarla sürmesine nasıl izin verdi?

Bu, sinemaya aktarılması gereken bir hikâyeydi. 1960 yılında, Kirk Douglas'ın baş rolünde yer aldığı, Stanley Kubrick'in yönettiği bir Hollywood yapımı *Spartacus* çıktı. Çıktığında bir hit, şimdilerde ise bir klasik olan film, McCarthy döneminde Kongre'yi küçümsemek için hapishanede görev yaptıktan sonra yazan Howard Fast'in 1951 yılında çok satanlar listesine giren romanından uyarlanmıştır. En sonunda partiden ayrılan bir Amerikan komünisti olan Fast, Spartaküs'e hayranlık duyan ilk komünist değildi. Lenin, Stalin ve Marx da Spartaküs'ü, proleter devrimin modeli olarak görüyordu. 1919 Alman Marksist devrimcileri kendi gruplarına "Spartaküs Birliği" diyordu. Başarısızlığa uğrayan başkaldırıları daha sonra büyüyüp efsane oldu. Sovyet bestekarı Aram Khachaturian, Spartaküs hakkında yazdığı balesiyle 1959 yılında Lenin Ödülü kazandı.

Komünist olmayan devrimciler de Spartaküs'e hayranlık besliyordu. Tarihteki başarılı tek kitlesel köle isyanı Haiti Devrimi'nin kahramanı Toussaint L'Ouverture de Spartaküs'ü taklit etti. İtalya'yı birleştirmek için mücadele eden Guiseppe Garibaldi, bir romanda, Spartaküs hakkında ön söz yazmıştır. Siyonist devrimci Vladimir Jabotinsky, bu romanı İbraniceye çevirdi. Fransız Aydınlanma Çağı filozofu Voltaire, Spartaküs isyanını tarihteki belki de tek savaş

olarak görmüştür. Anti-komünistler bile Spartaküs'ü tasvip etti. Örneğin Ronald Reagan Spartaküs'ü özgürlük için fedakârlık ve mücadele gösteren biri olarak tasvip etmiştir.[1]

Spartaküs bir efsane malzemesi olsa da bir mit değildi. Lakin o bizim için bir bilmecedir. Spartaküs'ün yazdığı hiç bir şey yoktur. Takipçileri de hiçbir şey kaleme almadı. Günümüze ulaşan antik kaynaklar, muzaffer bakış açısıyla yazan Romalı ya da Yunan yazarların eserleridir. Daha da kötüsü, bunların yazdıklarının da çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Yine de bu yazılarda hiçbir kuşku yoktur: Spartaküs, gerçekti.

Plutarkhos (yaklaşık MS 40–120'ler) ve Appianos (yaklaşık MS 90'lar-160'lar), Antik Çağ'dan günümüze ulaşan en eksiksiz kaynaklardır fakat bunlar da kısa ve sonradan yazılmış (isyandan yüz elli ilâ iki yüz yıl sonrası) eserlerdir ve çözülmesi gereken sorunlar barındırırlar. Florus'un (yaklaşık MS 100–150) eserinde ise daha kısa bilgiler verilir, ancak verdiği kısa ve öz bilgiler çok önemlidir. Bu üç yazar, Sallustius (86–35) ve Livius'un (59–MS 17) önemli fakat çoğu kaybolmuş olan eserlerinden faydalanmıştır. Livius'un Spartaküs'ten bahsettiği kısımların neredeyse hiçbiri günümüze ulaşmadı. Sallustius'un ise savaşa ilişkin birkaç sayfalık seçme yazıları elimizde bulunuyor.

Spartaküs'ün döneminde yaşayan üç kişi daha eylemlerinden söz eder: büyük hatip Cicero (106–43), bilim insanı ve siyasetçi Varro (116–27) ve Iulius Caesar (100–44). Şair Horatius'tan (65–8) Aziz Augustinus'a (MS 354–430) diğer birçok antik yazar da Spartaküs'ten bahseder fakat çok az şey eklemişlerdir. Spartaküs isyanı kaynakları, Antik Çağ tarihi standartlarında bile çok azdır.

Öte yandan arkeolojik buluntular, topografya araştırmaları sonuçları ve gladyatör müsabakalarından (elbette ki gerçek silahlar olmadan) tutun da Spartaküs'ün adamlarının Vezüv'den aşağı inerken yaptıkları gibi üzüm bağlarını halat şeklinde dokumaya kadar

1 1982 yılı 8 Haziran günü Londra'da Birleşik Krallık Parlamentosu önünde yaptığı ünlü "Westminster Söylevi" için bkz. 1982, http://www.heritage.org/Research/ Europe/ WM106.cfm.

geniş yelpazede yapılan tarihsel rekonstrüksiyon denemeleri vardır. Sikkeler, duvar resimleri, sapan topları ve tahkimat kalıntıları da isyancıların İtalya kırsalında nasıl bir yol izlediğini kaydetmiştir. Türkiye'de bulunan gladyatör mezarlığında çıkan kemiklerde, gizemli talim izleri ve insanların can çekişerek öldüğü ihtimali görülür. Mezarlar, mabetler, kasabalar, altın ve demirler, plakalar ve resimler gibi bütün malzemeler, bizi, Yunan ve Roma metinlerindeki barbar tek tiplemesinin ötesine götürür. Son olarak Romalıların uyguladığı kölecilik de duvar yazıları, zincirler, müzayede binaları, köle mahalleleri ve hapishaneleriyle aydınlığa kavuşur.

Spartaküs'ün hikâyesi öncelikle bir savaş hikâyesidir: Gerilla taktiklerinde usta bir dâhinin yönettiği isyan ile düşmanı kendi oyununda yenmeyi yavaşça ve acı çekerek öğrenen geleneksel bir gücün yönettiği kontrgerilla hareketinin klasik bir örneğidir. Spartaküs Savaşı ayrıca bir etnik çatışma hikâyesidir. Spartaküs Trakyalıydı lakin çoğu adamı Keltti. Keltler mağrur, bağımsız ve çılgın adamlardı. Kabile ayrılıkları, isyankârları, şeflerini göz ardı eden, birbiriyle kavga hâlindeki hiziplere dönüştürmüştü. Özgürlük yürüyüşü yozlaşarak çete savaşına döndü ve tarihte sık sık olduğu gibi bu devrim de başarısız oldu.

Spartaküs'ün hikâyesi ayrıca bir aşk ve mücadele hikâyesidir. Spartaküs'ün bir karısı ya da metresi vardı lakin bu kadının ismi kayıtlarda geçmez. Bir Dionysios rahibesi olan bu isimsiz kadın, insanları hareket geçiren bir mesaj veriyordu. Roma'nın başına daha önce gelen köle isyanlarının fitilini ateşleyen ve Doğu Akdeniz'de on beş yıldır süregelen Roma karşıtı savaşı hâlen körükleyen bir özgürlük ilahiyatı kullanıyordu. Spartaküs'ün kutsal bir misyonu vardı.

Spartaküs Savaşı ayrıca kimlik siyasetine dair bir hikâyedir. Roma'ya başkaldıran Spartaküs, kabul ettiğinden daha fazla Romalıydı ve şüphesiz Romalıların kabul edebileceğinden de daha Romalıydı. Romalıları sadece bir yabancı olduğundan değil, onlara yakın biri olduğu için de korkutuyordu.

Spartaküs, Roma'ya hizmet eden bir askerdi ve davranışları Romalılara kendi kahramanlarını anımsatmış olabilir. Roma'nın

belki de en mert komutanı Marcellus gibi o da düşman komutanını kendi elleriyle öldürmeye büyük özlem duyuyordu. Cicero gibi bir hatipti. Cato gibi basit zevkleri olan bir adamdı. Gracchus'lar gibi servetini adamlarıyla paylaşmaya inanırdı. Brutus gibi özgürlük için savaşıyordu.

Söylenenlere göre Spartaküs, en hırslı Romalılardan biri gibi tanrılardan biriyle kişisel ilişki kurmuştu: Caesar gibi Spartaküs de alın yazısı olan bir adamdı. Ölümünden çok kısa bir süre sonra insanlar Spartaküs'ün geri geleceğine dair rüya görmeye başladı. Fani Spartaküs, Roma'nın başına dert olmuştu. Efsanesi hâlâ imparatorlukları titretebilir.

Spartaküs Savaşı, köle isyanlarının ne kadar zor olduğuna dair de bir hikâyedir. Spartaküs'ün köleliği kaldırmak isteyip istemediğini bilmiyoruz. Lakin istediyse, hedefini düşük tutmuştur. O ve adamları sadece gladyatör, çiftçi ve çobanları özgür bıraktı. Kırsal işçilerinden daha yumuşak ve daha elit bir grup olan kentli kölelerden kaçındılar. Onlar köleleri, sadece özgürlük değil ayrıca milliyetçilik, din, intikam ve zenginlik temalarını haykırmaya çağırdı. Bir diğer paradoks da şudur: Belki de bu kişiler özgürlükçülerdi fakat âsiler yıkım getirmişti. Güney İtalya'da yiyecek ve bela peşinde koşarak bölgeyi harap etmişlerdir.

Nihayetinde hikâye dönüp dolaşıp Spartaküs'e gelir. Kimdi o? Ne istiyordu? Vereceğimiz cevaplar Spartaküs'ün söylediklerinden ziyade –ki bu konuda çok az şey biliyoruz– yaptıklarına odaklanmalı. Zorunlu olarak spekülatif olmalıyız. Fakat bu spekülasyonlarda ihtiyatlı olabiliriz çünkü Spartaküs'ün eylemlerinin sesi yüksek çıkar. Bunlar, kendi durumunda olduğu gibi isyan ve ayaklanmaların zamansız olma özelliğine birebir uyarlar.

Roma büyük, güçlü ve yavaştı. Spartaküs ise küçük, aç ve hızlıydı. Roma yaşlıydı ve kendi düzeni vardı. Spartaküs ise bir yenilikçiydi. Roma hantalken Spartaküs cevvaldi. Romalılar, Spartaküs'ün kurduğu pusulardan, gece yaptığı hamlelerden, ani sapmalardan ve hızlı kanat saldırılarından o kadar çok çekmiştir ki en sonunda onunla savaş meydanında yüzleşmekten vazgeçmişlerdir. Romalılar

çatışmaya girme riskini almadan önce Spartaküs'ün birliklerini bölme ve onları açlığa mahkûm etme konusunda ısrarcı oldular.

Antik kaynaklar tutkulu, özgürlüğe aç ve intikam için yanıp tutuşan bir adam tasvir ederler. Spartaküs'ün eylemleri ise farklı bir hikâye anlatır. O bir deli fişek değil, duygularını kontrol eden bir adamdı. Spartaküs, sürekli kontrolden çıkan bir koalisyonu bir arada tutmaya çalışan bir siyasetçiydi. Mizacen ya da eğitimle olsun ya da olmasın bir şovmendi. En büyük dayanağı kendi bedeniydi fakat Spartaküs de yılandan ata değin kendi imajını şekillendirecek birçok sembol kullanmıştır. Bir şahsiyet kültü, on binlerce takipçiyi cezbedebilirdi fakat bunun bedeli o insanları yenilmezlik yanılgısına çekmekti.

Spartaküs Trakyalıydı ve Trakya'da savaş en onurlu işti. Spartaküs ismi –"Sparadakos'un Latincesi"– muhtemelen "Mızrağıyla Ünlü" olarak çevrilir. Trakyalılar usta binicilerdi. Bu ise onları hızlı, hareketli ve piyade olarak doğup, süvarilik konusunda pek yetenekli olmayan Romalılardan tamamen farklı kılıyordu. Trakyalılar ayrıca gerilla savaşında ustaydı. Piyade askerler için hafif zırhlar ve vur-kaç taktikleri geliştirmişti. Ağır zırhlı Romalılar bu alanda savunmasızdı. Roma ordusundaki bir yardımcı birlikte hizmet etmesi sayesinde Spartaküs, geleneksel harp metotlarında da iyi yetişmiştir.

Konu Romalılar olduğunda kaynaklarımız, hâlen kısıtlı olsa da daha iyi konumdadır. Sürekli kontrgerilla stratejileri uygulamak zorundaydılar. Meydan muharebesinden kaçınırken, geleneksel olmayan taktiklerle kendilerine zarar veren bir düşmanın yerini saptamak, onu kıstırmak ve yok etmek zorundaydılar. Bunu yapabilmek, istihbaratta üstünlük elde etmeyi, bu ise yöreleri iyi bilmeyi gerektiriyordu. Yine de Romalılar hiçbir zaman halk desteği kazanma stratejisi benimsememiş olsa da yerlilerle baş etme konusunda bekleyebileceğimizden daha çok hassasiyet göstermişlerdir.

Romalıların aklında Spartaküs'ten daha fazlası vardı. 73 yılında Roma, birçok yara almış bir şehirdi. İtalya, Roma ile genelde isteksiz müttefikleri arasında bölünmüş bir yarımadaydı. Roma yüzyıllar boyunca, Yunanlar, Etrüskler, Samnitler, Lucanialılar ve

Bruttialıların dahil olduğu İtalya'nın karmakarışık halkları üzerinde hakimiyet kurmuştu. Birçok kez gerginlik olmuş, 20 yıl öncesinde de bu büyük bir isyana dönmüştü (91–88). İtalya Savaşı (diğer adıyla Müttefikler Savaşı) Roma'nın barış sağlamasından önce üç yıl boyunca kanlı muharebelere ve kuşatmalara sahne olmuş, Roma bütün müttefiklerine vatandaşlık vermiştir. Özellikle de güneyde, bazı İtalyalılar hâlâ sinirli ve yatıştırılmamış hâldeydi. İtalya Savaşı'ndan sonra, Sulla ile yaşlı rakibi Marius'un varisleri arasındaki iç savaş çıktı. Sulla galip geldi ve diktatör olarak görev yaptı lakin 79 yılında emekli olup bir yıl sonra ölünce, 77 yılında iç savaş tekrar alevlendi. İtalya'da 73 yılında barış hâkimdi fakat yarımadada lejyon yoktu ve yeniden sorun çıkabilirdi: Lejyonlar, Roma'nın birçok düşmanıyla savaşmaları için yurtdışına gönderilmişti.

İtalya kırsalında, genelde firari ve bazen silahlı isyanlara katılan büyük bir köle nüfusu vardı. Kısacası 73 yılında Roma İtalya'sı, yaz sıcağı altındaki kupkuru bir ormandı. Spartaküs bu ormanı ateşe verecekti.

SAVAŞIN ÇIKIŞI

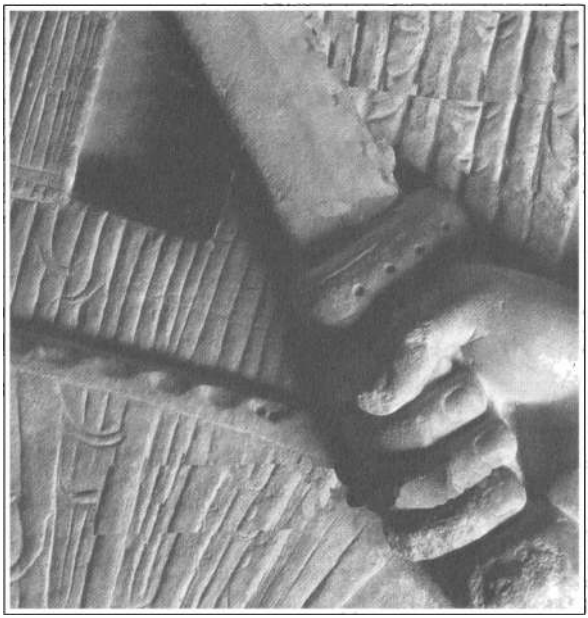

1

GLADYATÖR

Spartaküs, *murmillo* denilen bir ağır sıklet gladyatördü.[1] Kaynakların söylediği üzere "muazzam bir güç ve ruha sahip" bir adamdı[2] ve 30'lu yaşlarındaydı. *Murmillo*lar, arenada yaklaşık olarak 20 kilo kadar zırh ve silah taşıyan büyük cüsseli adamlardı. Yalın ayak ve üstü çıplak dövüşürlerdi. Spartaküs gibi Trakyalıların gururla vücutlarına renk verdiği dövmeleriyle de bu üstleri daha da belirgin olurdu. Her bir *murmillo* bronz miğfer, kemerli bir peştamal ve muhtelif kol ve bacak zırhları giyerdi. Büyük, dikdörtgen kalkanla (*scutum*) ile yaklaşık 45 santimetre uzunluğunda geniş bir bıçağı olan bir kılıç taşırlardı. *Gladius* denilen bu kılıç, gladyatörlerin ve Roma lejyonerlerinin standart silahıydı.

Spartaküs'ün arena kaydına dair hiçbir şey bilmesek de bir öğleden sonra dövüşe girişini hayal edebiliriz. Romalılar hayranı oldukları oyunlara ilişkin yığınla kanıt bırakmışlardır ve yakın tarihte yapılan rekonstrüksiyonlar da bu tabloyu zenginleştirir. Örneğin, Hollywood'un birçok kişinin dahil olduğu dövüşler tasvir etmesine

1 Florus, *Epitome* 2.8.12.

2 Sallust, *Histories* frg. 3.90.

karşın, Spartaküs'ün tek bir kişiyle dövüşmüş olabileceğini biliyoruz. Gerçek gladyatörler, heyecan verici bir mücadele yapması için dikkatle seçilen çiftler hâlinde dövüşürlerdi lakin ömürleri pek de uzun değildi.

Spartaküs gibi bir *murmillo*, başka bir *murmillo* ile asla dövüşmezdi. Bunun yerine bir *thraex* ile eşleşirdi. *Thraex* "Trakyalı" anlamındadır ancak Spartaküs arenada ülkesini temsil etmiyordu. Bunun sebebi, belki de efendisinin, kölesinin ulusal gururunu kışkırtmaktan korkmasıydı. Bir *thraex* ağır sıklet gladyatördü fakat daha seri ve daha atik de olması gerekiyordu. Silah ve zırhları *murmillo*lara benziyordu fakat *thraex*lerin taşıdığı küçük kalkan (*parmula*) onları daha hafif ve daha hareketli kılıyordu. Ayrıca *thraex*ler, Trakyalıların muharebede kullandıklarına benzer bir kıvrımlı kılıç (*sica*) taşıyorlardı.

Gladyatör müsabakaları genellikle tahta silahlarla ısınmayla başlardı. Akabinde "keskin demir" silahlar getirilir[3] ve jilet gibi keskin olduklarından emin olunurdu. Bu esnada Spartaküs ve rakibi ölmeye hazırlanıyordu. Lakin bunu, oyunlara sponsor olan kişiyi selamlayarak yapmıyorlardı. "Ölmek üzere olan bizler sizi selamlıyoruz!" şeklindeki ünlü savaş narası nadir ve daha sonraları oluşan bir istisnadır. Bunun yerine bir gladyatör maçı çoğunlukla obua gibi nefesli bir çalgı olan *tibia*dan verilen işaretle başlardı.

Müsabaka, bir zarafet ve vahşet karışımıyla açılırdı. Gladyatörler saldırıya geçse de kılıçlarını nadiren vuruşurdu çünkü bıçakları çok kısaydı. Bunun yerine kılıçlarını saplamak, kalkanlarını da gelen darbeleri savurmak için kullanırlardı. Böyle yaparak rakibini öne iter ya da kılıçlarını yatay şekilde çevirerek rakibine ucuyla vururlardı. Dövüşün simgesi kılıçların metal şakırtısından ziyade, kalkanların çarpışışı ve gümleme sesiydi.

Yaklaşık yedi kiloluk kalkanıyla güçlü bir *murmillo* çok sert bir darbe vurabilirdi lakin daha hızlı *thraex*ler yaklaşık üç kiloluk

3 Latince *ferra acuta*. Bkz. Marcus Junkelmann, "Familia Gladiatoria: The Heroes of the Amphitheatre", *Gladiators and Caesars: The Power of Spectacle in Ancient Rome*, Eckart Koehne ve Cornelia Ewigleben, ed., İngilizcesi Ralph Jackson (Berkeley: University of California Press, 2000), 66.

*parmula*larıyla art arda daha hızlı darbeler indirebilirdi. *Thraex*in kıvrımlı kılıcının ne kadar hasar verebileceğini bilen Spartaküs, böğrünü korumaya aldı. Çarpışmayı dik bir açıyla devam ettirmeyi deneyip, sol omzu ve sol ayağını sürekli öne çıkardı, böylece baskıyı devam ettirirken rakibinin açılmasını engellemiş oldu. *Thraex*in, küçük kalkanıyla darbe vurmasını ve bu şekilde gücünü azaltmasını engellemek için kalkanını bedenine yakın tuttu. Spartaküs arada bir kalkanını aniden öne getiriyor, *thraex*in dengesini bozmak için güçlü bir vuruş yapıyordu.

Spartaküs'ün böğrüne yaptığı saldırıyı bertaraf eden *thraex*, Trakyalı gladyatörün korunmasız kalan sağ bacağına saldırmış olabilir. Hatta sağ kolunu Spartaküs'ün kalkanının üzerine tüm gücüyle indirip, çok daha zor bir sıçrama hamlesi denemiş ve kıvrımlı *sica*sını ona saplamaya çalışmış da olabilir. Lakin bu ölümcül hamleler başarısız olduysa, Spartaküs'e aniden açılma şansı vermiş olabilir. Spartaküs için yapılacak basit hamle büyük ihtimalle vuracak gibi yapıp, *thraex*i bu şekilde kendisine saldırmaya cezbetmekti. Lakin o, bu saldırıyı bertaraf etmeye ve ölümcül bir karşı saldırı yapmaya hazırdı.

Dövüşlerde sık sık olduğu üzere, kısa süre içinde alınan bir darbe kişide kanamaya yol açıyor yapıyor ancak ölümcül bir yara açmıyordu. Ne kadar yaralı, yorgun ve terli olsa da adrenalin pompalayan bu kişi dövüşe devam eder, bu esnada sürekli taktik değiştirirken ayakta düşünmeye devam ederdi. Görünüşe göre çoğu müsabaka sadece on ilâ on beş dakika sürüyordu ancak bir süre sınırlaması yoktu. Dövüş, bir kişi kazanana kadar devam ederdi. Bu esnada her bir dövüşçü, kalabalığın gürültüsüne ve müsabakaya eşlik eden bando enstrümanlarına zihnini kapamalı ve yalnızca dövüşe odaklanmalıydı. Ayrıca kuralları da bir şekilde aklında tutmalıydı. Gladyatör savaşları kuralsız mahalle kavgaları değildi. Kuralları uygulayan bir hakem (*summa rudis*) ile yardımcısı (*seconda rudis*) vardı. Bir dövüşçü için en önemli kural, rakibini yaraladıktan sonra geri çekilmekti.

Gelin Spartaküs'ün düşmanının dengesini bozduğunu, kalkanını elinden attığını ve kolundan yaraladığını hayal edelim. Trakyalı

gladyatörümüz sonrasında yaralanan adamdan geri çekilmiş olmalı. *Thraex*in işini bitirip bitirmemek gladyatöre ya da hakeme bağlı değil, oyunu sahneye koyan kişiye (*editor*) bağlıydı.

Bu kişi ise genelde seyircilere sorardı. Yere düşen bir savaşçı için verilecek karar, kader anıydı. Eğer izleyici kitlesi, kaybetmekte olan gladyatörü sevmiş ve iyi dövüştüğünü düşünmüşse, salıverilmesini isteyebilirlerdi. Lakin kaybedenin ölmeyi hak ettiğini düşünürlerse, hiç utanmayıp "öldür onu!" diye bağırabilirlerdi. İzleyiciler parmaklarıyla hareket yapıyordu fakat bugün düşündüğümüz şeyin tam tersi geçerliydi: Baş parmağın düz tutulması, ölüm demekti.

Bu durumda, kaybeden gladyatörün, yaralarından ötürü yapabilirse, diz çökmesi, kazananın da son darbeyi vurması beklenirdi. Bu sırada o dönemki deyişteki gibi kaybeden "demiri alır", kalabalık da "işte aldı!" diye bağırırdı. Bundan sonra ceset, sedyede morga gönderiliyordu. Belki numara yapıp ölmemiştir diye cesedin boğazı morgda kesiliyordu. Ardından defin işlemi yapılırdı.

Bu esnada Spartaküs, ödüllerini almak üzere galip podyumuna çıkmış olabilir. Ödüller, bir miktar para ile bir palmiye dalıydı. Köle olsalar da bu kişiler para biriktirebiliyordu. Podyumdan indikten sonra Spartaküs, palmiye dalıyla arena etrafında zafer turu atmış ve kalabalığın onayını kazanmış olmalı.

Bu, pek başarı ihtimali olmayan bir devrim okuluydu. Yine de bu tür dövüşler, Antik dünyanın en vahşi köle isyanını başlatacak adamların kanını sertleştiriyordu.

Spartaküs, Gnaeus Cornelius Lentulus Vatia adında bir kişinin sahip olduğu gladyatör kışlalarında yaşıyor ve talim yapıyordu. Vatia bir *lanista*, yani gladyatör satın alıp eğiten, daha sonra da bunları gladyatör oyunları düzenleyenlere kiralayan girişimciydi. Vatia'nın işi, Napoli'nin yaklaşık 24 kilometre kuzeyindeki Capua şehrindeydi.[4] Burası İtalya'nın, iklimiyle ünlü bir bölgesi olmasına rağmen

4 Antik Capua'nın kalıntıları bugünkü Santa Maria Capua Vetere şehrinde bulunur. Günümüzde "Capua" olarak alınan yer Antik Çağ'da Casilinum'du.

muhtemelen Spartaküs yılda üç yüz gün güneşli olan bölgenin tadını çıkaramıyordu.

Spartaküs, muhtemelen yayan ve şüphesiz zincirlere bağlı şekilde Capua'dan Roma'ya gelmek zorundaydı. Büyük ihtimalle yanında, kendisine bağlı kişiler de vardı. Roma'da Vatia'ya köle olarak satıldı. 1. yüzyılda, Capua'da muhtemelen bir köle tüccarının mezar taşına oyulan bir köle ticareti sahnesi hayal edin.[5] Köle bir kaide üzerinde, kuvvetle muhtemel ahşap bir müzayede bloğunda duruyordu ve üzerindeki peştamal haricinde çıplaktı. Bu, Roma köle pazarlarındaki standart uygulamaydı. Ayrıca köleyi, ayağına tebeşirle çizik atarak işaretlemek de olağandı. Rölyefte görülen sakallı ve geniş omuzlu, uzun kollu köle, ağır iş için hazır durumda bulunuyordu. Eserin sanatçısı, bir güç dengesizliği göstermek için orantısız boyutlar kullanmıştır çünkü köle, yanındaki özgür vatandaşa göre çok daha küçük gözüküyor.

Spartaküs'ün Capua'ya dair ilk gördüğü şey şehrin surları ya da tapınaklarından ziyade amfitiyatrosu olabilir. Bu yapı, şehir surlarının dışında ve hemen kuzeyinde, Appius Yolu'nun yakınında bulunuyordu. İtalya'nın ilk taş amfitiyatrolarından biri olan yapı, alçak ve sağlam biçimdeydi. Geç Cumhuriyet döneminde inşa edilen arena, Spartaküs'e şehre dair ilk izlenimlerini vermiş olmalı.

Spartaküs'ün hayatının büyük kısmı, Balkanların geniş ovaları ve dolambaçlı tepelerinde geçmişti lakin şimdilerde görüş alanı Vatia'nın tesislerinden fazlası değildi. Kimi zamanlarda da Capua'ya dair çok az şey görüyordu. Şehirle işi arasında çok ortak nokta yoktu. Roma'nın nezdinde bu ikisinin de bir önemi bulunmuyordu ve bunlar köle emeğine dayanıyordu. Her biri, köleler için bir tırmanma merdiveni görevi görüyordu ancak bir fark vardı: Vatia evinin dışındaki merdiven bazen özgürlüğe kapı aralıyordu fakat içeride genellikle ölüm vardı.

Spartaküs, Capua'ya giden uzun yolu kullanmıştı. Gençken memleketi Trakya'da, Roma ordusundaki müttefik bir birimde

5 Publilius Satyr'in mezar taşı, bkz. Theodor Mommsen vd., *Corpus Inscriptionum Latinarum,* 17 cilt (Berlin: 1863–1986), cilt. 10, 8222.

hizmet etmişti.[6] Romalılar bu birimlere *auxilia* (tam manasıyla "yardım"), buradaki adamlara da yardımcı birlikler diyordu. Bu birimler, Roma vatandaşlarıyla sınırlı lejyonlardan ayrıydı. Yardımcı birlikler lejyoner olmasa da Roma askerî disiplinine dair bir şeyler biliyorlardı. Eğer Roma ordusunun nasıl işlediğini önceden görmüş olduğunu hatırlarsak, Spartaküs'ün hayatının sonraki dönemlerinde Roma'ya karşı kazandığı askerî başarılarını anlamak daha kolaydır.

Yardımcı birlikteki bir nefer olarak Spartaküs muhtemelen Roma'ya askerî hizmetini yerine getiren, fethedilmiş bir halkın temsilcisiydi, yani büyük ihtimalle paralı askerden ziyade askere alınan bir kişiydi. Bir âsi olarak komutan özelliklerini gösterecekti ki bu, Romalıların hizmetinde bir subay olduğuna işaret edebilir. Her halükarda o bir süvariydi.

Roma'nın süvarilerinin neredeyse hepsi yardımcı birliklerdeydi. Hiçbiri, Trakyalılar kadar vahşi atlılar değildi. Makkabilerin İkinci Kitabı'nda,[7] (Kitab-ı Mukaddes'in bazı sürümlerinde yer alır) at üstünde Trakyalılara dair müthiş bir tabloda, Dositheus adındaki çok güçlü bir Yahudi'yi yenen bir paralı asker onun kolunu koparır. İsimsiz Trakyalı, Dositheus'un pelerininden yakaladığı komutan Gorgias'ı işte bu şekilde kurtarmıştır. Bu, 163 yılında yaşanmıştır. 130 yılında ise bir Trakyalı süvari, kılıcıyla attığı tek bir darbeyle bir Romalı komutanın kellesini uçurmuştur. 50 yıl sonra Romalılar, bu düşüncelerle hâlâ dehşet duyuyordu.

Bir yazara göre, Spartaküs, daha sonra firar etmiş ve Romalıların *latro* dediği biri olmuştur.[8] Bu kelime "hırsız", "haydut" ya da "yol kesici" anlamına gelse de "gerilla asker" ya da "isyancı" da demektir. Romalılar, aynı kelimeyi her birini kapsayacak şekilde kullanıyordu. Spartaküs'ün güdülerini sadece tahmin etmekle kalabiliriz. Belki de birçok Trakyalı gibi o da Mithridates'in Roma'ya karşı savaşına katılmaya karar vermişti. Veyahut özel bir sıkıntısı vardı ya da suç işleyeceği bir hayata sürüklenmişti. Ayrıca Trakya, Makedonya, hatta

6 Florus, *Epitome* 2.8.7.

7 2 Maccabees 12:35.

8 Florus, *Epitome* 2.8.8.

İtalya'ya yahut başka bir yerden kaçıp kaçmadığını bilmiyoruz. Her ne olursa olsun, *latro* olarak geçirdiği günlerden sonra Spartaküs ele geçirildi, köle ve gladyatör olmaya mahkûm oldu.

Prensipte Roma, gladyatör statüsünü sadece çok ciddi suç işleyen kişilere ayırıyordu. Spartaküs her ne yapmışsa, Roma standartlarına göre böylesi ciddi bir cezayı hak etmemiş olsa gerek. Bir kaynaktan daha fazlası[9] Varro'dan öğrendiğimiz kadarıyla, masumdu. Varro, gladyatör savaşı esnasında hayatının en iyi dönemindeki bir Romalı yazardı. Suçsuz olduğunu bilmek, Spartaküs'ün isyanının alevini daha da artırmış olmalı. Her ne olursa olsun Spartaküs, artık Vatia'nın malı olmuştu. Trakyalının hayatının bir sonraki ve muhtemelen son eylemi başlamak üzereydi.

Capua, gülleri, mezbahaları ve gladyatörleriyle ünlüydü. Şehir şişko, zengin ve siyasi bir harem ağası gibiydi. 216 yılında, Kartaca Savaşları esnasında Capua, müttefiki Roma'ya, Kartaca'nın en büyük komutanı Hannibal uğruna ihanet etmişti. Romalılar 211 yılında Capua'yı yeniden fethettikten sonra, özerk yönetimini ortadan kaldırmak ve idareyi bir Roma valisine vermek suretiyle şehri cezalandırmıştır.

Yine de Capua toparlanmış, her zamankinden daha zengin olmuştur. Şehir, metal eşyalar ve tekstil ürünleri merkeziydi. Ayrıca tahıl üretim merkezi ve Roma'nın domuz ve koyun eti pazarı olması kadar, İtalya'nın parfüm ve tıp merkeziydi de. Capua, Apeninlerin eteklerinde, İtalya'nın engebeli ve dağlık bölgesinde yer alır. Güneyde bulunan düz ovada, tarlaların kahverengi olduğu yaz ayları sıcak ve buğulu, tarlaların yeşil olduğu kışları ise yağmurlu ve canlı geçer. Avrupa'nın en verimli topraklarından biri olan bölge *Campania Felix*, yani "Şanslı Campania" olarak bilinir.

Capua şanslıdır ancak işçilerinin bakış açısından bu durum böyle değildir. Capua hem kentte yetişenler hem de ithal edilenler olmak üzere köle nüfusunun yoğun olduğu bir yerdir. Köle sayısı, Capua'yı, İtalya'nın geri kalanından tür bakımından değil derece bakımından

9 Sosipater Charisius 1.133 (ed., Keil).

ayırır. 200'den sonra Roma'nın yayıldığı 125 yıl boyunca İtalya'ya köle akmıştır. Spartaküs'ün zamanında yarımadada tahmini 1–1,5 milyon köle vardı ve bu belki de İtalya halkının %20'siydi.

Bu dönem, antik dünyadaki sömürgeciliğin en revaçta, sefaletin zirvede ve özgürlüğün nadir olduğu bir safhaydı. Yine de çoğu özgür doğumlu, bazısı da eski askerler olan kölelerin iyice biriktiği bir evreydi. Buna ek olarak, kimi kölelerin seyahat etme ve hatta silah taşıma hakkı vardı. Son olarak yakınlarda bulunan dağlardan gelen birçok sığınmacıyı düşünün. 60 yıllık bir süre içinde Sicilya ve Güney İtalya'da, tarihteki en büyük üç köle isyanının yaşanmış olması bir tesadüf değildir: Bunlardan ikisi, Sicilya Adası'ndaki köle isyanları (135–132, 104–100), diğeri ise Spartaküs isyanıdır.

Kırsal kesimde, köle kitleleri tarlalarda, genellikle pranga vurulmuş bir şekilde çalışır, geceleri de çoğunlukla hapishane benzeri kışlalarda geçirirlerdi. Çoban olarak kullanılan diğerleri ise kendi başının çaresine bakmaya ya da açlığa terk edilirdi. Bu sırada kasabalarda köleler, dükkanlardan okul ve mutfaklara kadar her alanda çalışırdı. Capua'da, köleler özgürlüklerini kazandığında alınan %5 oranındaki vergiyi toplayan köleler bile vardı. Şanslı bir küçük kesim özgürlüğünü kazanıp zenginleşiyordu. Kimileri köle ticaretine dahi giriyor ve geçmişlerine yüz çeviriyordu. Söz gelimi Capualı bir azatlı, çiftliklerde çalışan kölelere yılda bir verilen kaba yün pelerinleri üreterek zenginleşmekte bir mahsur görmemişti.

Kaba saba ve açgözlü insanların yaşadığı Capua'nın talihinde, gladyatör oyunlarının merkezi olmak vardı. Bu şehrin güneşli havası, talim yapan dövüşçüler için ideal görülüyordu. Bu yüzden Roma'daki menajerler, yetenekli gladyatör keşfi yapmak için kente gelirdi. Iulius Caesar'ın dahi Capua'da bir gladyatör okulu olacaktı.

Buna rağmen 73 yılında, İtalya'daki en büyük gladyatör oyunlarına ev sahipliği yapan Capua değil, başkent Roma'ydı. Roma'daki ihtiyatlı elit kesim gladyatörlerin kentte barınmasını istemezdi. Şiddet ve tehlikeli dolu bu adamlar, Roma kümeslerindeki tilkilerdi. Bu yüzden onları başkent dışında tutmak daha güvenliydi. Capua, ideal bir yerdi: Sadece yaklaşık 200 kilometre uzaklıktaydı

ve dünyadaki en ünlü yol olan Appius Yolu ve bir diğer büyük yol olan Latin Yolu (Via Latina) ile Roma'ya bağlıydı.

Bu yollardan birinde, yol boyunca prangalara vurulmuş şekilde seyahat eden Spartaküs, belki yolculuktan sonra belki de önce yeni iş arkadaşlarıyla tanıştı. Bu, her kesimden kişinin olduğu karışık bir gruptu. Neredeyse hepsi, doğum yoluyla, sivillerin esir etmesi ya da satın almasıyla veyahut savaş tutsağı olması dolayısıyla köleydi. Çoğu Trakyalıydı. Roma'nın sınırlarındaki Makedonya eyaletinde bitmek bilmeyen savaşlar ve Trakyalıların savaş için besledikleri ateşli tutkuları sayesinde, Trakya'dan Roma'ya sürekli köle akışı oluyordu.

Trakyalılar avlanmayı, içmeyi ve savaşmayı severdi. Vahşet namı yürüyen kavgacılar olarak doğarlardı. Örneğin Trakyalı süvariler, 171 yılında Callinicus'taki bir çatışmada Romalıları yendiklerinde, "sanki uzun süredir kafeste tutulmuş ve sonradan canlanmış vahşi hayvanlar gibi" dövüşmüşlerdi.[10] Ordugâhlarına şarkı söyleyerek ve düşmanlarının kesik kafalarını sapladıkları mızraklarını sallayarak dönmüşlerdi.

Roma dünyasında, benzer şekilde savaş için can atan bir diğer halk da Keltlerdi. Romalı yazar Strabon, Keltlerin "savaş konusunda tam anlamıyla çılgın" olduğunu söyler: "Onlar enerjik kişilerdir ve hemen bir dövüşe girmek isterler,"[11] Vatia'nın gladyatörleri arasındaki ikinci büyük grubu Keltler oluşturuyordu. Kaynaklar onlardan Galyalı olarak söz eder, şüphesiz bazıları Galya'dan, yani günümüz Fransa'sından geliyordu. Bu kişiler, 80 ve 70'li yıllarda Galya'da düzenlenen birçok küçük askerî operasyonda esir düşmüş olabilir. Hatta 102 ve 101 yılında Marius'un aldığı büyük zaferlerde ele geçirilen esirlerin çocukları da olabilirler. Fakat çoğu muhtemelen siviller tarafından köle olarak satılmış kişilerdi: Bir Galyalı kölenin rayiç bedeli bir amfora şarap kadardı.[12] Romalılar, 1. yüzyılda Galya'ya yılda

10 Livy, *History of Rome* 42.59.

11 Strabo, *Geography* 4.4.2, çev. Philip Freeman *War, Women, and Druids: Eyewitness Reports and Early Accounts of the Ancient Celts* (Austin: University of Texas Press, 2002), s. 12–13.

12 Diodorus Siculus 5.25.3–4.

tahmini olarak 40 milyon amfora şarap (yaklaşık 10 milyon litre) şarap ihraç etmiş ve karşılığında belki de 15.000 kadar köle almıştır.[13]

Fakat Vatia'nın Keltlerinin bazıları Balkanlardan gelmiş olabilir. Burası Kelt nüfusunun merkeziydi ve 80 ve 70'li yıllarda Roma ile yapılan savaşın sahnesiydi, dolayısıyla zengin bir köle kaynağıydı. Örneğin Scordisci kabilesi, Tuna Nehri'nin güney ovalarında, bugünkü Kuzeydoğu Sırbistan topraklarında yaşıyorlardı. Trakyalılar ve Illyrialılar ile kaynaşan Keltler ise antik Balkanların bir diğer savaşçı halkıydı.

Vatia ya da temsilcileri gerçekten de Scordisci kabilesini satın almışsa, yanlış Keltleri seçmişler demektir. Trakyalılar ve Scordisci kabilesi bir sınırı paylaşıyorlardı ve Roma'ya karşı ortak bir nefret besliyordu. 88 yılında Scordisci ve birçok Trakyalı Mithridates'i, Roma'ya karşı çıkardığı ayaklanmada desteklemiştir.[14] Trakyalılarla Scordisci kabilesinin bulunduğu birleşik bir ordu, büyük bir akın yaparak Roma'nın Yunanistan eyaletini işgal etti. Her iki halk da daha sonra Romalıların düzenlediği cezalandırma seferlerinden büyük zarar görmüştür.

Vatia'nın hanesindeki gladyatörlere muhtemelen Cermenleri de eklemeliyiz. Spartaküs'ün askerleri olarak Cermenler de önemli bir rol oynamıştır. İtalya'daki kölelerin çoğu Cermen'di ya da tıpkı Keltler gibi otuz yıl önce Marius tarafından ele geçirilmiş Cermenlerin çocuklarıydı. Diğerleri de siviller tarafından köle olarak satılmıştı. 73 yılında da Keltlerle Cermenler arasında belirgin bir fark yoktu ve iki halk arasındaki sınırlar bulanıktı. Hem Yunan-Roma yazarları hem de arkeologların kabul ettiği üzere, günümüz Almanya'sının antik halkları, tıpkı Keltler ve Trakyalılar gibi savaşçı halklardı. Cermen ekonomisinin savaş ve yağmaya bağlı olduğunu belirten Romalı tarihçi Tacitus onlar için "bu millet, barıştan

13 André Tchernia, "Italian Wine in Gaul at the End of the Republic", Peter Garnsey, Keith Hopkins ve C. R. Whitaker, ed., *Trade in the Ancient Economy* (Berkeley: University of California Press, 1983), s. 92, 97–98.

14 Cassius Dio, frg. 101.

pek hoşlanmaz" der.[15] Spartaküs'ün isyanının yayıldığı zamana dek Cermenlere dair bir şey duymayız ancak Vatia'nın gladyatörlerinden birkaçı muhtemelen Cermen'di.

Belki de imparatorluğun etrafındaki diğer etnik gruplar da Vatia'nın işletmesine adam temin ediyordu. Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden de Roma'ya birçok köle gidiyordu ve Vatia'nın müessesesinde muhtemelen bu bölgelerden temsilciler bulunuyordu. Dikkate alacağımız son önemli grup ise hiç de yabancı değildir: Bunlar özgür İtalyanlar, hatta Roma vatandaşlarıdır. Hem fakir hem de zengin vatandaşlar ya umutsuzluk ya sıkıntıdan ya da macera arayışından gladyatörlüğe gönüllü oluyordu. 1. yüzyılda insanların İtalya'nın yeraltı dünyasına girmesi çoktan moda olmuştu.

Vatia'nın elinde iki yüz ya da daha fazla gladyatör vardı: Bunlar arasında Trakyalılar ve Keltler, muhtemelen Cermen, İtalyan ve az sayıda diğer kökenlerden insanlar yer alıyordu. Spartaküs'ün iş arkadaşları, birçok etnik yapının olduğu bir gruptu ki bu tesadüf değildi. Romalı yazarlar, dayanışmayı önlemek için karışık milletlerden kişilerin kullanılmasını tavsiye ediyordu. Silahlı kölelerin olduğu bir işin, ne kadar ölümcül ve ciddi olabileceğinin farkındaydılar.

Şaşırtıcı bir şekilde, Romalılar bir gladyatör müsabakasına "oyun" derdi: Latincede bu kelime, *ludus*tur. *Ludus* "okul" olarak da çevrilebilir. Gerçekten de yeni başlayanlar *ludus*ta eğitim alıyordu fakat birkaç istisna haricinde herhangi bir "mezun" yoktu. Gladyatörlerin çoğu işe başladıkları *ludus*larda yaşar ve ölürdü.

Romalılar *ludus*u, *familia*, yani "aile" ya da "hane" olarak da kullanıyordu. Her hanede olduğu gibi *ludus* gündelik ihtiyaçlara ve sığınmaya karşılık geliyordu fakat tıbbi bir yardım içermiyordu. Gladyatörler kısıtlı miktarda şarap içmeli ve yulaf ağırlıklı, yüksek karbonhidratlı bir beslenme düzeni uygulamalıydı. Tıpkı sumo güreşçileri gibi onlar da göğüs kısmında yağlanmaya teşvik ediliyordu ki herhangi bir yara alırlarsa koruyucu bir tabaka olsun. Şımartılan yarış atları gibi gladyatörler de iyi yemek yerdi. Roma İmparatorluğu'nda

15 Tacitus, *Germania* 14.

yaşayan bir haydut, Romalılara, işlenen suçları durdurmak için verdiği iğneleyici bir tavsiye vermişti: "Efendilerinize, kölelerini beslemelerini söyleyin!"[16] Bu adam, gladyatör eğitmenine hitap etmişse nefesini boşuna tüketmişti. Keza bu kişiler, başarılı olmaları için gladyatörlerine zaten iyi davranmak zorundaydı.

Bir *ludus* ayrıca bir kışla ve bir hapishane demekti. Gladyatörler öyle kafalarına göre girip çıkamazdı. Konuya ilişkin en iyi kanıt, farklı dönemlerden iki *ludus*un kazısının yapıldığı Pompeii'den gelir.[17] *Ludus*ların her ikisi de kasabanın ucunda yer alır. Daha önceki döneme ait *ludus* neredeyse bir hisardı. Yüksek ve eğimli bir kaldırım ve merdivenlerle tecrit edilmişti ki bu yapının iç kısmını sokak yer seviyesinin yaklaşık üç buçuk metre üzerine konumluyordu. Bu, Pompeii için alışık olmadık bir şeydi. İçeride, ekstra bir kapı ile kilitli bir avlu olmak üzere başka güvenlik önlemleri de bulunmuştur. Pompeii'deki ikinci, daha geç tarihli *ludus* ise daha açık bir yerdi fakat burada demir stoklarıyla dolu küçük bir hapishane yer alıyordu. Burası belki de bir nöbetçi kulübesiydi.

Vatia'nın gladyatör okulu muhtemelen iç avlunun etrafında yapılmıştı ve etrafı tıpkı Pompeii'dekiler gibi duvar resimleriyle kaplı alçı sütunlarla çevriliydi. Celadus, kendisini "kızların iç çektiği biri" olarak tanıtıyordu. Florus'a göre bu adam, Nuceria'da 28 Temmuz günü, Herculaneum'da da 15 Ağustos günü galip gelmişti. Her ikisi de yakın şehirlerdi. İsa'nın, bir kelime oyunu yaparak belirttiğine göre (*sic*) *murmillo* Lucius Asicius, tıpkı ucuz bir balık sosu (*muriola*) gibi kokuyordu ve bir kadın içkisi kadar (bu da *muriola*) zayıftı. Bazı gladyatörler sahiplerinin isimlerini kaydediyordu. Öte yandan hem bir *murmillo* olarak hem de at üstünde savaşmış Samus adındaki gladyatörün ifadesi "burada yaşıyor" şeklindeydi. Asicius, Aurolius, Herachthinus, Philippus ve "korkunç" biri olan Amarantus adındaki gladyatörler de isim ve konumlarını beyaz alçılara yazmıştır.

16 Dio Cassius 77.10.2.

17 Bütün bu örnekler Pompeii'deki daha eski tarihli bir *ludus*tan gelir. Bkz. Luciana Jacobelli, *Gladiators at Pompeii* (Los Angeles: John Paul Getty Museum, 2004), s. 48–49, 65–66.

Ludus "oyun" demekti ancak buradaki hayat ciddiydi. Yeni bir gladyatör, hayal edilebilecek en ciddi ve en korkunç yemini ederdi: "Yakılmaya" (belki de vücuduna dövme yapılmasına çünkü dövmeler de kölelik işaretiydi), zincirlenmeye, demir bir silahla dövülmeye ve öldürülmeye ant içerdi. Romalı yazar Seneca'nın yazdıklarına göre bu "dik ve yenilmez bir şekilde" ölme yeminiydi[18] zira gladyatör sanatının zirvesinde, ölümle sakin bir şekilde karşılaşma vardı. Yeminini ettikten sonra, yeni gladyatör, bir talim takvimi uygulamaya başlardı. Bu ise bir Spartalının programı kadar saf ve katıydı.

Gladyatörler Roma kültüründe öyle önemli bir rol oynuyordu ki ortalama bir köleden çok daha iyi bir muamele görüyorlardı. Buna rağmen Romalılar, gladyatörlere karşı tamamen olumlu da değildi. Onları hem iyi hem de kötü olarak görüyorlardı. Bir gladyatör olmaya mecbur edilmek, küçük düşürücüydü. Gönüllü olarak gladyatör olmak ahlaksızlık, gladyatörlükte yetenek kazanmak tehlikeliydi ancak bir gladyatör olarak ölmek yüce bir şeydi.

Gladyatörlerin arkadaşları olmazdı. Çevrelerinde müttefikleri, rakipleri, patronları, yağcıları, zibidileri, casusları, tedarikçileri ve iki yüzlü insanlar vardı. Yeni bir gladyatör, kime güveneceğini ve kime dikkat edeceğini, kimin arkasını kollayacağını ve kimin yemeğini çalacağını öğrenirdi. Kimin ne mal olduğunu hemen anlardı: Güçlüleri, çevikleri, dayanıklıları, acımasızları, zayıfları, beceriksizleri, yumuşak ve yufka yüreklileri saptardı. Sürekli yeni birileri gelir ve geçerdi. Bu, her hapishanede olduğu kadar acımasız bir durumdu. Bir gece bir adam, yoldaşlarıyla dövüş öncesi yemeğini paylaşırken, sonraki gün yemek arkadaşını öldürebilir, kısa süre sonra da kurbanının mezar taşını ayarlayabilirdi.

Bazı gladyatörler belki de gladyatör okulundaki hayat zor olduğu için firar etmiştir ancak Roma standartlarına göre buralardaki hayat özellikle sert değildi. Örneğin Roma lejyonlarındaki disiplin neredeyse okuldaki kadar katıydı. Gladyatörlerin aksine askerler işkence çekmezdi fakat hırsızlık ve homoseksüel eylemlerden tutun

18 Seneca, *Letters* 37.2.

da silah kaybetmek ve gece nöbetini yapamamak gibi işlere değin geniş yelpazede suçlar için ciddi cezalar alırlardı. Bu cezalar arasında kırbaçlanmak ve dövülerek öldürülmek bile vardı.

Vatia'nın kölelerinin bir kısmı disiplini sevmiş ve ödülleri pek de önemsememiş bile olabilir. Muzaffer gladyatörler şan, para, ün ve seks ödülü kazanırdı ki bu ödüller diğer kölelerin gördüklerinden çok daha iyiydi. Buna rağmen iki yüz gladyatör, Vatia'nın gladyatör okulundan kaçmaya karar verdi. Roma kölelik standartlarına göre gladyatörler ayrıcalıklıydı. Bütün bu insanların bir köle isyanının kıvılcımını saçması ironik olduğu kadar tipik bir şeydi de. Tarih boyunca ayrıcalıklı köleler genellikle belki de yüksek umutları olduğundan isyanlara önderlik etmiştir. Gladyatörler, Vatia baskıyı artırdığı için mi köpürmüştü? Belki de onlarınki artan umutların bir devrimiydi.

Hollywood sahnelerinde Vatia'nın eğitmenleri özellikle vahşidir ancak Vatia hakkında neredeyse sıfır, onun eğitmenlerine dair de yok denecek kadar az bilgiye sahibiz. Vatia'nın ismi bile kesin değildir çünkü kaynaklar ona Lentulus Batiatus ya da Gnaeus Lentulus der. Makul bir teoriye göre "Batiatus" bir hatadır. Gerçekte kendisi Gnaeus Cornelius Lentulus Vatia'ydı ve Capua'da gladyatörleri olduğu bilinen zengin ve asil bir aileden gelen bir Roma vatandaşıydı. Bu adam, Romalıların kasap (*lanius*) veya pezevenk (*leno*) ile kıyasladığı bir iş tanımlaması –gladyatör okulu sahibi (Latincesi, *lanista*)– yapmaya tenezzül etmeyecek kadar kaba ve duygusuzdu. Belki de mesafesini koruyor ve gladyatör okulunun yönetimini diğer kişilere bırakıp, kendisi Roma'da kalıyordu. Veyahut Spartaküs ile isyandan önce hiç karşılaşmamıştı. Kim bilir?

Bir antik yazara göre gladyatörler, "seyircilere gösteri yapmak yerine, risk alıp özgür olabilmek için kaçmaya" karar verdi.[19] Roma halkının eğlencesi için ölümüne dövüşmek, aşağılayıcı bir şeydi. Spartaküs'ün bütün hikâyesinde, Capua'dan son muharebesine kadar yüce bir ruh hâli görülür. Bir antik yazara göre Spartaküs "etrafındakilerden çok daha düşünceli ve asildi, kendi ırkından da daha

19 Appian, *Civil Wars* 1.116.539.

Yunan'dı."[20] Diğer bir yazar ise Spartaküs'ün özgür ruhlu, mağrur küçük bir elit grubun (yani, asillerin) desteğini aldığını söyler.[21]

Spartaküs'ün, bir aristokrat olarak doğmuş olması da ihtimal dahilindedir. Spartaküs ismi, bir Trakyalı kraliyet ailesinde görülür. Antik kaynaklar, isyancılar arasında az sayıda "asilzadenin" olduğunu söyler[22] ki bu muhtemelen söz konusu kölelerin asil soydan geldiği anlamını taşır. O dönemin çağdaşı iki Romalı yazar Spartaküs'e hayranlık besliyordu. Eğer o da bir Romalı asil olsaydı bu onlar için çok daha kolay olurdu. Gladyatörler arasında bile asillerin kullandığı bir ismin cazibesi Spartaküs'e destekçi toplama konusunda yardım etmiş olabilir.

Spartaküs ve müttefikleri isyan için destek toplarken, özgürlük ve onur kadar kâr ve intikam gibi hususlardan da söz etmiş olabilirler. Ayrıca artık doğru zamanın geldiğine de işaret etmeleri de muhtemeldir. Bir ihtimalle Mithridates'in hâlen, doğuda Roma'ya karşı direnişin meşalesini taşıdığını ve Sertorius'un isyanının da batıda hâlâ için için yandığını düşünmüşlerdi. Belki de Roma'ya karşı yapılan daha önceki birçok köle ayaklanmasından bazılarını biliyorlardı. 2. yüzyılda İtalya'da bir düzine ayaklanma olmuştu. Sicilya'da 135–132 ve 104–100 yıllarında gerçekleşen iki büyük isyana ek olarak 132 ve 129 yıllarında Küçük Asya'nın batısında köle ve özgür insanların oluşturduğu bir Roma karşıtı koalisyon vardı. 88 yılında Mithridates, Batı Anadolu'da Romalıların ve İtalyanların katledilmesini sağladığında, efendisini öldürecek ya da ele verecek her köleye özgürlük sözü vermişti. Bu kadar çok isyan varken, sadece bir münzevi olaylardan bihaber olabilirdi.

Sadece otuz yıl önce, Capua'daki köleler de iki kez ayaklanma çıkarmıştı. Kasabadaki yaşlılar belki de hâlâ bundan konuşuyordu. 104 yılı civarında Capua'da iki yüz köle isyan etmiş ve hemen

20 Plutarch, *Crassus* 8.3. Yunanca *prâotês* kelimesinin "asil" anlamında çevrilmesi için bkz. Hubert Martin, Jr., "The Concept of Prâotês in Plutarch's Lives", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 3 (1960): 65–73.

21 Sallust, *Histories* frg. 98A.

22 Sallust, *Histories* frg. 98A.

bastırılmıştı, buna rağmen elimizde olaya dair başka bir detay bulunmamaktadır. 104 yılında çıkan bir başka Capua isyanı daha ciddiydi. Bir köle kıza aşık fakat borç yükü altındaki zengin ve genç Romalı Titus Minucius Vettius, Capua'nın dışında bulunan babasının malikanesinde ayaklanma çıkardı. 3.500 köleden oluşan, tıpkı bir Roma lejyonundaki bölükler gibi silahlanan ve örgütlenen bir ordu oluşturdu. Roma senatosu tehdidi ciddiye aldı ve hem üst düzey idari hem de askerî görevleri bulunan yüksek mevki bir kamu görevlisi *praetor* Lucius Licinius Lucullus'u düzeni yeniden sağlaması için görevlendirdi. Lucullus, dört bin piyade ve dört yüz süvariden oluşan bir ordu toplamış ancak Vettius'u şiddet kullanarak değil kurnazlıkla yenmiştir. Lucullus, Vettius'un komutanı Apollonius'a (ismine göre bir köle ya da azatlıydı) dokunulmazlık teklif etmişti. Bu adam da hainlik yapmıştır. Sonuçta Vettius da dahil bütün âsiler kitlesel olarak katledildi.

Bu ayaklanma başarısız olsa da isyankârlar için cesaret verici dersler bırakmıştır. Köleler bir ordu toplayabilirdi ve bu pekâlâ iyi organize olup silahlanan bir ordu olabilirdi. Roma, isyancılara saldırmak yerine hainlikten faydalanacak kadar yeterince baskıya uğramıştı. Roma birliklerinin kölelerden sayıca zar zor üstün olması da çarpıcıydı. Belki de Roma, daha fazla birlik gönderemediği için daha fazla birlik göndermemişti. 104 yılında Roma ordusu başka yerlerde de savaşıyordu.

Bir önceki yıl, göç hâlindeki Cermen ve Kelt müttefik grubu, Fransa'nın güneyindeki Arausio (Orange) Muharebesi'nde Roma lejyonlarını yenip rezil etmiş ve on binlerce Romalı askeri öldürmüştü. Bu grubun yenilgiye uğratılması ise ancak 101 yılında mümkün oldu. Bu sebeple 104 yılı civarında Capua'da gerçekleşen iki ayaklanma, zaten yeteri kadar sorun yaşayan bir rejime meydan okumuştu.

73 yılında lejyonlar, sınır ötesinde, Sertorius ve Mithridates ile savaşıyordu. Yurtta ise neredeyse hiçbir kolluk kuvveti yoktu. Eskilerinin başarısız olduğu yerde çıkacak yeni bir ayaklanma başarılı olabilirdi. Ortada bir fırsat vardı ancak isyana ilham olan şey çok daha basit olabilirdi: Hayatta kalma içgüdüsü.

Bir gladyatörün hayatı genelde kısa sürerdi. Elimizdeki en iyi delil, Türkiye'deki Ephesos antik kentinde kazılan ve incelenen 120 gladyatöre ait iskeletlerdir. Bunların neredeyse hepsi 35 yaşından, çoğu da 25'inden evvel ölmüş kişilerdi. Üçte biri ilâ dörtte biri oranındakiler ise kemiklerini kesecek ya da paramparça edecek kadar şiddetli yaralardan ölmüş, yaklaşık üçte biri de kafasına aldıkları darbeyle can vermişti. Diğer iskeletlerde kemik darbeleri görülmez ancak yine de bu kişiler örneğin bağırsaklarının dışarı çıkması, atardamarların patlaması ya da iltihaplı bir deri yarasıyla vahşice ölmüş olabilir.

Ephesos gladyatörleri, MS 2. ve 3. yüzyıllardaki *Pax Romana* (Roma Barışı) döneminde, gladyatör oyunlarının devlet tekelinde olduğu bir evrede yaşamıştı. Spartaküs'ün yaşadığı dönem olan Geç Cumhuriyet döneminde ise oyunları şahıslar düzenlerdi. Bu ise gladyatörler için işleri muhtemelen daha da kötü hâle getiriyordu. Sponsorlar genellikle popülerlik kazanmak isteyen zengin adamlardı ve kalabalık kan dökülmesini severdi. Dolayısıyla bu kişiler, feda ettikleri gladyatör sayısında, birbirlerine üstün gelmeyi denemiş olabilirler. Birçok gladyatörün daha ilk müsabakasında ölmüş olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Bu müsabaka ufukta görünüyor olabilirdi. Gladyatörlerin isyanı, ilkbahar aylarında başladı. İddiaya göre Vatia'nın adamları, 5 Eylül'de başlayan ve Büyük Oyunlar olarak bilinen yıllık Roma Oyunları için hazırlanmıştı. Gladyatör müsabakaları, iki haftalık bir festivalin parçasıydı. Bütün Roma bu oyunları izlerdi. Bu yüzden oyunları düzenleyen kişi kalabalığa en azından biraz kanlı gösteri sergilemek durumundaydı. Vatia'nın gladyatörlerinin bazıları, bir daha eve dönmemeyi ummuş olabilir.

Yine de öne sürülen ortalama yaşam süresi sadece bu noktaya kadar gidebilir. Trakyalılar, Keltler ve Cermenler ölümü küçümsemekle övünürdü. Ölümden sonraki bir yaşama inanan bu kişiler, kendilerini korkak değil, korkusuz savaşçılar olarak görmeyi yeğliyordu. Spartaküs onları, gladyatör okulunun içinde kaçak olmak yerine, daha iyi bir savaşın beklediği yönünde ikna etmek zorundaydı.

Gladyatörler ne kaçmak ne de başkalarını serbest bırakmak isteyecekti. Bunun yerine İtalya'da durup savaşmak, Romalıları öldürmek, servetlerini çalmak ve yerel köle nüfusundan destekçi toplamak (bu, Familia Gladiatoria Lentuli Vatiae, yani Lentulus Vatia'nın Gladyatör Ailesinden kişilere hitap ediyordu) istiyorlardı.

Buna rağmen zikredilen sebepler Spartaküs'ün başarılarını açıklayamaz. Şüphesiz ki kişisel otoritesi, eşitlik anlayışına eklenmeliydi. Spartaküs konuştuğunda, adamları dinlerdi. Bu, arenadaki yiğitliğinden, Roma ordusundaki deneyiminden ya da muhtemelen haydutluk yaparak elde ettiği namından kaynaklanmıyordu. Söz konusu olan şey, onun kraliyeti çağrıştıran ismi ya da iletişim yetenekleri de (ki bundan çokça vardı) değildi. Peki neydi?

Bu soruya cevap vermek için Spartaküs'ün kadınına müracaat edeceğiz.

2

TRAKYALI KADIN

73 yılında, Trakyalı bir kadın, bir mucize olacağını ilan etti. Bu kadın peygamber, kendinden geçip coşkunluk yaşadığı dönemde, ona sahip olan Dionysios'un sözlerini vaaz ediyordu. Söylediğine göre tanrı, bir adama büyük güç bahşetmişti. Tıpkı kendisi gibi o da İtalya'da yaşayan bir Trakyalıydı. Bu, âşığı, Spartaküs'tü.

Trakyalı kadın hakkında çok az şey biliyoruz, hatta ismini bile bilmiyoruz. Ancak günümüze ulaşan bilgiler çok etkileyicidir. Spartaküs'ün elçisi, belki de esin perisiydi.

Kadının görünüşüne dair hiçbir şey bilinmiyor olsa da peygamberliğine yol açan sermest ritüelini hayal edebiliriz. Zira Dioynsios tapımı ile ilgili çokça bilgimiz vardır. Akdeniz'deki birçok bölgede popüler olan Dionysios, Trakya'nın milli tanrısıydı. Uzun boylu, ayak bileklerine değin inen kıyafetler giyen, ayakları ve kollarının üst kısmı çıplak Trakyalı kadınlar Dioynsios için dans ederdi. Bu insanlar geometrik çizgiler, v şekilleri, noktalar, yuvarlaklar ve yavru geyik şekillerini vücutlarına kazıtırlardı. Bir Bacchante (Dionysios'a tapan kişi) saçında sarmaşık çelengi takardı. Tanrısına tapınırken tipik bir şekilde, üstünde çam kozalağı bulunan koca bir rezene sapı

olan bir *thyrsus* tutardı. Yanında, ritüeli esnasında kullandığı kehribar, deniz kabuğu, aşık kemiği ve cam gibi küçük eşyalar bulunabilirdi. Ancak en çarpıcı nesne, sağ elinde yer alırdı. Bu, bir yılandı. Yılan, kadının üst kolunda ve koltuk altında kıvrımlı bir şekilde bulunurken kafası yere doğru uzanırdı. Yılanın, Dionysios'un esas refakatçisi ve sembolü olduğunu bildiğinden kadın muhtemelen hiç korkmuyordu.

Trakyalı kadın hakkındaki tek bilgi kaynağımız Plutarkhos'tur.[1] Spartaküs'ten 150 yıl sonra yaşamış olsa da eserini, günümüzde büyük kısmı kayıp olan ve olayın çağdaşı Sallustius'un anlatımına dayandırır. Plutarkhos'un söyledikleri kuşkucuları tatmin etmeyebilir lakin diğer kaynaklara göre anlatımı daha makuldür.

Trakyalı kadını ilk olarak Capua'da görürüz ancak onu oraya getiren süreci hayal edebiliriz. Bir köle tüccarının mezar taşındaki bir sahneyi düşünün.[2] Kadınlar arkadan yürüyor. Ayak bileklerine kadar inen tunikler giyen bu kadınların kafaları şal ile örtülü ve yanlarında da iki çocuk yürüyor. Önlerinde her biri boynundan zincirli sekiz adam ilerliyor. Çıplak ayakları, dizlerine kadar inen tuniklerinden görülüyor. Ekibin başında, baştan aşağı uzunlukta ve kapüşonlu pelerini olan bir adam var. Bu, muhafız ya da köle tüccarıdır. Öteki sekiz adam da köle olarak satılmaya götürülüyor. Esaret hayatına girmek üzere olan adamları takip eden kadın ve çocuklar onların aileleri olabilir.

Bu sahne, Geç Cumhuriyet ya da Erken İmparatorluk döneminde bir zaman yaşanmıştır. Mekân Trakya'dır. Köleler ise şarap karşılığında satılan Trakyalılardır. Bunlar, bize, 73 yılında Capua'ya esaret hayatına giden Spartaküs ile kadın yoldaşını anımsatabilir.

---

1 Plutarch, *Crassus* 8.4.

2 Kapreilios rölyefinde, iki kadın ve iki çocuk, boyunlarından zincire vurulan ve önlerinden bir koruma ekibinin gittiği sekiz köleler bir gruba eşlik eder. Bkz. J. Kolendo, "Comment Spartacus devint-il esclave?" Chr. M. Danov ve Al. Fol, ed., *SPARTACUS Symposium Rebus Spartaci Gestis Dedicatum 2050 A.: Blagoevgrad, 20–24.IX.1977* (Sofia, Bulgaria: Editions De L'Académie Bulgare Des Sciences, 1981), s. 75, ve M. I. Finley, "Marcus Aulus Timotheus, Slave Trader" içinde: *Aspects of Antiquity: Discoveries and Controversies,* 2. edisyon (New York: Penguin, 1977), 154–66.

Tutsak bir gladyatörün yanında kadın bir refakatçisinin olabilmesine inanmak zor görünebilir. Ancak gladyatörler, köle olduklarından Roma hukukunda geçerli bir evlilik yapamamalarına karşın, istikrarlı bir aile ilişkisine sahip olabiliyordu. Antik kaynaklarda köle "eşleri" ve çocuklarından çokça bahsedilir. Köle sahipleri bir gladyatörün karısının olmasından memnun olmuş bile olabilir çünkü bu zorlu gladyatör okulu dünyasında onun için bir dayanak olurdu.

Spartaküs'ün kadını tıpkı kendisi gibi bir Trakyalıydı ve erkeği gibi aynı halktan geliyordu. Bunun hangi Trakya halkı olduğu belli değildir. Plutarkhos'a göre Spartaküs, göçebe bir halktan geliyordu.[3] Böyle söyleyerek muhtemelen yazın yaylalarda, kışın da ovalarda otlattıkları hayvan sürülerinden geçimini sağlayan bir halkı ima eder. Bu, Spartaküs'ü mütevazı bir çoban değil ancak hayvancılığa dayanan bir ekonominin ürünü yapar.

Her durumda "göçebe" ibaresi, Orta Çağ'da yaşayan bir kopyacının hatası olabilir. Antik metinde Maedi (tekili Maedus) kabilesinin ima edilmiş olması muhtemeldir. Maedi, bugünkü Güneybatı Bulgaristan dağlarında yaşamış Trakyalı bir kabileydi. Tıpkı Spartaküs gibi kabile üyelerinin de güçlü insanlar olma namı vardı. Spartaküs gibi yeri geldiği zaman Roma uğruna ya da Roma'ya karşı savaşırlardı. Bu dönemdeki diğer Trakyalı halklardan, Bessi ve Getae kabilelerindekiler gibi güçlü kuvvetli savaşçılar çıkıyordu. Spartaküs ve kadını da bu gruplardan birine ait olabilir. Diğer bir ihtimal ise Güneydoğu Trakya'dan bir halk olan ve Ege Denizi ile Rodop Dağları arasında yer alan Odrysi kabilesiydi. Bu, Mithridates'e karşı savaşan, bir Roma müttefikiydi.

Spartaküs'ün refakatçisi her durumda bir Trakyalıydı. İtalya'ya nasıl geldiği, Spartaküs ile nasıl tanıştığı, bir köle olup olmadığı belli değildir. Ayrıca muhtemel görünse de Roma'da Spartaküs ile birlikte olup olmadığı da bilinmiyor. Ancak kadının Capua'da Spartaküs ile yaşadığını ve kentten onunla kaçtığını biliyoruz. Trakyalı kadın

3 Plutarch, *Crassus* 8.3.

sayesinde Spartaküs'ün ününün yayılmış olduğunu düşünmek için de yeterince sebep var.

Spartaküs köle olarak satılmak üzere Roma'ya getirildiğinde önemli bir olay yaşadığı sanılmaktadır. Plutarkhos bu hikâyeyi anlatsa da gerçek olup olmadığına şahitlik edememiştir. Spartaküs uyuyorken bir yılan yüzüne dolanmış. Uzmanlar bunun mümkün olmadığını açıklasa da hikâye bu yöndedir.[4] İtalya'da birkaç yılan türü yaşıyordu lakin bilim insanlarına göre bunların hiçbiri uyuyan bir insanın yüzüne dolanamazdı. Belki de Spartaküs, yüzünün yakınında ya da üstünde sürünen bir yılanla uyanmıştı. Bu pek muhtemel olmasa da imkânsız değildir. Daha sonra bu hikâye ya Spartaküs'ün ya da diğerlerinin anlatımıyla iyice yayılmıştır. Belki de Spartaküs sadece rüyasında böyle gördüğünü söylemişti.

Trakyalı kadın bu olayı bir mucize olarak yorumladı. Tıpkı bir yılanın, Spartaküs'ün yüzüne dolanması gibi artık onun etrafında "büyük ve korkusuz bir güç" olacaktı.[5] Sonuçta elyazmaları farklı olsa da bazıları Spartaküs'ün "mutlu bir sona" bazıları ise "bahtsız bir sona" sahip olacağını yazar.[6] Yılanın Trakya'daki olumlu çağrışımlarını düşünürsek ilki daha çekicidir ki daha önceden belirtilen bir felaketin propagandasının ne kadar değersiz olduğunu söylemeye gerek bile yoktur.

Trakyalı kadının sözleri bir peygamber sözleri kadar önemliydi. Trakya'da kadın peygamber ve kahinlere dair uzun bir gelenek vardı ve Trakyalılar kadınların dinî otoritelerine çok önem verirdi. Benzer bir durum "kadınlara dair kutsal ve peygamberlere özgü" bir şey olduğuna inanan Antik Cermenler için de geçerliydi.[7] Fakat, doğal güçleri temsil eden siren, sibil veya cadı gibi kadınlara duyulan ve hiç değişmeyen önyargıları herkes anlayabilir. Spartaküs'ün refakatçisi belki de 17. yüzyılda yaşayan ve toplum içinde kehanette

4 Kişisel konuşmalarımda bunu belirten kişiler, Cornell Üniversitesi'nden Profesör Harry Greene ve Roma Üniversitesi'nden Profesör Luca Luiselli'dir.

5 Plutarch, *Crassus* 8.4.

6 "Mutlu son": Plutarch, *Crassus* 8.4, mss. a, b, c., "bahtsız son"; Plutarch, *Crassus* 8.4, mss. d., e., f.

7 Tacitus, *Germania* 8.

bulunan bir İngilizin bir kadına dair söylediği gibi, "kalbinizi titretebilecek" türden birisiydi.[8]

Kahinlerin, köleler arasında sorun çıkaran insanlar olduğu biliniyordu. Bunlar Sicilya'da 135 ve 104 yılında iki ayaklanmanın fitilini ateşlemişlerdi. Yaklaşık MS 60'lı yıllarda yazan ve tarım üzerine uzman olan Romalı yazar Columella, peygamber ve cadıları çiftlikten uzak tutmaları yönünde idarecileri uyardığında belki de aklında bu tür olaylar vardı.[9]

Trakyalı kadının bu kehaneti ne zaman yaptığını bilmiyoruz. Belki de gladyatör isyanının çıkmasından hemen sonra gerçekleşmiştir. Lakin Spartaküs hâlen Capua'dayken ya da öncesinde Roma'dayken kehaneti verdiyse, o zaman bu, isyanın ateşini yakan kıvılcım olabilir. 1. yüzyılda hem isyancılar hem de Romalılar kahinleri çok ciddiye alırdı. Örneğin, birbirlerinin ezeli düşmanı olan Romalı Marius ve Sulla'nın kahinlere ortak bir bağlılığı vardı. Marius, muhtelif falcılardan kendisi için aldığı olumlu tahminleri kullanırdı. Bunlar arasında en öne çıkan, Martha adında Suriyeli bir kahindi.[10] Rivayete göre bu kadın ilk olarak bir gladyatör maçının sonucunu doğru tahmin ettiğinde, Marius'un karısının dikkatini çekmişti. Marius da ordusuyla seferdeyken Martha'yı satın almıştı.

Sulla, rakibinin kendisine üstün olmasına izin veremezdi. 79'da ölmeden önce Roma'daki en güçlü adam olan Sulla, rüyalarını genellikle kehanet olarak aktarır ve kendisinin yazgısında dünyadaki en güçlü adam olacağını söyleyen Mezopotamya'dan (bugün, İran) bir falcının sözlerinin reklamını gururla yapardı. Sulla, kendisini birçok tanrı desteklediği için *felix* yani "şanslı" unvanını kullanıyordu.

Spartaküs'ün aksine ne Sulla ne Marius, Dionysios'ta hak iddia etmişti. Dionysios, şarap ve tiyatro tanrısı olmasının yanı sıra Büyük İskender'in annesi Olympias'a kadar uznan siyasi alanda da uzun bir soya sahipti. Daha yakın tarihte ise Yunan tanrılarının (bilhassa

8 Phyllis Mack, *Visionary Women: Ecstatic Prophecy in Seventeenth-Century England* (Berkeley: University of California Press, 1992), s. 17.

9 Columella, *On Agriculture*, 1.8.6.

10 Plutarch, *Life of Marius* 17.1–3.

Kleopatra'nın soyu olan Mısır Ptolemaioslarının), Trakya kabilelerinin, Güney İtalya'daki fakir ve köle kitlelerinin ve Sicilya'daki köle isyanlarına önderlik yapanlardan Güney İtalya'daki isyankâr İtalyalı elitlere ve Mithridates'e kadar Roma'ya karşı çıkan birçok kesimin sembolüydü. Esnek bir figür olan Dionysios gücü, refahı, vatanseverliği, özgürlüğü ve hatta sembolü kimin kullandığına bağlı olarak yeniden doğuşu bile temsil ediyordu. Spartaküs'ü yılanla ve tanrısal bir güçle bağdaştıran Trakyalı kadın ona yeni bir kimlik kazandırdı. Böylece din, milliyet ve sınıf gibi eski notaları yeni bir isyan şarkısında harmanlamış oldu. Yılan, Spartaküs'ü Trakyalı bir kahraman yaptı ve memleketinde Zagreus ya da Sabazius olarak bilinen Dionysios ile ilişkili kıldı.[11]

Trakya kültüründe büyük ve kahraman ata imajı göklere çıkarılırdı. Bu bölgeye has sanat eserlerinde genellikle at üzerinde, yakınlarında da bir yılan bulunan bir tasvir yapılırdı. Trakya'da Dionysios kültü bir savaş inancıydı. Örneğin takribi 15 yılında, Roma'ya karşı Trakya'da bir isyan çıkmıştı ve elebaşı Dionysios rahibi Vologaesus adında biriydi.

Dionysios, mazlumlar için umut, Romalı yönetici sınıfı için de tehlike arz ediyordu. Bu sınıftakiler onu, tanrının özellikle popüler olduğu ve isyancıların yıllardır Dionysios sancağı altında savaştığı Güney İtalya ve Sicilya ile ilişkilendiriyordu. Güney İtalya'da ise Dionysios, Trakya'dan bir başka mitolojik figür Orpheus ile bağlantılıydı. Ünlü Orpheus yazıları çok yaygındı ve Dionysios'un ölümü ve yeniden dirilişine dair hikâyeler anlatılıyordu. Bu da ölümden sonra yaşama umudunun bir sembolüydü. Bir Trakyalı ve Dionysios'un seçtiği kişi olarak Spartaküs, Güney İtalya'da istekli destekçiler bulabilirdi: Bu, Roma senatosunun, Dionysios konusunda endişeleneceği bir başka sebepti. Dionysios'un en barışçıl ve yasalara uygun müritleri bile Roma'nın bağnaz elit kesimini rahatsız ediyordu.

Dionysios'un müritleri, seremoniler düzenledikleri ve yeni gelenlere her şeyi öğrettikleri küçük gruplar hâlinde buluşurdu.

11 Demosthenes 18.259–260; Alexander Fol ve Ivan Mazarov, *Thrace and the Thracians* (New York: St. Martin's, 1997), s. 28–29.

Yunanlar bu ritüellere "cümbüş" Romalılar ise Bacchanal (içki alemi) diyordu. Ancak gerçekte bu ritüeller çok canlı ve neşeli geçiyor, cinsel münasebetler olmuyordu. Müritler içer, dans eder, şarkı söyler ve özgürlük, yeniden doğma ve ölümsüzlüğe dair sözler haykırırdı. Dionysios inananları, ellerinde yılan tutarak, hayvan derilerini yılanlarla bağlayarak, bunların kafalarına çelenk koyarak ya da yılanların dillerini kendi yüzleri üzerinde hiçbir şekilde ısırma olmadan titremesine izin vererek tanrıya inandıklarını gösterirlerdi.

186 yılında Roma senatosu İtalya'daki yaygın Dionysiosçu grupların gizlice komplo düzenlediğini iddia etti. Korku ve paniğin hâkim olduğu bir atmosferde senato, yarımadanın her yerinde cadı avı başlattı ve Romalıları bu kültten uzaklaştırdı. 186 yılından sonra sadece kadınların, yabancıların ve kölelerin bu tanrıya tapınmasına izin verilmiştir.

Dionysios'un İtalya'daki gücü kırılmıştı ancak İtalyalılar onu bağrına bastı. 185–184 yıllarında, İtalya çizmesinin hemen topuğunda bulunan Apulia'daki köle çobanlar bir isyan çıkardılar. Kaynakların söylediğine göre Dionysios'un hamileri olduğunu iddia ediyorlardı. 135 ve 101 yılları arasında Sicilya'da çıkan iki,[12] Anadolu'da çıkan bir köle isyanı Dionysios'tan yardım istemiştir. Tanrı, Müttefikler Savaşı (91–88) olarak bilinen, Roma'nın İtalyan müttefiklerinin çıkardığı isyanda bir kez daha ortaya çıkar. İsyancıların darbettirdiği sikkelerde Bacchus, özgürlük sembolü olarak gösterilir. Daha önceden bahsedildiği üzere, Dionysios Mithridates'in sahiplendiği bir semboldü. Âsi kral kendisine, tıpkı IV. Ptolemaios gibi (hükümdarlığı 221–205) "Yeni Dionysios" diyordu.[13] Dionysios ile üzümlerinin bir yüzünde, azatlı bir kölenin giydiği şapkanın da öteki yüzünde olduğu sikkeler bastırmıştı. Trakyalı kadının propagandasında, Romalı bir şairin Spartaküs'ün "tıpkı Dionysios'a tapan

12 Diodorus Siculus 34.2.46, 36.4.4, bir şerh metni için bkz. Jean Christian Dumont, *Servus: Rome et l'Esclavage sous la République,* Collection de l'École Française de Rome 103 (Rome: École Française de Rome, 1987), s. 263–64.

13 E. Candiloro, "Politica e cultura in Atene da Pidna alla guerra mitridatica", *Studi classici et orientali* 14 (1965): 153–154 ve n.71.

biri gibi İtalya'nın her yerinde kılıç ve ateşle dolandığı" yönündeki ifadesinin yankısı olabilir.[14] Bu dizeyi yazan Claudianus (yaklaşık MS 370–404), Spartaküs'ten neredeyse 500 yıl sonra yaşamış olsa da Roma tarihine ilgili biriydi, dolayısıyla ifadeleri iyi bir kaynağı yansıtıyor olabilir.

Dionysios'a dua etmek suretiyle Trakyalı kadın, yabancı gladyatörler ve köleler kadar Mithridates'in, Müttefikler Savaşı esnasında verdiği desteği hatırlayan İtalyanların üzerinde büyük etki yaratıyordu. Verdiği mesaj açıktı: Eğer Mithridates'in Roma'ya karşı ayaklanmasını destekliyorsanız, o zaman Spartaküs'ü de destekleyin!

Daha önce de gördüğümüz üzere, 73 yılından önce Roma ordusundan firar ettiğinde Spartaküs'ün Mithridates'i destekleyip desteklemediğini ve bir *latro*, yani haydut ya da gerilla olup olmadığını bilmiyoruz. Her halükârda Spartaküs'ün, 73 yılında Roma'ya karşı isyan çıkardığında şüphe yoktur; Mithridates'in destekçileriyle ortak davayı gütmekten memnundu.

Aynı şekilde, Spartaküs'ün Roma'ya içten bir şekilde hizmet ettiğini düşünmek için de bir sebep yoktur. Bir tarihçi, Spartaküs'ün askerî hizmetinin detaylarına dair mantıklı tahminlerde bulunmuştur.[15] 83 yılında Romalı komutan Sulla, iç savaşı yaymak üzere Yunanistan'dan İtalya'ya geçmeye hazırlanıyordu. Yunanistan ve Makedonya'dan, elindeki birliklere katmak üzere piyade ve süvari toplayan komutanın birliklerinde Spartaküs de yer alıyor olabilirdi.

Aynı zamanda, Maedi kabilesinden bazı kişiler kısa bir süre önce Sulla tarafından yenilgiye uğratılmış, sonra da Roma'yı derebeyleri olarak kabul etmişti. Bunların sorumluluklarını yerine getirmek için bir bölük asker göndermiş olmaları sürpriz olmazdı. Spartaküs ve Trakyalı yoldaşları Roma için savaşmışsa, bu konuda pek de mutlu olmamış olsalar gerek. Sulla, Trakyalıların Roma'nın kontrolündeki Makedonya'ya yaptığı akınlardan (Mithridates'in başkaldırısından

14 Claudian, *Gothica* 155–156.

15 Emilio Gabba, *Appiani: Bellorum Civilium Liber Primus* (Firenze: La Nuova Italia Editrice, 1958), ss. 317, karş. 211–12.

esinlenen akınlar) ötürü Trakya'yı işgal etmişti. Sulla burada yerlilere, neredeyse ordusunun hedefindeki kişiler gibi muamele etti. Hayatını kurtarıp kaçan kişiler muhtemelen mülklerini kaybetmişti çünkü Sulla'nın adamları elde edilen ganimetten zengin olmuştur. İşte Spartaküs'ün hizmet ettiği, kaçtığı ve nihayetinde başkaldırdığı Roma buydu.

Sulla 83 yılında asker topladığında, Spartaküs'ün yirmili yaşlarında bir genç olduğunu varsayarsak, gladyatörümüz isyanın başladığı 73 yılında otuzlu yaşlarındaydı. Roma'ya karşı çıkan eski bir Roma askeri olarak Spartaküs, bir rol modeldi. Yıllardır, Roma'nın en büyük düşmanları yardımcı birliklerde hizmet ediyordu. Örnek olarak, Romalıların 106 yılında en sonunda ele geçirmesinden önce ordularının onları rezil rüsva ettiği Numidia'nın (bugünkü Cezayir) karizmatik kralı Iugurtha'yı verebiliriz. Bu adam yıllar önce, 134 yılında, İspanya'daki âsilerle savaşan bir Roma ordusunda Numidialı süvarilere komuta etmiş ve Romalılara dair çok şey öğrenmişti. Iugurtha savaş esnasında, Romalı siyasetçilere rüşvet vererek aldığı dersleri uygulamaya geçirmiştir.

Spartaküs'ten sonra yaşayan ve Hermann olarak da bilinen Arminius bu konudaki en öne çıkan örneklerdendir. Arminius sadece Roma müttefiki bir birlikte görev yapmakla kalmamış ayrıca Roma vatandaşı ve atlı sınıfı mensubu statüsü de kazanmıştır. Bu, memleketine dönüp, Roma'ya Germania'da alacağı en büyük yenilgiyi (MS 9 yılındaki Teutoburg Ormanı Muharebesinde üç lejyon yok edilmiştir) tattırmasına engel olmadı. Bu savaş, tarihteki dönüm noktalarından biriydi. Bu yenilgi olmasaydı Roma, Germania'yı fethedecekti ve Romalılaşmış bir Germania, Avrupa tarihinin seyrini değiştirecekti. Başka hiçbir ülkede, kuzu postunda böylesine aç bir kurt olmamıştır.

Spartaküs'ün Roma'ya ve düşmanlarına karşı duyguları muhtemelen karmaşıktı. Gurur, hiddet ve utanç gibi duyguların hepsi, Roma ordusuna karşı hissedilen şeyler olabilirdi. Yoldaşlık, kuşku ve fırsatçılık da onun Roma'nın düşmanlarına karşı tutumunu belirliyor olabilirdi. Bu duygular çelişkili olsa da Spartaküs, istikrarlı

olmak zorunda değildi: Trakyalı kadın konuştuğu an, onun tarafında bir tanrı oluyordu.

Verdiği kehanetlerle Spartaküs'ün kadını ona kutsal bir görev yüklüyordu. Dionysios'un hizmetkârı olarak Spartaküs, bir kurtarıcı olacaktı. O artık özgürlük teorisyeni değildi. "Büyük ve korkusuz bir güce" sahip olacaktı. Bir Trakyalı için gücün açık bir tanımı vardı. Güçlü bir adam bir savaşçı, bir avcı, birçok at sahibi, birçok çocuk babası ve sıkı bir içiciydi. Yani, bir şefti.

Vatia'nın hanesindeki farklı etnik grupların dinamiğini bilmiyoruz lakin bu kişilerin daha sonraki eylemlerinden yorumlayacak olursak, her bir milletin bir arada olduğunu tahmin edebiliriz. Spartaküs muhtemelen Trakyalı yoldaşlarıyla birlikte yola çıkmıştı. İlk önce muhafızları atlatma ve Vatia'nın evinden kaçma konusunda onları ikna etmek zorundaydı. Bunu yapmak için silahlara ihtiyaçları vardı ancak silahlar da kilit altındaydı. Dolayısıyla doğru bir an seçmeli, ya anahtarı çalabilecekleri ya da silahların dağıtıldığı, yani müsabaka öncesi zamanı kullanmalılardı. Savaşacaklardı.... Ve bunu Dionysios Zagreus ve Sabazius adına yapmak ne kadar da heyecan vericiydi!

Kelt gladyatörler muhtemelen bu noktada daha isteksizdi çünkü Trakya'nın ulusal tanrısı onları pek de etkilemiyordu. Ancak Romalılarla görecekleri bir hesapları vardı. Keza etraflarındaki toprağın ganimet açısından ne kadar zengin olduğunu görebiliyorlardı. Ayrıca Spartaküs'ün hem fani hem de tanrısal otoritesini takdir ediyorlardı.

Keltler Spartaküs'e katılmayı kabul etmiş olabilir ancak ondan emir almayı kabul etmeleri pek de muhtemel değildir. Keltler statü konusunda antik dünyadaki herhangi bir halk kadar hassastı. Örneğin ziyafetlerde Keltler statüye göre otururdu. Yemek servis edildiğinde, aralarından en cesurları "kahramanın payını" alırdı. Eğer bir kimse bu hakka meydan okursa, o zaman Kelt efsanesine göre iki adam ölümüne dövüşmek zorundaydı. Keltler, Spartaküs'ü düelloya davet etmemişti ancak kendi liderleri olarak Crixus ve Oenomaus'u seçtiler.

Sözü edilen iki adam hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Kelt olmaları hasebiyle muhtemelen kendini kanıtlamış savaşçılardı ve asil ailelerden geliyorlardı, ayrıca kendileriyle beraber bir miktar adam garantisi verebilecek durumdalardı. Bazı kaynaklara göre Spartaküs'ün denkleriydi. Öteki kaynaklar ise Spartaküs'ün isyancıların başkomutanı olduğunu söylerler. Bu fark pek de önemli değildir çünkü isyanlarda resmî komuta yapıları, gayrı resmî güç kaynaklarından daha az önemlidir: karizma, güç, ikna edicilik, destekçi ve başarı sicili.

İki yüz kişi, Spartaküs'e katılmaya karar verdi. Bu, onun açısından küçük bir başarı değildi. Lakin komplo ortaya çıkarıldığı için çoğu asla kaçmayı başaramadı. Bilgiyi kimin sızdırdığı bilinmiyor, belki de özgür bir köleydi. Vatia ya da temsilcisinin ne tepki verdiğini sadece tahmin etmekle yetinebiliriz. Belki de kapıları kilitlemiş, en tehlikeli gladyatörleri zincirlemiş ve silahlı destek çağırmıştı. İsyancıların bazıları hızla tepki verdi. Savaşarak kendi yollarını çizmek zorundalardı. Malikanedeki silahlar kilitli durumdaydı, bu yüzden ellerinden geleni yapmak durumundalardı.

Bir Roma evinin nadiren keyifli olan kısmı mutfağa gittiler. Mutfak çoğunlukla küçük, kötü havalandırmadan ötürü dumanlı, ağzına kadar dolu zemini sebebiyle kirli olurdu ve tuvaletle aynı işlevi görürdü. Gladyatörler mutfaktan satır ve şişleri kaptı. Roma usulü satırlar, bir eli kesebilecek büyüklükte demir kasap bıçaklarıydı. Yine demir şişler de boyun gibi hafif dokulara hedeflenirse kolayca ölümcül olabilir ve yeteri kadar güçlü vurulursa bir kişiyi göğsünden öldürebilirdi.[16] Görünüşe göre muhafızlar da iyi silahlanmıştı ve tedarikleri de az değildi: İki yüz komplocudan sadece 74 gladyatör ve Spartaküs'ün Trakyalı refakatçisi en az bir kadın kaçtı.

Yine de isyancıların gladyatör okulundan uzakta olmayan yolda durabilmesiyle, öyle anlaşılmaktadır ki muhafızlar geride kalan

16 Frank Driever ve Burkhard Medea, "Thoracic Stab Wound Caused by a Grilling Scewer [*sic*]," *Archir für Kriminologie* 211, no. 5–6 (Mayıs-Haziran 2003): 174–80, http://www.ncbi.nlm.nih.gov/ sites/ entrez?db=pubmed&cmd=Retrieve&dopt=AbstractPlus&list_uids=12872687.

gladyatörlerle zor başa çıkmıştı. Âsiler, başka bir şehre giden ve gladyatör silahlarıyla dolu bazı kağnılara rastladılar. Daha sonra sürücülerinden kurtulup, silahları aşırdılar. Bunlar, Roma lejyonlarındaki teçhizatlar kadar iyi silahlar değildi ama mutfak takımlarından büyük bir adımdı. Belki de Spartaküs, arenada sahip olamadığı Trakya tarzı kıvrımlı kılıç olan bir *sica* bulmuştu. Bir antik kaynağa göre Spartaküs, muharebelerinde bir *sica* kullanmıştır.[17]

Kaçaklar artık özgürdü fakat özgürlük yeterli değildi. Bir Romalı yazarın dediği gibi "kaçmakla yetinmeyen bu adamlar, intikam almak da istiyordu."[18] İsyancıların izlediği yol, bu analizin doğru olduğunu kanıtlar.

Capua bir kavşak noktasında bulunuyordu. Şehirden güneydeki Puteoli'ye (bugünkü Pozzuloi), kuzeyde ve yakınlarda bulunan Diana Tifata'ya, buradan da Volturnus (bugünkü Volturno) Nehri Vadisi'ne giden yollar vardı. İtalya'nın en ünlü yolu, Appius Yolu, Capua'dan kuzeydeki Roma'ya, güneydeki Beneventum'da (bugünkü Benevento) bulunan Apenin Dağları'na, buradan da yaklaşık 350 kilometre ötede bulunan Brundisium'da (Brindisi) Adriyatik Denizi'ne kadar uzanıyordu. Son olarak, Annius Yolu (Via Annia) vardı. Bu yol, Capua'dan güneydeki Nola ve Nuceria'ya (Nocera), oradan Salernum'a (Salerno), oradan Lucania (bugünkü Basilicata) ve Bruttium'a (bugünkü Calabria) gidiyor ve Capua'dan yaklaşık 515 kilometre uzaktaki Regium'da (bugünkü Reggio di Calabria) son buluyordu. Gladyatörler bu yolu tercih etti.

Bu tercihleri, gladyatörlerin amaçlarına dair bir şeylere işaret eder. Eğer amaçları kaçmak olsaydı, daha farklı bir yol tercih ederlerdi. Örneğin yarımadadaki karayoluna doğru ilerleyerek kuzeye gidebilirlerdi. Veyahut bir firari ordugâhı kurmak üzere –sonraki dönemlerde maronlar (İspanyolcada "dağlarda yaşayanlar" anlamındaki kelimeden geliyor) topluluğu olarak anılacaktı– Apenin

17 Şiirlerinden birinde (*Carmina* 9.253) Sidonius Apollinaris (yaklaşık MS 430–489) Spartaküs'ün bir muharebede Romalı konsüllere karşı *sica* kullandığını anlatır.

18 Florus, *Epitome* 2.8.3.

Dağları'na gidebilirlerdi. Yunan ve Roma dönemlerinden birçok maron topluluğu biliyoruz.

Muhtemelen Capua'nın yaklaşık 32 kilometre güneyindeki Puteoli'ye gitmeyeceklerdi. Bu kalabalık liman kentinde gemiler ve özgürlük bulunabilirdi lakin burası güvenlik kuvvetleriyle doluydu. Ayrıca Trakyalılar, Keltler ve Cermenler genellikle deniz tecrübesi olmayan kişilerdi ve muhtemelen denizden kaçınmayı tercih ediyorlardı.

Bir ihtimal, Annius Yolu boyunca yürüdüler ve döşeli yoldaki sert ve yassı kaldırım taşlarından kaçınmak amacıyla, uçlardaki kum ya da çakıllardan devam ettiler. Roma yollarında köpekler, kurtlar ve haydutlar sıklıkla görülürdü lakin silahlı ve kaçak gladyatörler yeniydi. Spartaküs'ün adamlarını gördüklerinde arkalarını dönüp kaçan birçok yolcu hayal edebiliriz. Geri adım atmayanlar ise hayatlarını kaybetmemişse de hançerlerini ve ahşap sopalarını kaybetmiştir.

Gladyatörler, Romalıların hüküm sürdüğü topraklardan zorla aldığı bölükler gibi düzenli ve dama tahtası dizilimi almış bir şekilde Campania Ovası'nın aşağısına gitti. Koru ve tapınakların, han ve çeşmelerin, birçoğu burada bulunmayan sahiplerine ait olan kâhyaları tarafından idare edilen ve kölelerin işlediği İtalya'nın en zengin çiftliklerin bazılarının yanından geçtiler. Hiç şüphesiz bir tavernadan yemek aşırmak ya da pınardan su içmek için orada burada duruyor, kendilerini takip edenleri püskürtmeye hazır bir şekilde yanlarında taş bulunduruyorlardı. Belki de isyanın daha başında olduklarından, çiftlik işçilerine kendilerine katılmaları yönünde bağırıyorlardı fakat muhtemelen çok azı bu çağrıya karşılık vermiştir. Her şeyi göze almış bu 74 çılgın, kuvvetle muhtemel, özgürlük savaşçılarından ziyade hayduda benziyorlardı. Ayrıca yollarına çıkacak kadar şanssız herhangi bir zengin şahıs için bunlar hiç şüphesiz gerçekten de haydut-tu. Her neyse, bir köle, isyancı grubuna katılarak Roma hukukunun geniş etki alanını riske almadan önce iyice ikna edilmeliydi.

Bir açıdan gladyatörler bir maron topluluğu teşkil ediyordu ancak bu geçiciydi. Çünkü uzun süre kalamayacakları bir yer seçmişlerdi. Vezüv bölgesini seçtiler. Bugün Vezüv denince akla, MS 79 yılında Pompeii'yi yok eden volkan patlaması gelir. Fakat 73 yılında

bu volkan, yüzyıllardır patlamamıştı. Kırsal kesimde verimli volkanik topraklar vardı ve Vezüv sanki bir pasta üzerindeki meyve gibi yükseliyordu.

Kaçaklar yiyecek çokça şey bulacaktı. Vezüv'ün ormanları oyunla doluydu. Dağın düz ve alçak yamaçlarında Romalıların "kırsal villa" dedikleri kölelerin işlediği çiftlikler vardı. Alacak çokça yiyecek ve içecek bulunuyordu: Zeytin, incir ve daha birçok meyve ve yemiş ağacı bunlardan bazılarıdır lakin esas mahsul üzümdü. Üzüm taze olarak tüketiliyor ya da İtalya'nın en ünlü şarabı olan ve Hindistan'a kadar ihraç edilen Vesuvinum olarak içiliyordu. İronik bir şekilde, Spartaküs'ün hamisi ve şarap tanrısı Dionysios, yerel tarla sahiplerinin ritüellerinde geniş yer kaplıyordu. Tanrının imgesi bu insanların yemek odalarının, evlerindeki kutsal alanların, şarap mahzenlerinin ve hatta şarap testilerinin süsüydü. Gerçek işi yapan binlerce köle, tatlı dille ikna edilirse Dionysios'un özgürlük için seçtiği adamlarını takip etmeye hazır olabilirdi.

Spartaküs, Vatia'nın evindeyken gerçekten de Vezüv'e gitmeyi planlamışsa, iyi bir istihbarat almış olsa gerek. Vezüv, Capua'dan bir günlük mesafede, kuş uçuşu 32 kilometre güneydedir. Ancak burası şehirden gözükmüyordu. İhtimal dahilindedir ki Spartaküs, Vezüv'ü, Sulla için savaşırken ya da haydut olarak akın yaparken (tabi bunlardan birini gerçekleştirdiğini varsayarsak) daha önce görmüştü. Veyahut Vezüv ve sunduğu fırsatlara dair kölelerden ikinci ağızdan bir şeyler duymuştu. Burası sadece zenginlik için bir geçit olmadığı gibi bir hisardı da. Üstelik Trakyalılar için kutsal olmasının avantajını eklemeliyiz zira onlar dağ tepelerindeki tanrılara yapıyorlardı.

Bir başına yaklaşık 1.200 metrelik uzunluğuyla dikilen Vezüv, korsanlar için müthiş bir yuvaydı. Dağda, Campania Ovası'nın kuzeyinden Capua'yı, güneyinden Sarnus Vadisi (bugünkü Sarno) nehri ve bugün Amalfi Yarımadası'nda bulunan engebeli Lactarii Dağları'nı (bugünkü Lattari) görme fırsatı tanıyordu. Apenin Dağları doğuda yükselirken, Akdeniz ise batıya uzanıyordu. Napoli, Nola, Nuceria, Herculaneum ve Pompeii gibi şehirlerin hepsi yakınlardaydı. Her kim dağı işgal ederse, bölgeye yaklaşan saldırganları

görebilirdi. Bu arada ovada güneşli bir günde bile Vezüv'ün zirvesi bulutla kaplı olabilir. Bu ise savunmacıları kalın bir sis tabakasıyla koruyabilirdi.

Capua'nın sıcağı ve gürültüsünden sonra, dağın serinliği ve sakinliği çok iyi gelmiş olmalı. Vezüv yaz aylarında bile geceleri serin olabilir. İsyancılar ateş yakmış ve fazladan kıyafet aşırmış olsa gerek.

Gladyatörlerin, Capua'dan gelen bir grup silahlı adamla (silah ve zırhları son derece muntazamdı) karşılaşması, muhtemelen, Vezüv'e geldikten çok geçmeden sonra gerçekleşti. O dönem Capua, Roma şehrine benziyorsa, kolluk kuvvetleri de çok az olmalıydı. Bu yüzden gladyatörlere karşı gönderilen orduda Vatia'nın kiraladığı, belki de tecrübeli Romalı askerler vardı. Gladyatörler hiçbir şekilde etkilenmedi. Capualıları defettiler ve silahlarına el koydular. Bir antik yazara göre isyancılar, gladyatör silahlarını attıkları için mutluydu çünkü bunları "onursuz ve barbarca" görüyorlardı.[19] Belki de istiflerine mızrak ve göğüslük zırh eklemekten memnunlardı. Bunların ikisi de gladyatörlerde bulunmayan teçhizatlardır.

Muhtemelen küçük bir çatışma olmuştu fakat bu yeni başlayan isyanda bir dönüm noktası olabilirdi. Gladyatörlerin zaferinin haberi dağın aşağısına kadar gitti diye düşünülebiliriz. Bazıları bu işareti bekliyordu: İşte, gladyatörlerde, bir kişinin hayatını riske etmesine değecek şeyleri başaracak güç vardı. Yerlilerin onlara katılmaya başlaması yaklaşık olarak bu döneme tekabül eder.

Kaynakların aktardığına göre isyancılar Vezüv'de kamp kurmuşken Spartaküs ve adamları kendilerine yeni katılanları kabul etti: "Bunlar, tarlalardan gelen birçok kaçak köle ve bazı özgür kişilerdi."[20] Bir kaynağın iddiasına göre Vezüv'deki gladyatörlere 10.000 firari katılmıştı[21] ancak kaçmak riskli, dağa tırmanmak ise zordu, dolayısıyla "birkaç bin kişi" tahmini daha makul olacaktır. Kölelerin bazıları, muhtemelen, tıpkı âsi gladyatörler gibi Trakyalı veya Keltti ancak aralarında Cermenler de vardı.

19 Plutarch, *Crassus* 9.1.

20 Appian, *Civil Wars* 1.116.540.

21 Florus, *Epitome* 2.8.3.

Köleler, Vezüv'ün etrafındaki arsalarda çalışıyordu. Buralar çok zorlu yerlerdi. Çiftçiler ideal bir şekilde güçlü ve uzundu. Şarap bağı işçileri ise geniş omuzlu, güçlü yapılı ve zeki olmalıydı. Oğlanlar ve hatta genç kızlar bile tarlalardaki hayvanlarla ilgileniyordu buna rağmen sadece en güçlü erkekler çoban olabilirdi. Sığır, koyun ve keçileri dağ yamaçlarında gütmek zor bir işti ve kuvvet, dayanıklılık, atiklik ve hız gerektiriyordu. Galyalılar özellikle de atları, eşekleri ve öküzleriyle iyi çobanlar olarak görülüyordu.

Hayvan otlatmak, Vezüv etrafındaki verimli toprakların israf edilmesi demekti: Burası bir çiftçilik bölgesiydi. Hayvan çiftlikleri genellikle daha güneyde yer alıyorlardı. Campania'da, büyük araziler ya da tarlalar çoğunluktaydı ve tipik bir şekilde yüzlerce köle tarafından işleniyorlardı. Ünlü Roma *latifundium*ları, yani "büyük arazileri" işte bunlardı. Söz konusu terim, imparatorluk döneminde türemiştir. O zaman köleler gruplar hâlinde, ideal olarak on ya da daha az işçi şeklinde çalışırdı. Geceleyin kulübelerinde, çoğunlukla zincirli bir şekilde tutulurlardı. Aslında bazen zincirli bir şekilde de çalışırlardı: Mesela üzüm bağlarında durum buydu çünkü bağcılıkta akıllı köleler gerekiyordu ve akıl sorun çıkarabilirdi.

Ayrıcalıklı bir köle kâhyası grubu, ekim işlerini yönetirdi. En önemli kişi, *vilicus*, yani çiftlik kâhyasıydı. Arazilerin sahipleri çoğunlukla başka yerlerdeki toprak ağaları olması hasebiyle gerçek anlamda bu mülkiyetleri yöneten kâhyalardı. *Vilicus*lar gelir giderle ilgilenir, iş gücünü organize eder ve sorunsuz şekilde işlemesini sağlardı. Kadın *vilica*lar da çok önemliydi. Çiftliğin sadece temizlikçisi değil ayrıca öğretmeni ve kaçaklardan sorumlu kişileriydi de. Kadınlar, önde gelen kölelerin kendi kıyafetlerini yapmasına nezaret edecek kadar eli işe yatkın kişilerdi. Bütün güçlerine karşın *vilicus* ve *vilica*lar köleydi, dolayısıyla isyan çıkarabilir ve sıradan köleleri zincirlerinden arındırabilirdi. Örneğin, II. Sicilya Köle Savaşı'nın (104–100) önderlerinden biri kaçak bir *vilicus*tu. Dayanıklı ve çalışkan kişiler olan çiftlik köleleri iyi isyancılar, *vilicus*lar iyi lider ve örgütçüler, *vilica*lar da muhteşem serdümenlerdi.

Köleler için şimdilik bu kadar bilgi yeter. Peki ya isyancılara katılan, "tarlalardan gelen bazı özgür kişiler" için ne söyleyebiliriz? Spartaküs'ün davasına katılan bu kişiler, İtalyalı çiftçilerin geçim kaynağına dair bir bakış açısı sağlar. Geç Cumhuriyet döneminde (133–31), İtalya'daki küçük çiftçilerin hepsi en iyi topraklardan kovuldu ve bunların yerine *latifundium* ve çiftlikler geldi. Roma'daki açgözlü elit kesimin, Roma İmparatorluğu'nu meydana getiren çiftçi-askerlere böylesine kötü muamele etmesi, Cumhuriyet döneminin büyük skandalıydı. Ancak küçük çiftlik sahiplerinin hepsi de ortadan kaybolmamış ya da şehre göçmemiştir. Küçük ve erişimi pek de olmayan toprakları işleyerek ucu ucuna geçindikleri kırsal kesimde kalmaya devam etti. Örneğin Pompeii civarında, malikaneler arasında, çok sayıda küçük tarla vardı.

Masaya daha fazla yemek koyabilmek için bazı küçük çiftçiler Roma lejyonlarına katılmıştır. Bunlar, Marius ile Sulla ve daha sonra da Caesar ile Pompeius ve Antonius ile Octavianus arasındaki iç savaşların baskın birlikleri hâline geldiler. Bazıları ödül olarak yeni topraklar kazandı. Örneğin Sulla, yaklaşık yüz bin gedikli askerine İtalya'da toprak verdi. Bu toprakların büyük kısmı, evlerinden atılan ve Marius'un eski destekçileri olan düşmanlarından alınmıştır. Mariusçuların bir kısmı, âsi Sertorius'a katılmak üzere İspanya'ya kaçmış ancak çoğu İtalya'da kalmıştı. Kimileri de yeni mal sahipleri için kiracı çiftçiler ya da gündelik işçiler olarak çalışıyordu. Ötekileri ise klasik bir eylem olarak İtalya'daki kırsal kesimlere yönelip haydut olmuştu. Kötü hasattan, düşman komşulardan ya da baskıcı alacaklılardan ötürü yeni tarlalarında başarısız olan Sulla'nın veteranlarının bir kısmı da aynı yola düştü.

Ancak az sayıdaki küçük çiftçi bu kadar dramatik şeyler yapmıştır. Pek çoğu, müreffeh villa sahipleri için mevsimsel ve dönemsel işler yaparak hayatta kaldı. Bu insanlar, günümüzdeki göçebe işçilerin Romalı denkleridir. Romalı elit kesimi bunlara hem ihtiyaç duyuyor hem de burun kıvırıyordu. Romalı yazar Varro'ya göre bu kişiler üzüm hasat etmek ve saman kesmek için çok önemliydi.[22]

22 Varro, *Agriculture* 1.17.2.

Buna rağmen devlet adamı Yaşlı Cato "onları dikkatle izlemek zorundasınız, yoksa odunlarınızı çalacaklar" der.[23]

Fakir olsalar da küçük çiftçiler özgür insanlardı ve İtalya'nın yerlileriydi. Bazıları şüphesiz kölelere tepeden bakıyordu. Ancak eğer yeteri kadar umutsuz, öfkeli ve maceraperestlerse, Spartaküs'e katılmışlardır. Kuvvetle muhtemeldir ki birçoğu gerçekten de umutsuzdu. Köle ya da özgür, Vezüv'ü tırmanmak ve profesyonel katillere güvenmek, güçlü bir karakter gerektiriyordu. Yeni gelenlerin çoğu gençti ve muhtemelen büyük kısmı erkekti ancak aralarında kadınlar da vardı.

Spartaküs'e az sayıda özgür çiftçi katılmışsa, elit kesimden çok daha az kişi, kaçak kölelerden oluşan bir orduyu desteklemiş demekti. Ancak belki de küçük bir elit grubu ona katılmıştır. Zengin fakat tutucu İtalyan milliyetçileri olan ve Müttefikler Savaşı yenilgisine hâlâ kızgın bu kişiler, kölelerin önderliğindeki bir orduya katılmamıştı, belki de Spartaküs'e direnmede aktif bir rol oynamaktan ziyade olayları görmezden gelmeyi tercih etmişlerdi. O hâlde fırsatçılar da vardı. Her toplumda, daha sonraki dönemde yazan bir Romalı yazarın deyimiyle,[24] paranın kokmadığını söyleyen insanlar vardır. Eğer kendilerini zengin edebilirlerse, kaçak kölelerle ve eski gladyatörlerle iş yapmakta bir utanç görmüyordu. Daha sonraları Spartaküs'ün ordusuyla ticaret yapan tüccarlar bu kategoriye girebilir. Aynı şey bir Roma vatandaşı olsa da Sicilya'da Spartaküs için casusluk yapmaya ikna edilen bir Güney İtalyalı Publius Gavius için de geçerliydi.

İtalyanların muhtemel tutumlarına dair bir gösterge Mithridates Savaşları'ndan gelir. 64 yılında, Roma'yla mücadelesinin son yılları esnasında Mithridates, Balkanlardaki Kelt halklarını kışkırtarak İtalya'yı işgal etmeye çalıştı. Sadece yardım etme sözü vermemiş bunun yanı sıra Kelt liderlere, İtalya Yarımadası'nda istekli ortaklar bulacakları yönünde güvence de sağlamıştı. Roma'nın İtalya'daki sözde müttefiklerinin çoğu, düşük sosyal statüsüne karşın Spartaküs'e gerçekten destek olmuştu.[25] Fakat bir siyasetçinin

23 Cato, *On Agriculture* 144.3.

24 Suetonius, *Vespasian* 23.

25 Appian, *Mithridatic Wars* 109.519–20.

repertuvarında her zaman çok yüksekten atılan sözler vardır, dolayısıyla Mithridates'in iddiası pek de güvenilir değildir. Her durumda Keltler, Mithridates'in İtalya işgali davetini reddetmişlerdi.

Spartaküs'e katılanlar listesinde bariz olarak eksik bir grup, köle ya da özgür fark etmeksizin, şehirlilerdi. Bu tuhaf görünüyor çünkü Pompeii ve Nola gibi şehirler yakındaydı. Evet, surlar şehirli kölelerin kaçmasını zorlaştırıyordu ancak tek açıklama bu değildir. Şehirli köleler, kırsal bölgelerdeki kölelerden genellikle daha kolay bir hayat yaşayan ayrıcalıklı bir gruptu. Bazıları, yumuşak ve tembel olmakla ünlüydü. Şehirli köleler, kırsaldakilerden izoleydi ve belki de kaba ve katı taşra halkından korkuyorlardı. Bunların ne kadarının İtalya'daki taşra bölgelerinde hayatta kaldığı merak konusudur. Kısacası, Spartaküs'e katılmak istememiş olabilirler. Eğer gerçekten böyleyse, bu, yaşanacaklara dair bir işaretti. Spartaküs'ün isyanı, büyük oranda, kırsal bölgedeki bir isyan olarak kalacaktı.

Fakat şimdilik isyancıların sayısının arttığı ve karakterlerinin değiştiği Vezüv'de durum henüz kesin değildi. Söz konusu kişiler artık bir ordu hâline geliyorlardı. Derme çatma silahları, sade üniformaları vardı ve deneyimleri de genellikle çok azdı. Buna rağmen birbirleriyle savaşarak talim, tatbikat ve eğitim yapıyorlardı. Hiçbir antik kaynak bize bunlardan bahsetmez fakat bu tür ön hazırlıklar olmaksızın gelecek aylarda gösterdikleri askerî erdemleri sergilemeleri asla mümkün değildi.

Bu kişilerin gerektiği kadar talim yapıp yapmadığını merak edebiliriz. Eski gladyatörler, eski tarım işçileri, kaçak köleler, Trakyalılar, Keltler, İtalyalılar ve ötekiler artık cazip bir yolun peşinden koşmaya kendilerini adadılar: Suç işlemek. Kaçak tarla köleleri ve işçilerini rehber edinerek, Vezüv'ün zengin villalarını yağmaladılar. Yiyecek ve içecek gibi yolluk malzemeleri kadar devekuşu yumurtaları ve kaliteli şarap gibi özel ürünler buldular. Bir kişinin taşıyabileceğinden daha fazla lüks ürün vardı: Gümüş ve altın, fildişi ve kehribar, cilalı çanak çömlekler, renkli camlar, küpe ve bilezikler, madalyon ve plakalar, aslan pençeleri şeklindeki gümüş masa ayakları ve kral imgeli kabartma işlemeler.

Olaylardan 50 yıl sonra yazan şair Horatius, bir kölesine en eski şarabı getirmesini söylediğinde, özel bir hususta bahseder ve ekler: "Serseri Spartaküs! Keşke bir kadeh bırakmış olsaydı".[26]

Firariler ne aldıysa eşit bir şekilde paylaştı: Bu hususta Spartaküs ısrarcıydı. Motivasyonu adalet duygusu muydu yoksa sağgörü müydü? Bilinmiyor. Ancak şurası kesin ki daha fazla kişi onu takip edip dağa tırmandı.

Ne değişim ama! Yaşlı Vezüv, Campania'ya kendisini sevmesi için her türlü sebebi vermişti. Pompeii'deki bir duvar resmini düşünelim: Bu resim yeşil ve verimli Vezüv Dağı'nı, yanında da etrafı üzümlerle dolu şarap tanrısı Bacchus'u gösteriyor. Altta büyük bir yılan tasviri yer alır. Sonrasında Spartaküs gelir. Capua'dan çıkan âsiler gladyatörü, şarabı ve Vezüv'ü sevmişti. Bunlar, Roma'nın Campania'daki hâkimiyetinin sembolleriydi.

Roma, bölgedeki zengin sakinlerin nüfuzu dolayısıyla bir şeyler yapmalıydı. İsyancılar, Romalıların *terror servilis* (köle korkusu) dediği bir terör yayıyordu.[27] Eşraf şüphesiz artık bir şeyler yapılmasını istiyordu. Spartaküs birçok şeyi tahmin etmiş olabilirdi ama böyle olsa da bu onu durdurmamıştır. Belki de isyancılardan bir belki de bizzat Spartaküs'ün kendisi, bir antik yazarın aktardığı şu cesurca açıklamada bulunmuştur: "Eğer bize karşı güç kullanacak olurlarsa, açlıktan ölmektense, demirle ölmek çok daha iyidir."[28]

Bunun için uzun süre beklemeleri gerekmeyecekti. Belki de geceleyin, yıldızların altında yaktıkları ateş etrafında beklerlerken, Trakyalı kadın, göklerden Spartaküs'e verilen güce dair tasavvurlarla onları cesaretlendiriyordu.

---

26 Horace, *Odes* 3.14.14–20. Çevirisi için bkz. http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ ptext?lookup=Hor.+Carm.+3.14.

27 Livy, *History of Rome* 3.16.3.

28 Sallust, *Histories* frg. 3.93.

İNTİKAM

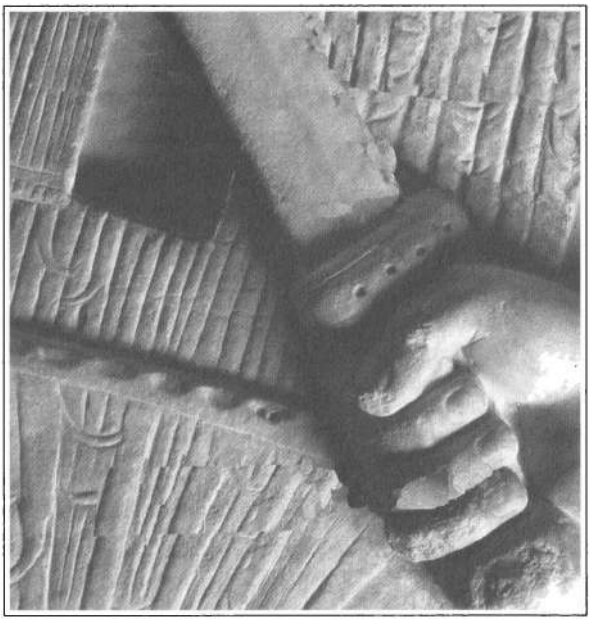

3

PRAETORLAR

73 yılında, Roma şehrinin kuruluşundan 681 yıl sonra, Lucullus (Marcus Terentius Varro Lucullus) ve Cassius'un (Gaius Cassius Longinus) konsüllüğü döneminde Roma Cumhuriyeti, Akdeniz'in her iki ucunda da savaşıyordu. İspanya'da Pompeius, hain Romalı komutan Sertorius'u, hisarlarını tek tek saf dışı bırakmak suretiyle köşeye sıkıştırmıştı. Küçük Asya'da ise o yılın konsülünün kardeşi Lucius Licinius Lucullus, 15 yıldır aralıklarla, Roma'ya karşı savaşan kral Mithridates'in memleketini işgale başladı. Balkanlarda Gaius Scribonius Curio, lejyonu ile Tuna Nehri'ni gören ilk Romalı komutan oldu. Girit'te Antonius, Roma nakliye gemilerine saldıran korsanlara karşı hareket etmeye hazırlandı.

Büyük resme baktığımızda gladyatörlerin isyanı daha küçük bir olay gibi görünebilir. Capua daha önce de 104 yılında bir köle isyanı görmüştü. İsyanı, önde gelen bir Romalı devlet görevlisi olan bir *praetor*un komutasındaki, neredeyse tek lejyonu dolduracak kadar az asker (dört bin piyade ve dört yüz süvari olmak üzere toplam 4.400 asker) bastırmıştır. Bu sebeple 73 yılında uygulanan en bariz politika, bölgeye bir *praetor* göndermekti.

Roma'da, senato, bir devlet politikası belirledi. Senatörlerin hepsi zengin adamlardı ve neredeyse tamamı, az sayıdaki elit ailelerin üyesiydi. Üst düzey bir devlet görevi ifa ettikten sonra, seçim olmadan doğrudan senatör oluyorlar ve ömürlerinin sonuna dek senatör olarak kalıyorlardı. Marius ya da Sulla gibi bir komutanın meydan okuduğu dönemler haricinde, Roma'yı yöneten, oligarşiydi. Bir zamanlar nadir olan bu tür tehditler artık iyice sıklaşmıştı. Lakin 73 yılı itibarıyla senatörler bir süredir güçlü konumdaydı.

Senatörler, Spartaküs'e karşı göndermek üzere, Gaius Claudius Glaber'i seçtiler. Glaber, o yılki sekiz *praetor*dan biriydi. *Praetor*ların her biri en az 39 yaşındaydı ve bir yıllığına seçiliyorlardı. Bu kişiler büyük umutları olan adamlardı. Zira *praetor*lar, Roma'da bir yıllığına seçilen devlet görevlileri arasında mevki bakımından ikinci sıradaydı, üstlerinde sadece iki konsül olurdu. Peki, Glaber kimdi? Hakkında pek az şey biliyoruz. Hiçbir zaman konsül olmamıştır ve bilindiği kadarıyla soyundan gelen kimse de yoktur. Muhtmelen ünlü Claudius klanı üyeleriyle uzak bir bağı bulunan bir *pleb*ti. Soyunun çok yüksek olmaması, Roma'nın Spartaküs'e ne kadar az önem verdiğinin de başka bir işaretidir.

Glaber, 104 yılında âsilere karşı gönderilen birlikten biraz daha küçük bir orduya komuta ediyordu: Bildiğimiz kadarıyla 4.400 asker yerine 3.000 asker vardı ve hiç süvari yoktu. Lakin ilk isyan, en azından atlı sınıfı üyesi olan bir Roma vatandaşı tarafından yönetilirken, en son isyan, barbar ve kölelerin işiydi. Görünüşe göre Romalılar 73 yılında, 104 yılına göre daha özgüvenli hissediyordu. Capua'dan gelen haberler iyice okundu, analiz ve tesnif edildi. Caesar'dan alıntı yaparsak bu, bir "köle *tumultus*'uydu".[1] Bir *tumultus*, acil cevap verilmesi gereken, aniden çıkan bir şiddet olayıydı. Bu ciddi bir husus olsa da organize bir savaş (Latincesi *bellum*) değildi.

Bildiğimiz kadarıyla, Romalılar, köleleri hakir görüyorlardı. Bir çağdaşın söylediği üzere, alçak doğaları köleleri zalim, açgözlü, şiddet uygulayan ve fanatik kişiler yapıyorken bu kişilerin asil ya da cömert ruhlu olabileceğini kabul etmezlerdi. Kölelerin cesurca

1 Caesar, *The Gallic War* 1.40.6.

davranması doğalarına aykırıydı. Özgür gibi hareket etmeleri ise sadece Saturnalia festivaline mahsustu.[2] Her yıl yapılan bu kutlamada roller değişilirdi: Bir Romalı devlet görevlisi, adamlarının özgür bırakılan kölelerle savaşmak zorunda kaldığını tiksinti duyarak belirtmiştir. İsyan çıktığında köleler baş belası olsa da büyük bir sorun teşkil etmezlerdi. Veyahut Romalılar böyle söylüyordu lakin 135–132 ve 104–100 yıllarında Sicilya'daki kölelerin inatçı bir şekilde direniş göstermesi onlara tam tersini öğretmiş olmalıydı.

Ancak şimdi gladyatörler ve liderleri vardı. İki yönlü düşünürsek, Romalıların Spartaküs'e karşı tutumunda ana bir fikir görürüz. Korku ve hor görü, nefret ve takdir, ilgisizlik ve saplantı… Hepsi vardı. Romalılar için gladyatörler beslenmeli, eğitilmeli, şenlendirilmeli, sevilmeli, âşık edilmeli, yataklarda yatırılmalı, gömülmeli ve hatta zaman zaman özgür bırakılmalıydı lakin asla ama asla kendilerine eşitmiş gibi muamele edilmemeliydi.

Bir köle ve Trakyalı barbar olarak Spartaküs, Romalılar için aşağılık biriydi. Eski bir müttefik askeri olan bu adam zavallının tekiydi. Onların bakış açısıyla Romalılar Spartaküs'e, onu ordudaki yardımcı birliklere katılmasına izin vermek suretiyle medeniyet eli uzatmıştı. Daha sonrasında ise kötü davranışları ya da kötü şansı dolayısıyla köle olmuştu. Spartaküs, ordunun kendisine verdiği fırsatı kaybetmişti (bu da Romalıların bakış açısıdır). Lakin, söz konusu Romalılar olunca, merhamet göstererek Spartaküs'e bir şans daha sundular ve ona bir *gladius*, yani kılıç verdiler.

Romalılar için bir gladyatör, sadece bir atlet ya da savaşçı bile değildi: O kutsaldı. Çekiciydi. Romalılar, her nerede oyunlara giderlerse gitsinler, riskli bir işe girişiyorlardı. Vahşi hayvanların gladyatörlere karşı hırlaması gerekiyordu. Bu, gösteriyi daha iyi hâle getiriyordu. Ancak Spartaküs, hırlamaktan daha fazlasını yaptı. Tıpkı birçok profesyonel atlet gibi o da kendisine sevgi duyulan aynı sebepten ötürü korku duyulan biriydi: O, tehlikeli bir adamdı. Yine de arenayı terk etti mi bir gladyatör, silahlanıp bir isyana katılsa bile, neredeyse zararsız biri gibi görülüyordu.

2 Plutarch, *Sulla* 18.5.

Bunu anlamak zor gibi duruyorsa, o zaman Spartaküs'ü, hayranlarının sevgisini reddeden bir atlet gibi düşünün. Kötü davranışlarda bulunan bir atleti affedebiliriz ama bizi hiçe sayanı affedemeyiz. Spartaküs ve yanındaki 73 yoldaşı kışlalarını terk ettiğinde, artık normal gladyatörler değil, *kaçak* gladyatörlerdi. Romalıların nezdinde dövüşmekten kaçan, dolayısıyla etik olarak dışlanan kimselerdi: Yani ödlek, efemine ve dejenere kişiler. Arenanın şanından kaçıp, utanç verici şekilde haydutluğa batmış insanlardı. Spartaküs, Roma'nın gururu olabilirdi. Ne var ki başladığı yere dönmüş, tekrar bir barbar olmuştur. Romalıların bakış açısıyla, adamları asker değil, kaçak kölelerdi –*fugitivi*. Senatonun ondan çok az korkmasına şaşmamalı, en azından ilk başlarda.

Romalıları Spartaküs'e karşı daha ciddi şekilde harekete geçmekten alıkoyan iki şey daha olabilir: Hırs ve tamah. Roma siyasetinin oksijeni şandı lakin suçlulara karşı yapılacak bir saldırıda kazanılacak çok az şan vardı. Bir Romalıya göre bir köle savaşı "sıradan ve adı anılmaya bile değmez" bir şeydi.[3] Yapılacak yağma bir teselli olabilirdi ancak böyle bir şey de söz konusu değildi. Po Vadisi'nin güneyindeki bütün İtalyanlar Roma vatandaşıydı. Romalı askerler kendi vatanlarını yağmalayamazdı.

Bir *tumultus*a (acil durum) karşılık verdikleri için Romalılar, şehrin hemen dışındaki Campus Martius'ta (Mars'ın Meydanı) her zamanki gibi celp yapmadı. Bunun yerine Glaber'e, Romalı kumandanların acil durumlarda genellikle ne yaptıklarını anlattılar: Buna göre, güneye doğru hareket ettikçe, yol üzerinde asker toplayacaktı.

Glaber'in askerleri muhtemelen, hatta kesin olarak, Roma'nın sahip olduğu en iyi birlikler değildi. En iyiler, birçok ganimet ve defne tacının kazanılabileceği İspanya ve doğuda savaşanlar ve onlara komuta eden üst düzey komutanlardı. İtalya da iyi askerlerden tamamen arındırılmamıştı: Örneğin Sulla'nın emekli askerleri, deneyimli asker kaynağı konusunda iyi bir örnektir. Böylesi askerler Pompeii

3 Aulus Gellius, *Attic Nights* 5.6.20, çev. Brent D. Shaw, *Spartacus and the Slave Wars: A Brief History With Documents* (Boston: Bedford/ St. Martin's, 2001), 164.

kadar Abella, Capua ve diğer yerlerde de bulunabilirdi. Fakat birkaç köleyi tekrardan zincire vurmak için askere katılmaya pek de hevesli değillerdi. Glaber ne bulabiliyorsa onu almak zorunda kaldı.

Dolayısıyla Glaber'in ordusu, muhtemelen, milis ordusundan fazlası değildi. Yine de yürüyüş hâlindeki hiçbir Roma ordusu öyle kolayca unutulmamıştır. Zincir zırhların, bronz ya da demir miğferlerin parıltısı ve uzun asker safları hemen göze çarpardı. Erzak konvoyunun gürültüsü ve ikmali taşıyan sığırların böğürmesi havada yankılanırdı. Dahası önemli askerler de vardı.

Etrafı trompetçilerle çevrili bir sancaktar, lejyonun simgesi olan sancak (yani gönder) üzerindeki gümüş bir kartalı taşırdı. Her bir bölüğün de (*centuria*, normalde 100 kişiden fakat Geç Cumhuriyet döneminde 80 kişiden oluşan birim) kendi sancağı vardı. Renkli kıyafet giyen, miğferi de hayvan derisiyle süslü sancaktarın taşıdığı bu sap, disk ve çelenklerle süslüydü.

Bu esnada *lictor* denilen altı kişi, *praetor*un önünde yürürdü. *Lictor*lar, Roma'daki yüksek mevkili devlet görevlilerine eşlik ederlerdi. Güçlü adamlardan seçilen bu kişiler, kurdelelerle bağlı bir demet çubuk taşırdı ki bu devlet görevlisinin emretme yetkisini sembolize ederdi. Roma'nın şehir sınırları dışında bu çubuk demetleri bir baltaya sarılırdı. Bu ise yaşam ve ölüm gücünü simgelerdi.

Böylece, *praetor* ve adamları yürüyüşe geçerek, âsileri Vezüv'e kadar takip etti. Muhtemelen dağın eteklerinde kamp kurdular. Glaber, dağın zirvesinde bulunan düşmanına saldırmamaya karar verdi. Bu, fazla tedbirli davranmak gibi görünebilir ancak arazi koşulları Spartaküs ve adamlarından yanaydı. Dağa giden sadece tek bir yol vardı. Bu da bir lejyonun kullanması için çok engebeli ve dardı. Burası, Glaber'in yeni ordusunu sınayabileceği bir yer değildi, dolayısıyla düşmanını ablukaya almaya ve açlığa mahkûm etmeye karar verdi. Kaçanları da engellemek için de yola nöbetçilerini dikti.

Bu, hayalperest ya da gereğinden fazla özgüvenli bir plan değildi. Bu plan ancak ve ancak Romalılar nöbet yerlerini koruduğu müddetçe işleyebilirdi. Ne var ki inisiyatifi Spartaküs'e teslim etmişlerdi. Trakyalı, Roma ordugâhına saldırmaya karar verdi. Herhangi

bir komutan gibi o da bir muhabere planı oluşturmak için deneyiminden faydalandı. Spartaküs'ün çokça deneyimi vardı. Bu deneyim hem Vezüv'de hem de sonrasında ona çok fayda sağlayacaktı.

Bir Trakyalı olarak Spartaküs'ün kanında savaşmak vardı. Trakya özellikle de hafif piyadelik, binicilik, aldatmaca ve geleneksel olmayan harp yöntemleri hususlarında uzmanlaşmıştı. Homeros, Trakyalıları, atlı bir millet değerlendirmişti.[4] Thoukydides, hançerlerine saygı gösteriyor,[5] Romalılar da sırık silahlarından korkuyordu. Trakya, yakın mesafede bıçakla, uzak mesafeden de kargıyla savaşan, seri ve atik hafif silahlı piyadeler olan *peltast*ları bulmuştu. *Peltast*lar, tepelerde saldırma ya da savunma yapma, vur-kaç taktikleri uygulama, pusu kurma, kamp ateşi yakma ya da söndürme, ağır silahlı piyade hatlarına fırsatçı saldırılar yapma ve süvarilere karşı defansif bir kitle oluşturma hususlarında uzmanlaşmışlardı. Aldatmacalar, numaralar, hileler ve manevraların hepsi Trakyalıların savaş kılavuzunda bulunan bölümlerdi. Yağmacılık, ulusal bir gelenekti.

Spartaküs, Trakyalılara özgü savaş yöntemleri içinde doğmuş ve büyümüş biriydi, ancak bir yetişkin olarak savaş deneyimlerine bir yenisini daha eklemiştir: Roma askerî doktrini. Trakyalılara özgü hız ve savaş hilelerine, Romalılara özgü organizasyon ve disiplini ekledi. Tekli dövüş ve kılıç ustalığı ona bir başka işlev daha kazandırmıştı çünkü Romalılar kadar Trakyalılar da bu uygulamalara değer verirdi. Gladyatör antrenmanları da kılıç kullanma hilelerine yenilerini eklemiş olabilir.

Vezüv'de Spartaküs, askerî alandaki bütün irfanını kullandı. 73 yılından beri Vezüv'de yaşanan birçok patlamanın sebep olduğu büyük değişimlerden, topoğrafyayı detaylı bir şekilde yeniden oluşturmamız mümkün olmasa da genel tablo açıktır.

Bugünlerde "Vezüv" iki zirveden oluşuyor: Aktif bir krater olan Grand Cone ve kuzeye doğru bakan sırtın karşısındaki Monte Somma zirvesi. MS 79 yılından önce görünüşe göre Grand Cone ve Monte Somma muhtemelen birleşiyordu ve sadece tek bir zirve vardı.

4 Homer, *Iliad* 14.227.

5 *Peloponnesian War* 2.96.2.

İki zirve, tepede faal olmayan bir krater paylaşıyordu ve çapı yaklaşık olarak 1,650 kilometreydi. Kuzey ve doğu ağızları muhtemelen bugünkü Monte Somma'nın, Grand Cone'ya bakan iç duvarlarıdır.

Birçok bilim insanı, Spartaküs ve adamlarının bu krater üzerinde kamp kurduğuna inanır. Monte Somma'nın günümüze gelen iç duvarları dik, korkutucu, yüzeyi çukurlarla kaplı ve sarptır. Bu duvarlar, sivri uçlu bir dizi sırt ile kaplıydı. Bugün en yüksek nokta 1,127 metredir. Duvarlar katır tırnağı çiçekleri, kayın ağacı, salkım ağacı ve yosunlarla kaplıdır. Spartaküs'ün zamanında ise yaban asmalarıyla doluydu.

Günümüzde genelde zararlı bir bitki olarak görülen yaban asması *Vitis vinifera sylvestris*, hikâyenin kahramanıdır. Spartaküs'ün aksine bu bitki, tanıdık bir manzara yarattığı İtalya'nın yerlisiydi. Spartaküs'ün kırsal kesimden topladığı askerleri "dalları dokuyarak çiftlik işlerinde kullandıkları sepet hâline getirmeye alışkındı."[6] Bu, İtalya'nın kırsal kesimleri için alışık olmadık bir şey değildir. Aslında bir ya da iki nesil öncesinde İtalyalı köy halkı, benzer bir şekilde sıklıkla sepet ya da saklama kabı dokuyordu. Monte Somma'nın sönmüş krateri, üzerindeki lav "iplerinin" (ipe benzer lav parçaları) dağ eteğindeki bağ iplerinde kullanıldığına işaret ettiğini de düşünebiliriz. Her durumda Spartaküs'ün kırsal kesimden gelen takipçileri, işe yarar asmaları kesmiş ve bunları uzun, sağlam halatlar şeklinde örmüştür. Daha ince dalları olan yerel bir bitki türünü de bağları bağlamak için kullanılmış olabilir.

Çatışma, günün hangi kısmında çıktı bilmiyoruz fakat yüksek ihtimalle alacakaranlık vakti çıkmıştı. Âsiler, dağ çok sarp ve kayalık olduğundan ötürü Romalıların savunmasız bıraktığı yerden halatları aşağı sarkıttı. Buradaki toprak kolayca ufalanıyordu ve sağlam değildi. Âsilerin, bağları dağdan aşağı inmek için kullandığını düşünmemeliyiz. Vezüv'ün eğimi dikey olmadığı gibi bağlar da insan bedeninin etrafını saracak kadar esnek ya da sağlam değildi. Bağ halatları daha ziyade tutacak ve kılavuz çubuğu işlevi görmüştür. Âsiler teker teker aşağı indi –son adam hariç. Son adamın görevi,

6 Sallust, *Histories* frg. 3.102.

kalıp, kamplarından aldıkları silahları aşağı atmaktı. Arazi, dağdan aşağı inerken güvenli şekilde silah taşıyabilecek kadar düz değildi. En sonunda bütün silahları aşağı atan son adam da aşağı indi ya da kaynakların söylediğine göre böyle oldu. Fakat daha büyük bir ihtimalle bir grup silahları son adamına kadar elden ele taşımıştır. Büyük ihtimalle gece olmuştu. Trakyalılar gece saldırılarında usta olduğundan, Spartaküs bu avantajdan istifade etmek istemiş olabilir. Firariler, dikkatsiz Romalıların gözünün önünde kaçmıştı. Şimdi ise saldırıya geçeceklerdi.

Sefere çıkan Roma askerleri hem saldırı hem de savunma yapmak için güvenli bir üs görevi görecek müstahkem bir ordugâh inşa ederdi. Her ordugâh standart bir modelde kurulurdu. Genellikle kare şeklindeki bu modelin içinde sokaklar, çadır hatları ve at sıraları olurdu ve etrafında bir hendek ile rampa bulunurdu. Roma ordusu yürüyüşünü tamamladığında, iyi bir kamp bölgesi seçilir, topograflar bölgenin iskeletini dikkatli şekilde hazırlar ve diğer adamlar da geri kalan işleri yapardı. Askerler deri çadırlarda uyurdu ve bir çadırda sekiz kişi kalırdı. *Praetorium* olarak bilinen komutan çadırı ise hem yaşam alanı hem de ordu karargâhı olarak işlev görürdü. Hayvanlarla birlikte üç bin adamın bulunduğu Glaber'in ordugâhı muhtemelen on dönümü kaplıyordu.

Romalılar düşmana saldırmakla övündüğü için ordugâhın savunma hatları genellikle hafif olurdu. Hendek normalde sadece bir metre kadar derin ve genişti. Rampa ise tahta kazıklarla kaplı toprak bir höyüktü. Olası bir saldırı hakkında uyarı vermek ve düşmanı yavaşlatmak için rampanın dışında çit kazıkları ve nöbetçiler bulunurdu. Elbette ki tehlikeli ve sinsi bir düşman için daha güçlü savunma hatları gerekiyordu. Lakin Glaber, Spartaküs'ü çok hafife aldı. Bir antik kaynağa göre Romalılar "bunu bir savaş olarak değil de haydutların yaptığı türden bir akın olarak düşünmüştü."[7] Görünüşe göre Glaber, öyle özel bir güvenlik önlemi alınmasını emretmemiştir.

Bir antik kaynağa göre kaçaklar, hiç beklenmedik bir yönden geldi; diğer bir kaynağa göre ordugâhı çevrelemiş, bir diğer kaynağa göre

7 Appian, *Civil Wars* 1.116.541.

de bir yarık içindeki gizli bir çıkıştan gelmişlerdir. Romalılardan sayıca üstün oldukları kesin değildir ancak sürpriz saldırı yapmak gibi bir avantajları vardı. Antik Çağ'da yaşayan herkes, Romalıların şaşırdığını kabul eder ki gerçekten de böyle olmalıdır. Spartaküs'ün adamları nöbetçi askerleri birer birer indirmiş, ardından çadırlarında bulunan Romalılara saldırmış olmalı. Saf oluşturmak için vakit yoktu, dolayısıyla Romalıların bir dizi çatışmaya girmekten başka seçeneği bulunmuyordu. Gladyatörler cüsseli, cevval ve karşılarına çıkacak her kişiyi parçalara ayıracak kadar yeterince hızlıydı.

Trakyalılar, Cermenler ve Keltler, Romalılara kıyasla uzun boyluydu. Keltler hızlı ve korkutucu hücumlar yapmakla meşhurdu. Bu saldırıları esnasında savaş narası atarlar ve şarkılar söylerlerdi. Trakyaların savaş narası Yunancada özel bir isimle, *titanismos*, olarak anılır. Cermenlerin savaş narası ise kalkanlarını ağızlarına koyarak yaptıkları "karışık bir gürültü" idi.[8] Spartaküs'ün beraberindeki Cermenlerin kalkanı olmasa bile hayvan derilerini kullanmış olabilirler.

Keltlerin bazıları uzun saçlıydı ya da Galyalı asilzadelerin yaptığı gibi kalın bıyık bırakmışlardı. Bazıları ise saçlarını kireçli suda yıkayarak sivrileştirmiş ve daha uzun gözükmesi için yukarı doğru taramıştı. Bunların yanı sıra geleneksel bir Kelt vahşiliği işareti olarak kılıç kayışı ve zincir kolyesi haricinde kimileri çatışmaya çıplak girmiş olabilir. Savaşa katılan her kadın, Kelt, Cermen ve Trakyalı kadınların geleneği olduğu üzere erkekleri dikkat çekici bir şekilde savaşa cesaretlendirirdi. Yunan ve Romalı yazarlar bu uygulamayı şok olmuş bir şekilde kaydetmiştir, ayrıca arkeolojik kaynaklar da bunu destekler. Kuzey Fransa'da bulunan, 260 yılında bir savaş andacı olarak yapılan, Kelt savaşçıların olduğu muazzam bir toplu mezarlıkta kemiklerin üçte biri kadınlara aitti: Çoğu, tıpkı erkekler gibi hayatlarının en iyi döneminde ölmüş kişilerdir.[9]

8 Tacitus, *Germania* 3.2.

9 Ribemont-sur-Ancre bölgesindeki sit alanı. Bkz. Jean-Louis Brunaux ve Bernard Lambot, *Guerre et Armament chez les gaulois 450–52 av. J.-C.* (Paris: Editions Errance, 1987), s. 84.

İsyancıların küçük bir kısmı, ilk başta şarap içmeden çatışmaya girmiş olabilir. Bu hem Kelt hem de Trakyalılar kadar, antik dünyadaki çoğu asker için standart bir prosedürdü. Romalılar, Roma'nın en iyi üzümleriyle cesaretleri pompalanan saldırganlarla karşı karşıya kaldı.

Bir diğer ihtimal de isyancıların çoğunun saldırıya geçmeden önce dua etmiş olmasıdır. Şüphesiz her biri yerel tanrısına yakarıda bulunmuştur ancak hepsi, her şeyi başlatan kişinin kılavuz yıldızına dua etmiş olabilir: Dionysios, Spartaküs'ün tanrısı.

Bütün kaynaklar, Romalı askerlerin kaçtığında hemfikirdir. Muzaffer ve bu kadar kolay zafer kazanmaktan belki de şaşıran Spartaküs'ün birlikleri Glaber'in ordugâhını ele geçirdiler ve derhal yağmaladılar. Şüphesiz yiyecek, giyecek, silah ve bir ihtimal de senatodan gelen mektupları ele geçirdiler.

Bu çatışmada verilen zayiatlar neydi bilmiyoruz. Şüphesiz, büyük kısmı Romalı olmak üzere bazı kişiler ölmüş veya yaralanmıştır. İsyancılar, cesetlerin üzerindeki silah ve zırhları aldı. Deneyimli askerler, cesetlerin katılaşması sebebiyle silah ve zırhları almak çok zorlaşmadan önce hızlı bir şekilde hareket etmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Gladyatörler şüphesiz daha az zayiat verdi. Lakin bunlardan biri, üçüncü liderleri Kelt Oenomaus olabilir. Bu adamın, isyanın başlarında çıkan bir muharebede öldüğünü biliyoruz.

Spartaküs'ün başarısının bir kısmı Romalıların beceriksizliğine yorulabilir ancak sadece bir kısmı. Spartaküs, Crixus ve Oenomaus kurnaz askerlerdi. Düşmanla burun buruna saldırmak yerine onu zayıf yerinden vurmuşlardı. Asgari kaynaklarını azami seviyeye çıkaran ustaca bir plan yapmış, bu planı da korkusuz ve etkin bir şekilde uygulamışlardı. Engebeli ve dağlık arazi pek de umurlarında olmadı. Trakyalılar böyle bir yerde kendilerini evde hissetmiş olsa gerek.

Spartaküs ve belki de diğerlerinin düşmanı tanımak gibi bir avantajı vardı. Roma için savaştığı zamanlarda Spartaküs bir yardımcı birlik üyesiydi ve yardımcı birlikler Romalılara özgü talimi uygulamazdı. Kendi savaş tarzlarını kullanır ve genellikle yerel komutanlara sahip olurlardı. Lakin Roma'nın o müthiş lojistik ve

destek sisteminden faydalanırlardı. Gözlerini açan herkes, lejyonların muharebede ne kadar organize olduğunu ve disiplin sağladığını görürdü. Yardımcı birliklerin, Romalılardan bir şeyler öğrenmek için çokça fırsatı olurdu. Ayrıca düşmanlarını da hafife almazlardı.

Spartaküs ve adamlarına dair belki de en etkileyici şey uyumları ve liderlikleriydi. Âsiler birbirlerini pek az tanıyor olsa da harika bir şekilde koordine olmuştu. Muhtemel bir senaryoya göre kırsaldan gelen kaçakların bir kısmı eski asker olsa da sadece gladyatörler savaşacak kadar formdaydı. Köle ve tarım işçisi olarak kaçaklar dayanıklıydı, baskıya uğramış insanlar olarak da savaşmak için bir güdüleri vardı ama bir muharebeyi kazanmak için daha fazlası gerekir. Bir örnek verelim: Amatörler kılıçlarını düşmana saplamak yerine kesmek için kullanıyorlardı. Yeni askerlerin bu tür birçok yeteneği öğrenmesi gerekiyordu (bu, gladyatörlerin iyi öğretebileceği bir teknikti). Ayrıca bir takım olarak savaşmak zorundaydılar. Liderlik, âsileri muzaffer bir birliğe dönüştürdü. Bu birliğin başındaki üç komutan şüphesiz övgüyü hak eder. Trakyalı kadınlar ve kehanetleri de bu zaferde bir rol oynadı.

Glaber'e dair, en azından kaynaklarımızda daha fazla bilgi yoktur. Bunun aksine Spartaküs ve gladyatörler artık Vezüv yöresinde hane isimleri olmuş olabilir. Pek çok kişinin, özellikle de civardaki çoban ve sığırtmaçların dikkatini çektiler. Onlar "hızlı hareket eden kavgacılardı".[10] Asiler, Glaber'in ordugâhından ele geçirdikleri silahlarla donanmıştı. Tahmini olarak, isyancılara yeni katılan askerler arasında, iyi sığırtmaç olma ününe sahip bir grup Kelt de bulunuyordu. Ayrıca muhtemelen bir miktar kadın da vardı çünkü Romalı uzmanlar, hayvanlarını otlan sığırtmaçlara, kendilerine yemek yapacak ve cinsel ihtiyaçlarını karşılayacak kadınların verilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir. Spartaküs bu sığırtmaçları izci ve hafif silahlı birlikler olarak kullandı. Bu askerlerden bazıları belki de kadındı, kim bilir?

Şimdi isyancıların yeni üssünün Romalıların eski ordugâhı olduğunu hayal edebiliriz. Çadırlarda ya da dağın açık havasından bir adım yukarıda yaşayabilirlerdi. Glaber'in *praetorium*u artık

10 Plutarch, *Crassus* 9.4.

Spartaküs'ün karargâhıydı, belki de bunu Crixus ile paylaşıyordu ve muhtemelen çok yoğun bir yerdi.

Günlük yiyecek ve erzak ihtiyacı, Vezüv bölgesinde sürekli akın yapılmasını zorunlu kılıyordu. Lakin âsilerin Romalılara karşı kazanmaya devam etmesi için silah dövmesi, talim ve tatbikat yapması, birbirleriyle güven ve iletişim kurmayı öğrenmesi gerekiyordu. Bu, zor bir işti. Yağma ve cebir kullanma ise daha kolay ve daha eğlenceliydi. Spartaküs ve Crixus, adamlarının istediği, kendilerinin de ihtiyaç duyduğu şeyler arasında bir denge kurmalıydı.

Bu sırada Glaber'in yenildiği haberleri Roma'ya geldi. Senato, Glaber'in yerini alacak bir başka *praetor* atadı: Publius Varinius. Varinius, güneye doğru giderken yolda asker topladı. Aynı zaman içerisinde ya da kısa süre sonra senato, Varinius'a yardım ve tavsiyelerde bulunacak bir başka *praetor* daha seçti. Lucius Cossinius adındaki bu adama dair ne yazık ki sadece ismini biliyoruz. Görünüşe göre Cossinius'a da yürüyüş esnasındayken bir ordu toplaması söylenmiştir.

Artık 73 yılının sonbahar mevsimiydi. Kaçaklar Varinius'la ilk olarak dolaylı yoldan, iki bin askerin başındaki *legatus*u Lucius Furius vasıtasıyla karşılaştı. *Legatus*, yüksek rütbeli bir subayı, senato üyesi ve üstünün gıyabında komuta yetkisine sahip olurdu. 75 yılında Furius isimli bir kişi, bir yolsuzluk davasında *praetor* olarak görev yapmıştı. Bu ikisi aynı kişi olabilir. Eğer öyleyse, Furius komutanlıktan ziyade daha iyi bir hakimdi çünkü isyancıların saldırısına uğramış ve yenilmiştir.

Çatışmanın nerede zuhur ettiğini bilmiyoruz lakin büyük bir ihtimalle Romalılarla isyancılar arasında bu dönemde gerçekleşen diğer bütün savaşlar gibi Campania'da bir yerdeydi. Glaber gibi Furius da muhtemelen Spartaküs'ün adamlarının sürpriz saldırısına ya da pususuna maruz kaldı. İsyancılar, Romalılarla nizami muharebede karşılaşacak ne talime ne teçhizata sahipti.

Furius'un yenilgisi Varinius için kötü bir alametti fakat durum daha da kötüye gidecekti. Spartaküs'ün keşif erleri, Varinius'un mevkidaşı Cossinius'un hareketlerini yakından izliyordu. Trakyalılar Cossinius'u, Pompeii yakınlarındaki bir malikanede banyo yapar

hâlde buldu, bu hikâyeyi daha önce anlatmıştık. Cossinius'un rezil olması, yenilmesi ve ölmesi... Bütün bunlar çok hızlı cereyan etti. Gladyatörler ve kaçak ordusu sadece birkaç ay içinde üçüncü kez, Romalı bir senatörün komutasındaki orduyu yenmiş oldu.

Ancak durum sadece bundan da ibaret değildi. Spartaküs ve adamları, iki tane daha Roma ordugâhını ele geçirmeyi (ya da onlara saldırmayı) başardı. İlki, Varinius'un astlarından bir diğeri Gaius Toranius'un, diğeri ise bizzat Varinius'un ordugâhıydı. Ne yazık ki bu olaylara dair hiçbir detay günümüze gelmemiştir ancak sonuç açıktır: En deneyimli askerlerin bile moral motivasyonuna indirilmiş bir darbe. Varinius'un adamları altüst olmuştu.

Bunlardan bazıları "sonbahar mevsiminin sağlıksız koşulları sebebiyle" hastaydı.[11] Bazısı ise kısa süre önce alınan yenilgiden sonra kaçmış ve bu yönde katı bir emir olsa da sancaklara geri dönmeyi reddetmişti. Romalı bir yazar geri kalanlar için şöyle der: "Ne kadar onursuzca! Vazifelerinden kaçıyorlar."[12]

Varinius, senatoya bir rapor göndermeye karar verdi. Bu hem takviye birlikler istemenin hem de daha sonra başarısızlık dolayısıyla suçlanacak olursa kendisini savunmanın bir yoluydu. Bu önemli görevi olayları görgü tanığı olarak anlatabilecek Toranius'a verdi. Varinius muhtemelen Toranius'a sadık bir dostu ya da üstünü suçlamanın tehlikeli olabileceğini bilen kurnaz bir astı olduğu için güvenmişti. Toranius, Varinius'un *quaestor*u olarak hizmet ediyordu. Quaestorluk, çeşitli sivil ve askerî sorumlulukları bulunan mali alandaki bir görevdi ve "kariyer basamaklarındaki" en düşük mertebeydi. Yirmi *quaestor* olur, her biri yıllık olarak seçilir ve sonrasında senatoya giriş izni alırdı. En azından otuz yaşında olmaları gerekiyordu ve hepsi de zengin ailelerden geliyordu.

Toranius uzaktayken, Varinius de öyle boş durmadı. Dört bin asker onu, muharebeye kadar olmasa da düşmanın yakınına kadar takip etmeye istekliydi. Bu askerler muhtemelen Glaber, Furius ve Cossinius'un birliklerinden kalanlar kadar Varinius'un kendi

11 Sallust, *Histories* frg. 3.96A.

12 Sallust, *Histories* frg. 3.96.

adamlarıydı. Varinius adamlarına komuta etti ve düşman yakınlarında ordugâh kurdu. Romalı birliklerine ordugâhı bir duvar, hendek ve geniş siperlerle tahkim ettirdi. Glaber'in o aşırı özgüveni artık yoktu.

Bu esnada isyancılar da kendi sorunlarıyla mücadele ediyorlardı. Bu noktaya kadar muhtemelen on bin kişiden fazla bir sayıları vardı: Bazı kadınlar ve çocuklar olsa da çoğunluk erkekti. Silahtan çok erkek bulunuyordu. Lakin isyancılar, dikkatli olmadıkları takdirde, bir hiçti. Mızrak uçları için demirleri olmadığından, mızraklarının tahta uçlarını demir gibi gözükmeleri adına ateşte kızdırıyorlar ve bu şekilde ağır yara açmayı hedefliyorlardı. Yemek ise daha büyük bir sorundu. İsyancıların kaynakları tükeniyordu. Yem toplamak için yapılan akınlar, düşman yakında olduğundan, artık güvenli değildi.

Çözümün yolu, zekice tasarlanan bir savaş hilesinden geçiyordu. Gecenin ikinci nöbet vakti (yaklaşık olarak akşam 9 ilâ 12 arası) hepsi birden sessizce ordugâhı terk etti. Arkalarında sadece bir trompetçi kalmıştı. Bu sırada, düşmanı kandırmak için kapıların önüne kazıklara oturtulmuş hâlde cesetler koydular. Dahası üzerlerine kıyafet giydirip, ellerine silah verdiler, böylece nöbetçi gibi görüneceklerdi. Aynı zaman içerisinde ordugâh içindeki kamp ateşlerini de yanar hâlde bıraktılar.

Bu hile öylesine işe yaradı ki Varinius bir şeylerden şüphelenmeye ancak gün ağarınca başladı. Sessiz ortamı fark etti. Eksik olan, yoğun bir ordugâhtan gelen tınlamalar ve gürültüler değildi, isyancılar, bir süredir yaptığı gibi ne Romalılara taş atıyor ne de onlarla alay ediyorlardı. Bu arada belirtmeliyim ki düşmanla alay etmek ve sataşmak, muharebe öncesinde Keltlerin yaptığı tipik bir taktikti. Varinius, düşmanı bulabilmek umuduyla bir süvari birimini yakınlardaki bir tepeye gönderdi. Düşman çok uzaktaydı lakin Varinius herhangi bir değişiklik yapmadı. Birliklerini yenileriyle tazelemek için süre tanımak adına, savunma düzenine geçti. Görünüşe göre, Vezüv'ün yaklaşık 40 kilometre kuzeybatısında, kıyı şeridinde bulunan eski bir Yunan şehri Cumae'a gitmişti.

Varinius'un takviye birliklerini alıp almadığı bilinmiyor. Moral motivasyonu artırmayı başarsa da durum ancak görünüşte böyleydi:

Varinius, böbürlenmek ile özgüven arasındaki farkı kavrayamamıştı. Adamları sert sözler ediyorduysa da hâlen acemiydi ve yenilmiş askerlerdi. Birkaç gün sonra Varinius, çıkan rüzgârlara karşı dikkatli olmaya ve askerlerinin ikinci bir şans talebini kabul etmeye karar verdi. Adamlarını, keşif erlerinin konuşlandığı düşman ordugâhına götürdü. Harekât hızlıydı. İsyancılara yaklaştıklarında, sessizliğin yerini Romalı askerlerin böbürtüleri aldı.

Sürekli hareket hâlindeki kaçakları yakalayabilmek için Romalıların hızlı şekilde yürüyüş yapması gerekiyordu. Bir Romalının söylediğine göre âsiler "bütün Campania topraklarında başıboş dolaşıyordu."[13] Güney Campania ovasında akınlar yapıyor, Vezüv'ün kuzeyine, doğusuna ve güneyine kadar gidiyor, hatta Apeninlerle Amalfi Yarımadası arasında bulunan zengin tarım bölgelerine sarkıyorlardı. Spartaküs ve adamları Nola ile Nuceria bölgelerini yerle bir etti. Tek mi yoksa ayrı ayrı birlikler olarak mı hareket ettiler, bilinmiyor. Ayrıca olayların sırası da muamma. Buna rağmen olaylar muhtemelen şöyle cereyan etmiştir:

Nola, Monte Somma'nın kuzeyindeki ovada, zengin bir tarım bölgesinde yer alır. Dağın gölgesinde bulunması hasebiyle doğrudan âsilerin yolu üzerindeydi. Nola'nın Sulla ile bağlantısından ötürü buradan nefret etmek için özel bir sebepleri vardı. İroniktir ki Nola, Müttefikler Savaşı'nda, Roma'ya karşı ve sonra da Sulla'ya karşı sert bir şekilde savaşmıştı. Fakat Sulla zafer kazandıktan sonra, Nola'da bir villa almış ve şüphesiz arkadaşları için de bölgede bazı yerlere el koymuştur.

Spartaküs'ün adamları, Sulla'nın adamlarını, muhtemelen özellikle küçümsüyordu. Sulla taraftarları lüks bir hayat yaşamakla meşhurdu. Bu sırada, topraklarına el konulan insanlar sefalete mecbur edilmişti. İşte bu tam da isyancılara katılmalarını sağlayacak şeydi. İsyancılar, Nola'da kaba kuvvete başvurmaktan keyif almış olmalı.

Spartaküs ve âsileri daha sonra Nola'dan Salerno'ya gidiş yolu üzerinde, Vezüv'ün güneydoğusundaki bir şehir olan Nuceria'ya döndü. Nuceria, Sarno Nehri Vadisi'nin üzerindeki tepelerde yer

13 Florus, *Epitome* 2.5.

alan yüksek bir mevkiydi. Çiftçi ve tüccarların yaşadığı zengin bir yerleşim yeri olan Nuceria'da, 104 yılında, otuz tane köle isyan çıkarmış olsa da hızlı bir şekilde başarısız olmuş ve cezalandırılmışlardı. 73'te Nuceria'daki kölelerin, efendilerinin topraklarını yağmalayan Spartaküs'ün adamlarına katılmak gibi bir şansı vardı.

Vezüv'den Nuceria'ya isyancılar gittikçe güç topladı. Yine de tıpkı Romalılar gibi sonbahar mevsiminin getirdiği sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardı. Aslında isyancılar, elde ettikleri başarılarla bocalamıştı. Spartaküs'ün adamları artık gerçekçi olmayan beklentilere giriyordu. Onlarla mantıklı bir şekilde konuşma girişimi, orduyu neredeyse ikiye böldü. Bir Romalı kaynağa göre köleler artık Spartaküs'e itaat etmek istemiyordu.[14]

Olan şuydu: Crixus, Varinius'a saldırma taraftarıyken, Spartaküs muharebeye girmekten çekiniyordu. Bu bir taktik farkıydı ancak daha derin bir stratejik anlaşmazlık onları bölüyordu. Crixus, savaşı İtalya'ya yaymak istiyordu. Daha fazla ganimet, daha fazla intikam ve şüphesiz daha fazla güç istiyordu. Spartaküs, isyancıların kazanan tarafta olduğunu düşünmüyordu. Ona göre adamları aslında müthiş bir tehlikedeydi. Hamlelerinin bir hedefi yoktu ve doğaçlamaydı. Romalılar er ya da geç onları yakalayıp ortadan kaldıracaktı. Güvende olabilmek için mümkün olduğunca hızlı bir şekilde bölgeden ayrılmaları gerekiyordu. Peki nereye gidilecekti? Crixus böyle sormuş olabilir. Spartaküs orduyu Alplere doğru kuzeye götürmek istiyordu, burada bölünecek ve Trakya ya da Kelt topraklarına yani memleketlerine gideceklerdi. Trakya'nın bazı yerleri ve Galya'nın büyük kısmı hâlen özgürdü. Gladyatörler, kaçak köleler ve özgür İtalyaların hepsi, buralarda, Roma'nın o uzun kolunun erişemeyeceği yerlerde yaşayabilirdi.

Bu, heyecan verici ve Dionysios taraftarı birinin hoşuna gidebilecek bir plandı: Yunanlar, tanrının, yüksek ve engebeli Hindukuş Dağları'nda (bugün Afganistan ve Pakistan arasında yer alıyor) seyahat ettiğine inanıyorlardı. Hatta bazıları, Dionysios'un orada doğduğunu söylüyordu. Şüphesiz ki tanrısı, takipçisi Spartaküs'e, Alpler'i geçirirdi.

14 Plutarch, *Crassus* 9.8.

Ötekiler hiç şüphe duymadan öne atıldılar: Bu, imkânsız bir rüyaydı. Öyleyse diğer alternatif neydi? Alpleri geçmek kolay değildi ancak bu dağlar geçilmez de değildi. Hannibal bunu kanıtlamıştı. Roma lejyonları ise başka bir meseleydi. Spartaküs Roma ordusunu iyi tanıyordu ve isyancıların Romalıları nizami bir muharebe yeneceğinden şüpheliydi. Eğer isyancılar, Varinius'unki gibi ikinci sınıf bir birliği yenememişse, İspanya ve doğudaki ordular yuvaya döndüğünde ve isyancılar deneyimli lejyonlara karşı savaşmak zorunda kaldığında, o zaman ne olacaktı?

Spartaküs, gerilla savaşı ile geleneksel harp arasındaki farkı bilen biriydi. Gerillalar, askerî yöntemlerle geleneksel bir orduyu yenemez ancak yıldırabilirler. Geleneksel ordu, savaşma konusundaki iradesini sürdürdükçe, nihayetinde zafere ulaşacaktır. Romalıların İtalya'da iradesini kaybedeceğini düşünmek, imkânsızdı. Romalılar, âsilerin kökünü önünde sonunda kazıyacaktı.

Spartaküs haklıydı ancak çoğunluk ondan yana olmadı. Destekçileri sadece küçük bir kesimdi ve bir Romalı yazara göre bu "az sayıdaki ileri görüşlü, özgür düşünceli ve asil insanlardan" oluşan bir gruptu.[15] Crixus'un arkasında, Cermenlerin çoğunluğu kadar, Keltlerin de büyük kısmı vardı. Kelt ve Cermenlerin çoğu İtalya'da doğmuştu ve 102 ve 101 yıllarındaki savaşta esir düşenlerin çocuklarıydı. "Eve dönmek" onlar için Spartaküs'le aynı şeyi ifade etmiyor olabilirdi. Onların "evi" İtalya'ydı.

Bir Romalı yazar, Crixus'un destekçilerinin motivasyonlarını şöyle anlatır:

> Bazıları aptal bir şekilde, akın akın gelen yeni birliklere ve kendi ateşli ruhlarına güveniyor, diğerleri ise rezil bir hâlde, kendi vatanlarını umursamıyor. Çoğunda, ganimet ve kan gölünden başka hiçbir şey istemeyen doğal ve aşağılık bir mizaç var.[16]

Bu yorumlar mutaassıp olsa da tamamen yanlış da değildir. Trakya'dan Galya'ya barbarlar savaşta ganimet ele geçirmeye çok önem veriyordu.

15 Sallust, *Histories* frg. 3.98A.

16 Sallust, *Histories* frg. 3.98A.

Ganimet ise sadece kısıtlı bir zenginlik kaynağıydı çünkü büyük kısmı tanrılara adanıyordu. Buna rağmen geçer akçe besi hayvanları, altın ve kadınlardı. İtalya'da bu üçü de bolca bulunuyordu.

Askerî alanda Crixus'un öne sürdüğü mantıklı hususlar vardı. Nihayetinde akıllı bir kişi, isyancılar şimdi kuzeye dönerse, Varinius'un peşlerine takılacağını ve en sonunda bir muharebe dayatacağını iddia edebilirdi. Akıllı bir kişi yine sonbahar mevsiminde Alpleri geçmenin zor olacağına dikkat çekebilirdi. İsyancılar Kuzey İtalya'da kalabilir ve tekrardan dağları aşabilecekleri bir sonraki ilkbahar dönemine dek Romalıları püskürtebilirdi. Kuzey İtalya, güney kadar zengin ya da sıcak değildi. Güney güneşi altında neden bir üs inşa edilmesindi? Sonuçta İspanya ve Küçük Asya'daki Roma orduları muhtemelen İtalya'ya kısa süre içinde gelmeyecekti.

Operasyonel bir bakış açısıyla bakarsak, Spartaküs muhtemelen yanılıyordu. Kuzeye gitmeden evvel Varinius'u yenmek daha güvenliydi. Ancak stratejik açıdan, Spartaküs haklıydı. İsyancılar, bugün ya da ertesi gün ya da kısa süre sonra olmasa da önünde sonunda İtalya'yı terk etmek zorundaydı. En nihayetinde Alpleri aşmak zorundaydılar. Spartaküs kendi fikrini kabul ettiremedi, lakin bu durumda bile adamlarına önemli bir hizmet etti: Orduyu bir arada tuttu.

Spartaküs ve adamları bölgeyi terk edebilirdi. Sessiz bir şekilde, Roma yollarından kaçınarak, kuzeye doğru yol alabilir ve Alplere gidebilirlerdi. Veyahut doğuya giden bir gemiye binmek için ganimetlerinden para kullanabilir ya da rüşvet verebilirlerdi. Ancak Spartaküs, silahlı bir peygamberdi ve ordusuz bir kumandan olmak istemiyordu. Dionysios'un gözdesi, öylece sıvışacak birisi değildi.

Çıkan tartışma bir taviz verilerek çözüldü. Crixus'un istediği gibi yağma yapmaya devam edilecek ve Varinius'la savaşılacaktı. Ancak Spartaküs'ün istediği gibi onunla henüz savaşılmayacaktı. Bunun yerine gelecek muharebe için hazırlık yapacaklardı. Spartaküs'ün söylediğine göre Varinius'un ordusunu yeniden kurması kaçınılmazdı. İsyancılar hazırlık yaparken, birliklerinin nitelik ve niceliğini artırmaya gereksinim duydu. Elit birliklere ihtiyaçları vardı. Spartaküs'ün iddiasına göre bunu yapmanın en kolay yolu çobanlar bulmaktı.

İsyancı ordusu çobanları bulabilmek için hayvan otlatmaya daha elverişli, çok daha kırsal bir yere gitmeliydi. Bir başka ifadeyle, İtalya'nın çayırlıklarının bulunduğu güneye gitmek zorundaydılar.

Spartaküs ne yaptığını biliyordu. Romalı sığırtmaçlar dayanıklı, güçlü kuvvetli ve bağımsız kölelerdi. Yabanda hayatta kalabilmek için güçlü olmak zorunda olduklarından savaşçılardı. Karşılarına sık sık kurtlar, haydutlar ve ayılar çıkardı. Sicilya Köle Savaşları'nın merkezinde köle sığırtmaçlar olmuştu. Romalı fatihlere karşı sekiz yıllık bir gerilla savaşı sürdüren (147–139) Lusitanialı (Portekiz) âsi Viriathus'a sığır çobanları destek vermişti. Spartaküs'ün döneminde İspanya'daki âsi Romalı Sertorius da destekçilerinin büyük kısmını yine çobanlardan bulmuştu.

Spartaküs bir başka şey daha biliyordu: Hata payı. Romalılar, kötü kumandanlar ve yenilmiş orduları göz ardı edebilirlerdi. Aslında Roma tarihi, Allia'dan Caudina Çatalları'na ve Cannae'a değin başarısızlıklarla doluydu. Romalılar, son muharebeyi kazandıkları müddetçe, birçok muharebe kaybedebilirdi. Roma'nın zırhlı siyasi sistemi ve engin nüfus kaynakları, yol alması için gerekli iradeyi ve insan gücünü sağlıyordu.

İsyancıların hataya yapma şansları yoktu. Spartaküs adamlarının iyi fakat aynı zamanda o zamana dek şanslı olduklarını da biliyordu. Romalıların beceriksizliği onlara, tatbikat yapmak yerine akın düzenlemek ya da düşmanla savaşmak yerine birbirleriyle tartışma lüksünü tanımıştı.

Roma, *praetor*larını bir kenara koyabilirdi. İsyancıların bir lidere ihtiyacı vardı.

4

KILAVUZLAR

73 yılının sonbahar döneminde, Spartaküs ve Crixus anlaşmaya vardı ve orduları güneye hareket etti. Varinius'la karşılaşmamak için muhtemelen kolay bir şekilde izlenebilecek Roma yollarından uzak duruyor ve tepelerden gidiyorlardı. Bir ihtimalle dağ sırtlarındaki yan yolları, zembillere oturmuş katırcıların o hiç bitmeyen patikalarını ve yazın dağlara göçen, kış olmadan da ovaya geri dönen hayvan sürülerinin ormanda bıraktığı izleri takip ettiler. Ağır zırhlı lejyonerler ve ikmal katırları bu yolları kullanamazdı, ama hafif silahlı isyancılar kullanabilirdi.

Ne var ki isyancılar yollarını kendi başlarına bulamadı. Gönüllü ya da gönülsüz kendilerine yol gösterecek kılavuzlara ihtiyaçları vardı. Kaçaklar, yolu gösterecek ve yemeğin nereden toplanacağını söyleyecek yerel bilgi kaynakları olmazsa kaybolurlardı. Kır saçlı çiftçiler, kaba sakal dağcılar, bir pınardan su almak amacıyla yol üzerinde bulunan genç kızlar, zincire vurulmuş köleler ve isyancılardan kaçamayacak kadar yavaş şişko toprak sahipleri Spartaküs'ün İtalya kırsalında gözü kulağı olacaklardı.

Kaynaklarımızda Spartaküs'ün rehberlerinden ilki bir tutsaktır. Bu adam, Salernum'un güneyindeki verimli ovalardan, Agri Picentini olarak bilinen yöreden geliyordu. Lakin isyancılar için ilk yerel rehberin bu adam olması pek zor bir ihtimaldir, çünkü Spartaküs ve adamları hâlihazırda engebeli bir bölgeden seyahat etmişti. Nuceria dolaylarını geride bıraktıktan sonra iç bölgelere yöneldiler ve Nola'nın yaklaşık 8 kilometre kuzeydoğusundaki küçük bir şehir olan Abella'dan (günümüzde Avella) geçtiler. Abella, Clanis (Clanio) Nehri Vadisi'nin yukarısında, kesif ormanlık Partenio Dağları'nın (günümüzdeki adı) eteklerinde yer alır. Yeşil, iyi sulanan bir tarım bölgesidir ve fındıkları ve kuvvetli rüzgârlarıyla ünlüdür. Kışın yağmurlu ve karlı bir mevsim geçiren Abella, izole ve kırsal bir yerdi. Serin ve temiz havası, Capua'nın kent havasından ayrı bir dünyaydı. Lakin Abella'nın da tarihte bir yeri vardı. Bir İtalyan şehri olarak Roma ile yakın bağlar kurmuştu. Roma yolları, Roma haritacılığı ve Geç Cumhuriyet döneminde yapılan kır çitlikleri gibi şeyleri Abella'nın tarım arazilerinde bulunabilir. Abella, Müttefikler Savaşı'nda (91–88) Roma'ya sadık kalmıştı ve bir ödül olarak muhtemelen Sulla tarafından "koloni" statüsü ile onurlandırılmıştı. Şimdi ise kaynakların söylediğine göre Spartaküs'ün adamları "arazilerinde nöbet tutan Abellalı çiftçilerle karşı karşıyaydı."[1] "Çiftçi" kelimesi "kolonici" anlamına da gelir. Bu insanların isyancılarla karşılaşması muhtemelen onlar için iyi bir başlangıç olmamıştı.

Spartaküs ve adamları şimdi, kuş uçumu yaklaşık 48 kilometre uzaklıktaki, Güney Picentini Dağları'na yol aldı. Issız kırsal bölgelerden geçtiklerini tahmin edecek olursak, Irpinia tepelerini aşmış ve Picentini'ye tırmanmış olmaları gerekti. Her daim güney ve doğu yönlü hareket ediyorlardı. Meşe ve kestane ağaçlarıyla dolu ormanlardan, neredeyse 1830 metre yükseklikteki dağları ve geçitleri geçiyor, şiddetli yağmurlara maruz kalıyor olmalıydılar. Bu ne kolay ne de bolluk dolu bir rotaydı. Aşağılarda, Via Annia civarındaki, verimli ovalar yukarıdan ve uzaktan görülebiliyordu fakat buralar

1 Sallust, *Histories* frg. 3.97.

Romalıların kontrolündeydi. Bu yürüyüş esnasında kimse çok yemek yemiş olamaz.

Picentini Dağları'nı geride bıraktıktan sonra isyancıların sonraki hedefi, Salernum'un yaklaşık 32 kilometre güneydoğusundaki Silarus Nehri'ydi (bugünkü Sele). Eski Çağ'da Silarus, yerel bir sınır bölgesiydi. Silarus'u geçtikleri zaman Spartaküs ve ordusu Campania'yı terk edip Lucania'ya girmiş oluyordu. Yaklaşık 12 kilometre ötede tepelerde bir geçide ulaşacaklardı. Burayı da aştıklarında isyanlarında yeni bir evre başlayacaktı.

Artık Lucania'nın merkezinde, geniş iç topraklarında süzülüyor olmalıydılar. Yaylalarla kırılan yeşil tepe dalgaları, kesif ormanlar, ücra kasabalar ve sarp dağ zirveleri vardı. Lucania'nın engebeli arazisi, İtalya'nın çizmesindeki topuğa kadar göz görebildiği kadarıyla güneye doğru yayılır. Burada, İyonya Denizi'yle bağlanan verimli, kıyı şeridinden aşağı süzülür.

Lucania, ağaçların, otlakların ve kölelerin olduğu bir yerdi ve bir gerilla için gayet uygun bir alandı. Sicilya gibi burası da köle çobanlar ve köle çiftlik işçileriyle doluydu.[2] Burası, âsileri askere alan bir kişinin rüyasıydı. Burası, Spartaküs Ülkesiydi.

Bütün bunlar önlerindeydi ancak Spartaküs, Crixus ve takipçilerinin ilk önce Romalıları atlatması gerekiyordu. Romalılar şüphesiz Via Annia'nın Silarus Nehri'ni geçtiği köprüde nöbetçiler dikmişti. Bir Romalı yazar durumu tam olarak şöyle anlatır: "Picenumlu tutsaklar arasından aceleyle iyi bir rehber bulduktan sonra Spartaküs, Eburia Tepeleri'nden Nares Lucanae'a gizlenerek gitti, buradan da günün ilk ışığında Forum Annii'ye ulaştı."[3] Bu, Spartaküs'ün taktiğini kısaca özetler. Adamlarının yerlilerin bilgisinden istifade edeceği bir kararı hızlı almıştı. Sonuç çevik, cesurca ve etkili bir manevra oldu.

Picenumlu rehber, Picentini Dağları'nın güneyindeki tepeleri ve Eburum (Eboli) kasabasının kuzeyini bilen bir adamdı. Bir ihtimalle sığırtmaç ya da kuvvetle muhtemel bir çiftlik sahibiydi

2 Juvenal, *Satires* 8.180; Horace, *Epistles* 2.2.177 sqq., *Epodes* 1.27 sqq.

3 Sallust, *Histories* frg. 3.98B.

çünkü bir tutsaktı, silah altına alınmış biri değildi. Bir sığırtmaç Spartaküs'e muhtemelen gönüllü bir şekilde katılırdı. Esaret hayatının tehlikelerini düşünürsek, iş birliği yapması için adamın gözünü korkutmak zor olmamalıydı. Hem Kelt hem de Cermenler, tanrıları onurlandırma yöntemi olarak savaş tutsaklarını kurban etmeleriyle ünlüydüler.[4] Günümüze kadar gelen, iç organları incelemek için cesedi parçalayıp içini açmak, ceninleri ana rahminden sökmek ve ölü insanların kafatasından kan içmek gibi tüyler ürpertici uygulamaların anlatıldığı kayıtlar vardır.[5]

Her durumda Picenumlu rehber, isyancıları Eburum tepelerinden belki de Silarus Nehri Vadisi'nin ortalarına kadar götürdü. Burada eski bir hisar vasıtasıyla nehri geçmiş olabilirler. Akabinde Nares Lucanae kasabasına doğru güneye salındılar. Romalıların, isyancıların nerede olduğuna dair bir fikri yoktu. Spartaküs, Varinius'a taş çıkartmıştı ve bütün bunları Picenumlu tutsağa borçluydu.

Nares Lucanae'de bu gönüllü isyancının bir içkiyle ödüllendirip ödüllendirilmediğini merak edebiliriz. Burada çok fazla su vardı. Bölgenin ismi "Lucania Pınarları" anlamına gelebilirdi, Alburni Dağları eteklerinde bu pınarlardan vardı. Bu zincirin parmak şeklindeki zirveleri Picentini'nin güneydoğu vadisine kadar uzanır. Dağ silsilesi ile deniz arasında iyi çayırlıklar vardı, dolayısıyla isyancılar bölgeden bazı destekçiler toplamış olabilirler.

Nares Lucanae'da isyancıların rotasına, Regium'a giden ana Roma yolu Via Annia katılıyordu. Şüphesiz dikkat çekmemek için geceleyin seyahat ediyorlardı. Spartaküs'ün adamları, Forum Anni adındaki küçük kasabaya ulaştığında, günün ilk ışıkları beliriyordu. Nares Lucanae ile Forum Anni arasındaki mesafe yaklaşık 24 kilometredir ki bu hafif silahlı bir birlik için bile geceleyin kat edilecek uzun bir yoldu, özellikle de bu grupta kadınlar ve çocuklar varsa. Ancak sonbahar mevsimiydi ve geceler gittikçe uzuyordu. Serin hava isyancıların en hızlılarını, önlerindeki ödüle erişmek için acele

4 Diodorus Siculus 5.32.5.

5 Strabo, *Geography* 7.2.3.

ettirmiş olabilir. En önemlisi de âsiler, saldırıya geçen ve beklenmedik hamleler yapan taraf olmaya kararlıydı. Böyle de oldu.

Spartaküs ve adamları Forum Anni'ye "çiftçilerce fark edilmeden" ulaştı.[6] Forum Annii, Campus Atinas'ın (günümüzde Vallo di Diano) kuzey ucundaki bir tarım bölgesiydi. Burası uzun, dar bir yayla ovasıdır. Yeşil ve bereketlidir, ayrıca içinden geçen Tanager (günümüzde Tanagro) Nehri ile sulanır. Nehrin etrafında sürekli ışık ve gölge oyunu yaratan tepeler bulunur. Batıda bu dağlar dalgalar hâlinde kıvrılır. Eski bir yerleşim yeri olan vadi, çayırlarla dolu ova ve tepelerin üzerine yayılmış tarla ve çiftlikleriyle çok zengin bir yerdi. Bugün bile vadinin kuzeyindeki bir tepede bulunan kasabadaki nüfus 1.300 insan ve 6.000 koyundur.[7] Koyunların bir kısmı tepelerden getirilir ve her haziran düzenlenen bir festivalde çobanları tarafından sergilenir.

Bölgedeki nüfus muhtemelen büyük oranda Romalı yerleşimciler ve kölelerinden müteşekkildi. Yerel Lucanialılar da vardı fakat bunlar yüzyıllardır kaybeden tarafta yer almanın cezası olarak birçok Romalıya yer vermeye mecbur edilmişti. Şanssız Lucanialılar, Hannibal'den Marius'a ve Müttefik Savaşı'ndaki İtalya Konfederasyonuna kadar kaybeden taraf olma işinde pek becerikliydi. Romalı yerleşimciler arasında hem çoğunlukla çiftlikleri olan büyük toprak sahipleri hem de küçük çiftçiler vardı. Geç Cumhuriyet döneminden gelen bazı mezar taşlarında, efendileri için topraklarını işleyen yöneticiler tasvir edilir: Sol ellerindeki parmaklarında mühür ve yumruklarına kenetlenmiş hâlde yazı tabletleri ve kalem yer alıyordu.[8]

73 yılının bir sonbahar sabahında, vadinin temiz havası çığlıklarla doluydu. Spartaküs ve adamları gelmişti. Adamları hemen Spartaküs'ün emirlerine karşı geldi ve zıvanadan çıkıp, genç kızlara ve

6 Sallust, *Histories* frg. 3.98B.

7 Ricigliano kasabası için bkz. http://ricigliano.asmenet.it/, ce Piera Carlomagno, ed., *La Provincia di Salerno: Guida Turistica* (Sarno, Italy: Edizioni dell'Ippogrifo, 2004), s. 362–63.

8 Vittorio Bracco, "I materiali epigrafici", Bruno d'Agostino, ed., *Storia del Vallo di Diano,* vol. 1, *Età Antica* (Salerno: Pietro Laveglia Editore, 1981), s. 256.

evli kadınlara tecavüz etti. Direnmeye çalışan kim varsa, bazen kaçar hâldeyken, öldürüldü. İsyancıların bazıları evlerin çatılarına yanan meşaleler attı. Diğerleri ise efendilerini ya da gizledikleri yerlerden hazineleri ele geçirmek için yerel köleleri takip etti. Bir Romalı yazar "barbarların hiddeti ya da köle mizaçları için hiçbir şey çok kutsal ya da çok çirkin değildi" diye aktarır.[9] Varinius'un adamlarından da yardım yoktu, hatta hiçbir yerden yardım gelmiyordu.

Spartaküs bu tür zulüm ve gaddarlıklara karşı çıkıyordu. Bunu belki de çiftçilere iyi davranılırsa, bazıları kendilerine destek verebilir düşüncesiyle ya da yiğitliğinden ötürü yapıyordu. Spartaküs adamlarını defalarca kısıtlamaya çalışsa da bu beyhude bir çabaydı. Crixus'un bu konudaki tutumu neydi, bilmiyoruz. Daha sonra yaşanan olayların gösterdiğine göre bir yandan İtalya'yı yağmalamak istiyor öte yandan Varinius'la da savaşmayı arzuluyordu ve disiplinsizlik, ordusunu zayıflatacaktı.

Dahası, muhtelif milletlerden gelen yerel köleler vardı. Kimileri isyancıları, efendilerinin gizlendikleri yerlere getirmek için beklememiş, tir tir titreyen derebeylerini ele vermişti. Bu, isyancılara yapılan bir tür ikramdı ve belki de yerel köleler, âsilere yaltaklanmaya çalışıyordu. Veyahut kırbaçları, zincirleri, sopaları, taşları, kırılan kemikleri, oyulan gözleri, tekmeleri, azarları, infazları ya da Romalı kölelerin başına geldiği bilinen diğer cezaları hatırlamışlardı. Belki de alınlarına efendilerinin sembolleriyle dövme yapılması veya efendilerine, başka bir köleyle seks yapma ayrıcalığı tanıma gibi daha küçük aşağılamaları düşünüyorlardı. Belki de köleler arasında hasta ya da yaşlı olduğu için satılan bazı dost veya akrabalarını hatırlıyorlardı.

İsyancılar o gün ve takip eden gece boyunca Forum Annii'de kaldılar. Yerel derebeyleri için bu yirmi dört saatlik bir esaret ve katliam dönemiydi. Köleler içinse özgürlük günüydü. Şüphesiz civardaki bölgelerden de akın akın gelmişlerdi çünkü Forum Annii büyük bir yer değildi ve şafak vakti itibarıyla Spartaküs ve Crixus birliklerindeki kaçak köle sayısını iki katına çıkarmıştı. Yeni gelenlerin bazıları

9 Sallust, *Histories* frg. 3.98C.

çiftçi olmalıydı fakat Spartaküs hesaplamalarını doğru yaptıysa çoğu sığırtmaç olmalıydı. Bunlar sonbahar olunca hayvan sürülerini aşağıdaki çayırlarda otlatmak için dağlardan inerdi, dolayısıyla Forum Annii'den gelen haberleri almış olabilirler.

Günün ilk ışığında isyancılar tekrardan kamplarını bozdu ve "çok geniş bir bölgeye" doğru yola çıktılar.[10] Görünüşe göre burası, Campus Atinas'ın ortalarında bir yerdi. Burada sonbahar hasadı için evlerinden çıkan çiftçileri görebilirlerdi. Bu çiftçiler tarlalarına hiç ulaşamadı çünkü yol esnasında Forum Annii'den gelen sığınmacı gruplarına denk geldiler. Çiftçiler aceleyle güvenli bölgelere, belki de tepelere kaçtılar. Sonbahar hasadında Spartaküs ve aç ordusuna kaldı.

Roma ordusuna sayıca üstünlük kurmuş, üst sınıfı dehşete düşürmüş, saflarını yeni gelenlerle, karınlarını da taze yiyeceklerle doldurmuşlardı lakin âsiler hâlen zaferden çok uzaktı. Aksine bu taşkınlıkları yenilgiye giden kapıyı açmıştı. Bütün askerî eylemler gibi yem toplamak ve yağma yapmak da disiplin gerektirir. Aşırı yağma yapmak ise tam tersine, disiplinde çöküşe sebep olur. Romalılar, yem toplarken emirlere itaat etmeyen askerlerin, savaşırken verilen emirlere de itaat etmeyeceğini bilirdi. Dahası yağmacılar, düşmandan gelecek ani karşı saldırıya açıktı. Her zaman dikkatli olan Romalılar, yiyecek ve içecek edinmek gibi basit eylemlerde bile disiplinde ısrarcıydılar.

Spartaküs, adamlarının artık nasıl korkunç bir emsale yol açtığını biliyordu. Savaşların akınlarla kazanılmadığının da bilincindeydi. Katliamları durdurmak için beyhude bir şekilde çabalayıp, adamlarına çabuk olmalarını söyledi. Sonuçta arkalarında Varinius vardı.

Campus Atinas'taki başarılarından sonra isyancılar, Romalılardan kaçınmak ve yeni yiyecek kaynakları bulmak için yola devam etmek zorundaydılar. Yeni gelenlerin muhtemelen derme çatma silahlarla donatılması gerekiyordu. Ordu hâlen hareket hâlindeyken, savaşa dair kendilerine aceleyle verilen tavsiyeleri uygulamak durumundaydılar.

10 Sallust, *Histories* frg. 3.98D.

Görünüşe göre iyi yol almışlardı çünkü İyonya Denizi'ne ulaştıkları vakit isyancılar, Varinius'u atlatmıştı. Mekân ve zamanı bilmiyoruz. Kaynaklar, Spartaküs'ün Picentini Dağları'ndan Campus Atinas'a kadarki hareketlerine ışık tutsa da ne yazık ki sonraki altı ay civarı için pek bilgi vermezler. İsyancılar, Lucania bölgesini kasıp kavurmuştu. Spartaküs ve Varinius arasındaki düellonun sonucu kadar bu da açıktır. Bunun dışında kaynaklar genel olarak tahmine dayalı bilgiler verir.

Toprak, isyancıları sürekli güneye çekiyordu. Sadece Campus Atinas değil, ayrıca Lucania'nın büyük kısmı da yağmalanacak iyi yerlerdi. Çayır, tahıl arazileri, bağlar ve ormanlarla doluydu ve ayrıca çok sayıda koyun, keçi, av hayvanı bulunuyordu. Lucania atları küçük ve çirkin, fakat güçlü olurdu –muhteşem süvari binekleri olmasalar da bu işi göreceklerdi.

İsyancılar nereye, nasıl gidecekti? Haritaya bakmak yanıltıcı olabilir. Görünüşe göre Spartaküs ve Crixus'un, engebeli Lucania bölgesinde, Campus Atinas'tan geçerek güneydeki Bruttium'a (günümüzde Calabria) giden Via Annia'yı takip etmekten başka seçeneği bulunmuyordu. Fakat aslında başka seçenekleri de vardı. Lucania'nın dağlık arazisindeki yollar Romalılardan öncesine gidiyordu: Bunların çoğuna "dolambaçlı, dar ve sıkışık" yollar deniyordu ancak isyancılar bundan daha kötülerini görmüştü.[11]

Campus Atinas'ı yağmaladıktan sonra Spartaküs'ün adamları örneğin, bugünkü adlarıyla Monti della Maddelena ile Monte del Papa (Papa Dağı) arasındaki geçidi takip edip, Roma kolonisi Grumentum'a gidebilirdi. Günümüzde İtalya'daki 103 numaralı otoyol bu rotadan gider. Burada, yüksek Aciris Nehri Vadisi'nde (günümüzde Agri) bir çoban cenneti (orduya adam arayanlar için müthiş bir şey) bulabilirlerdi. Oradan doğuya yol alarak, İyonya Denizi'ne ve Metapontum ile Heraclea şehirlerine giden birçok rotadan birini kullanabilir, buradan da güneydeki Bruttium ve Thurii şehrine giden kıyı şeridini takip edebilirlerdi.

11 R. J. Buck, "The Ancient Roads of Southeastern Lucania" *Papers of the British School at Rome* 43 (1975): 113.

Günümüzde halk, her ne pahasına olursa olsun Spartaküs'ün Lucania'da büyük alanlarda seyahat ettiğini anlatır. Örneğin Oliveto Citra, Rocca de spide ve Gnezano di Lucania gibi yörelerin hepsi, Spartaküs'ün muharebelerinden birine ev sahipliği yaptığını iddia eder.[12] Castelcivita'da bir Spartaküs mağarası ve Spartaküs köprüsü bulunur. Caggiano, Colliano ve Polla, Spartaküs'ün seyahati sırasında buralardan geçmiş olmasıyla övünür. Bütün bunlar şaşırtıcı değildir çünkü Güney İtalya tarihte haydutların yeri olmuştu ve Spartaküs bütün kanun kaçaklarının ağa babasıydı. Bütün bu iddialar, isyancıların 73 yılının sonbaharında buradan geçtiğini kanıtlamaz, aksine –hiç değilse– bir yıl sonrasına işaret eder.

İsyancıların Campus Atinas'ta kaldığı aylar için antik kaynaklar her defasında iki yerel rehberden söz eder. İsyancıların bazıları için bir kaynak "bölgeyi çok iyi biliyorlardı" der.[13] Yol bulma ve keşif yetenekleri bakımından Publipor isimli bir yerli öne çıkar.

Publipor'a dair günümüze ulaşan bütün bilgiler, kaybolan bir tarih kitabındaki bir satırdan ibarettir. Lakin Spartaküs'ün destanındaki küçük parçalar arasında Publipor'unki en ilgi çekçisi olabilir. İsyancıların muhtelif rehberleri arasında Publipor muhtemelen en iyisiydi. "Lucania bölgesindeki bütün kişiler arasında ise, bölgeyi bilen tek kişi oydu."[14]

Publipor, "Publius'un Oğlu" anlamına gelir. Bu adam, Publius adındaki birinin kölesiydi. Publipor yaygın bir köle ismiydi ve örneğin büyük Latin oyun yazarı Terentius'un, özgürlüğünü kazanmadan önce sahip olduğu isimdi. Publipor ille de bir oğlan değildi çünkü Romalılar "oğlan" kelimesini genelde yetişkin köleler için kullanırdı. Bir yetişkin ya da Lucania bölgesini çok iyi bildiği düşünülürse Publipor bir çoban da olabilirdi.

Spartaküs'ün yanında on binlerce köle savaştı fakat gladyatörleri saymazsak Publipor ismi günümüze kadar gelen tek kişidir. Bölgeyi

12 Söz konusu bütün bölgeler Antik Lucania'nın sınırları içindeydi. Bugün ise bazıları Basilicata bazıları da Campania'dadır.

13 Sallust, *Histories* frg. 3.102.

14 Sallust, *Histories* frg. 3.99.

bilmesinin neden çok önemli olduğunu bilmiyoruz ancak şüphesiz ki bu mühim bir hususstu, çünkü kaynağımız onu ayrı tutmuştur. Belki de isyancılara, pusu kurup Varinius'u bekleyebilecekleri bir yer göstermek suretiyle büyük bir hizmette bulunmuştu? Veyahut Publipor, Spartaküs'e, o zamana kadarki en iyi darbelerinden birini vurması için yardımcı olmuştu.

Çatışmanın detayları bilinmiyor. İsyancıların meydan muharebesinden kaçındığı, bunun yerine pusu, tuzak ve vur-kaç taktiklerini tercih ettiği, iyi bir tahmin olacaktır. Meydan muharebesi çok tehlikeliydi çünkü Romalılardan sayıca üstün olsalar da isyancılar rakiplerinin teçhizatıyla denk olamazlardı. Herkesin hâlâ kendi başına yapabildiği silah ve zırhlara bel bağlamak durumundaydılar. Bir kaynak bu durumu şöyle açıklar: "Ağaç dallarından sade sepetler dokumaya alışkınlardı.[15] Kalkanları olmadığı için bu sanatı, süvarilerin küçük yuvarlak kalkanlarında olduğu gibi kendilerini savunmak için kullandılar." Yani kalkanlarını kaplamak için dalların üzerine deri sardılar.[16]

Âsiler, Romalı yüzbaşılarından ordu sancakları ele geçirdi. Daha da iyisi, *praetor*un gücünü sembolize eden sopaları ve baltalarıyla (fasces) Varinius'un *lictor*larını ve şahsi atını da ele geçirdiler. Bir kaynağa göre atını onun altından almışlardı, dolayısıyla Varinius kıl payı kurtuldu ve kaçtı. Gerçek kazanan, sancak ve baltaların kendisine getirildiği Spartaküs'tü. Plutarkhos'un anlattığı üzere, görünüşe göre artık gerçekten de "büyük ve korkutucu" bir adam olmuştu.[17]

Kelle avcıları olmakla bilinen Keltler buna katılmasa da sancaklar, baltalar ve at *praetor*un bir mızrağa saplanmış kellesinden çok daha iyi asker toplama araçlarıydı. Romalıların sancakları, kaybedilmelerinin düşünülmesi dahi uygun olmayan totemlerdi. Baltalar, kraliyet asası ya da piskopos asası gibi kutsal bir semboldü. At ise Keltler, Cermenler ve Trakyalılar için kutsal bir hayvandı. Bu ikonların parıltısı arasında Spartaküs artık bir maceracıdan daha fazlasıydı: Neredeyse bir kral hâline gelmişti.

15 Sallust, *Histories* frg. 3.102.

16 Sallust, *Histories* frg. 3.103.

17 Plutarch, *Crassus* 9.7.

Bir kaynak şöyle der: "Bundan sonra çok daha fazla insan koşa koşa Spartaküs'e katıldı."[18] Diğer bir kaynak ise "kısa bir süre içinde devasa miktarda asker topladılar" der.[19] Her yerden sayısız yeni asker geliyordu, bunlar genelde yalınayaktı. Kaba saba yün pelerinler takıyor, bazen de üzerlerinde hâlen zincirlerini taşıyorlardı.

Söz konusu sayıları hesaplamak zordur. Antik kaynaklar 40.000 ilâ 120.000 arasında değişen çok farklı tahminlerde bulunurlar. Daha da kötüsü, Antik Çağ'dan gelen iyi "istatistikler" genellikle varsayımlarken, kötü "istatistikler" büyük abartılardır. Söz gelimi 120.000 sayısı (Spartaküs'ün birlikleri için en yüksek tahmin) sadece retorik olarak azami sayı, yani "devasa bir sayının" karşılığını göstermek için bu veya başka bir savaşta sık sık önümüze çıkar. Kaynaklardan gelen istatistiklerin arasında kadın ve çocukların da sayılması ise işleri daha da karıştırır.

En güvenlisi en düşük sayıyı kabul etmektir. Buna göre 72 yılının ilkbahar ve hatta sonbahar döneminde Spartaküs ve Crixus'un yaklaşık 40.000 adamı vardı. Eski Çağ standartlarına göre bu küçük bir sayı değildi. Örneğin Hannibal, Alpleri daha az kişiyle geçmişti. Caesar, Galya'yı fethettiğinde, yaklaşık olarak bu kadar adamı vardı. 40.000 sayısı kabaca, Romalıların Spartaküs'e karşı toplayacağı toplam asker sayısına eşittir.

Varinius'u yendikleri sıralarda (olayların sırasından emin olamıyoruz) isyancılar kendilerini Lucania'nın sınırlarında buldu. Capua'da ellerini kanla yıkayan adamlar artık ayaklarını İyonya Denizi'ne batırıyordu. Aslını söylemek gerekirse ayaklarını, Tarentum Körfezi (günümüzde Taranto) olarak bilinen denizin geniş ağzına sokuyorlardı. Körfezin, yaklaşık 144 kilometre uzunlukta ve genişlikteki turkuaz renkli suları, İtalya Yarımadası çizmesinin kemerini yıkar. Kabaca Tarentum'dan Croton'a yayılan körfez sahil şeridi, İtalya'daki en verimli toprakları barındırır. Burası bir zamanlar Magna Graecia, yani "Büyük Yunanistan" idi. Bölgedeki Yunan kolonilerinin refahı, anavatandaki Yunanların refahından

18 Appian, *Civil Wars* 1.116.542.

19 Orosius, *Histories* 5.24.2.

çok yüksekti. Magna Graecia en iyi döneminde büyük komutanlar, hukukçular, doktorlar, sanatçılar ve atletler yetiştirmiştir. Antik Yunan'ın önde gelen filozoflarından Pythagoras, okulunu burada kurmuştu. Lakin fatih Romalılar bütün bunlara bir son verdi. Körfez kıyısı hâlen yemyeşil ve bolluk içindeydi lakin güç ve nüfuz el değiştirmişti.

Bölgedeki sular durgun olduğundan, Spartaküs ve Crixus için kullanışlıydı. Roma'dan çok uzakta bulunan İyonya Kıyısı, isyancılar için muhteşem bir üstü. Bölgede ılıman iklim hâkimdi ve yiyecek kaynıyordu. Büyük köle nüfusu da burayı muazzam bir köle toplama yeri kılıyordu. Tarlaları ve kasabalarında, köle zincirlerini eritmek ve bunları kılıç ve mızrak uçları olarak yeniden dövmek için kullanılabilecek fırınlar bulunuyordu. Limanlar da tüccar ve korsanları kendisine çekiyordu. Romalıların bölgeye gelmeleri halinde isyancıların geri çekilebileceği engebeli tepeler ve yoğun ormanlar gözüküyordu. Kısacası burası tam ordu kurulacak yerdi.

Lakin bu kıyı bölgesi, kapılarını isyancılara açacak gibi değildi. Asilerin kapıları kırması gerekecekti. Bu sebeple saldırıya geçtiler ve bir kaynağın söylediğine göre "korkunç bir katliam" yaptılar.[20] Campus Atinas'taki kadar vahşileşmiş olabilirler. İsyancıların çaba gösterdiği yerlerden biri de Metapontum'du (Metaponto). Arkeoloji, isyancıların saldırılarının izlerini gösterebilir. Kasabada ambar olarak kullanılan bir *stoa* (galeri) bu dönemde yok edilmiştir. Bazıları bunda isyancıların parmağı var diye yorumlar, şüphesiz Spartaküs ve adamlarını, Roma'nın hâkimiyetindeki Metapontum'un çevresindeki hendeği geçerken ve ana savunma hattı olan tahta çitleri kırarken hayal etmek zor değildir. Belki de siviller, o dönemlerde yakınlardaki bir çiftlikte üretilen mancınık toplarını kullanarak isyancıları durdurmaya çalışmıştı. Fakat bu en iyi günleri mazide kalmış Roma hâkimiyetindeki Metapontum için çok büyük bir şey gibi görünüyor. Bölgenin en iyi günleri tarihte kalmıştı. 73 yılında Metapontum, bir zamanlar olduğu kadar büyük bir yer değil, daha küçük bir kasabaydı.

20 Florus, *Epitome* 2.8.5.

En parlak döneminde (yaklaşık 600–300) Metapontum, Yunanistan'ın en büyük kolonilerinden biri olarak bir başarı hikâyesiydi. Verimli tarlaları, Metapontum'u, bir tahıl ambarı yapıyor, altın sikkelerinde buğday başakları mağrur bir şekilde sergileniyordu. Fakat daha sonra Roma geldi ve o bilindik baskı, ayaklanma, işgal ve cezalandırma evreleri yaşandı. Bir zamanlar çok büyük olan şehir artık küçük bir yere sıkıştı.

Metapontum kırsalında, Yunan döneminden gelen çok sayıda küçük aile tarlası yok olmuştur.[21] Topraklar, Romalı ya da "yerel" dostları olmak üzere, büyük oranda çok az sayıdaki asilzadeye devredildi. Orta ya da büyük boyutlu çiftlikler söz konusu dönemde nehir vadilerine, kıyıdaki yollara serpiştirilmişti ya da hâkim tepe noktalarındaydı. Çeşitli mamullerin üretildiği tarım eskisi kadar iyi değildi, daha ziyade bilhassa koyun, sığır ve at hayvancılığı yapılıyordu. Başka bir deyişle burası büyük oranda hayvan çiftliği yöresi, dolayısıyla köle bölgesiydi. Bu da Spartaküs'ün çokça adam toplayabileceği anlamına geliyordu.

Roma dönemi Metapontum'undaki az sayıda kent yenileme projelerinden biri de Apollon Tapınağı'nın yenilenmesi ve büyütülmesiydi. Bölgede tapınım görme biçimi için Apollon, günlük amaçlar doğrultusunda Dionysios'un muadiliydi ve din kentte ve kırsalda çok popülerdi. Bu sebepledir ki Trakyalı kadının mesajı, bu konulara hevesli Metapontumluların kulağına çalınmış olabilir.

Metapontum'un yaklaşık 20 kilometre güneyinde, Siris (günümüzde Sinni) ve Aciris nehirlerinin vadileri arasındaki zengin topraklarda Heraclea bulunur. Heraclea tarım ve el sanatları merkeziydi, ayrıca iyi bilinen bir pazar kasabasıydı. Metapontum'un aksine Heraclea, Roma'ya karşı elini iyi oynamıştır. Yüzyıllar boyunca özerkliğini korudu, hatta kendisi için o kadar iyi koşullar yarattı ki Müttefikler Savaşı'nda teklif edildiğinde Heraclea, Roma vatandaşlığını kabul

21 Polen ve tohumlar üzerine yapılan çalışmada arkeologlar Metapontum'un tarım tarihini olağandışı detaylarla açıklar. Bkz. Joseph Coleman Carter, *Discovering the Greek Countryside at Metaponto* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006), s. 242–43, 246–47.

etmekte tereddüt dahi etmişti. Spartaküs'ün Heraclea'ya gidişine dair kaynaklarda bilgi yoktur. Bu ise bölgede kabul edilmeyi beklediğini yansıtabilir. Fakat Heraclea halkı, Spartaküs'ün gelmediğinden emin olamıyordu, dolayısıyla tedbirler aldılar.

Bu sonuca, Heraclea'daki bir özel konutun altında gömülü hâlde bulunan küçük, gri renkli bir vazodan varabiliriz. Vazonun içinde altın bir kolye ve beş yüzden fazla sikke vardı ve bunların hepsi Roma tarzı gümüş sikkelerdi. Kolye, lal taşları ve cam boncuklarla süslüydü, ceylan kafaları şeklinde narin altın uçları vardı. Sikkeler ise 200 ilâ 70 yıllarına tarihlenir. Pek çoğu yirmi yıllık bir dönemden, yani 100–80 yılları arasından gelir. Sikkelerin neredeyse yarısı bozukluklardır ki kolyenin ne kadar pahalı olduğunu düşünürsek bu tuhaf bir durumu teşkil eder. Bir bilim insanına göre bu bir tür acele işaretiydi. Vazoyu kim doldurdu ve gömdüyse, iyi parayı kötülerinden ayırmaya vakti yoktu.[22] Yoksa bu eşyalar ufukta Spartaküs'ün görülmesi üzerine acele içinde toprağa mı gömülmüştü? Belki de Heracelealılar kendi kölelerinden korkmuştu. Şehir, Dionysios kültünün merkeziydi.

Heraclea'nın güneyinde kıyı şeridindeki ova, deniz ile Pollino Dağları (günümüzdeki ismi) arasında keskin şekilde daralır. Bu silsile, Lucania'nın güney sınırını simgeler. Ötesinde, İtalya'nın en güney bölgesi Bruttium yer alır. Tıpkı Lucania gibi Bruttium da dağlık bir yöredir ve buradaki halk da benzer şekilde dayanıklıdır. Bruttium'un kaderinde, Spartaküs'ün isyanında büyük bir rol oynamak vardı. Bu rol, burada, kıyı boyunca yer alan Pollino dağ kitlesinin son eteklerinin hemen ötesinde başladı. Burada, çok büyük, Metapontum ya da Heraclea'dan bile daha geniş, daha yeşil ve daha gür bir ova açılır.

Söz konusu yer, neredeyse tek başına bir dünya olan Sybaris Ovası'dır. Yaklaşık 321 kilometrelik yüzölçümüyle ova, kuzey ve

22 Aldo Siciliano, "Herakleia, Acropoli—Tesoretti", Lucilla De Lachenal, *Da Leukania a Lucania: la Lucania centro-orientale fra Pirro e i Giulio-Claudii: Venosa, Castello Pirro del Balzo, 8 novembre 1992–31 marzo 1993* ([Rome]: Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, 1993), s. 143.

batıda yüksek ve yılın büyük kısmı boyunca karla kaplı Pollino zirveleri ile ayrılır. Güneyde, Sila Greca'nın dolambaçlı ve sarp tepeleri, doğuda ise deniz bulunur. Ovadaki büyük verimli topraklar, sıcak güneş altındadır, Crathis (günümüzde Crati) ve Sybaris (günümüzde Coscile) nehirleri ile sulanır. İklim, bölgeyi, kışın yaprak dökmeyen bir meşe ağacıyla ünlü bir yer yapacak kadar ılımandı.

Bu altın ova, Antik Çağ'ın Kaliforniya'sıydı. San Francisco'su ise 700 civarında bölgede kurulmuş Yunan kolonisi Sybaris'ti. Şehrin lüks ve refahı o kadar efsaneviydi ki bugün bile zevk düşkünü (*sybarite*) kelimesi, *hedonist* kelimesinin eş anlamlısı olarak kullanılır. Gastronomi burada en çok tercih edilen kaçamaktı. Neden olmasın ki! Toprak o kadar boldu ki iddiaya göre Sybarisliler toprak künklerinden su yerine şarap akıtıyordu! Şarabına ek olarak Sybaris, zeytinyağı ve yünleriyle de meşhurdu. Tahıl ovada işleniyorken, incir ve fındık ağaçları bayırlarda yetişiyordu. Odun ve zift, Sila Dağları'ndaki kesif ormanlardan getiriliyordu. Deniz, çok değerli yılan balıkları da dahil birçok balık çeşidiyle doluydu. Sybaris'in hareketli limanı, Akdeniz limanlarından birçok tüccarı içine çekiyordu.

Sybaris, 510 yılında, komşularıyla yapılan bir savaşta tamamen yok edildi fakat ova nadasa bırakılamayacak kadar verimliydi. 444 yılında yerine yeni bir Yunan kenti, Thurii, inşa edildi. 194'te sıra Roma'ya geldi. Romalılar, Thurii'de bir koloni kurdular ve adını Copia, yani "bolluk" koydular. Ancak çoğu insan buraya Thurii demeye devam etti. Söylenenlere göre burada o kadar iyi toprak vardı ki Romalılar, bütün paylara müşteri bulmakla sorun yaşamıştı. Ne var ki doğa, boşluktan hiç hazetmez. 73 yılı itibarıyla Crathis ve Sybaris vadilerinde, bazısı büyük, çoğu orta boyutlarda birçok Roma çiftliği bulunuyordu. Romalı senatörler ve atlı sınıfı mensuplarıyla, Sulla'nın eski bir askeri, burada mülkü olduğu bilinen birçok kişiden bazılarıdır. Hayvancılığın yanında bu verimli bölgede tarım da büyük bir faaliyet alanıydı.

Thurii'nin kaynaklarından bir diğeri de hoşnutsuz köle kadrosuydu. 70 civarında bu bölgelerdeki bir mülk sahibi kölelerini silahlandırmış ve onları, komşusunun tarlasını yağmalamaları ve

sakinlerinin öldürmeleri için göndermiştir. Bu, söz konusu arsayı, kendi malı yapmak için gösterilen bir girişimdi. Yaklaşık bir on yıl sonra bölgede köle isyancılar hâlen faaldi. 48 yılında Romalı eşkıya Milo, çobanlar arasında bir ayaklanma çıkarması için bu bölgeye gönderilmiştir.

Bruttium halkı, gerilla savaşı uygulamakla meşhurdu: Bir Romalı yazarı "bu, onların mizacı" diye yazar.[23] Ek olarak, Thurii yüzyıllardır Orpheus dininin merkeziydi. Dionysiosçu imaları olan bu kült, Trakyalı kadın ve kehanetlerine doğal bir açılım sunuyordu. Kısacası bir ayaklanma için ümit verici bir takipçi toplama yeriydi. Spartaküs ve Crixus'un 73 yılının sonlarında Thurii'yi dört gözle izlemesine şaşmamalı.

Bruttium'a geçtiklerinde isyancılar, tepelere doğru yayıldılar. Şüphesiz ki Roma tarlalarını hedefliyorlardı. Akabinde yiyecek ve takipçi bulduklarında, bu kez bizzat Thurii şehrine yöneldiler. Şu ana dek Spartaküs ve Crixus bölgedeki muhtelif şehirlere zarar vermişti fakat herhangi bir şehirde fetih ya da işgal yapmamıştı. Bir antik kaynağa göre destekçileri "kölelerden, firarilerden ve ayak takımından oluşuyordu."[24] Çok daha tarafsız bir açıklama yapmak gerekirse "çoğu kölelerden fakat bazıları da özgür insanlardan müteşekkil kırsal halkıydı."

Thurii'de isyancılar en sonunda bir şehri ele geçirdiler. Thurii büyük değildi fakat surlarla çevriliydi. İsyancılar hasırdan kalkan yapmıştı, kuşatma makineleri değil. Bu yüzden şehri çok büyük zorlukla işgal edebildiler. Şehri, açlıktan tüketmek için aylarca ablukaya alacak vakitleri de yoktu. Başarılarının en muhtemel açıklaması, Thurii'nin surlarının kötü durumda olduğu ve kolayca gedik açıldığı olacaktır. Durum ya bu şekildeydi ya da şehir içinden biri, belki de bir grup köle, şehir kapılarını isyancılara açmıştı. Sonuçta bir katliam da yaşanmış olabilir.

Bir ihtimalle isyancılar, Consentia şehrine bu sıralarda saldırdı. Bruttii'nin başkenti olan bu kasaba, Thurii'nin yaklaşık 80

23 Livy, *History of Rome* 29.6, Karş. 28.12.

24 Appian, *Civil Wars* 1.117.547.

kilometre güneyinde Via Annia üzerindedir. Consentia, tarla ve çayırların olduğu zengin bir bölgede yer alıyordu ve daha fazla erzak ve takipçi bulma ihtimali vardı.

Metapontum'dan Thurii'ye ve belki de daha ötesine isyancılar ateş, ölüm ve özgürlük getirmişti. Lakin bir ordu da kuruyorlardı. Thurii'de en sonunda talim yapmak için durulduldular. Acil ihtiyaçları arasında silah ve disiplin vardı. Spartaküs, bir kural getirerek, her iki ihtiyaca da işaret etti: Tüccarlar ne önerirse önersin, takipçileri altın ve gümüşle satın alamazdı. Yalnızca silah almak için demir ve bronza izin veriliyordu. İddiaya göre Crixus bu konuda Spartaküs'ü destekledi. Silah yapımında kullanılacak maden için bir başka kaynak da kölelerin üzerindeki zincirlerdi. Zincirler eritilip, silah yapmak adına tekrar dövülüyordu. Spartaküs'ün sertliği mi yoksa tüccarların vahşi isyancılarla anlaşma yapmayı deneme isteği mi daha çarpıcıdır, söylemek güç. Bu "tüccarlar" bazılarının öne sürdüğü gibi gerçekten "korsan" mıydı yoksa riskli bir işten büyük kâr elde etmeyi düşünen kumarbazlar mıydı?

Silah, bir ordu meydana getirmez. Yeni gelenlerin talime ihtiyaçları vardı. 73–72 yılının kış mevsiminde, yazın gelen acemi birlikler artık tecrübeli erler olmuştu ve şüphesiz pratik deneyim edinmişlerdi. Romalı ya da diğer ordulardan olsun, eski gladyatörler ve eski askerlerin tatbikat eğitmenleri olarak en önemli rolü üstlendiğini tahmin edebiliriz.

Spartaküs şüphesiz ki bir ordu kurmanın, birinci kalite bir yönetim takımı gerektirdiğini biliyordu. Spartaküs'ü kendi müfrezesini ve kurmay heyetini dikkatli bir şekilde seçerken hayal edebiliriz. Evvelden edinilmiş herhangi bir askerî deneyim kesinlikle paha biçilemezdi. Marius'un gediklileri ya da Roma sınırlarında ele geçirilen eski askerler muhtemelen bu ekibin önde gelenleri arasındaydılar. Lakin bir kumandanda organizasyon yeteneği elzemdir, ustabaşı kölelerde bu yetenekten fazlasıyla vardı. Liderlikte etik faktörü de görmezden gelinemez. Ferasetli bir insan sarrafı olan Spartaküs, ordusundaki birimlere liderlik edecek, daha önceden askerî deneyim edinmemiş bazı kişiler seçmiş olabilir.

Spartaküs Roma'dan nefret ediyor olsa da Roma'dan bazı şeyleri ödünç almaktan da tereddüt etmedi. Ordusunu, en azından bazı açılardan, lejyonların modeline göre oluşturdu. Caesar, isyancılara dair şöyle demiştir: "Bizden öğrendikleri yetenek ve disiplini, bir ölçüde kendileri de uyguladılar."[25] Tıpkı, 104 yılında Capua'da bir köle isyanı yöneten muhalif Vettius gibi Spartaküs de askerlerini, lejyonlarda, her birinde seksen adam bulunan bölükler şeklinde organize etmiş olabilir.

İsyancılar, ordu birimlerini Roma nişanlarına göre düzenledi. Muzaffer âsiler Romalıların savaş bayraklarını, gümüş kartallarını ve balta demetlerini ele geçirmişti. Kartal, lejyon sembolüydü. Öte yandan bayraklar kohort (her birinde 600 asker bulunan birim) ve bölükler içindi. Balta demetleri Romalı bir *praetor*, konsül, kumandan ya da valinin nişanıydı.

İsyancıların, düşmanı kışkırtmak için muharebeye girerken Roma bayraklarını ve kartallarını mağrur bir şekilde taşıdığını hayal edebiliriz. Spartaküs, balta demetlerini kendi mevkisinin sembolü olarak kabul etmişti ve muhtemelen korumaları tarafından taşınıyordu. Bu ters düz olmuş bir dünyanın işareti olduğu kadar disiplinin de sembolüydü. Balta demetleri, cezalandırma gücünü temsil ederdi. Etkin bir kumandan sadece ilham kaynağı değil ayrıca katı da olmalıydı. Çok az asker ceza sever fakat çoğu bunu zaferin bedeli olarak kabul eder. Cezalar disiplin yaratır, disiplin ise savaş kazandırır.

Yüzyıllar sonra "küçük, önemsiz ve küçümsenebilir suçlarla başlayıp, (isyancılar) bir krallık oluşturdular" diye yazan Aziz Augustinus'un aklında belki de Thurii vardı.[26] Burada ne kastedildiği kesin değildir çünkü İtalya'nın bir köşesini eline geçirmiş olsa da Spartaküs bir kral değildi. Önceki dönemlerde Sicilya'da çıkan köle isyanları kraliyet payelerinde hak iddia etmiş olsa da Spartaküs böyle bir şey yapmadı. O, Trakyalı kadının açıkladığı üzere, Dionysios'un desteğini almıştı ve muhtemelen takipçilerinin bazılarında dinî huşu yaratmıştı fakat bir tahtı yoktu.

25 Caesar, *Gallic War* 1.40.5.

26 Augustine, *City of God* 4.5.

Spartaküs'ün girişiminin merkezinde bir paradoks yatar. Adamları zincirlerini atmıştı ve yeni zincirler takmak istemiyordu. Onlar, bağımsızlığa alışmış sığırtmaçlar, yeni elde ettikleri özgürlüklerinden sarhoş olan çiftlik işçileri ve birbirlerini öldürmek üzere talim yapan gladyatörlerdi. Zar zor konuştukları ortak dilleri Latince de düşmanlarının diliydi. Aralarında bulunan kadın ve çocuklarla, bir ordu kadar, bir kervanı da anımsatıyorlardı. Çoğu erkek muhtemelen ailelerine, silah arkadaşlarına karşı hissettiklerinden daha yakın bağlar hissediyordu. Spartaküs'ün emirlerine boyun eğip eğmeyeceklerini kimse bilmiyordu. Ordusunu özgürlük oluşturmuştu ve onu yıkacak şey yine özgürlüktü.

Spartaküs'ün tek yapabileceği şey işleri yürütmeyi denemekti. Binlerce kişinin ayak sesleri artık Sybaris Ovası'nda yankılanıyordu. Bu, Romalılar için utanç verici, diğerleri içinse onur verici bir şey anlamına geliyordu: Köle lejyonları. Bir Romalı yazarın söylediği gibi köleler de bir insandır ve bir köle silahlanırsa Roma vatandaşı kadar özgür olabilir. Fakat bir Romalının bu tür insanlarla savaşmak zorunda kalması, yaraya tuz basmak demekti diye de ekler.[27]

Köle lejyonları kadar muhtemel olmayan bir başka şey de yanlarında at süren süvarilerdi. Germania'da olduğu gibi at üstünde savaşmak bir savaşçıya büyük bir statü kazandırıyordu. Seyahatleri esnasında âsiler, İtalya'nın güney kırsallarında gezinen yaban atlarını ele geçirmişti. Şanslıydılar, çünkü bir at diyarındaydılar. Bugün bile Campania'nın güneyindeki dağlarda, Lucania'nın Agri Nehri Vadisi'nin üstünde ve Lucania ile Bruttium arasındaki sınırda bulunan Pollino Dağları'nda yaban atları görülür. Keltler, Cermenler ve Trakyalılar atları eğitecek kadar iyi tımarcılardı. İsyancıların süvari birimi işte bu şekilde doğdu.

Süvarilere ihtiyaç duyacaklardı. Romalılar, onları unutmamıştı. İsyancılara karşı aldıkları mağlubiyetler de mahvolmuş tarlalar ve kölelere kaybedilmiş mülkler de dikkatlerinden kaçmamıştı, dolayısıyla Romalılar, yeni bir yıl için yeni kumandanlar seçtiler.

27 Florus, *Epitome* 2.8.1–2.

İsyanı sonlandırmaları adına bu kumandanların emrine daha fazla asker verilecekti.

Dağlık Sybaris bölgesi kışın karla kaplı olur. 72 yılında karlar eridiğinde, su taşkınları ovadaki nehir yataklarına dökülürdü. Katırtırnağı bitkisinin sarı çiçekleri bayırları ateşe verecekti. Roma lejyonları, yarımadanın taş döşeli yollarından güneye yürüyecekti. İsyancılar, kendilerine uygun koşullarda savaşma girişiminde tepelere yayılacaktı. Bütün İtalya nefesini tutacaktı.

5

STOACI

Bu, şanı olmayan bir savaştı. 72 yılında Roma, Spartaküs'e karşı savaşacak adamlara ihtiyaç duyuyordu. Hepsi İtalya'dan gelen neredeyse 150.000 Roma vatandaşı hâlihazırda yurtdışında silah altındaydı ki bu 79 ilâ 50 yılları arasındaki ortalama 90.000 Romalı asker sayısının epey üzerindedir. Fakat çok daha fazla asker bulmak gerekecekti. Cato, gönüllü oldu.

Marcus Porcius Cato Salonius (Genç Cato), onu Roma'nın "Bay Muhafazakâr"ı yapacak bir soydan geliyordu. Büyük büyük dedesi Marcus Porcius Cato "Censor" (234–149) Yunan kültürüne karşı Roma'nın sadeliğini savunmuş ve *Delenda est Karthago*, yani "Kartaca yıkılmalıdır" diye soğukkanlılıkla ısrar etmiştir. Genç Cato'nun amcası Marcus Livius Drusus, yeni siyasetçileri elit sınıfına getirerek eski nizama seçme girişimi olarak sunduğu anayasal değişiklikleri dolayısıyla "senatonun hamisi" olarak biliniyordu. Drusus'un cesur planı, suikasta uğramasına yol açtı ve bu daha önceden öksüz olan ve Drusus'un hanesinde yetişen genç Cato için cesaret konusunda bir ders oldu.

72 yılında Cato, 23 yaşındaydı. Bir vatanseverdi fakat ailesini unutacak kadar da idealist değildi. Cato, annesinin ilk evliliğinden gelen üvey ağabeyi Quintus Servilius Caepio'yu idealize ediyordu. Caepio, Spartaküs'e karşı astsubay olarak seçilmişti ve 72 yıllarının konsüllerinden biri Lucius Gellius'un komutasında hizmet ediyordu, dolayısıyla Cato da Caepio'yu takip edip orduya girdi. Cato'nun ailesinin Lucania'da arsası vardı ve bu Spartaküs'ün yarattığı tehlikenin farkında olmalarını sağlamıştı, hatta Cato'yu Spartaküs'ün kurbanlarından biri yapabilirdi.

Genç asker Cato, ileride de ünlü olacağı o katılığını gösterdi. Örneğin her sezon yayan savaştı. Havayı önemsemedi ve hiçbir zaman at sürmedi: Stoa felsefesinin genç takipçisi için hayvan sedyesi yoktu. Stoacılar, azla yetinmeyi tavsiye ederdi. Öğretilerinde sadelik, irade gücünü beslerdi. İrade erdeme yol açardı ve erdemli adam iyi bir adamdı. Cato her zaman yayan seyahat ederdi, hatta bazen Roma sokaklarında yalınayak yürürdü. 72 yılında Spartaküs için bütün enerjisine ihtiyaç duymuş olmalı. Bu âsi eski gladyatör Romalıları yaklaşık 1126 kilometre boyunca İtalya'nın neredeyse tamamında peşine takmıştı. Romalılar artık ona karşı sert savaşmak istiyor, Spartaküs ise hareket hâlindeki hedefe vurmaları meydan okuyordu.

Bir kaynağa göre 73 yılının sonlarında Roma senatosu artık utanç değil, endişe duyuyordu.[1] Artık *praetor* yoktu: İki konsülü de görevlendirme vakti gelmişti. Dört lejyonları olacaktı. Yaklaşık 20.000 askere tekabül eden bu birlik, 73 yılının son aylarında toplandı. Konsül seçilenler, İtalya'nın çeşitli kasabalarına "arayıcılar" (*conquisitores*), yani celp subayları gönderdi. Gönüllü askerleri tercih etseler de nüfus listelerini çıkarıp, insanları, görevlerini yerine getirmeye zorlamaktan da tereddüt etmediler.

Romalılar bunu kabullenmekten nefret etse de artık bir polisiye işi değil, savaş yapıyorlardı.[2] Fakat Spartaküs ile savaşmak için onu bulmaları gerekti. Spartaküs ise işlerini kolaylaştırmayacaktı. Romalılar güneye indikçe, Spartaküs de kuzeye gidecekti.

1 Plutarch, *Crassus* 9.8.

2 Plutarch, *Crassus* 9.8; Florus, *Epitome* 1.34.3, 2:8.1–2, 12.

Seyyar birliklerini ağır zırhlı Romalıların menzilinden uzak tutarak, İtalya'nın dağlık sırtından yukarı yürümeyi planlıyordu. Yem toplamak, kolay hedefleri yağmalamak ve yeni askerler bulmak için zaman zaman duracaktı. Fakat genel olarak sürekli kuzeye doğru hareket edecekti. İsyancıların çok azı at üzerinde ya da yük arabaları üzerinde seyahat ediyordu, çoğunluk ise yürüyordu. Genellikle aç, yorgun ve üşümüş hâldeydiler. Pek çoğu yalınayak ve pisti. Firar, hastalık ve ölüm sebepleriyle adam kaybetmişlerdi. Yine de yollarına devam ettiler.

İsyancıların büyük hedefi Alplerdi. Spartaküs, adamlarının dağların ötesinde, Kelt ya da Trakya topraklarındaki memleketlerine giderek güvende olmasını istiyordu. Roma'nın erişemeyeceği Kuzey Avrupa'da savaşma şansları vardı. İtalya ise mezarları olurdu.

Romalılar bu sırada, onu yürüyüş esnasında bulamazsa, Spartaküs savaşmak zorunda kalacaktı fakat bunu kitabına göre yapmayacaktı. Adamlarını metodik saflar hâlinde nizam etmek ve Roma'nın seçtiği bir ölüm yerine yürütmek ona göre değildi. Dal ve ham deriden yapılan kalkanlar ve tahta mızraklarla silahlanmış adamlarını bir demir duvarına karşı göndermeyecekti. Spartaküs, düzensiz birliklerinin kendi oyunlarına göre lejyonları, hatta 72 yılındaki yeni birimlerden oluşturulan acemi bir lejyonu bile yenemeyeceğini biliyordu.

Yine de kaynaklar, Spartaküs'ün o yıl Romalılara karşı hiç değilse en azından bir tane meydan muharebesinde savaştığını belirtir.[3] Doğru koşullar altında böyle yapmaya cüret etmiş olması mantıklıdır. Engebeli ve dağlık arazi, isyancılar için elverişli bir saha sunuyordu. Pusu, hile, beklenmedik saldırılar, hız ve psikolojik savaş gibi unsurların hepsi, ümit verici saldırı çeşitleriydi. Süvari alanında üstünlük, Spartaküs'e, düşman kanatlarını zarara uğratma ve Romalı hafif silahlı birlikleri saf dışı bırakma şansı tanıyordu.

72 yılında cereyan eden Spartaküs Savaşı olayları Roma'nın bilincini bozdu. Bu olaylar şehirde şok etkisi yarattı ve isyancıların kaderinde dönüş noktası oldu. Fakat yılın sonlarındaki bir ya da iki

3 Örneğin "acie victi sunt" yani "normal bir muharebede yenildiler" diyen Livius için bkz. *Periochae* 96.

dönem istisna olmak üzere, o yılki olayların çoğu son derece üstünkörü şekilde kaydedilmiştir. Bundan sonraki anlatım, diğerlerinden çok daha spekülatif olmak durumundadır.

72 yılının ilkbaharında sefer döneminin başında Romalılar, isyancıların iki gruba bölündüğünü öğrendi: Birinin başında Spartaküs, diğerinde Crixus vardı. İki adam da hareket hâlindeydi. Crixus'un grubu Güney İtalya'da kalıyordu, Thurii'de değildi. Bu grup, nazikçe kıvrılan tepelerin ve tek bir dağın bulunduğu zengin bir tarım yöresi olan Apulia'a (günümüzde Puglia) gitmişti. Spartaküs'ün birlikleri ise kuzeye yönelmişti.

Romalılar gibi biz de bu iki grubun neyi amaçladığından emin olamıyoruz. Bu bölünme taktiksel ya da stratejik miydi yoksa dostça veya düşmanca mı? Plutarkhos, Crixus'un "küstahlığı ve haddini aşmasından" ötürü ayrıldığını söyler.[4] Belki de böyleydi fakat düzensiz ordular tıpkı volkanik topraklar gibi kolayca bölünür. Crixus ve Spartaküs, İtalya'da nerede kalınacağı ve yağma konusunda daha önceki yıl zaten anlaşmazlık yaşamıştı. Bu esnada etnik farklılıklar, birbirine rakip hırslar ve eski gladyatörlerin mizacındaki kıskançlıklar ortak bir davayı zora sokmuştu. Dostça ayrılmak siyasi açıdan mantıklıydı.

Öte yandan bu sağlam da bir taktikti. İsyancılar yiyeceğe ihtiyaç duyuyordu. Kırk bin asker ile bilinmeyen sayıdaki kadın ve çocuğu besleyecek bir levazım subayları yoktu. Birbirinden ayrı yerlerde yem toplayan iki küçük grup için şartlar, tek bir yere çöken büyük bir gruptan daha iyiydi.

Spartaküs'ün büyük müfrezeleri vardı. Kaynaklar, sefer sezonuna otuz bin adamla başladığını, Crixus'un ise sadece on bin adamı olduğunu söyler.[5] Keltler ve Cermen müttefiklerinin Crixus'a karşı sahip olduğu etnik bağlar ne kadar fazla olursa olsun bu doğruymuş gibi duruyor. Spartaküs'ün destekçileri onu bir Trakyalı olduğu için

4 Plutarch, *Crassus* 9.9. Benim fikrime göre burada sözü edilen "Cermen birliği" Crixus'un ordusudur. Bkz. M. G. Bertinelli Angeli vd., *Le Vite di Nicia e di Crasso* (Verona: Fondazione Lorenzo Vallo, A. Mondadori, 1993), ad loc şerh ile.

5 Orosius, *Histories* 5.24.2.

değil, Spartaküs olduğu için takip ediyordu. İsyancılar tedbirlerini almıştı. Büyük bir gladyatör ile kazanan bir kumandan ve tanrıların gözdesi olan birini fark etmişlerdi. Spartaküs'ün hayat dolu hareketleri onlara yardımcı oluyordu. Masum sivillerle ilgilenmesi onları soğutmuş olabilirdi fakat bu, Spartaküs'ü özetleyen niteliğin, yani hakkaniyetin altını çizer.

Spartaküs'ün otoritesi resmî ya da de zorlama değil, maneviydi. Napolyon'un dediği gibi "savaşta maneviyat maddiyata göre bire karşı üç gibidir." Ordunun dörtte üçünün Spartaküs'ü takip etmesine şaşmamalı.

Spartaküs, ordusuna nereye gittiklerini söylemişti? Sybaris Ovası'nda kalamazlardı. Romalılar geldiğinde bir muharebe zorlayacaklardı. İsyancılar da pusu, hile ve beklenmedik saldırılar için arazinin daha elverişli olduğu tepelerde savaşmak isteyecekti. Sybaris'in etrafında tepeler bulunur fakat burada kamp kursalardı isyancıların yiyeceği hızlı şekilde bitecekti. Güneyde deniz vardı fakat gemileri yoktu. Bu yüzden kuzeye gitmek zorundaydılar. İtalya'da çok sayıda verimli toprak, fazlaca ganimet ve toplayacak birçok köle vardı. Romalılar onları kovalayacaktı.

Her kovalamanın bir sonu vardır. Spartaküs de bunu biliyordu. Muhtemelen adamlarını İtalya'dan çıkarıp, Alpler üzerinden Galya ya da Trakya ya da ordusunu böldükten sonra her iki bölgeye de götürerek, güvenli bölgeye taşımayı planlıyordu. İsyancılar, böylesine göz korkutucu bir görev konusunda pek de umutlu değildi, basiretli kumandan da planını kendine saklamış olabilirdi. Spartaküs'ün, kuzeye ilerledikleri zaman, ordusuyla aynı hizada olmadığı tahmininde bulunabiliriz. Belki de isyanı yaydıkları ve İtalya'nın başka bir yerinde ganimet aradıkları düşüncesini devam ettiriyordu. Sonraları, Romalılar ile Alpler arasında sıkıştıklarında şüphesiz, kabul edilemeyeni kabul etmeyi daha kolay bulacaklardı. Dolayısıyla Spartaküs bunları hesaplamış olabilir.

Birlikleri bölündükten sonra Spartaküs ve Crixus'un kapıyı açık bırakmak için her sebebi vardı. Her biri sırf Romalıları meşgul tutmak adına diğerinin başarılı olmasını umut etmiş olmalı. Spartaküs

gemileri yakma noktasına gelemeyecek kadar kurnaz biriydi. Deneyimli bir asker olarak uzun yolculuğunun risklerini biliyor olmalıydı. Güneye geri dönme ve Crixus ile bağlantıyı yeniden kurma seçeneğini hep bulundurmak zorundaydı. Bu esnada Crixus'un da Spartaküs'ün aceleyle İtalya'dan ayrılmasında ve Romalıları kendi üzerine odaklanması için serbest bırakmasında çıkarı yoktu. Crixus, Spartaküs'n, İtalya'nın orta ve kuzeyindeki mağdur halklardan destekçi toplamak için vaktini kullanmaya teşvik etmiş olabilir. Her iki taraf da muhtemelen muhbirleri vasıtasıyla iletişim hâlindeydi.

Roma, 72 yılının ilkbaharında, bu konuda pek az şey biliyordu. Konsüller Lucius Gellius ve Gnaeus Cornelius Lentulus Clodianus'tu. Roma'daki en yüksek makamda olan bu ikili daha önce ikinci en yüksek mertebe olan *praetor*luk yapmıştı. Hırslı Romalılar, *praetor*luklarından kısa süre sonra konsüllüğü hedeflerdi. Lentulus 75 yılında *praetor*du, 72 yılında konsül olduğunda kariyerinin doğru yolda ilerlediğini biliyordu. Fakat Gellius konsül olmak için 94 yılındaki *praetor*luğundan beri yirmi yıl beklemek durumunda kalmıştı. 93 yılında, Romalı bir devlet görevlisi olarak doğuda görev yapmış ve Atinalı filozoflar arasında çıkan bir tartışmaya sert dil kullanarak müdahil olduğunda yüzüne yumurta yemişti. Şimdi ise 72 yılında, en sonunda onun da zamanı gelmişti. Buna hazır mıydı? Kendisinin de Lentulus'un daha önce askerî komuta yetkisine sahip olduğu bilinmiyor. Gellius, genç biri de değildi, en azından 62 yaşındaydı. Gellius'a, 73 yılının *praetor*u Quintus Arrius'un üst düzey bir yardımcı olarak atanmış olması şaşırtıcı değildir. Arrius'a, 72 yılında Sicilya valiliğini alması teklif edilmişti fakat Spartaküs Savaşı devam edince, *propraetor* rütbesiyle Gellius'un kurmay heyetine atandı.

Arrius, bulunduğu konuma kendi imkânlarıyla gelmiş biriydi. Ailesinde daha önce kimsenin erişemediği seçilmiş konsül mertebesine yükselmek istiyordu. *Praetor* olarak işleri iyi gitmişti. Arrius'un Spartaküs'e karşı savaşmak yerine Sicilya'nın valisi olması da olasıydı. Valiler, yerlilere baskı yapabilir ve günümüzdeki gibi katkı payı toplayabilirdi. Arrius'un en güç yönü savaş değil hukuk ve siyasetti.

Bir zamanlar Arrius'u bir boksör ile karşılaştıran Cicero[6] onun için "dinç bir adam" demiştir.[7] İsyancılara karşı savaşmakla görevlendirilmesi düşünülürse, Arrius, kariyerini ilerletmesi adına gereken zafer için şüphesiz çok çalışacaktı.

Yine de Roma hükümetinin daha iyisini yapabiliyor olması gerekirdi. Spartaküs, işi, uzman bir kumandandan daha küçük birine verilemeyecek kadar büyük bir tehditti. Fakat Roma bu krizi alelade şekilde yönetiyordu. Bu, Hannibal gibi ciddi tehditler olsa da geçmişte şaşırtıcı bir şekilde genellikle böyleydi.

Romalılar, şehirdeyken ya da sahadayken, isyancıların bölündüğü haberini aldı. Lentulus doğrudan Spartaküs ile mücadele etmek üzere görevlendirilmişti. Gellius ise ilk önce Crixus'a saldıracak, sonra da Spartaküs'e karşı yapılan hareketa katılacaktı. Lentulus'un işi daha zordu, dolayısıyla Gellius gelene dek muharebeye girmekten kaçınmakla birlikte Spartaküs'ün ensesinde olmayı planladığını düşünebiliriz. Şaşırtıcı şekilde Gellius, iyi haberlerle geldi: Romalılar, bu savaşta ilk kez zafer kazanmıştı.

Arrius'un yardımıyla Gellius, Crixus'un ordusunu yendi. Mücadele, Garganus Dağı (günümüzde Gargano) yakınındaki Apulia'da gerçekleşti. Bazen İtalya'nın mahmuzu olarak anılan Garganus Dağı, göze çarpan bir dağdı. Bu dağ, Barium'un (günümüzde Bari) yaklaşık 144 kilometre kuzeyinde Adriyatik'e doğru uzanır. Burası bir dağ zirvesi değil, sarp ve kesif ormanlı bir yarımadadır ve garip bir şekilde Apulia'nın inişli çıkışlı kırsalına bağlıdır. Gargano Yarımadası'nın kayalık tepeleri 1066 metreye kadar çıkar. Kireç taşıyla kaplı arazinin yüzeyi mağaralarla kabarcıklıdır. Roma döneminde bölge, meşe ormanlarıyla meşhurdu. Kısacası Garganus, doğal bir gerilla ülkesiydi.

Garganus Dağı, ayaklanma çıkarmak için Apulia'daki köleleri toplama adına iyi bir üstü. Bölgedeki köle çobanlar daha önceden Roma'ya karşı ayaklanmıştı. Bu yüzden isyancıların naraları, hazırda bekleyen kişilerin kulaklarına düşmüş olabilir. Eğer işler kötü

6 Cicero, *Brutus* 242–43.

7 Cicero, *Verres* 2.4.42.

biterse, deniz yoluyla kaçılabilirdi. Garganus'un burnunun sonunda, isyancılar korsanlardan yardım isterse (kısa süre sonra böyle olacaktı) çok sayıda liman bulunuyordu. Fakat Crixus, bu doğal unsurları, kendi avantajına kullanmayı başaramadı.

Tipik olarak bir konsül ordusu iki lejyondan müteşekkildir. 1. yüzyılda bir lejyonun "kâğıt üzerindeki" gücü 6.200 askerken gerçek sayı yaklaşık 5.000 kişiydi. Yani bu ilk sayı, lejyonun yeni oluşturulduğundaki sayısıydı. Zaman içerisinde savaş, hastalık ya da firar sebepleriyle kaybedilen adamlardan sonra lejyonun gücü muhtemelen 4.000 kişiye kadar düşüyordu. Bir konsül göreve geldiğinde ve iki lejyonluk ordu topladığında bu sayı takribi 10.000 asker kadardı. Bir lejyon sadece alt birimleri kadar güçlüydü. Lejyonun en temel taktik birimi kohorttu. Her lejyonda, her birinde görünürde 480 adam olan on kohort bulunurdu. Her kohort da her birinde seksen askerin bulunduğu altı bölükten müteşekkildi. Hafif silahlı birlikler ve süvariler de lejyonlara eklenirdi.

Her bir lejyonun komutanına *legatus* deniyordu. *Legatus*un altında, askerî *tribunus* denilen altı ast komutan olurdu. Cato'nun kardeşi Caepio, Gellius'un iki lejyonundan birinde askerî *tribunus*tu. Cato da şüphesiz onun kurmay heyetinde hizmet etmiştir. En düşük subay rütbesi, bölük komutanı olan yüzbaşıydı. Yüzbaşılar genellikle lejyonların isimsiz kahramanlarıydı çünkü küçük grup liderliği bir orduyu batırabilirdi de yükseltebilirdi de.

Bu orduların neredeyse tamamı piyade birliklerinden oluşuyordu ve sadece küçük bir grupta süvari, hafif silahlı veya özel birlikler olurdu. Bunlar deneyimsiz ve Roma'nın en iyi birliklerinin çok altında askerlerdi fakat isyancılardan daha iyi silahlanmışlardı ve yiyecek ile barınak ihtiyaçları konusunda çok daha özgüvenli olabilirlerdi.

Muharebeye dair neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. Gellius ya da Arrius'un bir yaratıcılık gösterdiği yönünde herhangi bir kanıt olmadığına göre ordularını kitaba göre nizam ettiklerini düşünebiliriz. Her bir lejyon üç hat dizilime göre konuşlanırdı. Dört kohort (kâğıt üzerinde 1.920 asker) ön safta, üç kohort da (kâğıt üzerinde

1.440 asker) iki arka saftan birinde yer alıyordu. İsyancılar muhtemelen aceleci bir şekilde düzene girdi. Atlı olarak meşhur olduklarını düşünürsek, Keltlerin elinde iyi bir süvari birliği olsa gerek. Fakat bu birlikleri düzgün şekilde konuşlandıracak vakit bulamamış, Romalılar da sayısal üstünlük kurmuş olabilir.

Roma ordusunun kalbinde ağır zırhlı piyadeler, yani lejyonerler bulunurdu. Her lejyoner, tipik olarak zincir veya pul vücut zırhlarıyla ve bronz ya da demir miğferlerle korunurdu. Ayrıca büyük ve dikdörtgen şeklinde bir kalkan (*scutum*) taşırdı. Silah olarak mızrak (*pilum*) ve kısa kılıç (*gladius*) kuşanırdı. Spartaküs ve Crixus'un adamlarının bazılarında, öldürdükleri düşmanlardan aldıkları benzer silah ve zırhlar vardı ancak isyancıların çoğu sadece ilkel silahlar ve hafif zırhlara sahipti.

Şüphesiz her iki ordu da kendilerini yüreklendirmek, rakibi de korkutmak için savaş naralarıyla ilerledi. Romalı hafif silahlı piyadeler genellikle kimileri belki de yüz metreye kadar gidebilen etkileyici bir menzile sahip ok ve sapan atarak düşman hatlarını zayıflatmayı denerdi. Hiçbir kayıp vermeyen isyancılar muhtemelen isyan narasını atıp trompetlerini çaldılar. Roma orduları, tipik bir şekilde, mızrakları kalkan üzerinde vurarak ve savaş naraları atarak ilerledi.[8] Lejyonlar, yaklaşık 15 metrelik mesafeye girince, mızraklarını atmaya başlamış olsa gerek. Kumandan borusundan gelen "dehşet verici gümbürtü" eşliğinde haykırdılar ve ardından trompetlerin tiz sesi geldi. Sonrasında uçuşan bayraklarıyla koşar hâlde düşmana taarruz ettiler.[9]

Romalılar bazen öylesine göz korkutucu bir disiplin ve teçhizat gösterisi yapardı ki düşman arkasını dönüp kaçardı. Fakat o gün sert bir çatışma yaşanacaktı. Lejyonerler kılıçlarıyla düşmanlarına kesme ve saplama darbeleri vuracak öte yandan karşı taraf kılıç ya da mızrakla karşılık verecekti.

8 Ross H. Cowan, "The Clashing of Weapons and Silent Advances in Roman Battles", *Historia* 56, no. 1 (2007): 114–17.

9 Horatius'a atıf yapılır ancak tam atfın kaynağı verilmez. Bkz. John Peddie, *The Roman War Machine* (Stroud, England: Sutton, 1996), s. 23.

Eski Çağ'daki savaşlar hayal gücümüzün doruk noktasında yaşar: Bir çarpışma ve bir taraf üstün gelene kadar yaşanan çok sayıda düzensiz ve ayrı ayrı çatışmalar. Gerçek muharebe muhtemelen aralıklıydı. Tıpkı boksörler gibi iki taraf da çarpışır, ayrılır, kendi köşesinde yeniden toplanır ve tekrardan çarpışırdı. En sonunda bir ordu çöker ve kaçardı. Bu tür tipik bir Roma muharebesi iki ya da üç saat sürerdi lakin göğüs göğse çarpışmaların olduğu evrelerin her biri muhtemelen bitkinlik baş göstermeden önce sadece on beş ilâ yirmi dakika sürerdi.

Garganus Muharebesi'ne dair günümüze ulaşan tek detaylı bilgi bunun "aşırı derecede şiddetli bir çatışma" olduğu yönündedir.[10] Bu geleneksel bir açıklama olsa da doğru olabilir. Kelt savaşçılar muharebede vahşi ve azimli olmakla meşhurdu. Düşman kanatlarını çevreleyen son derece cesur ya da düşman hatlarını yararak geçmeye çalışan lejyonerler hayal edebiliriz. En sonunda başarılı oldular fakat muhtemelen bunun bir bedeli olmuştu. Belki de isyancılar Romalıları, sonuç belirlenene dek birçok "raunttan" oluşan bir muharebede çarpışmaya zorlamıştı. İsyancıları onurlandırmak yeterliydi fakat katliamdan kaçmak için aynı şey geçerli değildi. Bir kaynağa göre Crixus'un adamlarının üçte ikisi ölmüştü.[11] Ölenler arasında Crixus'un kendisi de vardı. Bu da Kelt savaş anlayışına uygun bir havadistir. Kelt savaşçıların muharebede şeflerinin etrafında toplanması beklenirdi. Kişinin şefini terk etmesi utanç vericiydi. Benzer şekilde şefin de ölümüne savaşmaktan başka bir şey yapması düşünülemezdi. Bir muharebede at arabalarının arkasında duran Cimbri kabilesinden kadınlardan yola çıkarsak, Cermenler de aynı şekilde davranıyordu.

Çarpıcı zaferlerden sonra isyancıların aldığı ilk yenilgiydi bu. Talihin böylesine değişmesi nasıl açıklanabilir? Gellius ve Arrius'un yiğitliğiyle açıklanamayacağı kesin. 72 yılının sonlarındaki olayların da göstereceği üzere bu ikili bir zafer makinası yaratmamıştı. Yenilginin sebebi belki de Crixus ile alâkalıdır. Cesaret konusunda Spartaküs'e denk olsa da aynı şey sağduyu konusunda geçerli

10 Orosius, *Histories* 5.24.4.

11 Appian, *Civil Wars* 1.117.544.

değildi. Crixus'un disiplin ve ciddiyet konusunda Spartaküs ile aynı zevki paylaştığı şüphelidir. Şurası açık ki iş gözcülere ve nöbetçilere geldiğinde onda aynı özen yoktu.

Bu esnada Spartaküs kuzeye yürüdü. İtalya'nın orta ve kuzeyinde bulunan Apenin Dağları'nda bir yerdeydi. İsyancılar, zeytinyağının olduğu topraklardan tereyağının bulunduğu daha soğuk, daha yağışlı ve güneyden daha yeşil topraklara yürümüştü. Çokça taze su, keçi ve kuzu sürüsünün yanı sıra kurtlar ve ayılar da vardı. Apeninler dik, dar ve zorlu bir coğrafyadır. Bütün bunlar isyancıların işine geliyordu.

Yine de Romalılar Spartaküs ile savaşmak istiyordu. Roma doktrininde saldırmak vardı. Crixus'un kaderi de başarı doğrultusunda iyiye işaretti. Yine de Spartaküs'ün ordusunun iyimser olmak için sebebi vardı. İsyancıların başındaki lider iyiydi, geçmişteki zaferler moral motivasyonu artırıyordu ve süvari birlikleri Romalılarınkinden daha iyi olmalıydı. İsyancıların lideri adamlarıyla aynı riski paylaşıyordu, yiğit ve bahadır biri gibi görünüyordu, karizmatik biriydi ve cüretkâr hareketleri vardı. Bu, muharebe meydanında, ilham verici biri olabilirdi. İsyancılar, düşmanlarına göre daha çevik ve daha dayanıklıydı, deneyimsiz bir birliği şoka uğratacak kadar hızlı ve şiddetliydi ve sayısal açıdan üstündü.

Bütün bunlara karşın Romalılar düşmanlarını buldu ve kendileri için elverişli gibi görünen koşullarda savaşmaya zorladı. Konsül Lentulus, şüphesiz aldığı iyi istihbarat sayesinde önündeki yolu kapatmayı başardı. Bu sırada Crixus'u yenen Gellius, Apulia'dan hareket ederek hızla ana isyancı ordusunun peşine düştü. Spartaküs köşeye sıkışmıştı. Mantıklı bir teoriye göre taraflar, Floransa'nın kuzeybatısındaki Apeninlerde bulunan bir dağ geçidinde karşılaştı. Kuzeydeki Modena'ya (Roma döneminde Mutina) doğru yayılan bir vadideki Calvi Dağı (1280 metre) eteklerinde küçük Lentula köyü vardır. Yerel gelenek, köy ismi ile konsül Lentulus arasında doğrudan bir bağ olduğu ve Spartaküs'ün sonradan Mutina'ya gittiği konusunda ısrarcıdır. Bu teori kanıtlanmamıştır fakat Lentula civarındaki engebeli arazi muharebe için iyi bir alan olmalıydı.

Spartaküs artık büyük bir muharebe kumandanı olduğunu göstermişti. İyi bir kumandan kararlı, atik ve sakin olduğu müddetçe ordusunu kuşatmadan kurtarabilir. Ayrıca askerlerinin ona tam sadakat ve itaat ettiğinden emin olması gerekir. Caesar'da bu niteliklerden vardı ve 46 yılında Ruspina (bugün Tunus'taki Monastir) Muharebesi'nde ordusunu kurtarmıştı. Etrafının kuşatıldığını anlayan Caesar, ordusunu, arka arkaya iki hat şeklinde dizmiş ve her bir hatla düşmanı geri püskürtmüştür. Bu ona aynı anda iki hücum yapmak için gereken alanı tanımış ve böylece kurtulmuştu.

Spartaküs, 72 yılında Apeninlerde, daha da fazlasını, farklı taktikler kullanarak başardı. Kabul edildiği üzere durumu Caesar'ınkinden daha az umutsuzdu. Spartaküs düşmana sayısal üstünlük kurdu: 30.000 adamı vardı. Her konsül ordusunda ise en fazla 10.000 asker bulunuyordu. Esasen Crixus ile yapılan mücadelede verilen zayiattan ötürü Gellius'un ordusu daha da küçük olabilirdi. Caesar'ın aksine, Spartaküs'ün, düşmanlarından her birine sırayla saldırmak için zamanı ve yeri vardı. Öte yandan tıpkı Caesar gibi Spartaküs de adamlarının güvenini tam almadıkça asla başarılı olamazdı. Adamlarını toparlamak için muharebe öncesi yapmış olabileceği konuşmayı hayal edebiliriz. Borazanla verilen mesaj da açıktı: Hücum!

Âsi ordusunun hücuma kalktığı gerçeği Romalıları şaşırtmış olabilir. Etrafı kuşatılmış düşmanın defansif bir konum aldığını görmeyi ummuş olabilirler. Spartaküs ilk önce Lentulus'un ordusuna saldırdı. Bir kaynağın iddiasına göre isyancılar ani bir saldırıya uğradı.[12] Spartaküs gibi kurnaz bir kumandan, birliklerinin bir kısmını tepelerin ardında konumlandırmış daha sonra da düşmanı şoka uğratmak için bu birliklerle saldırmış olabilir. Muhtemelen süvarilerini de etkili şekilde kullanmıştı. İyi zamanlanan bir süvari saldırısı düşman saflarını, özellikle de daha az korunan hafif silahlı piyadelerin saflarını yerle bir edebilirdi. Romalılar süvari saldırısına ok ve sapan atarak tipik şekilde karşılık verdi fakat bu yöntem her zaman işe yaramayabilirdi. Örneğin hızlı ve ani bir süvari taarruzu okçu ve sapancıların büyük hasar vermesini engelleyebilirdi. Lejyonlar sıkı durursa,

12 Plutarch, *Crassus* 9.9.

kalabalık bir dizilim oluşturmak suretiyle süvari hücumunu durdurabilirdi, böylece sadece mızraklarıyla saplama vuruşu yapabilecekleri neredeyse bir kalkan duvarı oluyorlardı. Atlar, katı bir nesneye ya da katı bir nesne gibi görünen şeye vurmazlar. Ancak buradaki zorluk sık durmaktı çünkü süvari hücumu manzarası, deneyimsiz askerleri korkutmaya yeterdi. Daha sonraları yaşanan bir muharebede Romalılar görünüşe göre Spartaküs'ün süvarilerine karşı ek önemler almıştır. Bu da acı deneyimler yaşadığına işaret eder.

Her durumda bu tür taktiklerle düşmanı zayıflattığında, Spartaküs, muhtemelen piyadelerini gönderdi. Bunlar Keltleri, Cermenleri ve Trakyalıları ünlü yapan bütün o hiddetleriyle saldırdı. Bu büyük boylu savaşçıların gösterdiği cesaretin karşılığını verdiğini tahmin edebiliriz. Düşmanın bir kısmının kendi hatlarına saldırmasını, güçlü bir süvarinin dörtnala at sürerek düşman askerini ortadan kaldırmasını, düşman askerinin teke tek çarpışma için başarılı bir şekilde meydan okuduğunu, sendeleyen bir ordunun da dönüp kaçtığını düşünün.

İsyancılar nasıl saldırmış olursa olsun Romalılar, panik içinde ve kaçarak karşılık vermişti. Bu da lejyonların geleneğini rezil etmişti. İsyancıların saldırısı şüphesiz korkutucuydu fakat disiplinli bir ordunun konumunu koruması gerekirdi. Romalılar genellikle disiplinliydi: Barbarlara karşı savaşma konusunda uzun yıllardır deneyimleri vardı. Sık sık, bundan daha büyük orduları yenilgiye uğratmışlardı. Fakat 72 yılında talimleri, güvenleri ya da kumandanları da lejyonerlerin sıkı durmasını sağlayamadı. Bir kaynağa göre Spartaküs, Lentulus'un *legatus*larını yenmiş ve düşmanın bütün yüklerini ele geçirmiştir.[13] Bir başka kaynağa göre Romalılar, büyük bir karmaşa hâlinde terk etmiş,[14] diğerine göre de Spartaküs, Lentulus'un ordusunu "tamamen yok etmiştir."[15] Daha sonra Gellius'un birliklerine döndü ve onları da yendi. Bu konuda herhangi bir detay bulunmuyor.

13 Plutarch, *Crassus* 9.9.

14 Appian, *Civil Wars* 1.116.544.

15 Florus, *Epitome* 2.8.10.

Ele geçirilen düşman yükleri Spartaküs'e sefer tası, yemek tenceresi, çanta, sepet, demir çengel, deri kayış, kazma kürek, testere, keski, balta ve el arabası gibi birçok araç sağlamıştı. Hem tutsaklardan hem ölülerden hem de yük arabalarından alınabilecek silahlar da vardı. Kalkan örtüleri ile boyun zırhlarından ekstra oklara ve mızraklara kadar birçok silah bulunuyordu. Pelerin ve sandaletler muhtemelen değerli buluntulardı. Fakat en büyük hazine, yük hayvanlarının çektiği arabalarda taşınan yiyecekti.

Romalılar, Gellius ve Lentulus'un komutasında muharebe alanından düzensiz bir şekilde kaçtı. Hannibal, 216 yılında, Cannae Muharebesi'nde Romalı askerleri ezip geçmişti. 72 yılında Apeninlerde Spartaküs de Romalıları rezil etmiş oldu. Hannibal, on binlerce Romalıyı öldürmüştü. Spartaküs daha azını öldürse de amacına ulaştı. Spartaküs artık Roma'nın gururuna daha fazla zarar vermek için ilerleyecekti.

On beş yıl sonra, 57 yılında verilen bir söylevde Cicero, Spartaküs'ün Roma'yı nasıl aşağıladığını hâlâ hatırlıyordu. Söylediğine göre "hiçbir şey bundan daha kirli, bozuk, sapkın ya da rahatsız edici olamazdı."[16] Spartaküs'ün yaptığı, köleler için gladyatör oyunu sergilemekti. Bu genellikle Roma'nın özgür vatandaşlar için yaptığı bir gösteriydi. Spartaküs, rolleri değiştirerek, daha acı bir değişikliğe imza attı: Köleleri izleyici, Romalıları gladyatör yaptı.[17]

Bu, Crixus'un cenaze oyunlarıydı. Yoldaşının ölüm ve yenilgisi haberi Spartaküs'e, belki habercileri belki de Crixus'un ordusundan hayatta kalanlar tarafından verilmişti. Büyük bir adamın cenaze töreninde bir çift gladyatör dövüştürmek eski bir İtalya âdetiydi –bizim için bu barbarca bir şey olsa da Eski Çağ'da büyük bir onur ve saygı işaretiydi. Spartaküs sadece bir çift gladyatör dövüştürmedi, merhum Kelt yoldaşı için göz alıcı bir ritüel de yaptırdı. Üç yüz (ya da bir diğer kaynağa göre dört yüz) Romalı tutsağı çağırıp onları, ölünün yakıldığı odun (cesedinin bulunamadığı düşünülürse bu en azından Crixus için bir semboldü) etrafında dövüştürdü. Bu büyük

16 Cicero, *On the Response of Soothsayers* 25.

17 Cicero, *On the Response of Soothsayers* 26.

ölçekli bir gladyatör gösterisiydi ve insan kurbanından başka bir şey değildi: Ölülerin ruhu için şanlı, ölmek üzere olan Romalılar için aşağılayıcı, oyunları düzenleyenin itibarı için ise yücelticiydi.

İsyancılar için ne büyük bir moral! Bir gladyatör oyununa katılarak, özgürlüklerini ilan ettiler. Roma'da cenaze oyunları muzaffer kumandanlar, *praetor* ve konsüller için yapılırdı. Böyle bir onuru Crixus'a veren Spartaküs, eşitlik iddiasında bulunuyordu. En azından dolaylı da olsa Romalı olmak iddiasında da bulunuyordu. Sanki Roma'da doğmuş gibi Romalı sembollerini kulandı.

Spartaküs bir gladyatör olarak, sosyal sınıfın en alt kademesindeki bir adamdı. Gladyatör oyunu düzenleyicisi olarak ise Romalıların gözünde en yüksek statüye çıktı. Romalı bir yazarın söylediğine göre Spartaküs böylece, daha önceden sahip olduğu düşük statüden arınmış oluyordu.[18] Bu sırada Roma'ya da ders vermiş oldu.

Konsül ordularını yendikten sonra Spartaküs ve adamları dağlardan geçerek kuzeye doğru devam etti. Apeninlerden indikleri vakit, Padus Nehri'nin (bugünkü Po) geniş ovasının muhteşem manzarasıyla karşılaştılar. Romalıların İtalya'nın en kuzey kısmı için söylediği "Alplerin bu tarafındaki Galya'ya" yani Cisalpina Galya eyaletine geçtiler. Bu eyalet Alplerle kadar uzanıyordu ve söz konusu bölgedeki sakinlerin çoğu hâlen Roma vatandaşı değildi. Gözcüler isyancılara, tehlikenin kendilerini beklediğini söylemiş olabilir. Apeninlerin yaklaşık 16 kilometre kuzeyinde Mutina yer alır. Eyaletteki yaklaşık on Roma ve Latin kolonisinden biri olan Mutina, Prokonsül Vali Gaius Cassius Longinus'un üssüydü. Bir eyalet valisi olarak Cassius'un bir mevkisi ve kullanabileceği iki lejyondan müteşekkil (yaklaşık 10.000 asker) garnizon ordusu vardı. *Propraetor* Gnaeus Manlius da yardımcısı olabilirdi.

Cassius, 73 yılında iki konsülden biriydi. Evvelinde ise darphane yöneticisi ve *praetor* olarak görev yapmıştı. Eski ve seçkin ailesine yaraşır başarılı bir kariyerdi bu fakat Cassius kendisiyle aynı isimde olan Caesar'ın ünlü katillerinden biri oğluyla tanınır. Çok daha sonraları Shakespeare'in anlattığı üzere bu adam zayıf ve aç

18 Florus, *Epitome* 2.8.9; Karş. Orosius, *Histories* 5.24.3.

görünümlüydü. Babası da eşit derecede hevesli olabilirdi. Bu adam, Roma'nın Spartaküs ile Alpler arasında oynayacağı, elinde kalan son kozuydu. Cassius hodri meydan dedi. Bir yazara göre "Spartaküs, Alplere doğru giderken, Cassius ... onunla karşılaştı."[19]

Bu muharebeye dair çok az detay günümüze gelmiştir. İsyancılar Romalıları yendi, büyük zayiat verdirdi ve Cassius canını zor kurtardı. Bir daha asla kamu işlerinde büyük bir rol oynamadı.

Alplere giden yol artık açıktı fakat Spartaküs bu yola girmeyip, ordusunu tekrar güneye sürdü. Spartaküs'ün neden böyle bir strateji benimsediği bir gizemdir. Sözümona Alpleri hedeflemiş ve yoluna çıkan her orduyu yenmişti ancak Alpleri geçme şansı eline geçtiğinde arkasına dönmüş ve tekrar Güney İtalya'ya yönelmiştir. Peki, Alpleri geçmek istediyse, neden böyle yapmadı? Bu konuda öne sürülen birçok teori vardır fakat en iyi açıklamaya antik kaynaklardan ulaşabiliriz. Spartaküs'ün kendi adamları muhtemelen bu konuda onu veto etmişti. Geçmişte asla İtalya'yı terk etmek istememişlerdi. Şimdi başarı başlarını döndürmüş ve Roma'nın alevler içinde yandığını hayal etmelerini sağlamış olabilirdi. Belki de Spartaküs gerçekleri saklamış ve kuzeye doğru giderken adamlarına, sadece bu ayaklanmayı yaydıklarını ve İtalya'nın başka bir kısmında ganimet aradıklarını söylemişti. Sonraları Padus Nehri Ovası'na ulaştıklarında ve adamlarını Alpleri geçmeye ikna etmeye çalıştığında, fikirlerini değiştirmek için artık çok geçti.

Son bir ihtimal ise Alplerin görüntüsü olabilir. Ovadan, İtalya Alplerinin kayalıklı duvarlarına doğru yukarı bakan herkes, dağların korkutucu olduğunu bilir. Spartaküs'ün ordusundaki çoğu kişi daha önce muhtemelen Alpleri görmemişti. Birçoğu Orta ya da Güney İtalya'yı hiçbir zaman terk etmemişti.

Başka etkenler de rol oynamış olabilir. Spartaküs, Trakya'dan kendisini durduracak bazı haberler almış olabilir. Prokonsül Marcus Terentius Varro Lucullus, Mithridates ile müttefiklik yapan Trakyalılara karşı büyük zaferler kazanmıştı. Spartaküs ve ordusu için Trakya'da güvenli bir yer bulmak artık her zamankinden

19 Appian, *Civil Wars,* 1.117.544.

daha zor görünüyordu. Belki de Spartaküs, daha sonraki çağlarda Japonların dediği gibi "zafer sarhoşu" olmuştu.[20]

Bir Romalı yazara göre Spartaküs "aldığı zaferlerden coşmuştu"[21] ki bu da mantıklı bir tahmindir. Belki yenilmez olduğu yönünde aptalca bir inanç benimsemiş belki de Romalıların yavaşça fakat Roma'ya saldıranlara merhametsizce karşılık verme alışkanlığını unutmuştu. Hiçbir kumandanın baş edemeyeceği bir lükse, yani umuda boyun eğmiş olabilir.

Bazı bilim insanlarının, Spartaküs'ün ilk başta Alpleri geçmeyi hiçbir zaman planlamadığı sonucuna varması, olayların çok şaşırtıcı bir şekilde değişimine işaret eder. Lakin antik yazarlar bu planı ciddiye almıştı ve Spartaküs'ün güdülerini bilme konusunda bizden daha iyi konumdaydılar. Kabul edileceği üzere onların da işi büyük oranda tahmine kalmıştı çünkü Romalıların ele geçirilen isyancıları iyi şekilde sorgulayıp sorgulamadığı kesin değildir. Yine de ben, bizim tahminlerimizdense, antik yazarların tahminlerini yeğlerim.

Böylece âsiler tekrardan güneye yöneldi. Söylediklerine göre yeni bir hedefleri vardı: Roma. Bir antik yazar "Roma şehrinde tıpkı, zamanında Hannibal şehir kapılarını tehdit ettiğinde olduğu gibi bir dehşet hâkimdi" diye yazar.[22] Romalılar hiç şüphesiz dehşete kapılmıştı fakat endişe etmeleri için iyi bir sebepleri var mıydı diye şüphe edebiliriz. Spartaküs, ciddi bir saldırı yapma konusunda Hannibal için bile çok iyi tahkimli olan bir şehri gerçekten tehdit edebilir miydi? On yıl önce, 82'de, Marius ile Sulla arasındaki iç savaş döneminde Roma'yı ele geçirmeye çalışan bir ordu tüm gece boyunca savaşmış ve sabah olduğunda imha edilmişti. Spartaküs, başarı elde etmeyi nasıl düşünebilirdi?

Trakyalı isyancı, bir şey için hafif tertibatlı yürüyüş yapmayı tercih etti. Gereksiz levazımatı yaktı, yük hayvanlarını kestirdi ve

20 Timothy M. Karcher, "The Victory Disease," *Military Review* (July/ August 2003): 9–17, http://www.army.mil/ prof_writing/ volumes/ volume1/ september_2003/ 9_03_5.html.

21 Florus, *Epitome* 2.8.11.

22 Orosius, *Histories* 5.24.5.

bütün savaş tutsaklarını öldürttü. Bu son eylemi, düşmanını dehşete düşürmek için yapmış olabilir. Öte yandan Spartaküs'ün büyük bir ordusu vardı.

Spartaküs, yeni sefer dönemine otuz bin adamla başladı. Bu, o zamana kadarki düşmanlarından her birine sayısal üstünlük kurmak için yeterli bir sayıydı fakat Roma'ya saldırmak için değildi. Her zafer Spartaküs'ün itibarını artırmıştı, dolayısıyla askerlerini de coşturmuş olabilir. Orta ve Kuzey İtalya'dan yeni askerler gelmiş olması muhtemeldir. Öte yandan Crixus'un ordusundan sağ kalanlar da bir ihtimal Spartaküs'e katılmıştı. Şüphesiz çoğunu memnuniyetle kabul etti.

Antik kaynaklara göre Cassius'u yendikten sonra Spartaküs "kendisine yaklaşan birçok kaçağı" geri çevirdi.[23] Bu "kaçakların" kim olduğu ilginç bir sorudur. Bunların lejyonerler olması ihtimali çok şaşırtıcıdır fakat kuvvetle muhtemeldir ki Romalı birlikler için destek görevleri ifa eden kölelerdi. Onları geri çevirmek sadece bir küçümseme hareketi değil, belki de güvenilir olmadıklarına ve potansiyel casusluk ihtimallerine karşı soğuk bir psikolojik değerlendirmeydi.

Spartaküs, iyi adamları geri çevirmeyi göze alamazdı çünkü Romalılar tekrar saldırmak üzereydi. İki konsül Gellius ve Lentulus bir araya gelmiş ve ordularını birleştirmişti. Artık önceden kaybedilen ve yerleri doldurulmayan birlikleri çıkaracak olursak, dört lejyon ya da 20.000 adamlık orduya sahiptiler. Spartaküs, o yıl karşılaştığı ilk orduya karşı sahip olduğu üçe bir avantajı gibi bir şeye tekrar sahip olduysa, 72 yılının sonlarında birleşik konsül orduyla karşılaştığında yaklaşık 60.000 adama komuta ediyor demekti.[24]

Bir önceki paragraftaki bütün "eğerler" ve "fakatlara" rağmen sonuç açıktır: Spartaküs'ün ne kadar adamının olduğunu bilmiyoruz. Ancak 72 yılının sonlarında isyanın zirve noktasında, 60.000 isyancı asker bulunduğu yönünde yapılan ve eldeki bilgilere dayanan tahmin mantıklı ve hatta muhafazakâr bir tahmin gibi duruyor. Esasen Spartaküs'ün en zirve dönemi için antik kaynaklarda yapılan

23 Appian, *Civil Wars* 1.117.545.

24 Eutropius 6.7.2.

60.000 tahmini en düşük tahmindir. Öteki tahminlerde 90.000, 100.000 üzeri ve 120.000 sayıları verilir.[25] Askerlere ek olarak, sayıları bilinmeyen miktarda siviller de vardı: Kadınlar, çocuklar ve hatta belki de yaşlılar.

Spartaküs ile birleşik konsül ordusu arasındaki hesaplaşma, Kuzey-Orta İtalya'daki Picenum'da gerçekleşti. Bir kez daha elimizde çok fazla detay bulunmamaktadır. Lakin kaynaklara göre bu bir meydan muharebesiydi. Belli ki art arda kazandığı zaferler, Spartaküs'e, Romalılara karşı istedikleri gibi savaşma konusunda güven vermişti. Konsül Lentulus'un savaştığı ve hangisi olduğu bilinmeyen bir muharebeye dair kısa bir pasaj vardır: "Askerlerin çantaları, subayların pelerinleri dikkat çekmeye başladığında ve seçme kohortlar fark edilebilir olduğunda Lentulus, birçok adamının ölmesi pahasına çift muharebe hattıyla savunduğu yüksek bir konuma [çıktı]."[26]

Görünüşe göre bu pasaj, Lentulus'un bir tepe üzerinde defansif bir konum aldığı, adamlarını burada birçok safa böldüğü anlamına geliyor. Caesar da Galya'da benzer bir şey yapacaktı. Yokuş yukarı saldırmak zorunda kalsalar da düşman, Lentulus'un adamlarına büyük zayiatlar verdirdi. Açıkça görülüyor ki Lentulus yardım istemişti ancak takviye birliklerinin yakında olduğu ortaya çıkana dek atını süremedi. Veyahut bu fragman şeklindeki pasaj, tekrar düzenlenebilir.

Söz konusu kısa cümle, Eski Çağ'daki muharebe koşullarına dair çok şey söyler. Bir tepede kuşatılmış şekilde kalan Lentulus, bir lejyonun yardımına geldiğini görmek için çıplak gözle bakmaya mecburdu. Lejyon bir bütün hâlinde değil de parça parça belirecekti. İlk önce komutanların erguvan renkli pelerinleri belirdi, ardından birkaç ayrı kohort görülmeye başladı. "Askerlerin çantalarından" ifadesi, takviye birliklerin, Lentulus'un adamlarının yüklerini bıraktıkları yere doğru yürüdüğü anlamına geliyor olmalı.

---

25 90.000, Velleius Paterculus 2.30.6; 100.000 üzeri, Orosius, *Histories* 19; 120.000, Appian, *Civil Wars* 1.117.545.

26 Sallust, *Histories* 3.106. Benim düzeltmelerimin de olduğu çeviri için bkz. Patrick McGushin, *Sallust: The Histories Translated with Introduction and Commentary,* c. 2 (Oxford: Clarendon Press, 1994), 39.

Bu sahne, isyancıların en iyi dönemini gösterir. Bir düşman birimini izole etmeyi başarmış, yokuş yukarı saldırmak gibi zorlu bir manevrayı uygulamışlardı ki bu, hafif zırhlarının hareket kabiliyetlerini artırdığı bir hamleydi. İsyancılar takviye birlikler ulaşmadan önce Lentulus'un adamlarını ortadan kaldırmamış olsa da büyük zayiatlar verdirmişti. Lentulus muhtemelen takviye birliklerinin düşmanı yenmesini ummuştu fakat böyle olmadı. Ya tepedeki isyancılar takviye birliklerini saldıracak ve onlara üstünlük kuracak kadar güçlü kaldı ya da Spartaküs, takviye birliklerine karşı dinç askerlerini gönderdi ki bu da onun komuta ve muharebe alanını kontrol etmesi hususlarına uygun bir ihtimaldir.

Romalılar muharebeyi kaybetti ve bir kez daha, savaş alanından kaçtılar. Spartaküs'ün çok memnun olması için sebebi vardı. Fakat Roma'ya saldırma hususunu tekrar değerlendirmesi de gerekiyordu. Bir antik kaynakta söylediği üzere "Roma'ya gitme konusunda fikrini değiştirdi çünkü birlikleri bu operasyon için uygun değildi. Öte yandan bütün ordusu, askerlerin olması gerektiği gibi hazırlıklı değildi (zira onunla savaşan hiçbir şehir yoktu, sadece köleler, kaçaklar ve ayak takımı vardı)."[27]

Roma'nın taş surları yaklaşık dört metre kalınlıkta ve on metre uzunluktaydı. Surlar neredeyse 13 kilometre gidiyordu ve bin dönümü kaplıyordu. Spartaküs'ün ne kuşatma makineleri vardı ne de bu makinelerde uzman adamları. En iyi ihtimalle bir şehri kuşatma ya da saldırı yaparak ele geçirme konusunda deneyimli birkaç adamı vardı.

72 yılında Spartaküs'ün muharebe deneyimi öyle tamamen yüreklendirici de değildi. Her karşılaşmayı kazanmıştı fakat silah arkadaşı Crixus'un ordusu yok edilmiş, Crixus da ölmüştü. Bu sırada Romalılar, yenilgiyi kabul etmeyi reddetti. Spartaküs Romalılara ne kadar sert darbeler vurursa vursun, hep geri gelmeyi sürdürdüler. Tekrar geleceklerine dair şüphelenmek için bir sebep yoktu. Başarı getirme ihtimali düşük bir yeni cephe açmaktansa, bir sonraki muharebeye hazırlanmak çok daha akıllıcaydı. Dolayısıyla ordu Güney İtalya'ya, muhtemelen Thurii'ye döndü.

27 Appian, *Civil Wars* 1.117.547.

Burada isyancılar muhtemelen *propraetor* Manlius'un komutası altındaki bir başka Roma ordusuyla karşılaştı. Romalıları yendiler ve çokça ganimet ele geçirdiler. Bu, maceraları için mutlu sondu fakat isyancıların başarılarına hayret etmesi için bir sebep vardı.

Yaklaşık 1.850 metrelik bir cezalandırma yolculuğu yaptılar. Eski Çağ'da orduların yürüyüş oranlarını ve durma, yem toplama ve savaşma için gereken zamanı düşünürsek bu en az dört ya da beş ay sürmüştür. İsyancılar dört muharebede savaştı, beşinci bir muharebede silah arkadaşlarının yenilgisinin yasını tuttu ve büyük ganimet kaldırdı. Eski silah arkadaşlarını gömdüler ve taraflarına yenilerini çektiler.

İtalya'daki egemen ordu olarak bulundukları konumdan övünebilirlerdi. İsyancıların çoğunun, tanrılara ve belki de hepsinden önemlisi Dionysios'a atıfta bulunması hayret verici bir gerçektir. Yine de âsiler, sadece, Roma'nın bir sonraki ordusunu yenme konusundaki kabiliyetleri kadar güçlüydü. Mağrur isyancılar ve kötümser Romalılar, uzakta görmeyi başaramasa da bu ordu şüphesiz gelecekti.

İtalya yaz mevsiminin sonu itibarıyla, 72'de iki büyük hikâye görmüştü. Birisi, Spartaküs'ün uzun yürüyüşü, diğeri ise Roma'nın rezil olmasıydı. Silahlanmış bir ayak takımı, düzenli bir orduyu mağlup etmişti.

Üstün hizmette bulunan az sayıda Romalıdan biri de Cato'ydu –görevini aynı zamanda küçümseyici bir tavırda sürdürüyordu. Yılın sonlarında Cato'nun komutanı ona, bir çelenk, boyun süsü, altın bir kolçak ya da Roma'nın en iyi lejyonerlerine verilen diğer süslerden biri gibi askerî bir onur tevdi etti. Cato ise bunu reddetti. Ailesinin gururu, böyle askerî bir hezimet ortamında onurlar kabul etmeye ayak diremeyi sağlamış olabilir.

Cato'nun büyük büyük dedesi Censor Cato bir keresinde, sadece siper kazmış ya da kuyu açmış olmaları dolayısıyla askerlerine çelenk ödülü veren bir komutana dudak bükmüştü.[28] Censor'un dediğine göre bu ödüller, Roma'nın standartlarının olduğu o dönemlerde en azından bir düşman ordugâhını yakmayı gerektiriyordu.

28 Aulus Gellius, *Attic Nights* 6.24–26.

Cato'nun amcası Drusus da bir defasında kendisine verilen onurları reddetmişti. Hiç şüphesiz bu nişanları takan kişilerin üzerindeki kötü damganın farkındaydı.[29] Bu nişanlar kardeşine verilmezken, kendisine verilirse Cato'nun da yoluna şer gelebilirdi. Kaynaklarda Caepio için herhangi bir onurlandırmadan da söz edilmez. Bu sebeple Cato, kendisine sunulan onurları geri çevirdi.

Pek az Romalı, ülkesinin yenilgilerine Cato'dan daha fazla kederlenebilirdi. Ağırbaşlı, vatanperver ve tavizsiz bir adam olan Cato, erdem için yaşıyordu. Müttefikleri de dahil birçok Romalı siyasetçi en sonunda Cato'nun o yüce standartlarından aşağı kaldı. Cato'nun acısını hisseden dostu Cicero bir keresinde öfke içinde, Cato'nun, Romulus'un lağımından ziyade Platon'un Devlet'inde yaşadığını yazmıştır.[30] 72 yılında Cato'nun memnuniyetsiz olması için bolca sebebi vardı.

29 Aurelius Victor, *On Illustrious Men*. 66.3

30 Cicero, *Letters to Atticus* 2.1.8.

GERİ ÇEKİLME

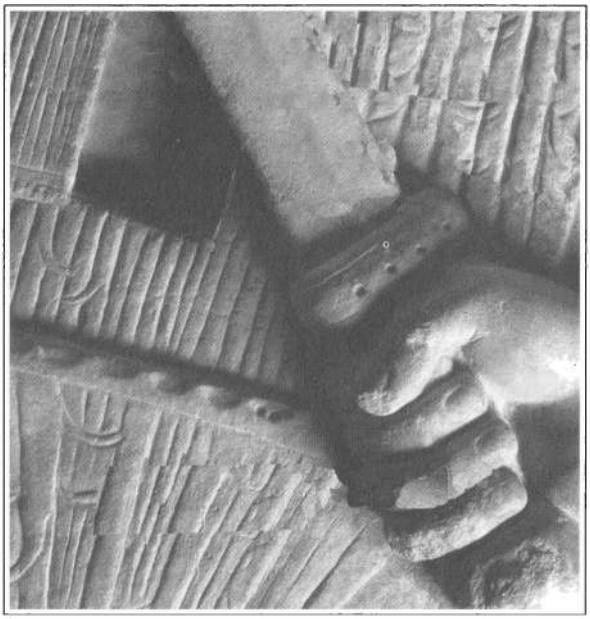

6

DEKİMATÖR

72 yılının sonbaharında, lejyonların başına yeni bir kumandan geçti. Disiplini sağlamaya kararlı olan bu adam, vahşi ve eski bir cezalandırma yöntemini yeniden getirdi. Muharebeden kaçan ve lejyonları rezil eden elli Romalı asker yakalandı, mahkûm edildi ve kendi ordusu tarafından infaz edildi. Her biri dokuz lejyoner silah arkadaşı tarafından sopalarla dövülerek öldürüldü. Silah arkadaşları da kendilerinin yerinde olabilirdi çünkü kurbanlar kurayla seçiliyordu. Görevlerinden kaytaran beş yüz adam yakalandı. Her on taneden bir kişi seçildi ve idam edildi. Bu uygulamaya bu yüzden *decimatio* denir (*decimal*, yani ondalık, onda bir terimi buradan gelir). Roma'nın yeni kumandanı adamlarının kendisinden, Spartaküs'ten korktuklarından daha fazla korkmasını istiyordu. Yeni kumandan, Marcus Licinius Crassus'tu.

Muhtemelen Crassus'un portresi olan mermer bir büst günümüze kadar gelmiştir ve bu, bazı şeyleri açıklayıcı bir portredir.[1] Büste doğrudan baktığınızda, kararlı bir adam göreceksiniz: Yüzünün

1 Fotoğraflar ve kaynakçası için bkz. http://viamus.uni-goettingen.de/ fr/ mmdb/ d/ singleItemView?pos=0&Inventarnummer=A%201452.

derisi gerilmiş, dudakları büzülmüş, çenesi perçinli, kaşları aşağı çatık, boyun kasları gergin. Profilden bakıldığında ise çene altındaki iki gıdısı ve gözleri etrafındaki kırışıklıklar görülebilir. Sadece dinçlik değil ayrıca teyakkuz ve şüphe de bu portrenin öne çıkan özellikleri arasındadır. Söz konusu büst Roma'da, kentin en önde gelen ailelerinden Licinii ailesinin mezarında bulunmuştur. Lakin bunun başka kopyalarının da olması, söz konusu kişinin, önemli bir şahıs olduğunu kanıtlar. Heykel tarzı, Geç Cumhuriyet dönemine uygundur. Bilim insanlarının ortak görüşüne göre bu büst Marcus Licinius Crassus'a aittir.

Crassus, senatonun emri üzerine, halkın da büyük memnuniyetiyle komutayı aldı. Cesur politikalarla bu seçim, destansı bir adalet yarattı. Crassus, kendi açısından Spartaküs'ü andırıyordu. Fakat Roma'yı devirmek istemiyordu. Hem de hiç. Ancak tıpkı Spartaküs gibi Crassus da alışılagelmişin dışındaydı. Roma siyasetinin en üst noktasına yükselmek istiyordu fakat kendi yolunu bularak. Yaşlı asil sınıfının onayını almayı istemeyen ya da beceremeyen Crassus, sıradan halka kur yaptı ve yeni siyasetçilerle anlaşma sağladı. *Optimates*, yani Romalı muhafazakârların kendilerine söylediği üzere "en iyiler" bunu tasvip etmedi. Seçme fırsatı olduğu zaman, senatonun yaşlı koruyucuları, Crassus gibi bir adamı asla tercih etmezdi. Fakat Spartaküs onlara baskı kurmuş ve Crassus'u o an seçilecek adam yapmıştı.

Crassus, Roma'nın en öne çıkan ailelerinin birinden geliyordu fakat bu ailenin parıltısı, çürümüş bir çağın üretebileceğinden daha parlak değildi. Crassus, diğer Romalılara karşı iyi bir kumandanlık, diğerlerinin sefaletinden istifade etme konusunda da iyi bir inisiyatif göstermişti. Katı erdemlerinden ziyade kimi ahlaksızlıkları ile bilinen bir adamdı. Örneğin kutsala saygısız değil açgözlü olduğunu kanıtlamak suretiyle bir Vesta bakiresini ayartma cezasından kurtulmuştu çünkü kadının namusundan ziyade malı mülküyle ilgileniyordu.

Takribi 115 yılında doğan Crassus, kırklı yaşlarının başlarında İtalya'nın en zengin fakat en az lüks sahibi adamlarındandı. İdareli ve katı biri olarak, mermer bir Roma'dansa, tuğla bir Roma'da

kendini daha çok evinde hissediyordu. Emrindeki özel bir yangın söndürme ekibiyle, evleri yanan kişilerin dibinde bitiyor ve onları, ellerinde satacak bir şey kalmadan önce evlerini hızlı ve ucuz bir şekilde satmaya ikna ediyordu. Buna karşın kendisini bir tatil eviyle ödüllendirmeyecekti. Crassus'un istediği rahat değil siyasi güçtü. Bu yüzden kariyerinin başlarında çok para biriktirmiştir. İyi bir kumandan olan fakat Pompeius (ya da daha sonraları Caesar) gibi bir askerî deha olmayan Crassus, siyaset alanında başarının, oyları satın almaktan geçtiğini anladı. Parayı idareli kullandı, zenginlere borç, fakirlere sadaka, nüfuz sahibi insanlara da lütuf verdi. Romalı asil sınıfının o iğneleyici küstahlığından hiçbir şeyi eksik olmasa da kendisini popüler biri yaptı.

72 yılında popülerliği karşılığını verdi. Elimizdeki bilgilerden en iyi anlayabileceğimiz kadarıyla, Roma halkı ve senatosu Crassus'a, Spartaküs'e karşı kullanacağı özel bir komuta yetkisi vermeyi kabul etti. Sivil vatandaş olmasına karşın, neredeyse sınırsız güçle (Romalıların tabiriyle prokonsül imperium'u) donatıldı. Bu, nadiren verilen bir ayrıcalıktı, çünkü komuta yetkileri genelde, bir makamda bulunan görevlilere verilirdi. İşleri daha da tatlı yapan şey, Pompeius'un İspanya'da Sertorius'a karşı benzer bir komuta yetkisine sahip olmasıydı. Pompeius, Roma'nın en önde gelen kumandanı ve en hırslı siyasetçisiydi. Crassus, Pompeius'u en büyük siyasi rakibi olarak görüyordu fakat artık onunla denkti. Aldığı zafere ek olarak, rezil duruma düşmüş konsüller Lentulus ve Gellius, Pompeius'un müttefikleriydi.

Crassus komuta yetkisini alınca, adamlarını zorlamaya başladı. Sert biriydi fakat kolay bir hayatı da yoktu. Otuzuncu yaş günü öncesinde, Roma forumundaki konuşmacı kürsüsünde, babasının koparılmış kafasını sallanır hâlde görmüştü. Bu mağrur yaşlı adam, Roma'yı ele geçirdiği zaman, Marius'a teslim olmaktansa intihar etmeyi tercih etmişti. Crassus ise infaz etmeye gerek olmayacak kadar önemsizdi ancak iki yıl sonra 85 yılında iç savaşın yeniden alevlenmesiyle tekrar tehlike belirmiş, Crassus da canını kurtarmak için kaçmıştı.

Crassus İspanya'ya kadar kaçtı. Bir aile dostunun evine sığınarak, Mariusçuların elindeki eyalet hükümetinden gizlenir hâlde sekiz ay geçirdi. Bir mağarada yaşadı. En sonunda, önde gelen Mariusçuların öldüğü haberiyle, Crassus saklandığı yerden çıkıp sahalara döndü.

2.500 kişilik bir ordu kurdu. Sonraları bizzat söylediği üzere, kendi lejyonunu oluşturana dek, bir Romalı gerçekten zengin sayılmazdı. Adamları, dostları ve aile destekçilerinden toplanan seçilmiş kişilerdi. Gemiler temin etti, adamlarıyla Kuzey Afrika'ya gitti ve Mariusçu karşıtı prokonsül Quintus Caecilius Metellus Pius ile kuvvetlerini birleştirmeyi denedi fakat bu ikili hırgür çıkardı. Bunun üzerine yılmayan Crassus, Yunanistan'a gitti ve Mariusçu karşıtı birliklerin lideri Sulla ile birleşti. 83 yılında Sulla ve askerleriyle İtalya'ya döndü. Yeteri kadar ironiktir ki bu birliklerin arasında muhtemelen Sprataküs de vardı. 82 yılının ilkbaharında Sulla, Crassus'u, Orta İtalya'da daha fazla asker toplaması için gönderdi. Crassus bu işi başarılı bir şekilde yaptı. Todi şehrini de ele geçirdi ve ganimetlerde aslan payını kendisi almakla suçlandı. Eğer doğruysa, bu, Spartaküs'ün ganimetleri eşit bir şekilde paylaşma konusundaki adaletinin tam aksini teşkil eder.

Genç Crassus'un kaderi, İtalya Yarımadası'nın baştan aşağı her yerinde yaşanan kanlı muharebelerin son dizisinde, Roma'nın surlarının dışında tayin edildi. Sulla, şehir surlarının kuzeydoğu tarafındaki Collinus Kapısı'nda Mariusçu birliklere saldırdı. Mücadele 82 yılının 1 Kasım günü öğleden sonraya kadar sürdü ve hatta geceye de sarktı. Mariusçular, Sulla'nın ordusunun merkezini ve sol kanadını surlara karşı kıstırdı. Sulla'nın sadece sağ kanadı zafer kazandı fakat muharebeyi belirleyen de bu oldu, çünkü söz konusu birlik düşmanın sol kanadını ezip geçti ve kaçan birlikleri yaklaşık 3,5 kilometre kovaladı. Sulla'nın sağ kanadının komutanı Crassus'tu.

Elimizdeki az sayıda bilgiden anlayabildiğimiz kadarıyla Sulla, Collinus Kapısı Muharebesi'nde, zaferin mimarıydı. Crassus sadece planı uygulamıştı fakat bunu kuvvetli ve coşkulu bir şekilde yapmıştı. İşte bu başarısı servet edinmesini sağlamaya yetti. Sulla zafer

kazanınca Crassus kılıcını bir on yıl boyunca indirdi ve kendisini para kazanmaya ve siyasete adadı.

Sulla iktidara geldiğinde yaklaşık beş yüz zengin ve önde gelen Mariusçuyu kanun kaçağı ilan etti. Romalılar bu uygulamaya kara liste uygulaması (*proscriptio*) der çünkü söz konusu kişilerin isimleri herkese açık bir listeye yazılıyor ve sergileniyordu. Kanun kaçaklarının peşine düşülüyordu ve yakalandıklarında öldürülüyor, mülklerine el konuluyordu. Crassus gibi adamlar da bunları tenzilatlı fiyatlardan silip süpürüyordu. Spartaküs Savaşı itibarıyla on yıl sonra Crassus'un portföyünde İtalya kırsalında arsalar ve Roma'da taşınmazlar, belki de İspanya'daki gümüş madenleri ve bazılarını bir ihtimalle kiraladığı çok sayıda köle yer alıyordu. Zengin bir adam olarak doğan Crassus, süper zengin oldu.

72 yılında Roma, Crassus'a Spartaküs'e karşı savaşması için özel bir komuta yetkisi verdiğinde artık onun zamanı gelmişti. Crassus'un bu yetkiyi neden çok istediğine şaşmamalı, çünkü kariyerini şekillendirebilecek bir şeydi. O zamana dek siyaset alanında, onun kadar hırslı bir adamın dileyebileceğinden çok daha yavaş şekilde ilerlemişti. Görünüşe göre bir dönem *praetor*luk yaptı fakat Roma'nın en yüksek makamı olan konsüllüğe gelmemişti. Özel bir komuta yetkisi, askerî şanın kapısını aralıyordu. Bu da siyaset alanında öne çıkmayı mümkün kılıyordu. Spartaküs'ü yenmek, Crassus'a, Pompeius'a karşı oynayacağı bir kart verecekti. O zaman da Crassus'un ekonomik çıkarları tehlikedeydi. Güney İtalya'da büyük, kölelerin işlediği arsaları olduğundan, Spartaküs'ün kurbanları arasında o da vardı. İsyanı sona erdirmek Crassus'a sadece şan getirmeyecek, yatırımlarını da kurtaracaktı.

Roma halkının neden Crassus'u istediği konusunda da herhangi bir şüphe yoktur. Keza zengin, popüler ve müthiş derecede zengindi. Serveti sayesinde Crassus, askerlerin en azından bir kısmına kendi cebinden ödeme yapabilmişti. Bu belki de hazineye uzun vadede verilen bir borçtu. Roma'nın askerî bütçesi hâlihazırda İspanya, Trakya, Küçük Asya'daki orduları ve Girit açıklarındaki bir donanmayı finanse ediyordu.

Crassus'un asker toplama konusunda kanıtlanmış bir yeteneği vardı. Acil durum hâli, ordudaki safları hızlı bir şekilde doldurabilecek, celp konusunda bilgili bir lider gerektiriyordu. Dahası, Sulla'nın eski bir komutanı olarak Crassus, Sulla'nın gazilerini tekrar hizmete dönmeye ikna edebilirdi. Pek çoğu artık genç değildi fakat acemi erlerin aksine deneyimli askerler, düşman hücum ettiğinde kaçmazlar. Spartaküs Savaşı'na dair yazılan bir antik kaynakta "asker yüreği olan herkes, vücudu yaşlansa da ..." cümlesi yer alır.[2] Bu cümlenin neye işaret ettiğini bilmiyoruz ancak bunun Crassus'un celp sloganı olduğunu düşünmek ne kadar da ilginç olurdu!

Crassus bir Büyük İskender değildi, lakin nasıl savaşılacağını biliyordu. Roma'ya iki yüzyıl boyunca şiddetli bir şekilde direnmiş İspanya'da alışılmadık yöntemler uygulayan isyancılara dair bir şeyler öğrenmişti.

93 yılında Crassus yaklaşık 20 yaşındayken, babası Publius'un, gayrinizami harbin ustaları olarak bilinen Lusitanialılara (Portekizliler) karşı kazandığı zaferin kutlamasını yaptığını görmüştü. Publius, bugünkü Portekiz ve Batı İspanya topraklarına tekabül eden Hispania Ulterior'da vali olarak üç ya da dört yıl (97–93 civarı) geçirmişti. Genç Crassus burada babasıyla yaşamıştı ve belki de o savaşta babasının kurmay heyetinde hizmet etmişti. Publius'un seferine dair günümüze ulaşan herhangi bir detay yoktur. Bir zafer alayı kutlaması kazandığına göre bir ya da daha fazla başarı elde etmiş olsa gerek. Lakin düşmana hız ve kurnazlık konusunda denk olup olmadığı belli değildir. Romalılar bu hususlarda Lusitanialılara karşı nadiren denk oluyordu.

Lusitanialılar, akıncılar ve at hırsızları olarak nam salmıştı. En büyük liderleri Viriathus, sekiz yıl boyunca (148–139) gerilla savaşı uygulayarak Romalıların başına bela oldu. Viriathus, Romalıların istediği gibi bir meydan muharebesinde savaşmayacak kadar kurnazdı. Planları bozulan Romalılar, Viriathus'u destekleyen kasabalardaki sivillere saldırdı ve en sonunda suikastla öldürülmesini sağladılar. Öndersiz kalan Lusitanialılar barış yaptı fakat bu uzun sürmedi.

2 Sallust, *Histories* frg. 4.21, ad loc şerh ile.

Romalıların misillemelerine yol açacak şekilde tekrar ve tekrar isyan ettiler. Mesela Publius'un valiliğinden on yıl önce iki Romalı komutan, Lusitanialılara karşı zafer alayı kutlamıştı. Daha yakın tarihte ise Lusitanialı hafif silahlı piyadeler ve atlılar Sertorius'un İspanya Yarımadası'ndaki başkaldırısının temelini oluşturdu (80–72). Hem Viriathus hem Sertorius hız, hareket kabiliyeti, aldatmaca, pusu, gece saldırıları ve diğer gayrinizami harp hilelerinde uzmanlaşmıştı.

Lusitanialılar, Roma'ya karşı hilebaz ve aldatıcı bir savaş uyguladı. Publius'un Viriathus'a karşı savaştığı dönemde Roma, Hispania Citerior, yani Yakın İspanya eyaletinde daha dengeli bir çatışma yürütüyordu. Temel taktik kuşatmaydı. Dayanıklılık ise hilekarlıkla rekabet hâlindeydi. Bu savaş Crassus'a vahşilik konusunda dersler verdi.

Publius'un mevkidaşı, 98 yılından 93'e kadar Hispania Citerior valisi Titus Didius, bölgedeki halkın haydutluklarına bir son vermek için isyankâr bir İspanya kasabasını dokuz ay boyunca kuşattı. En sonunda, toprak verme karşılığında teslim olması için kasabayı ikna etti ancak kasabayı kontrolüne aldığında Didius katliam yapılmasını emretti. Kadın ve çocukları erkeklerle birlikte bir kanyona gönderdi ve burada herkesi katletti.

Roma'nın İspanya'daki en büyük kuşatması Numantia'da gerçekleşti. Tahkimli bir kent olan Numantia, 154 ile 133 yılları arasında Roma'ya karşı yirmi yıldan fazla süre savaştı. Numantialılar, yarım düzine Romalı komutan yendi ve rezil etti. Nihayetinde, 134 yılında, Roma, savaşın komutasını, 146 yılında Kartaca'yı fetheden Scipio Aemilianus'a verdi. Scipio ilk olarak yeni bir ordu kurdu ve bu orduyu katı şekilde talim etti. Sonrasında Numantia'nın gıda ikmalini kesti. Ardından Numantia'yı muazzam bir sur çemberiyle ablukaya aldı. Muhtelif hisarlarda konuşlanan Romalı birlikler bu tahkimat hattında devriye gezdi. Scipio daha sonra bekleyişe geçti. Şehir yavaş yavaş açlığa sürüklendi, yamyamlık noktasına geldiğinde, Numantia artık teslim oldu. Scipio'nun zafer alayında Numantia kuşatmasından hayatta kalan elli kişi sergilendi, geri kalanı ise köle olarak satıldı. Numantia yerle bir edildi ve toprakları komşuları arasında paylaştırıldı.

Scipio'nun politikası vahşi olduğu kadar acımasızdı. Numantia'yı savunan 4.000 kişiyi yenmek için 60.000 Romalı ve müttefik asker gerekmişti. Yine de Crassus, Spartaküs ile savaşmaya hazırlanırken geriye dönüp bu savaşı bir model olarak görebilirdi. Tıpkı Scipio gibi Crassus da özel bir komuta yetkisine sahipti. Babası Publius gibi o da hızlı ve kurnaz bir düşmanla karşı karşıyaydı. Spartaküs'ü muharebeye çekmek, kendisinden önceki yarım düzine Romalı komutanın kurnazlık konusunda alt edildiği gibi bir risk almak demekti. Romalılar onu ablukaya almak yerine neden tuzağa çekmesindi ki? Neden kurnazı kendi silahıyla vurmasındı? Buna Numantia tarzı bir çözüm diyebilirsiniz.

Bu ayrıca klasik bir kontrgerilla harekâtıydı: Konumunu sapta, izole et ve ortadan kaldır.[3] Crassus, Spartaküs'ü bulduktan sonra onu Romalıların destek ve ikmal yollarını keseceği bir yere sürüklemek zorundaydı, daha sonra da öldürebilirdi.

Bu planı uygulamak, Güney İtalya coğrafyasını bütünüyle bilmeyi gerektiriyordu. Şansına, Crassus'ta bu bilgi vardı. 90 yılında babası Publius İtalya'dayken, Lucania'da bir muharebede çarpışarak, Roma'nın âsi müttefiklerini saf dışı bırakmıştı. O zamanlar yirmili yaşlarının ortalarındaki Crassus da onun yanında savaşmış olabilir. Publius muharebeyi kaybetmiş olsa da Crassus bölgeye dair çok şey öğrendi. Lucanialılarla bağlantıları, babasının önemli bir yerliye Roma vatandaşlığı verdiği Heraclea'ya kadar yayılıyordu. Lucania'nın güneyinde Bruttium bulunur, burası Crassus'un kontrolünün olduğu bir başka yerdir, çünkü 82 yılında Sulla'nın zaferinden sonra bir Marius taraftarından burada bir emlak satın almıştı.

Crassus, 72 yılının ya yaz döneminde ya da sonbahar başlarında Gellius ve Lentulus'tan komuta yetkisini devraldı. Kasım ayı civarında bu ikili, senato toplantılarına başkanlık etmek üzere Roma'ya döndüler.[4] Plutarkhos'a göre öfke içindeki senato komuta yetkilerini

3 Mao Tse-Tung, *On Guerrilla Warfare,* Çinceden çeviri ve giriş yazısı için bkz. Samuel B. Griffith II (Urbana: University of Illinois Press, 1961), s. 30.

4 Roma'da 46 yılına kadar Ay takvimi uygulanıyordu ve Güneş takvimi ile senkronizasyonu sık sık bozuluyordu. Bu sebeple "kasım" ayı, kabaca bir tahmindir.

almış olsa da hâlâ görevlerindeydiler.[5] Diğer bir ihtimale göre konsüller, *censor* seçimi kampanyaları için Crassus'tan destek alma karşılığında gönüllü olarak görevden el çekmek üzere anlaşma yapmıştı, diğer bir ifadeyle, terfi ettirilme konusunda anlaşma sağladılar.

İki konsülün komutan olmaktan ziyade daha iyi meclis üyesi olduğu kanıtlandı. Komutanlara, çok cesur davranan askerleri, Roma vatandaşlığı ile ödüllendirme yetkisi veren bir yasa çıkardılar. Crassus'un yeni lejyonerleri zaten Roma vatandaşıydı fakat Cisalpina Galya'dakiler değillerdi. Yeni yasa, eğer Spartaküs geri gelirse, onlara yiğitçe çarpışmaları için bir sebep sunuyordu.

Crassus, altı yeni lejyon topladı. Bu, yaklaşık 30.000 adam demekti. Bunlara ek olarak, daha önce Gellius ve Lentulus'un komuta ettiği dört lejyondaki birliklerin tamamına komuta ediyordu. Bu da belki de bir başka 16.000 asker demekti. Dolayısıyla Crassus'un elinde yaklaşık 45.000 lejyoner vardı. Bu devasa bir orduydu. Caesar'ın daha sonraki yıllarda Galya'yı fethetmek için kullanacağı orduyla neredeyse aynı boyuttaydı. Romalıların o zamana dek Spartaküs'e karşı gönderdiği bütün birliklerin iki katından da fazlaydı. Spartaküs, yaklaşık 60.000 askere sahipse, o zaman Romalılara sayısal üstünlük kurmaya devam ediyordu lakin bu durum Crassus'u muhtemelen öyle çok da rahatsız etmiyordu. Roma askerî doktrinine göre nicelik nitelikten üstündü, özellikle de barbar olarak değerlendirdikleri kişilere karşı. Bunun yanında Crassus'un, Spartaküs'ü ilk önce yıpratacağı zamana dek ona karşı muharebeye girmek gibi bir niyeti de yoktu.

Bu esnada, Crassus'un atanması, savaş seferberliğini de canlandırdı. Birçok Romalı elit, özellikle de Crassus'un dost ve müttefikleri, Collinus Kapısı Muharebesi kahramanı için savaşmak üzere birleşti. Crassus, senatodaki önde gelenlerden ziyade sıradan üyelerden destekçi topluyordu. Spartaküs Savaşı'ndaki subaylarından beş tanesinin ismi biliniyor: Quintus Marcius Rufus, Mummius, Gaius Pomptinus, Lucius Quinctius ve Gnaeus Tremellius Scrofa. Quinctius öyle çok asil bir aileden değildi. Öte yandan Rufus ve

5 Plutarch, *Crassus* 10.1.

Pomptinus, bildiğimiz kadarıyla, daha önceden hiçbir devlet makamında bulunmayan ailelere mensuptu. Tremellius Scrofa ise en üst mertebeye gelmeyi kıl payı kaçırmış bir ailedendi: Bu aileden altı tane *praetor* çıkmıştı fakat hiçbiri konsül olmadı.

Sadece Mummius'un ismi tanınıyordu. 146 yılında Lucius Mummius Achaicus adında biri konsüldü ve Korinthos'u yağmalamıştı. Lakin Crassus'un Mummius'u aynı aileden gelip gelemediğini bilmiyoruz. Mummius'un damarlarında Achaicus'un kanı akıyor olsa bile, atasının yeteneğine sahip değildi. Mummius, seferin başlangıcında büyük bir hata yaparak, Crassus'u utandırdı.

Roma ordusu bir kez daha güneye yürüdü. Eburum'da, Picentini Dağları, ovadan ani bir yükselişe geçer. Crassus'un adamları burada, bu tepelerin yanında, ordugâh kurmuş olabilirler. Eburum, Via Annia üzerindeydi. Crassus buradan Silarus Nehri Vadisi'ni ve Lucania'ya giden geçitleri kontrol edebilirdi. Eburum, Picentia'nın anahtarıydı, dolayısıyla Campania ile Lucania arasındaki geçiş yeriydi. Picentia, deyim yerindeyse medeniyetin uç noktasında duruyordu. Güneyinde, Crassus'un yeni ordusunun güvenli bir şekilde geçemeyeceği kadar çok engebeli ve dağlık Spartaküs'ün hâkimiyetindeki bölge vardı. Picentia muhteşem bir üs bölgesiydi çünkü Salernum ile Paestum arasındaki zengin yöre, Crassus'un adamlarını besleyecek kadar verimli topraklara sahipti (günümüzde burada İtalya'nın en ünlü mozzarella peyniri üretilir) ve askerlerin talim yapabileceği kadar genişti.

Spartaküs ise görünüşe göre Thurii'den Lucania'nın kuzeybatısına, belki de adamlarının bir yıl önce yerle bir ettiği verimli Campus Atinas topraklarına tekrar yönelmişti. Tıpkı bir önceki yıl saldırdıkları dönem gibi yine hasat zamanıydı ve yiyecek Spartaküs'ün adamlarını kendine çekecekti. Ek olarak, Campus Atinas, Spartaküs gibi kurnaz bir komutana başka avantajlar da sunuyordu: Gözcüleri yeni Roma kuvvetlerini araştırıyorken, ordusunun Crassus'un gözünü korkutabileceği iyi bir yerdi. Bu sırada Crassus da baskıya devam etti. Spartaküs'ün etrafını kuşatması ve takip etmesi için iki lejyon gönderdi. Rotaları onları, örnek olarak Silarus Nehri Vadisi'nin

kuzeyine, sonra da doğuya ve tekrar güneye, Volceii (günümüzde Buccino) topraklarına götürmüş olabilir. Bu rota, iyi dövülmüş ve nispeten tekdüze yolları takip ederken Via Annia'ya uğramıyordu.

Crassus, iki lejyonun komutasını, Mummius'a verdi. Bir kaynağa göre daha önceden Gellius ve Lentulus'un komutasındaki lejyonlardı, Crassus'un yeni oluşturdukları değil.[6] Crassus kesin emirler vermişti: Mummius, Spartaküs'ü yakından takip edecekti fakat savaşmayacak, hatta çatışmaya bile girmeyecekti. Görünüşe göre plan, savaş deneyimi kazanmış düşmanına karşı bir yenilgi riski almadan, Spartaküs'e baskı kurmaktı. Ne yazık ki Mummius, emirlere uymak yerine, muharebeye girmek için önüne çıkan ilk şansı değerlendirdi. Belki de yüksek bir mevki ele geçirmiş ya da gözcüleri düşmanının gardının düşük olduğunu söylemişti. Her ne olursa olsun Mummius kaybetti. Kaynakların öne sürdüğü üzere "adamlarının büyük kısmı öldü. Birçoğu da silahlarını atıp kaçarak canlarını kurtarabildi."[7] Antik dünyada kişinin hayatını kurtarmak için silahını bırakması büyük bir utançtı: Pratik anlamda, ödleklik demekti. Kaçak askerler, Picentia'daki Roma ordugâhına rezil bir şekilde geri döndüler.

Romalılar, yakın bir saf dizilimiyle sıkı dursalardı, düşmanın hücum yaparak kıramayacağı bir duvar meydana getirebilirlerdi. Fakat böyle yapmadılar ve hemen arkalarını döndü ve kaçtılar. İsyancılar için barbar savaş yöntemleri zirve noktasındaydı.

Crassus bu fiyaskoyu, günümüzde "öğrenme anı" olarak bilinen bir şeye dönüştürmeyi planladı. Artık yenilgiyi kabullenme yoktu: Yeni utkanın kuralı buydu. İşe Mummius'a sert davranarak (tam olarak nasıl olduğu bilinmiyor) başladı. Sonrasında silahlarını atan adamlara yeni silahlar verdirdi fakat tek bir koşulla: Silahlarını bir daha kaybetmeyeceklerdi. Ardından, saldırıya geçti.

Crassus ordugâhına geri dönen ilk beş yüz kaçağı seçti. Plutarkhos, bu adamları tanımlamak için "korkudan titreyenler" şeklindeki eski Sparta terimini kullanır.[8] Söz konusu beş yüz asker

6 Appian, *Civil Wars* 1.118.549.

7 Plutarch, *Crassus* 10.3.

8 Plutarch, *Crassus* 10.4.

belki de lejyonlardan birindeki bir kohorta aitti. Crassus her birine on adamın düşeceği elli gruba böldü ve kurayla seçilen bir adamı her grubun başına atadı. Elli adam da bir dekimasyon uygulaması yapmaya mecbur edildi.

Dekimasyon, Crassus'un yeniden uygulamaya koyduğu zamana dek kullanımdan kalkmış kadim bir Roma askerî cezasıydı. Geleneksel prosedüre göre infaz memurları hayatta kalıyordu fakat ana ordugâhın dışındaki savunma hatlarında kamp kurmaya mecbur ediliyorlardı. Buğday yerine, tıpkı hayvanlar gibi arpa ile besleniyorlardı. Kaynaklar, Crassus'un adamlarının bu şekilde ne kadar rezil bir hayat sürdüğünü söylemez. Bu sembolik bir küçük düşürmeydi fakat aynı zamanda tehlikeliydi çünkü söz konusu kişiler korunmasız ve isyancıların akınlarına karşı da savunmasızdılar.

Crassus, kim olduğunu adamlarına göstermiş oldu. Bir antik kaynağın belirttiği gibi kendisini düşmandan daha korkutucu kılmıştı.[9] Bu, yüksek bir askerî disiplin standardıydı. Dekimasyon uygulaması muhtemelen dikkati Spartaküs üzerinden alıp Crassus'a odaklamıştı. Belki de artık bazıları Crassus'un dedesinin Agelastus, yani "gülmeyen adam" lakabı aldığını hatırlıyordu. Tutucu ya da despot, Crassus, tartışmasız bir şekilde işin başındaydı.

Crassus belki de yukarıdaki hususun altını çizmek amacıyla saldırıya geçti. Adamlarını düşmana karşı harekete geçirdi. Spartaküs ise Lucania'dan güneye doğru dönüyordu. Kaynaklarımızdan birisi Spartaküs'ün ve üst komuta erkinin bu karara, kısılmış olmanın zorunluluğundan ziyade kendi hür iradeleriyle vardıklarını ima eder.[10] Açıkça görülüyor ki Crassus'un önlemlerinin farkına varmış ve onunla denk olamayacakları sonucuna ulaşmışlardı. Picenum Ovası'nda savaşma riski almaktansa, Romalıları Lucania'daki dağlık bölgeye çekmek daha iyiydi.

Ne var ki Spartaküs'ü, Mummius'a karşı alınan zaferden sonra devasa ordusunu öylece pes etmeye ikna ederken hayal etmek zordur. Roma ordusunda değişim olduğu hesabını yapmak da

9 Appian, *Civil Wars* 1.118.551.

10 Plutarch, *Crassus* 10.5–6.

neredeyse doğaüstü bir öngörü gerektiriyor olmalıydı. Şüphesiz isyancıların kendine gelmesi için ilk önce kan kaybetmesi gerekiyordu. Bu bizi farklı bir kaynağa ve ihtimallerin en azından kısmen daha yüksek olduğu olan bir anlatıya getirir.

Söz konusu anlatıma göre Crassus'un ordusu, Spartaküs'ün ordusundan, kendi başlarına kamp yapan yaklaşık on bin kişilik bir birlikle hızlı bir şekilde karşılaştı.[11] Bu adamlar ne yapıyordu, bilinmiyor; belki Romalıları takip etmek üzere gönderilmişlerdi, belki yemek toplamaya çıkmışlardı, belki de isyancıların ordugâhında bir başka bölünmeyi temsil ediyorlardı. Her halükârda Romalılar bu isyancılara saldırdı. Mutlak sayısal üstünlükleriyle Crassus'un adamları büyük bir zafer kazandılar. Kaynaklar, Romalıların, düşmanın üçte ikisini öldürdüğünü ve sadece dokuz yüz tutsak ele geçirdiğini söyler. Söz konusu sayılar güvenilirliği zorlasa da eğer bunlar gerçekse, isyancıların çok cesur davrandığına işaret eder. Görünüşe göre hiçbiri kaçmamıştı.

Bu, isyancılar için büyük bir yenilgiydi. Crixus'un ölümünden beri alınan en büyük mağlubiyetti. Daha kötüsü, Romalıların artık baskıyı devam ettirebilecek bir kumandanı vardı. Crassus şimdi ana isyancı ordusuna yöneldi. İki ordunun Kuzey Lucania'da bir yerde karşılaştığını tahmin edebiliriz. Spartaküs isyancılara komuta ediyordu, Crassus ise Romalılara. Kaynaklara göre bu iki büyük kumandan ilk kez muharebede karşılaştı. Çok dramatik bir olay fakat ne yazık ki kaynaklar pek bilgi vermez. Düşman bölüklerini ezip geçtikten sonra Crassus, Spartaküs üzerine "küçümseyici bir şekilde" yürüdü.[12] Crassus "onu yendi ve güçlü bir şekilde kovaladı."[13] Bir başka kaynakta şöyle yazar: "En sonunda… Licinius Crassus, Romalıların onurunu kurtardı. Düşman… onun tarafından yenildi, kaçtı ve İtalya'nın ucuna sığındı."[14]

Bu, resmî raporlar gibi okunan bilgilerdir. Fakat Crassus kadar uyanık biri o zamanlar Spartaküs'e küçümseyici bir şekilde

11 Appian, *Civil Wars,* 1.118.551.

12 Appian, *Civil Wars,* 1.118.551.

13 Appian, *Civil Wars,* 1.118.551.

14 Florus, *Epitome* 2.8.12.

yaklaşmazdı. Dahası, eğer Crassus, Spartaküs'ün bütün ordusuna karşı göz alıcı bir zafer kazanmış olsaydı, Crassus'un bir sonraki hamle olarak muharebeye girmek yerine geri çekilme ve Spartaküs'ün birliklerini kesmeyi çalışmayı uygulamasını açıklamak imkânsız olurdu.

Crassus ve Spartaküs kuvvetle muhtemel bir çatışmada çarpışmıştı. Bu, büyük bir yenilgi değildi, fakat önemli bir husustu: Crassus, yeni bir Roma ordusu kurmuştu. Spartaküs'ün adamlarını sürekli bir şekilde uyardığı konu artık gerçekleşiyordu. Cesaretleri vardı fakat Spartaküs olabilecekleri biliyordu. Roma'nın meydan muharebesindeki ezici üstünlüğünün farkındaydı. Daha önceden Romalı askerler dönüp kaçmıştı fakat Crassus'un adamları savaşacaktı. Daha önceki Romalı kumandanlara karşı pusu kurmak ve diğer savaş hileleri uygulamak için her zaman imkân olmuştu ancak Crassus kolayca tuzağa düşmeyecekti. Yenilgi gerçeğine ek olarak Spartaküs'ün gözcüleri de Crassus'un vesile olduğu değişiklikleri keşfetmiş olabilir. Örneğin, keşif yaptıkları daha önceki lejyonların aksine Crassus'un adamları nizamlı bir şekilde yürüyor ve disiplinsiz bir şekilde yem ya da ganimet toplama işine girmeye tenezzül etmiyordu. Bu Romalılar nasıl savaşılacağını iyi biliyordu. Ovada muharebeye girme riski almaktansa, onları, Lucania tepelerinin derinlerine çekmek daha iyiydi.

Bunun yanı sıra Spartaküs'ün hâlâ bir çıkış yolu aradığını hayal edebiliriz. Crassus'un yükselişi ona altın tepside bir fırsat sunmuştu. Adamları, Alpler üzerindeki geçitleri kullanmak için Lentulus ve Gellius'a karşı şanslarını kullanmayı tercih etmişti. Lakin Crassus'la karşı karşıya kalınca, durumları yeniden değerlendirmek istemiş olabilirler.

Böylece Spartaküs, adamlarını, İtaya Yarımadası'nın diğer çıkışına doğru yönlendirdi. Onları denize götürdü. Düşmandan yeteri kadar önde olduklarını düşünürsek, Regium şehrine doğru güneye giderken, Via Annia'yı kullanmış olabilirler. Yolu takip ederek Atina, Nerulum, Consentia ve Terina şehirlerinden geçtiler, ta ki en sonunda Tiren Denizi'ne varana dek.

İtalya'nın güney ucundaki dağlık kesimi çevreleyen yol bir kıvrım yapar ve yolculara, aşağıya dair bir panorama sunar: Sicilya, puslu mavi denizin içinden, görkemli bir şekilde yükselir. Sicilya ile İtalya Yarımadası'nı sadece dar Messina Boğazı ayırır. Sicilya, Akdeniz'deki en büyük adadır, yine de söz konusu noktadan adanın üç tarafından ikisi gözüküyordu. Eski Çağ'daki seyyahlar, önlerindeki adada ne kadar büyük bir zenginlik ve verimlilik olduğu düşüncesine hayret etmek için öylece kalakalıyorlardı belki de.

Sicilya, Roma'nın ilk denizaşırı eyaletiydi ve en önemli eyaleti olarak kalmıştı. Eski Çağ'da verimli topraklarıyla ünlü olan bu ada Roma'ya en çok tahıl sağlayan yerdi. Bunun yanı sıra hayvancılık konusunda da zengin bir yerdi. Yemyeşil ve bolluk taşan Sicilya, büyük bir ödüldü. Ada lejyonları besliyordu ve Spartaküs adanın kendi adamlarını da besleyebileceğini düşünmüş olabilir. O zaman da Sicilya uzun süredir İtalya'daki kaçak kölelerin hedefiydi, buraya sığınıyorlardı. Ek olarak ada, hükümet devirme konusunda olgun bir yer gibi görünüyordu. Spartaküs, bir nesil önce adayı şiddetle sarsan köle ayaklanmalarının közünü harlayarak, Roma'nın gıda ikmalini tehdit edebilir, sonrasında da sosyal düzenin temellerini sarsabilirdi. Adamlarını İtalya'dan Sicilya'ya geçirerek, belirli bir süreliğine olsa da Crassus'tan kurtarabilirdi. Crassus'un boğazdan geçerek kendisini takip edebileceğini kesinlikle biliyor olmalıydı. Fakat Sicilya, gemi bulma ve belki de kıyısının güneyinden sadece 144 kilometre ötede bulunan Kuzey Afrika'ya doğru devam etme konusunda ona bir nefes alma süresi tanıyabilirdi.

Böylece Spartaküs ve adamları, 72 yılının sonlarında Regium civarına ulaştıklarında, her şeyi etraflıca düşünmüş olabilir. Tek yapmaları gereken, dar bir su kütlesini geçmekti.

7

KORSAN

Roma eyaleti Sicilya'nın başkenti Syracusae'a korsan gemileri yaklaşınca serdümenler, Athena Tapınağı'nın önündeki altın kalkandan –yozlaşmış bir Romalı vali olan Gaius Verres bunu zimmetine geçirmediyse tabii– yansıyan güneş ışınlarından eşyalarını aldılar. Kışın çıkan şiddetli dalgalarda gemi sürmeyi bilen bu gibi adamlar, antik dünyadaki en ünlü şehirlerden birine doğru yol alabilirdi. Onlar, küçük, hatları düzgün ve aksiyona girmek üzere donanımsız dört gemide seyahat etmişlerdi. Korsanlar, Roma limanlarından uzak durmaya meyilli olurdu, fakat bugün işleri daha rahattı. Bir gece önce bir Roma filosunu kıyıdan yaklaşık 32 kilometre güneye doğru kaçırtmış ve gece karanlığını ateşleriyle aydınlatmışlardı. Bunlar, Heracleo isimli bir adamın kaptanlığındaki korsanlardı.[1]

O gün Syracusae'daki Büyük Liman'ın turkuaz renkli sularına yelken açtılar. Belki de sancak tarafından, eski şehrin mermer yapılarını hayranlıkla izlemişlerdi. Tam yol iskele gittiler. Sonrasında, güvenli bir mesafeden kendilerini izleyen kasaba halkının şaşkın ve dehşet dolu gözleri önünde, küreklerini suda sabit tuttular ve

1 Cicero'ya göre (*Verrines* 6.97) ismi buydu fakat Orosius (6.3) ona Pyrganio der.

palmiye ağacı köklerini salladılar. Bu hareket, yuhalamanın, görsel bir karşılığıydı. Korsanlar, bu kökleri, Roma filosundan bir gece önce almıştı. Romalı denizciler normalde, palmiye kökleri değil tahıl yerdi fakat öyle görünüyor ki Verres gemilerini yeteri kadar tayfa olmadan, olanları da tam beslemeden ve kötü bir liderlik altında göndermişti. Kökleri sallamak suretiyle Heracleo ve adamları Romalıları, yetersizlikleri ve rezillikleriyle kışkırttı. Muzaffer korsanlar daha sonra limandan ayrıldı.

Verres'e dair çoğu bilginin olduğu gibi bu detaylar da abartılmış olabilir. Bu hususta kaynağımız, 70 yılında haraç kesme sucundan Verres hakkında başarılı bir kovuşturma yürüten ve konuşmalarını yayımladığı zaman pireyi deve yapan, Cicero'dur. Syracusae'daki bu sahne olağandışı olsa bile korsanlar konusu öyle değildi. Korsanlar, antik dünyada eşkıyalık ve adam kaçırma işleriyle uğraşırlardı ve korsanlık, söz konusu dönemde doruk noktasına ulaşmıştı.

72 yılının sonlarında, Spartaküs'ün kaderi bir an için Heracleo ya da onun gibi adamların elindeydi. Korsan gemileri isyancıları Messina Boğazı'ndan karşıya taşıyabilir, dolayısıyla Sicilya'nın sunduğu bütün stratejik avantajlardan faydalanabilirdi. Üstelik korsanlar bunu zevk içinde yapabilirdi çünkü iki tarafın da ortak düşmanı Roma'ydı. Roma ordusu tarafından İtalya çizmesinin tırnağına sürüklenen Spartaküs muhtemelen o zamanki en cüretkâr ve hırslı hamlesiyle ortaya çıktı.

Korsanlar 75 yılından beri İtalya kıyılarında ve ondan önceki on yıllar boyunca Akdeniz'in diğer kısımlarında terör estiriyordu. Ünlü Romalıları da ele geçirmişlerdi: Erguvan toga giyen iki *praetor*, Marcus Antonius'un halası ve en ünlüsü de Iulius Caesar'dı. Caesar, 75 civarında genç bir adamken kaçırılmış ve fidye karşılığı serbest kalana dek kırk gün boyunca zapt edilmişti. Daha sonra bir denizci birliğiyle dönüp, kendisini kaçıranları yakalamış ve çarmıha astırmıştır –tıpkı böyle yapacağına söz verdiği gibi.

Aramızda yüzyıllar bulunan korsanlar ilgimizi çekse de bunlar Robin Hood değillerdi. Temel gelir kaynakları köle ticaretinde yatıyordu. İlk başta Romalılar korsan köle tüccarlarının kaçırdığı

özgür insanları doğu eyaletlerinden satın alma konusunda memnuniyet duyan gizli ortaklardı. Lakin en sonunda Romalı dostlarının ve komşularının şikayetleri çok yükseldi. Senato 102'den başlamak suretiyle korsanları bastırmaları için komutanlar göndermiş olsa da bunlar çok az başarı sağladı.

Spartaküs şüphesiz bu konuda çok şey biliyordu. Belki de Roma onlara karşı saldırmaya başladığında korsanların da Roma'ya saldırdığını da biliyordu. Korsanlar, doğuda Mithridates, batıda ise Sertorius için savaşmıştı. Spartaküs'ün 72 yılının sonlarında adamlarıyla birlikte İtalya'nın Messina Boğazı'nda kamp kurduğunda, korsanlardan yardım istemesi mantıklıydı. İsyancılar, dağlarla denizin arasındaki dar bir bölgede, Sicilya önlerinde duruyordu. Boğaza ulaşan âsiler İtalya Yarımadası'nın, Alplerin eteklerinden güneyine kadar neredeyse her yerini gezmişti. Fakat artık bu hattın sonuna gelmişlerdi.

Dahası, kış mevsimiydi. Güney İtalya'da da kış vardır. Tiren Denizi'ne bakan batı kıyısı, İyonya Denizi'ne bakan doğu kıyısına göre daha zorlu hava koşullarına sahiptir. Bruttium'daki isyancılar, Thurii bölgesindeki ılıman kışı kaçırmış olacaktı. Boğaz boyunca, aralık ve ocak aylarında, ortalama sıcaklık 8 ilâ 10 derecedir. Sık sık yağmur yağar ve hava rüzgârlı olabilir. Bazı günler fırtınalı denizden boğazın kıyılarına vuran dalgalar gelebilir. Dağlar kıyıdan ani bir şekilde yükselir. Yüksek irtifalarda kar yağar. Seyahat etmek ya da savaşmak için yılın zor bir dönemiydi. Bu ise korsanların denizcilik deneyimini bilhassa değerli kılıyordu.

Spartaküs'ün boğazda karşılaştığı korsanlar aslında Anadolu'nun Akdeniz kıyısında bulunan ve korsanların yetiştiği esas yerlerden biri olan Kilikya'dan geliyordu. Korsanların bir başka ini de Girit'ti. Heracleo ile Spartaküs'ün boğazda karşılaşıp karşılaşmadığını bilmiyoruz fakat şurası kesin o da tipik bir korsandı: Küçük, hızlı, Romalılara tepeden bakan ancak gerektiği zaman da onlardan korkan gemilerin komutanıydı. Sonuçta her zamanki gibi bir korsan akını yapmak Heracleo'nun Syracusae şovu kadar kolay değildi. Her Roma valisi de kapıyı Verres kadar çok açık bırakmıyordu; fakat Verres bile vakti geldiğinde gerekeni yapıyordu.

Cicero sayesindedir ki Verres günümüzde pek de iyi anılmaz. Hatibe göre Verres, varlıklı yerlilere, köle isyanını kışkırttıkları yönünde uydurma suçlamalarla şantaj yaparken Sicilya'yı savunmasız bırakmıştı. Cicero, Spartaküs'ten bahsetmek yerine "Büyük İtalya Savaşı"[2] ya da "İtalyalı kaçakların savaşı"[3] gibi terimler kullanır. Böylece Verres'in karşı karşıya olduğu sorunun ciddiyetini pek önemli değilmiş gibi gösterir.

Şanslıyız ki diğer yazarlardaki ifadeler ve Cicero'nun kendi eserindeki imalar daha doğru bir tablo çizer. Verres, Spartaküs'ün adaya yaklaştığı esnada muhtemelen gafil avlanmamıştı. Bu tehlikeye dair her şeyi biliyordu. Bir kaynağa göre senato Verres'in valiliğini her zamanki gibi bir yıl değil üç yıl olarak güncellediğini söyler, böylece deneyimli bir idareci olarak Sicilya'yı daha güvenli bir konuma getirebilecekti.[4] Bu, Verres'in kamu ve özel sanat eserlerini yağmalamasını, zengin toprak sahiplerini tepeden tırnağa soymasını engellemedi ama isyanın yayılmasını önledi.

Cicero'nun çağdaşı tarihçi Sallustius açık bir dille "Gaius Verres, İtalya'ya en yakın kıyıları güçlendirdi" der.[5] Eyalet valisi olarak Verres'in emrinde iki lejyon vardı. Bu lejyonlara sahillerde savunma hatları kurma ve kıyı şeridinde nöbetçi mevkileri tesis etme görevi verdi. Lejyonlar şüphesiz kıyı şeridindeki en önemli Sicilya kenti Messana'daki (günümüzde Messina) halktan yardım ve bölgeye dair bilgi istemiştir. Messana'nın Verres tarafından iyi muamele gören bir Sicilya şehri olması tesadüf olmayabilir, bunun sebebi belki de Verres'in tehlikeyi önceden sezmesiydi.

Bu esnada Verres iddiaya göre adadaki kölelere hiç aman vermemeye başladı. Ada boyunca, batıda Lilybaeum (günümüzde Marsala) ve Panormus (günümüzde Palermo) yakınlarından kuzeydoğudaki Apollonia (günümüzde San Fratello) ve Orta Sicilya'daki Imachara'ya

2 Cicero, *Verrines* 6.2.5.

3 Cicero, *Verrines* 6.6.14.

4 Thomas Stangl, ed., *Cicero Orationum Scholiastae* (Vienna: Tempsky, [1912]), Scho. Cic. Gron. II 324.

5 Sallust, *Histories,* frg. 4.32.

(günümüzde Enna) kadar muhtelif bölgelerde duyulan ve sorun çıkardıkları yönündeki suçlamaları araştırdığını söyledi. Bu yerlerin bazıları daha önceki isyanlarda kale görevi görmüştü. Verres, aralarında tarla işçileri, çobanlar, çiftlik yöneticileri ve sığırtmaç ustalarının da olduğu şüpheli kölelerin gözaltına alınmasını ve yargılanmasını emretti. Bunların hiçbiri Verres'i, nazik olması gerektiğinde sert, sert olması gerektiğinde de nazik olmakla suçlayan Cicero'yu şaşırtmamıştı. Cicero, Verres'i, suçlu köleleri serbest bırakmak için rüşvet almakla ve uydurma suçlarla tutuklamakla tehdit ettiği masum köle sahiplerinden para almakla suçluyordu: Bu köleleri potansiyel olarak isyan çıkarabilecek kölelere karşı gevşeklik göstermekle itham etmeyi planlamıştı. En kötüsü de Verres Messana'da bir adamı kaçak bir köle olduğu ve Spartaküs için casusluk yaptığı gerekçesiyle çarmıha gerdirmişti. Fakat basit bir soruşturmadan anlaşıldığı üzere bu adam bir Roma vatandaşıydı. Söz konusu kişi Lucania'daki Compsa (bugünkü Conza) şehrinden ya da Bruttium'daki Consentia'dan gelen Publius Gavius'tu. Bir Roma vatandaşı çarmıha gerilemezdi; suçlu olsa bile daha düşük bir cezalandırmayı hak ediyordu.

Bir Roma vatandaşının neden Spartaküs'ü desteklediği ilginç bir sorudur. Gavius, isyana katılan, "tarlalardan gelen özgür adamlardan" yani fakir fakat özgür biri miydi? Eski kafalı elit bir Roma karşıtı olarak, âsi bir köle komutanı desteklemek için İtalyan milletçiliğinde inat mı ediyordu? Veyahut para karşılığına Spartaküs için mi çalışıyordu? Cevabı ya da Gavius'un masum olduğu ihtimalini yalnızca tahmin edebiliriz.

Görünüşe göre Verres gerçekten de Gavius'un Roma vatandaşı olarak haklarını ihlal etmişti fakat hiç kimse Cicero'nun diğer suçlarındaki doğruları ve yanlışları aydınlatamaz. Varacağımız en kesin sonuç kimi Sicilyalıların hakikaten de Spartaküs'ün isyanının adada yayılmasından endişe duymasıdır. Bu hiç şaşırtıcı değildir, zira Eski Çağ'da yaşayan insanların uzun anıları vardı. 72 yılında birçok Sicilyalı, İkinci Sicilya Köle Savaşı'nı (104–100) görüp geçirmişti. Bundan otuz yıl önce Birinci Sicilya köle Savaşı (135–132) yaşanmıştı. Şimdi ise görünüşe göre devran uğursuz bir şekilde dönmüştü.

İsyanın temelindeki sebepler şüphesiz hâlen mevcuttu. Sonuç olarak her bir savaş, kölelerin suiistimal edilmesi ve aşağılanmasıyla, en sonunda intikam almak için efendilerine saldıran köle çobanlardan oluşan silahlı çetelerin müsamaha göstermesi temeline dayanıyordu.

Köle ayaklanmaları Sicilya Adası'nı harap etmişti. Her biri yaklaşık dört yıl süren bu ayaklanmalara on binlerce isyancı müdahil olmuştu. Her ayaklanma adanın iç bölgelerindeki zengin tarım arazilerinde çıkmış ve yayılmıştı. Her isyanda âsi çobanlardan oluşan çeteler büyük rol oynamıştı ve her defasında şehirli köleler kırsaldan gelen isyancılara katılmıştı, tıpkı sefaletten kıvranan birçok özgür Sicilyalı gibi.

Kimileri yavaş ve kötü şekilde karşılık verdi. İlk köle ayaklanmasındaki birkaç onur kırıcı yenilgiden sonra, Konsül Publius Rupilius, isyancıların bulunduğu ana şehirleri kuşattı ve her defasında şehir kapılarını açacak bir hain buldu. Akabinde ada boyunca isyancıları imha etme operasyonları düzenledi. İkinci ayaklanmada ise bir dizi beceriksiz Romalı komutan başarısız olduktan sonra, Konsül Manius Aquilius, durumun üstesinden geldi. Teke tek dövüşte isyancı kralı öldürdü. Eğer rakibi köle değil de özgür biri olsaydı, Roma'nın en yüksek askerî onurunu kazanabilirdi.

Şimdi ise bir başka âsi olan Spartaküs korsanları bekliyordu. Korsanların hızlı gemileri, Sicilya'daki kölelerin zincirlerini kırması için onu boğazın karşısına taşıyacaktı. Antik Sicilya, tarımsal zenginlikle doluydu. Adanın toprağı Bruttium'dan çok daha verimliydi. Aç isyancılar geceler boyu Sicilya'nın tepeleri ardından batan güneşi ve bulutlar arasındaki son parıltısını izlerken, adada yeni bir hayat sürme hayali kurmuş olabilirler. Korsanlar bunu sağlayabilirdi fakat doğal olarak hizmetlerinin bir karşılığını bekliyorlardı. Romalılar onlarla denizde savaşırsa, verilecek herhangi bir kaybın yerini doldurmak pahalı olacaktı. Bunun da ötesinde korsanlar, peşin ödeme istiyorlardı. Öyle görünmektedir ki Spartaküs bunu anlamış ve onlara hediyeler vermişti. Antik Çağ lügatinde "hediye" esnek bir kelimedir ve diğer birçok şey arasında rüşvet anlamına da gelir.

Plan, korsanların iki bin adamı, Sicilya'ya geçirmesiydi. Bu, Spartaküs'ün ordusunun küçük bir bölümünü temsil ediyordu fakat

muhtemelen mevcut koşullar altında en iyi seçenekti. Korsan gemileri küçüktü ve çok fazla insan taşıyamazdı. İki bin kişi önden gidecek bir grup olabilirdi. Adamların dikkatle seçildiğini düşünürsek bunlar, gizlenme konusunda yetenekli, Sicilyalı kölelerle anlaşma yapabilecek elit savaşçılar olmalıydı. Bir üs kurar kurmaz, İtalya'dan daha fazla kişi getirebilirlerdi. Bu sırada Spartaküs'ün ordusunun en büyük kısmı Bruttium'un tepelerinde talim yapabilirdi.

Fakat böyle olmayacaktı. Kaynakların kısa ve öz ifadesiyle "Kilikyalılar Spartaküs ile bir anlaşma yapıp hediyeler alınca, onu aldattılar ve gemilerine atlayıp gittiler."[6] Verres ya da Crassus, korsanlarla iletişime geçmiş ve onlara Spartaküs'ten fazla para mı vermişti? Roma'nın askerî kudretinin uyanan farkındalığı, isyancılara duydukları sempatiye rağmen Heracleo gibi adamları korkutup kaçırmış mıydı? Yahut korsanlar korsan gibi mi davranmıştı?

Her halükârda korsanlar gitmişti. Spartaküs'ün Sicilya seferi daha başlamadan bitmiş gibi görünüyordu. Yine de Trakyalı âsi bir kez daha ne kadar güçlü bir karakter olduğunu gösterdi. Ne umutsuzluğa ne paniğe kapıldı, hiç zorlanmadan taktik değiştirdi. Takipçileri ondan daha az sakin kalmış olabilirler. Spartaküs'ün, Trakyalı kadının kendisine ilham vermesine ihtiyaç duyacağı bir an olduysa, bu an olmalı.

Sicilya ile İtalya anakarası arasında, hızlı akıntısı ve korkutucu girdap dalgaları dolayısıyla dünyanın en coşkun ve en tehlikeli su kütlelerinden biri bulunur. Yunan tarihçi Thoukydides şöyle yazar: "Bu bendin darlığı ve geniş Tir ve Sicilya sularından akan akıntıların gücü, hak ettiği şekilde kötü bir üne sahiptir."[7] En geniş noktası yaklaşık 14 kilometre olan boğazın en dar noktası kuzey ucudur. İtalya tarafında, Villa San Giovanni şehrinde, Cape Caenys (günümüzde Punta Pezzo) denilen dar bir toprak parçası yer alır. Burada boğaz 3 kilometreden daha geniş değildir. Spartaküs'ün yaşadığı hüsranı anlayabilirsiniz!

6 Plutarch, *Crassus* 10.7.

7 Thucydides, *Peloponnesian War* 4.24.5, Robert Strassler, ed., *The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War* (New York: Simon & Schuster, 1998), s. 236.

Cape Caenys'ten boğazın karşısına bakarsanız, isyanın bu manzaradaki kaderini okuyabilirsiniz. Önünüzde Sicilya yer alır, sanki el uzatsanız değecekmişsiniz gibi görünür. Kuzeyinde adanın ucunu teşkil eden, dar ve deniz seviyesindeki bir toprak parçası Cape Pelorus (günümüzde Peloro) bulunur. Bu burnun yaklaşık bir uçuk kilometre güneydoğusunda Sicilya Dağları, tıpkı yavaşça kalkan bir beden gibi nazikçe yükselmeye başlar. Dağlar, görüş açısı dışında bulunan büyük volkan Aetna Dağı'na doğru (bugünkü Etna), güney yönünde görkemli bir şekilde yükselir.

İtalya'ya bakan tarafta çok daha çetin bir coğrafya vardır. Cape Caenys'te, Apeninlerin son sahası, araya derelerin girdiği ve zikzaklı yollarla geçilen bozkır gibi bayırda denize doğru alçalır. Yukarıda, muazzam büyüklükte bir tepe, sanki kapalı bir yumruk gibi yükselir. Sadece bir buçuk kilometre yol kat ederseniz arazi deniz seviyesinden 600 metreye keskin bir yükseliş gösterir. Günümüzdeki adıyla Aspromonte Dağları'nın etekleri burada bulunur. *Aspromonte* "çetin dağlar" ya da "beyaz dağlar" anlamına gelir. İkinci anlam kar ya da belki de çıplak bir kayalığı ima eder. Her durumda çetin bir araziydi.

Capua'dan gelen Via Annia (Annius Yolu), Cape Caenys'teki dar geçitlerin yaklaşık 5 kilometre güneyinde, Antik Çağ'daki adı Statio ad Statuam'da (bugünkü Catona) boğaza ulaşıyordu. Elverişli akıntı burayı Antik Çağ'daki geçiş bölgesi yapıyordu. Günümüzde buradan Sicilya'ya her saat başı kalkan feribotlar vardır. Boğazda sandallar da bulunur, ayrıca yaz aylarında yüzme yarışmaları yapılır. Lakin Sicilya kıyılarına çıplak ve sırılsıklam bir şekilde çıkıp Verres'in askerlerinin kucağına düşeceklerse onlar için yüzmek söz konusu bile değildi. Yüzme konusunda acemi bir kişi denizi aşmayı zor bulabilir. Boğazda yaklaşık altı knot ya da (gelgite bağlı olarak) daha hızlı bir akıntı vardır ve bu akıntıya sık sık aniden çıkan dalgalar ve girdaplar eşlik eder. Söz konusu dönemde iklim de kıştı. Kışın boğazdaki gri-yeşil renkli sular, yüzmek için çok soğuktur.

Antik Çağ'da yaşayan kişiler, boğazdaki tehlikeli suyu, Scylla ve Charybdis mitinde karakterize etmiştir. Charybdis bir deniz

canavarıydı. Devasa ağzı su yutuyor, tükürüyor ve ölümcül girdaplar yaratıyordu. Scylla ise köpeğe benzer bir yaratıktı. Boğazın diğer tarafındaki koca bir kaya üzerinde oturur ve oradan geçen denizcileri öldürürdü. Bu mite göre serdümenlerin sadece en iyileri Scylla ile Charybdis arasından geçebilirdi. Yunanlar ve Romalılar bu iki yaratığı Messina Boğazı'nda konumlandırmıştır. Gerçekte ise boğaz daha başa çıkılabilir zorluklar yaratıyordu. İşte Spartaküs bu zorluklarla yüzleşmeye karar verdi. Adamlarına sal yapmalarını söyledi.

Sal yapma kararı riskli fakat mantıklıydı. Boğazı sallarla gezmek kolay olmasa da imkânsız değildi. Efsaneler, adadaki tarih öncesi yerleşimciler olan Sicellerin boğazı bu şekilde aştığını söyler. Yunan tarihçi ve eski bir ödün vermez amiral olan Thoukydides, Sicellerin geçişi yapmadan önce rüzgârın dinmesini beklediği müddetçe bu uygulamayı inandırıcı bulmuştu.[8] Olaya daha yakın tarihlerde ise bir Romalı komutan ve konsül geçişi sallarla yapmayı başarmıştı. Kartaca'ya karşı Sicilya'da yapılan bir muharebede muzaffer olan Lucius Caecilius Metellus tekrar İtalya'ya dönmek amacıyla 250 yılında Messana'ya geldi. Düşmandan 120 tane fil ele geçirmiş ve bu egzotik hayvanları zafer alayında sergilemek için Roma'ya getirmek istemişti. Bir Antik Çağ yazarı, Metellus'un hayvanları boğazdan nasıl geçirdiğini anlatır:[9]

> Ahşap gergilerle birbirinden ayrılan bir miktar büyük kavanoz ne kırılacak ne de çarpışacak şekilde birbirlerine bağlandı. Ardından bu iskeletin üzeri kirişlerle bağlandı ve hepsinin üzeri toprak ve çalı çırpı kaplandı, ayrıca yüzeyin etrafı çitle çevrildi, böylece bu yapı tıpkı bir çiftlik avlusu şeklini aldı. Sonrasında filler bu sala bindirildi ve hayvanların su üzerinde hareket ettiğini fark ettirmeden boğazın karşısına taşındılar.

8 Thucydides, *Peloponnesian War* 6.2.4.

9 Cassius Dio, *Roman History* 11.14.29, LOEB, s. 439–40, http://penelope.uchicago.edu/ Thayer/ E/ Roman/ Texts/ Cassius_Dio/ 11*.html. Karş. H. H. Scullard, *The Elephant in the Greek and Roman World* (Ithaca: Cornell University Press, 1974), s. 16, 149, 152.

Spartaküs'ün adamları, belki de yerli yardımcıları yanlarına almalarının bir sonucu olarak, benzer sal yapma teknikleri gibi görünen şeyleri kullanmışlardı. Boğazdaki balıkla dolu sular şüphesiz çok sayıda gemi ustasına iş sağlamıştı. O dönemden bir kaynak isyancıların sallarını şöyle açıklar: "Büyük, geniş ağızlı kavanozları kirişlerin altına koyduklarında bunları asma dalları ya da deri şeritleriyle birbirine bağladılar."[10]

Sal yapmak için kavanoz, kereste, asma dalları ve deri şeritleri gerektiriyordu, bunun için de kaynak toplamak lazımdı. Evler, dükkanlar, ambarlar, tarlalar ve ormanlarda sıkı bir şekilde kaynak araması yapılmış olabilir. Görünüşe göre isyancıların bu eylemi boş zamanlarında ya da tam dikkat vererek yapmış olması pek muhtemel değildir. İş gücünün bir kısmı yiyecek bulmaya, gerisi ise Crassus'un bir akın yapma ihtimaline karşılık, güvenliği sağlamaya adanmalıydı.

Spartaküs'ün sallarını nerede denize indirdiği bilinmiyor. Statio ad Statuam bölgesinde akıntı deniz taşımacılığına elverişliydi fakat Romalılar bunu biliyordu ve şüphesiz karşı taraftaki kıyıda hizalanmışlardı. Cape Caenys'deki geçiş bölgesi daha dardı ve belki de Sicilya'daki sahil kesiminde bulunan düşmanı şaşırtma şansı sunuyordu.[11] Buradaki tehlikeli akıntılar Cape Caenys'den yola çıkmayı riskli yapacaktı ancak Spartaküs risk alan bir adamdı. Salları Cape Caenys'den denize indirmesi daha sonra yaşananları açıklamaya yardımcı olsa da elbette ki emin olmak mümkün değildir. Antik bir kaynak hikâyeyi şöyle anlatır: "Kirişlerden ve büyük ve geniş ağızlı fırça ve dallarla birbirine bağlanmış kavanozlardan oluşan salları boğazın çok hızlı akan sularına indirmeye çalıştılar fakat bu çaba beyhudeydi."[12] Bunun da ötesinde "birbirine girmiş sallar, yardım gelmesini de engelliyordu."[13]

Görünüşe göre doğa isyancıların karşıya geçmesini engellemişti. Hızlı ve dalgalı akıntılarda sallar birbirine girdi ve kimse bu düğümü

10 Sallust, *Histories* frg. 4.26.

11 Bazı bilim insanları bu geçidin daha kuzeyde, Scilla'da olduğunu düşünür fakat bu kasaba Plutarkhos'un Spartaküs'ün yerini ısrarla belirttiği –*Crassus* 10.3–4– boğazın dışında yer alır.

12 Florus, *Epitome* 2.8.13.

13 Sallust, *Histories* frg. 4.27, Patrick McGushin, çev. ve ed., *Sallust: The Histories*, vol. 2 (Oxford: Clarendon, 1994), s. 43.

tamir edebilecek durumda değildi. Şüphesiz ki kayıklarını ve erzaklarını kaybettiler ve belki de bazı adamlar boğularak öldü. Metellus daha iyisini yapmıştı ancak şüphesiz boğazı geçmek için bundan daha az tehlikeli bir yer seçmişti. Elinde Spartaküs'e göre daha üstün lojistik destek vardı ve daha fazla deneyimli dümenciden faydalanabilmişti. İsyancıların sadece çok azının dümencilik deneyimi vardı fakat onlar da yerlileri yardım etmeye ikna ya da mecbur etmiş olabilir. Ayrıca Metellus yaz ayında boğazı geçmiş ya da geçişi yapmak için iyi koşulların olacağı bir günü beklemiş olabilir. Şüphesiz ki bu, Spartaküs'e nasip olmayan bir lükstü.

Spartaküs'ün boğazı geçme girişimi başarısız oldu. Ordusunu artık geri çevirmek ve Roma'nın elindeki İtalya'dan geçerek yolunu tayin etmek zorundaydı. Karşılaşacağı kumandan Crassus lejyonları ile mucizeler yaratmış fakat bunları Spartaküs'ün ordusunu ele geçirip yok edebilecek bir kuvvet hâline henüz getirmemişti. Crassus görünüşe göre bunun aksine Spartaküs'ü boğazda durduracak hiçbir şey yapmamış, geri durmuş ve işi Verres'e bırakmıştı. Sicilya Valisi Verres'in yanında ya Neptunus vardı ya da iyi bir strateji.

Bir Antik Çağ kaynağı olan Cicero, Marcus Crassus'u överek ondan şöyle söz eder:[14] "İnsanların en cesuru bu adamın cesareti ve yerinde değerlendirmeleri kaçakların, salları birbirine bağlayamayacağını ve boğazı geçemeyeceğini öngörmüştü." Cicero isyancıların boğazı geçişini durdurmak için büyük çaba gösterildiğinden söz eder lakin daha fazla detay vermez. Yoksa Crassus, Spartaküs'e, sahil bölgesinde saldırmış mıydı? Spartaküs'ün konumunu korumak için süvari birlikleri vardı. Crassus'un bir sonraki ay tutunacağı tavrı, Spartaküs'le kafa kafaya çarpışmaya isteksiz olduğunu gösterir.

Dahası, Cicero'nun yorumlarında görülen koşullar da şüphe yaratır. Bu yorumları, 70 yılında Verres'i, Sicilya valisiyken iddiaya göre kanunsuz hareket ettiği gerekçesiyle kovuştururken yapmıştır. Cicero bütün retorik gücünü Verres'e karşı yönelterek, Spartaküs'ü durdurma konusunda övgüyü kendisinin hak ettiği iddiasındaki küstahlığıyla onunla dalga geçer. Cicero bu davayı kazanacak

14 Cicero, *Verrines* 6.5.

ve Verres'i paçavraya çevirecekti. Peki, Verres gerçekten haklıysa? Elimizdeki deliller Verres'in, birliklerini boğazı geçmek için en avantajlı bölgenin karşısında konuşlandırarak, savaşı kazanmak için herhangi bir Romalı kadar çok şey yaptığını söyler.

Aslında Crassus'un, Spartaküs'ü boğazı geçmeye kalkışma konusunda gerçekten cesaretlendirdiğinden şüphelenmek zor değildir. Elbette ki Verres ile temas hâlindeydi ve valinin isyancıların adaya çıkmasını durdurmak için gösterdiği çabaları biliyordu. Düşmanın sal yaptığı yönünde verilen gözcü raporları, mevcut mevsim göz önünde bulundurulduğunda, Crassus'u endişelendirmemiş olabilir. Sonuçta Crassus belki de Spartaküs'ün başarısız olacağından emindi.

Crassus isyancılara boğazda saldırarak risk almak istememiş olmalı. Dar kıyı şeridi, istediği gibi bir meydan muharebesi için çok az alan sunuyordu. Dahası eğer kendisine meydan okunursa, Spartaküs, böylesi bir muharebede çarpışmaktansa adamlarını tepelere gönderebilirdi. Süvarileri Romalılara zarar verecek, öte yandan piyadeleri bölgedeki birçok tepe ve derede pusu kuracaktı. Her şeyden önemlisi kış mevsimiydi ve savaşacak bir dönem değildi. Crassus'un bu tür çarpışmalara girme riski almaktansa farklı bir planı vardı: İsyancıları boğaz ve dağlar arasında sıkıştırmak.

Spartaküs'ün şimdi geri çekilmekten başka seçeneği yoktu. Şüphesiz İtalya'yı terk etme gerekliliği artık her zamankinden daha netti fakat çıkış yeri Messina Boğazı olmayacaktı. Trakyalı yeni bir strateji benimseyecekti. Fakat bu gelecekteki bir stratejiydi. Şimdi ise önceliği ordusunu beslemekti. Yaklaşık 20 kilometre güneyde, Regium şehrinde, yiyecek vardı fakat etrafı surla çevrili ve şüphesiz iyi savunulan bir yerdi. Bundan sonraki en kolay alternatif Via Annia üzerinden kuzeye gitmekti fakat Romalılar bu yolu kesin kapatırdı. Dolayısıyla Spartaküs ve adamları en istenmeyen kaçış yolunu kullanıp, Aspromonte Dağları'na tırmandı.

Spartaküs'ün yürüyüş hâlindeki adamlarından birinin arkasını dönüp Sicilya tepelerinin ardından batan güneşi izleyip izlemediğini bilmiyoruz. Fakat böyle yapan olduysa bir durup, yaşanabilecek şeyleri düşünmüş olabilir.

8

BALIKÇI

Deniz seviyesinden yaklaşık 900 metre yükseklikte, 71 yılının başlarında bir kış sabahıydı. Kış aylarında burası normalde, çobanlar aşağı bölgelere indiğinde bile sessiz olurdu. O gün ise yaklaşık bir kilometre genişlikteki bir bayırda iki ordu çarpışmak üzereydi. Bir orduda on binlerce isyankâr, silahları hazır şekilde saf tutmuştu. Gözümüzün önüne getirebileceğimiz üzere, yürekleri şarapla ısınmış hâlde, ağızlarından çıkacak ve hücumlarını başlatacak kükremeyi salmak için gelecek emri duymayı sabırsızlıkla bekliyorlardı. Roma ordusu şaşırmadı. Keza gözcüleri düşmanları bir dizi işaret kulesinden izlemişti.

Romalılar derin siperlerden oluşan bir savunma hattı arkasında beklemişlerdi. Bu siperlerde uçları sivriltilmiş sırıklar, ahşap çitler ve ön cephede bir engel yaratacak, en azından yedi buçuk metre yüksekliğinde, üzerinde kuru bir duvarın olduğu toprak set bulunuyordu. Romalıların konumu, bayırın üç tarafını kapatmış, hatta isyancıların kendilerini kanatlardan kuşatabileceği katır yollarını bile tıkamıştı. Sadece güney girişi açık bırakmışlar ve saldırganlara

ancak bu bölgeden saldırma imkânı tanımışlardı. İsyancılar ilerleyerek, dar bir alana sıkıştı. Tıpkı bir balıkçının büyük balığı ağına kıstırması gibi Crassus da tuzağını iyi kurmuştu.

Aniden Romalılar karşı saldırıya geçti, ok ve yuvarlak kurşun mermiyat yağmuru yaptılar. Bu kurşun mermiyatlar, yakınlarda bulunan fırınlarda dövülmüştü. Yoğun yaylım ateşi isyancıların hücumunu köreltti. Saldırganların çoğu tahkimat hattına ulaşıp, vahşi bir şekilde savaşsa da bu hattı yaramadılar. Nihayetinde Spartaküs'ün adamlarının kaçmak ya da ölmekten başka seçeneği kalmadı.

Roma için iyi bir gündü ve gün henüz yeni başlamıştı. İsyancılar akşam tekrar saldıracak ve bir kez daha başarısız olacaktı. Daha sonraları Romalılar muazzam bir zayiat verdirdiklerini iddia ederek isyancılardan on iki bin kişinin öldüğünü, kendilerinden ise sadece üç ölü, yedi yaralı olduğunu söylediler.[1] Antik Çağ'daki muharebelerde genellikle orantısız zayiat oranları oluyordu fakat bu bir propaganda gibi duruyor. Belirsizlikler tarihçilerin sinirini bozar ancak açık olmak en iyisidir: Yukarıda verilen her iki sayı ve çatışmanın detayları da tartışmalıdır. Gerçekten de savaşın bu dönemindeki olaylara dair bilgimiz son derece belirsizdir ve bunun birçok sebebi vardır. Kaynaklar her zamankinden daha fazla çelişkilidir. Olayların kışın tam ortasında, İtalya'nın ücra bir köşesindeki dağların derinlerinde meydana geldiği düşünüldüğünde, belki de bu şaşırtıcı değildir.

Dahası, Romalılar için iç siyasette menfaatler neredeyse askerî alandakiler kadar önemliydi. Crassus bütün kozunu dağlarda defansif bir hat kurmaya oynamıştı. Bu muazzam tahkimatlar, servetini emlakçılıktan sağlayan bir adamı sembolize ediyordu. Crassus Spartaküs'ü, ondan daha fazla inşaat yenecekti. Bazıları Crassus'un adamlarına inşa işini sırf onları, savaşın yapılmadığı bir dönem olan kış mevsiminde meşgul etmek için verdiğini söyledi. Bu, kulağa düzmece bir tevazu gibi geliyor. Crassus, angarya projelerle komuta yetkisini doldurmakla daha çok ilgileniyordu. Bruttium'da yapılacak seferde ya vezir ya rezil olacaktı, bunu biliyordu.

1 Appian, *Civil Wars* 1.119.552.

Crassus Spartaküs'ü yenmek istiyordu fakat bunu başaramazsa, Roma'da hikâyenin kamuya nasıl aktarılacağını kontrol etmek zorundaydı. Bunu yapmak için etkili dostlara ihtiyacı vardı ve şüphesiz bu tür dostlara sahipti. Ordu satın alabilecek bir adamın gücü, dostluklarını güçlendirecek ödüller vermeye yeterdi. Örneğin kaynaklarda Romalıların ancak Crassus'un dekimasyon politikası sayesinde cesaretlerini topladığı yönündeki iddiasında Crassus'un propagandacılarının eli olabilir.[2] Bruttium Seferi ise daha yoğun bir tartışmaya yol açacaktı. Bölgede gerçekten ne olduğunu asla bilemeyeceğiz fakat elimizdeki deliller vasıtasıyla yolumuzu dikkatli bir şekilde seçebiliriz.

Abartı zayiat sayılarına karşın o gün Romalıların zafer kazandığı mantıklı bir varsayımdır. Romalılar başarılı olmuştu. Crassus ve adamları, bir katliam sahası yaratmak için bir iki ay olmasa da haftalar boyunca çalışmıştı. Eğer Spartaküs'teki komutanlık yeteneği olmasaydı, Romalılar o gün isyanı bitirebilirlerdi. Biz yine de aceleci davranmayalım.

Spartaküs için hikâye, adamlarıyla Messina Boğazı'ndan Aspromonte Dağları'na yürüdüğü gün başladı. Kıyıya yakın Via Annia'yı kullanamazdı çünkü Romalılar kesinlikle bu yolu kapatmıştı. Dahası Spartaküs'ün ordusunu beslemesi gerekiyordu. Bunu yapmak için iç bölgelerde akın düzenlemek ve yeni destekçiler aramak lazımdı. Burası inek, koyun ve domuzlarıyla bilinen bir hayvancılık bölgesiydi. Bölgede yaban tavşanı ve yaban domuzu avlanıyordu. İsyancılar boğazdan, Aspromonte'deki yüksek ovalar üzerinden kuzeydoğuya giderken muhtemelen köle çobanları kışkırtarak istediklerinin bir kısmını elde etmişler, geri kalanını da zorla almışlardır. Nereye gittilerse orayı yakıp yıkıyorlardı.

Arkeolojik kaynaklar bize isyancıların verdiği zararı kanıtlayabilir. Kısa süre önce, Cape Caenys'nin yaklaşık 40 kilometre kuzeyinde, Tir Denizi yakınlarındaki bir zeytinlikte bir hazine bulundu. Burada toprağa gömülmüş ve iki büyük taş levhası ile korunan

2 Appian, *Civil Wars* 1.119.552.

kilden yapılma bir kandil ve bir dizi gümüş eşya vardı. Sürahiler, bardaklar, bir adet kepçe, bir adet çay kaşığı ve Medusa büstünün yer aldığı bir madalyon bulunuyordu. Bir duvar yazısı, toprak sahibi varlıklı bir Romalı ailenin ismine atıf yapıyor olabilir. Söz konusu nesneler yaklaşık olarak 100 ilâ 75 yıllarına aittir ve bunları Spartaküs ile ilişkilendirmek cezbedicidir. Eşyalar, Eski Çağ'da bile ücra bir yerde, en yakın kasaba merkezinden çok uzakta gömülmüştü. Belki de bir toprak sahibi eşyaları, isyancılardan korumak için gömmüştü veya bir isyancı yaptığı yağmadan elde ederek kendisi toprağa gömmüştü.

Kıyıda şeridinde bulunan yoldan saptıktan sonra Spartaküs, Tiren ve İyonya kıyılarından yaklaşık aynı mesafede, Bruttium merkezinde bulunan bir başka yola gitti. Asırlar boyunca göçmenler Serre Dağları'ndan kuzeye doğru bu yoldan seyahat etmişti ve bunun iyi bir sebebi vardı. Yol, önemli bir bölgeden, Aspromonte Dağları'nın zirvesine doğru giden bir sırttan faydalanır. Burası belli bir uzaklıktan, bulutlar üzerinde asılıymış gibi görünür. Platoya çıkarsanız, sanki bir kıstağın üzerine çıkmış gibi hissedersiniz. Bugün Dossone della Melia, yani Melia Sırtı olarak adlandırılan bu bölge deniz seviyesinden yaklaşık 900 ilâ 1200 metre yüksekliktedir. Bu eski yol, kuzey-güney aksında bulunan bir sırt boyunca gidiyordu. 18. yüzyılda buraya Via Grande, yani "Büyük Yol" deniyordu. Günümüzdeki yol da bu yolu seyreder. Sırtın stratejik önemine ek olarak yollar, takribi 900 metre yükseklikteki dağ geçitleri vasıtasıyla, İyonya ve Tir denizlerine doğru doğu ve batı yönünde dallara ayrılır.

Locris şehri, yan yolun doğu ucunda, İyonya Denizi tarafında yer alıyordu. Eski bir Yunan kolonisi olan Locris uzun süredir Roma'nın yörüngesindeydi. Yan yolun batı ucunda Metauros Ovası (bugünkü Gioia Tauro) Tiren Denizi boyunca yayılıyordu. Bilhassa zengin olan bu ova zeytinleri ve asmalarıyla meşhurdu. Crassus'un tahkimat hattı burayı Spartaküs ve akıncılardan ayırıyordu.

Melia Sırtını kim kontrol ederse o, İtalya'nın en güneyindeki ara yolları kontrol ediyor demekti. Crassus'un buraya konumlanmasına şaşmamalı. Kaynaklar, bölgedeki coğrafyanın Crassus'a, yarımadaya

giden yolu tıkama fikri verdiğini söyler.[3] Locrisliler de ona bölgenin özelliklerine dair detaylı bilgi vermiş olabilir. Crassus'un tahkimatlarının ortasında, Regium'un yaklaşık 80 kilometre kuzeydoğusuna doğu-batı hattında giden bugünkü 111 numaralı otoyolun yakınında Melia Sırtı bulunuyordu. Burada İtalya Yarımadası bir denizden diğerine yalnızca 56 kilometre genişliğindedir. Plutarkhos, Crassus'un duvarını yarımadada yaklaşık 300 stadion, yani 56 kilometre uzunlukta inşa ettiğini yazar.[4] Bu bir abartıdır. Gerçekte ise Romalıların savunma hattının ana kısmı sadece 1 kilometre kadardı. Fakat Plutarkhos'un, Crassus'un yarımadadaki 56 kilometrelik genişliğin tamamını etkin bir şekilde kapattığını ima etmesi doğrudur.

Spartaküs kuzeye doğru ilerledikçe gözcüleri onu, önündeki tehlikeye dair uyardı. Söylenene göre Trakyalı isyancı bunu küçümseyerek cevap vermiştir. Hiç şüphesiz Romalıların onun doğal yaşam alanına tekabül eden bir yerde, yani dağlarda durdurabileceğinden şüphe duyuyordu. Birçok araştırmacı da aynı şekilde düşünüyor gibi duruyor. Söz konusu kişilere göre Romalıların burada konuşlanmış olması şüphelidir. Büyük mühendisler olsalar bile Romalılar dahi 56 kilometrelik duvarla kaplı bir siper yapmayı kolay bulmamıştı, dahası bunlar dağlardan geçiyordu. Ayrıca Crassus, Spartaküs'ü, Regium'un yaklaşık 80 kilometre kuzeydoğusundan kapatmış olsaydı, isyancılara güneye doğru büyük bir bölgenin kontrolünü bırakmış olurdu. Bu bölgenin boyutu yaklaşık olarak bin milkaredir ve kabaca ABD'ye bağlı Rhode Island veya İngiliz kontluğu Hampshire'a denk gelir. Böyle bir krallıkta hüküm sürmek üzere bırakılan Spartaküs neden gitme ihtiyacı duysundu ki?

Bazı tarihçiler Crassus'un planını daha sade bir proje olarak düşünür: Ne 56 kilometrelik tahkimat hattı ne de düşmana bin milkarelik bir bölgeyi bırakma isteği vardı. Onlara göre Crassus, en başından beri güneye hareket ederek, Spartaküs ile dişe diş mücadele etmiş ve neredeyse Spartaküs'ün boğazdaki ordugâhına kadar gelmişti. Romalılar, isyancıları tecrit etmek için kıyı şeridinin

3 Plutarch, *Crassus* 10.7.

4 Plutarch, *Crassus* 10.8.

üzerindeki sarp tepelerdeki geçitlerde en fazla iki kilometre uzaklıkta tahkimat kurmuştu. Bunun sonucunda tahkimat hattı en fazla iki kilometre kadardı. Adamları korsanlarla müzakere ederken ve sal yaparken Spartaküs Romalıları hemen yakınında görüyor olmalıydı.

Öte yandan Spartaküs'ün yan gelip yatmış ve Crassus'un yaklaşmasına izin vermiş olması da pek muhtemel değildir. Tuzağını kurması için Crassus'un düşmanların görüş alanında uzak çalışması gerekiyordu, burnunun dibinde değil. Dolayısıyla Spartaküs kıyı şeridinde kamp kurmuşken, Crassus'un adamları, kilometrelerce uzakta ve yaklaşık 100 metre yükseklikteki tepelerdeydi.

Evet, 56 kilometrelik bir savunma hattı pek güvenilir bir bilgi gibi gelmiyor, tabii arazi özelliklerini hesaba katmazsak. Aslında yarımadadaki 56 kilometre genişliğin büyük kısmında arazi şartları geçit vermez, dolayısıyla burada tahkimat yapmaya pek gerek yoktu. Melia Sırtının doğusunda yüzey, bir dizi sarp vadicik üzerinden İyonya Denizi'ne doğru inerken, batıdaki sırtta geniş ve ulaşılmaz geçitler yer alır. Kolay bir şekilde gidilebilecek yerler ancak iki kıyı şeridi ve Melia Sırtıydı ve burası da sadece 2 kilometre kadar genişti. Romalılar kıyıları elinde tuttuğundan ve Spartaküs de seve seve dağlara çıktığından Crassus'un onu Melia Sırtında durdurma umudu mantıklıdır.

Spartaküs'ün ardındaki bin milkarelik bölge bir ödül değildi. Söz konusu bölge, Sicilya ve zenginliğinin aksine fakir, engebeli ve büyük oranda verimsiz toprakların olduğu bir yerdi. Ayrıca hasat sezonu da değildi. Antik kaynaklarda Spartaküs'ün adamlarının yiyecek stokunun bitmeye başladığını ve Crassus'un tahkimat hattını kurma kararının tam olarak da düşmanı gıda kaynaklarından mahrum bırakma amaçlı olduğunu okumak şaşırtıcı olmasa gerek.

Arkeolojik kaynaklar bu senaryoyu kanıtlamasa da desteleme eğilimdedirler. Melia Sırtında bir dizi eski siper ve duvarlar bulunur, yakınlardaki tepelerde de iç duvarlarında kurşun oksit izleri bulunan kurşun eritme ocakları vardır. Romalılar bu ocakları sapan mermileri yapmak için kullanıyordu. Bilimsel bir arkeolojik kazı olmadan bu sit alanları tam olarak tarihlenemez. Fakat bunlar kaynaklarda

anlatılan siper hattıyla uyumludur.[5] Aynı zamanda Plutarkhos'un, Romalıların bir denizden diğerine siper kazdığı yönündeki iddiasına da sağlam bir şüphe eklerler.[6] Ek olarak, söz konusu kalıntıları Güney İtalya'daki yerel bir tarihçi incelemiştir. Bu kişi, sıklıkla olduğu gibi araziyi profesyonellerden daha iyi bilen bir amatördü. Kitabın bu bölümünün açılış paragraflarında söz konusu kişinin hâlen kanıtlanmamış olsa da mantıklı olan anlatımına yer verilmişti.

Yer isimlerinin kökenini saptamak oldukça zordur buna rağmen Melia Sırtındaki ve etrafındaki muhtelif bölgelerin çağrıştırdığı isimleri vardır. Sırtın bir bölümü Marco Ovaları olarak bilinir. Bu da Marco Sırtını (Marcus Licinius Crassus?) akla getirir. Batıda Scrofario kasabası vardır (Crassus'un üsteğmeni, Scrofa?). Doğuda ise Case Romano ve Contrada Romano adlı küçük köyler ("Roma Evleri" ve "Roma Mahallesi") ve Torre lo Schiavo ("Köle Kulesi") bulunur.

Belki de en ilginç yer ismi Melia Sırtının merkezidir. Burası bugün, etrafa yayılan bir grup kayın ağacı ve eğreltiotlarıyla dolu muazzam bir ormanla kaplıdır. Söz konusu yer "Tonnara" yani "Orkinos tuzağı" adında bir yerdir. Tonnara'nın batısındaki etekler "Chiusa" ya da "Chiusa Grande" ("Kuşatma bölgesi" ya da "Büyük Kuşatma bölgesi") olarak anılır. *Tonnara*, Akdeniz'deki geleneksel orkinos avcılığına işaret eder. Bu avcılık yöntemine göre söz konusu balıkların göç yolları, sabit ağlardan oluşan karşılık bir sistemle kapatılıyordu. Eski Çağ'da, Güney İtalya ve Sicilya kıyılarında balıkçılık yapan kişiler orkinos tuzağını düzenli bir şekilde uygulardı. "Tonnara" isyancıların kuzeye doğru giderken kapana kısıldığı bir yer için uygun bir isim olsa gerek.

Spartaküs kaçmayı başaramadı ve zayiat verdi, fakat umutsuzluğa düşmek için bir sebebi yoktu. Tuzağa düşürülmüş olmaktan ziyade, ikisinden birisini yok edecek bir karşılaşma için Crassus'u oraya kilitlediğini düşünebilirdi. Kendisine yardım geleceğini düşünüyordu. Süvarileri henüz ona ulaşmamıştı; şüphesiz yiyecek ve destek toplamak için kırsalda hâlen tarama yapıyorlardı. Yanına

5 Appian, *Civil Wars* 1.118.551.

6 Plutarch, *Crassus* 10.8.

geldiklerinde atlar, Romalıların hattını yarıp geçmesi için gereken kuvveti sağlayacaktı. Bu sırada Spartaküs, Melia Sırtında süresiz bir şekilde hayatta kalamazsa, aynı şey Crassus için de geçerliydi.

Spartaküs'ün ana sorunu lojistikti; ordusunu beslemesi gerekiyordu. Melia Sırtı'nda çok az yiyecek bulabilirdi. Yaz mevsiminde burası büyükbaş hayvanlar için iyi bir otlaktı ve nem burada çokça mantar yetişmesine yol açıyordu. Ancak söz konusu dönem kış mevsimiydi, dolayısıyla ordu, vadilerde yapılacak akınlara mecburdu.

Crassus'un ana sorunu siyasiydi. Roma onun düşmanı ezip geçmesini istiyordu lakin Crassus düşmanını boğmayı tercih ediyordu. Bu da zaman istiyordu. Spartaküs mücadeleyi uzatarak, Romalıların sinirini iyice bozdu. Düşmanın dikkatini dağıtıyor, canını sıkıyor ve vaktini çalışıyordu. Kaynakların söylediği gibi Spartaküs "birçok bölgedeki defansif hatlarda bulunan adamların sinirini bozuyordu. Sık sık onları gafil avlıyor, siperlere attığı odun demetlerini ateşe veriyordu bu da Romalılara nahoş ve zorlu bir iş çıkartıyordu"[7] çünkü Romalılar yangınları söndürmek için itişip kakışıyordu.

Bu, Spartaküs'ün süvarilerini beklediği vakit gerçekleşen, etkili bir psikolojik savaştı fakat dağlardaki mücadele kendi adamlarına da büyük zarar verdi. Crassus'un sahneye çıktığı kasım ayından beri yaşanan sorunlu ayların en kötüsüydü bu. Yazın iki Roma konsülünü ve Cisalpina Galya'nın valisini yendikleri dönemde isyancılar durumun bu noktaya geleceğini asla tahmin edemezdi. Birkaç hafta önce bile işler zor olmasına karşın en azından Sicilya'ya kaçma ihtimalleri vardı. Şimdi ise İtalya'nın unutulmuş dağlarındaki serin bulutlarda hayatta kalmak için savaşıyorlardı. Koşullar çok zorluydu, yiyecek azalmıştı ve kimilerinin firar etmesi şaşırtıcı olmazdı. Spartaküs, adamlarını, girdikleri şoktan çıkarmaya karar verdi.

Kaynaklar şöyle söyler: "Spartaküs, iki ordu arasındaki alanda bir Romalı esiri çarmıha gerdi. Böylece kendi adamlarına eğer zafer kazanmazlarsa neyle karşılaşabileceklerini gösterdi."[8] Bu hareketin neden yapıldığı belliydi fakat abartı da değildi. Romalılar,

7 Appian, *Civil Wars* 1.119.553.

8 Appian, *Civil Wars* 1.119.553.

isyancıları affetmeyecekti. Kaçak köleleri sık sık çarmıha gererlerdi. Ayrıca Sulla'nın zengin Romalıları kara listeye yazdığı, binlerce esiri infaz ettiği, Mithridates'in Anadolu'daki on binlerce İtalyan tüccarı ve tahsildarı katlettiği bir katliam çağında yaşıyorlardı.

Öyle görünüyor ki Spartaküs amacına ulaşmıştı. Adamları daha fazla zayıflık işareti göstermedi, en azından Romalıların görebileceği kadar. Bir kaynağa inanacak olursak, Romalılar daha sonra şöyle bir ortaya çıktı fakat Melia Sırtı'nda değil. Romalı tutsağın çarmıha gerilmiş vaziyeti, Romalıların iradesini güçlendirmiş olabilir. Roma halkının öfkesini kustuğu yer ise Roma'da, Forum meydanıydı.[9] Bu yenişememe durumundan hayal kırıklığına uğrayan halk, Pompeius'u, Sertorius'un yenilgisinden sonra düzeni tekrar tesis ettiği İspanya'dan çağırmak için oy kullandı.

Pompeius 73 yılının sonlarıyla 72 yılının başlarında Sertorius'a karşı yapılan savaşı kazanmıştı. Sertorius'u sahada yenmeyi asla başaramasa da Pompeius bir isyan çıkmasına sebep olacak kadar zarar vermişti. Âsi Romalılar arasında rakipler ortaya çıktı ve Romalılarla iletişim kurdular, onlar da liderlerini suikastla öldürme planları yapmaları için cesaret verdiler. Müttefikleri tarafından ihanete uğrayan Sertorius kendi çadırında verilen bir ziyafette öldürüldü. 73 yılının yaz veya sonbahar mevsimiydi. Baş hain Marcus Peperna, Roma'ya karşı savaşmaya devam etmeye çalışsa da 72 yılının kış veya ilkbahar döneminde Pompeius onu yendi ve idam ettirdi. İspanya'daki isyan bitmişti.

Pompeius'un geri çağrılması bir halk kararıydı ve Roma meclisinde oylanmıştı. Senato şüphesiz bu konuda daha az hevesliydi çünkü bu, komutanların genellikle yapması gerektiği üzere ordusunu sınırda lağvetmek yerine Pompeius'un ordusuyla birlikte İtalya'ya yürüyebileceği anlamına geliyordu. Sulla'dan akıllarda kalanlar, Pompeius'un ilerleyişine dair uğursuz bir belirti veriyordu. Spartaküs bu konuda senatörlerden daha fazla endişelenmiş olsa gerek.

Ne var ki Pompeius'un çağrılmasına Crassus'tan daha fazla nefret besleyebilecek kimse olamazdı. Crassus, Spartaküs'e karşı

9 Appian, *Civil Wars* 1.119.554.

savaşarak kendi kariyerini oluşturmak istiyordu, Pompeius'unkini değil. Şimdi ise zaferin şöhretini onunla paylaşmak zorunda kalacaktı. Crassus'un bizzat senatoya yazıp, Pompeius'un geri çağrılmasını istediğini iddia eden Plutarkhos'un bu ifadesi mantıksızdır, fakat doğru da olabilir.[10] Belki de Crassus'un Roma'daki vekilleri, siyaset alanındaki değişim kokusunu almıştı ya da halk oylamasının kaçınılmaz olduğunun farkına varmıştı. Veyahut Crassus'a senatoya yazmasını ve böylece olaylara yön verenin kendisi gibi görünmesini tavsiye etmişti.

Crassus, senatoya mektubunda, Pompeius'a ek olarak bir diğer komutan Marcus Terentius Varro Lucullus'un da çağrılmasını istiyordu. 72 yılında Makedonya Valisi olan Marcus, bir keresinde "kardan daha beter"[11] olarak tanımlanan zorlu bir Trakya kabilesi olan Bessi'ye karşı başarılı bir sefer yapmıştı. Buradaki Marcus Lucullus, aynı dönemde Anadolu'da Mithridates'e karşı Romalı birliklere komuta eden fakat günümüzde daha çok gastronomi aşkıyla bilinen (İngilizcedeki "müsrifçe" (*Lucullan*) terimi buradan geliyor) kardeşi Lucius Licinius Lucullus ile karıştırılmamalı.[12] İki komutanın kendisine yardım etmesini isteyerek Crassus Pompeius'un önemini azaltmış oluyordu.

Bu Machiavelli tarzı bir plandı lakin Spartaküs'ün bir sonraki hamlesi daha da bir Machiavelli tarzıydı. Görünüşe göre Spartaküs, Pompeius'un geleceğini duydu. Surlara dizilip, düşmanlarına hakaretler savuran Romalıları hayal etmek zor değil: Pompeius geliyordu ve dikkatli olsalar iyi ederlerdi. Pompeius şöhret sahibi biriydi: Sulla döneminde "genç kasap" lakabı kazanmıştı.[13] İsmi bazı isyancıları gerçekten ürkütmüş olabilir fakat Spartaküs bunun gerçek anlamını biliyordu.

10 Plutarch, *Crassus* 11.3.

11 Paulinus of Nola, *Poems* 17.206.

12 Teknik açıdan doğrusu Marcus Varro'dur, çünkü Marcus, Terentius Varro adında biri tarafından yetişkinlik döneminde evlat edinilmişti fakat basit olması için doğum ismini kullandım.

13 Valerius Maximus 6.2.8.

Spartaküs, Pompeius'u bir tehdit olarak algıladıysa aynı zamanda bir fırsat olduğunu da görmüştü. Pompeius, Crassus ve Spartaküs'ün ortak düşmanıydı. İkisi de onu savaştan uzak tutmak istiyordu ki bu, Spartaküs'ün bir sonraki hamlesini açıklayabilir: Crassus'a bir barış mütarekesi önerdi. Özellikle de Romalılara özgü bir şey teklif etti ve Roma'dan onu *fides*i olarak kabul etmesini istedi.[14] *Fides* önemli bir Latince sözcüktür ve birçok anlama gelir. "İnanç" ya da "güven" anlamına geldiği kadar, bizim konumuz için "koruma" manası da vardır. Roma bir kişiyi *fides* olarak kabul ettiğinde, bir dizi yükümlülük kabul ediyordu. Buna bir müttefiklik diyebiliriz fakat Romalılar için böyle değildi zira iki taraf arasında yasal bir anlaşma yoktu. Bunun yerine taraflar arasında etik bağlar vardı. Romalılar *fides*lerini bir tâbi olarak kabul ederlerdi, müttefik olarak değil. Kendilerini de bu tâbinin hâmisi olarak görürlerdi.

Fides bağları gerçekten de uyulması zorunlu olabiliyordu. Örneğin Roma tarihindeki en kötü savaş olan II. Kartaca Savaşı (218–201), Hannibal, Roma ile müttefikliği olmayan fakat *fides* ilişkisi bulunan bir İspanya şehri Saguntum'a saldırdığı için başlamıştı. Roma bir *fides* ilişkisini ne kadar ciddiye alırsa alsın, bu konuda müzakere eden kişi (genellikle bir komutan) buna çok daha fazla önem veriyordu. Bu kişi, Roma'nın tabisinin kişisel hamisi oluyordu ve ona karşı özellikle kuvvetli bağları vardı. Crassus, Spartaküs'ün teklifini kabul etseydi, onun hâmisi olacaktı.

Böyle yapmak tiksindirici bir şey olabilirdi. Roma, *fides*lik talebini bir tür resmi teslim olma eylemi olarak kabul etmesine rağmen tâbiye "en iyi itibarı" sunuyordu.[15] Spartaküs'ü *fides*i olarak kabul ederse Crassus sadece Spartaküs'ün itibarını değil ayrıca adamlarını güvenli bir yere yerleştirme hakkını da kabul etmiş olacaktı. Bu asla olamazdı. Kaçak köle ve gladyatörlere böylesi bir onur lütfetmek söz konusu olamazdı. Roma, Spartaküs'ün kellesini istiyordu, onunla el sıkışmak değil. Crassus bu teklifi hor görerek, reddetti.

14 Tacitus, *Annals* 3.73. Karş. Appian, *Civil Wars* 1.120.556.

15 Tacitus, *Annals* 3.73.

Bu teklif Spartaküs'ün açısından ne kadar da muhteşem bir küstahlıktı! Yenilgiyi kabullenmek şöyle dursun, saygı duyma hakkı olduğunu iddia etmişti. En kötüsü bu taktik, adamlarının moral motivasyonunu artıracak bir şey olabilirdi. Spartaküs, Crassus'un kapanına kısılmış olsa bile hiç böyle göstermedi. Aslında kaçma yeteneğini sergilemek üzereydi çünkü süvarileri en sonunda gelmişti. Artık, şubat ayı civarıydı.

Spartaküs bir fırtına çıkmasını bekledi. Kar ve rüzgârın olduğu bir gece seçti. Antik bir yazarın söylediği üzere, onun gibi bir eski toprak bu koşullarda Roma garnizonunun "gücünün altında ve korunaksız" olacağını tahmin etmişti.[16] Spartaküs'ün saldırısını nasıl yaptığı konusunda kaynaklar farklı şeyler söylerler. Bir yazara göre çok iyi olmayan savunma hatlarına karşı yapılacak hücuma önderlik etmek üzere süvarilerini kullanmıştı. Diğer bir yazar, Spartaküs'ün, ordusunu geçirmek için siperlerin küçük bir kısmını toprak, odun ve dallarla doldurduğunu söyler. Üçüncü bir yazara göre ise Spartaküs siperlerin bir kısmını doldurmuştu fakat bunu infaz ettiği kişiler ve sığır leşleriyle yapmıştı. MS 26 yılında Trakyalı bir ordu Roma ordugâhına, siperlerini çalı çırpı, çit ve cesetlerle doldurarak saldırmıştı.[17] Yani, Spartaküs'ün farklı nesneler kullandığını hayal edebiliriz.

Spartaküs'ün ne kadar başarı elde ettiği konusunda da kaynaklar uyuşmazlık içindedir. Bir yazara göre Spartaküs, Romalıların farkı kapatmadan önce ordusunun sadece üçte birini kurtarabildiğini söyler. Diğer bir yazar, Spartaküs'ün bütün ordusunu kurtardığında ısrarcıdır. Akıllı bir bilim insanı, Spartaküs'ün ordusunu geçirdikten sonra Crassus'un tahkimat hattını terk etmek zorunda kaldığını, yoksa iki tehdit arasında sıkışıp kalacağını söyleyerek, bu zor soruna bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Böylece, ordunun diğer üçte ikisi de kaçabilecekti. Her durumda kaynaklar savaşın sonraki aşamasında âsi kölelerin sayısının çok daha fazla olduğundan bahsederken Crassus'un, Spartaküs'ün artık Roma'ya yürüyebileceğinden

16 Sallust, *Histories* frg. 4.36.

17 Tacitus, *Annals* 4.51.

korktuğundan da söz eder. Bu öyle ya da böyle Spartaküs'ün, adamlarını Crassus'un ağından kurtardığına işaret eder.

Crassus bir kumar oynamış ve başarısız olmuştu. Spartaküs ise kanla bedel ödedi fakat kurtuldu. Bu, köleler için muazzam bir zafer, Romalılar için ise acı bir yenilgiydi. Romalılar için artık, inşa etmek adına çok çabaladıkları tahkimat hattını terk edip kovalamaya dönmekten başka çare yoktu. Spartaküs bir kez daha, manevra hareket kabiliyetinin önde olduğu bir savaş zorlamıştı. Kendisi bu iki konuda da ustaydı.

Spartaküs taktik sanatındaki üstünlüğünü sergilemişti. Sabit savunma hatlarını yarıp geçmek genellikle zordur, özellikle de Romalılarda olduğu gibi savunmacılar tahkimat hattı kadar iyiyse. Bu yüzden Spartaküs'ün, bu tuzaktan kaçıktan sonra övünmesi için sebebi vardı fakat bu boş bir beklenti de değildi. Crassus arkadaydı ve Pompeius'un da ortaya çıkacağı düşünülüyordu, durum böyle olunca isyancıların strateji ihtimalleri zayıftı. Spartaküs'ün artık her zamanki gibi tek bir mantıklı hedefi vardı: İtalya'yı terk etmek. Fakat nasıl? Alpler onu yenmiş, deniz de ihanet etmişti. Spartaküs başka yerlerde yeni ve güvenilir korsanlar bulmayı düşünebilirdi. Hatta ordusunu, kuzeye tekrar gidip Alpleri geçmeyi bir kez daha denemeye ikna edebilirdi. Fakat şimdi zamanı değildi; şüphesiz bitkin düşmüş adamlarının dinlenmeye ihtiyacı vardı. Spartaküs'ün şimdiki hedefinin Samnium olduğunu anlatan kaynaklar bu mantığı şüphesiz açıklar.[18]

Samnium, Capua'nın kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan, Apeninlerin de güney ve ortasında bulunan bir bölgedir. Engebeli ve Roma karşıtı olmasıyla meşhurdu. Sulla'nın ordusunu 82 yılında Collinus Kapısı Muharebesinde Samnium'un elit askerî gücünü yok etmişti, dolayısıyla Samnium Spartaküs'e çok az destek verebilirdi. Ancak yöredeki kölelerin yardımıyla isyancılar, Samnium'un ücra tepelerine çekilebilirdi. 72 yılının ilkbaharında kuzeye hareket ederken belki de burada çoktan bir yardım bulmuşlardı. Spartaküs'ün Samnium'a dair bilgileri, Capua'da Vatia'nın evindeyken geçirdiği

18 Appian, *Civil Wars* 1.119.552.

günlere kadar gidiyor olabilir. Böylece adamlarını, Bruttium ve tekrar Lucania içinden kuzeye doğru götürdü ve Samnium'a yol aldı.

Fakat böyle olmayacaktı. İsyancı ordusu bir kez daha bölündü. Bir kaynağın söylediğine göre isyancılar "kendileri arasında yok olmaya başlamıştı."[19] Daha önce olduğu gibi bu bölünmenin etnik bir sebebi vardı. Kelt ve Cermenlerden oluşan büyük bir kıta, kendi başlarına devam etmeye karar verdi. Bunların liderleri Castus ve Cannicus (ya da Gannicus) adlı kişilerdi. Kaynaklar bu grupta otuz binden fazla adam olduğunu söylese de bu sayılar en iyi ihtimalle en mantıklı tahminlerdir. İsyana katılan bütün Kelt ve Cermenler bu gruba müdahil oldu mu bilinmiyor. Aynı zamanda ayrılıkçı gruba giren başka milletten kişiler de var mıydı bilmiyoruz.

Her durumda bu bölünmenin ille de kabile siyasetindeki bir başka husus olduğunu düşünmemize gerek yok. Mantıklı bir kişi Spartaküs'ün başarısız olduğunu ve yerine başkasının gelmesi gerektiğini iddia edebilirdi. Spartaküs'ün Sicilya stratejisinin çok değerli zaman ve hayatları hiç ettiği de söylenebilirdi. Spartaküs, Melia Sırtı'nda ordusunu koruyabilseydi buraya da ilk başta o getirebilirdi. Kaynaklara göre bu ayrılığı öğrenmeden önce Crassus, Spartaküs'ün adamlarıyla bir kez daha Roma'ya doğru yürümesinden endişe duyuyordu. Castus ve Cannicus'un istediği de tam olarak bu olabilirdi. Düşmanın baş kalesine saldırma hayali içinde, belki de Samnium'a çekilme fikrine burun kıvırıyorlardı.

Böylece isyancı ordusu ikinci kez bölünmüş oldu. Crassus şüphesiz cesaret bulmuştu.

19 Sallust, *Histories,* frg. 4.37, McGushin, çev., *Sallust: The Histories,* c. 2, s. 44.

ÖLÜMÜNE

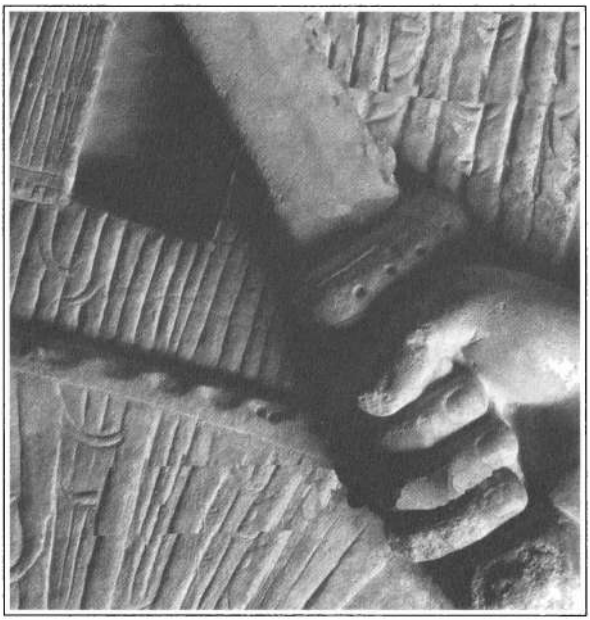

9

KELT KADINLAR

Şafak henüz sökmemişti ve hava hâlen loştu. Takriben 71 yılının Mart ayında, Kuzey Lucania tepelerinde, iki kadın dağlık alana tırmandıkları esnada havada muhtemelen bir serinlik hissettiler. Üzeri yeşille kaplı çamlardaki dallar filizlenmişti ve dağın zirvesinde hâlâ bir miktar kar olabilirdi. İsyancı ordusundan ayrılan Castus ve Cannicus'un önderlik ettiği birliğin üyeleri olan bu kadınlar Kelt'ti. Hareket hâlindeki bir ordu için mahremiyet nadir bir lükstür. Lakin o sabah aylık ritüellerini uygulamak için kalabalıktan uzaklaşmaya ihtiyaç duymuşlardı. Bunlar druidler olabilirdi ve mahremiyet, kutsal bir ağaçlık ve zamanlama konusunda kesinlik Kelt dinindeki esas etkenlerdi.

Bu ayinin tam olarak ne olduğu belli değildir. Kelt ritüelleri çok sayıdaydı. Caesar'ın yazdığı üzere "bütün Galya halkı din konusuna tutkuyla bağlıydı."[1] Kelt kadınları tanrılara yakarmak için sık sık küçük gruplar hâlinde buluşurdu. Kelt toplumunda "kadınların

1 Caesar, *Gallic War,* referans olmadan yapılan atıf için bkz. Jean-Louis Brunaux, *The Celtic Gauls: Gods, Rites, and Sanctuaries,* çev., Daphne Nash (London: Seaby, 1988), s. 102.

büyüsü" birçok kişiyi heyecanlandırıyordu.[2] Dağdaki iki kadına gelecek olursak, Sallustius, bu kadınların "aylık eylemlerini yerine getirdiğini" söyler.[3] Bazı bilim insanları bunu regl olarak değerlendirirken, diğerleri, Kelt dininde takvime çok dikkat gösterildiğine işaret ederek, ayın belli evrelerinin iması olduğunu söyler. Ay, şafak öncesi loş ışıkta hâlen görülebilir. Plutarkhos ise kadınların, düşmanlarının adına (yani Roma'nın düşmanları: kadınların kendi askerleri) kurban kestiklerini" söyler.[4] Bu ihtimallerin hepsi Keltlere özgü şeyler değildir. Birçok dinde regl döngüsü ile ay çevrimi ortaktır ve birçok topluluk başarılarını kadınlarının doğurganlığına bağlar.

Bu iki kadın tesadüfen Romalı askerleri gördü: Bunlar düşmanların etrafını sarma ve kadınların tırmandığı dağ olan Camalatrum Dağı'nın fark edilmemiş bir sırtını ele geçirme görevi olan altı bin kişilik bir birlikti. Crassus bu askerleri Gaius Pomptinus ve Quintus Marcius Rufus'un komutasına verip göndermişti ve bu esnada kendisi de başka bir yönden ana saldırıyı yapmaya hazırlanıyordu. Pomptinus ve Rufus'un emri altındaki adamlar, miğferlerini kamufle ederek bu tehlikeli işe girişti, böylece isyancıların konuşlandırmış olabileceği nöbetçi veya gözcülere görünmeyeceklerdi. Bu iki kadının farkına vardığı anda Romalılar tamamen stratejik bir şaşırtma eylemini başarmanın kıyısına gelmişti. Eğer alarm verebilmeyi başarırlarsa Romalıların muharebe planı anlaşılacak, Crassus'un bir diğer tuzağı daha düşmanı boşa çıkacaktı.

Crassus için ne yazık ki bu iki kadın durumun farkına vardı. Panik yapmadılar. Antik Çağ kaynaklarına bakacak olursak, bu hiç şaşılacak bir şey değildi. Bir Romalı yazar Kelt kadınların düşmanlarını ısırarak ya da tekme atarak muharebeye atlamak suretiyle etrafı kuşatılmış kocalarına yardım etmeye her zaman hazır olduğunu söyler.[5] Arkeolojik kaynaklar elit Kelt kadınlarının savaş arabası parçaları

2 Bir Galya yazıtı, atıf için bkz. Philip Freeman, *The Philosopher and the Druids: A Journey Among the Ancient Celts* (New York: Simon & Schuster, 2006), s. 125.

3 Sallust, *Histories,* frg. 4.40.

4 Plutarch, *Crassus,* 11.5.

5 Ammianus Marcellinus, *Histories* 15.12.

ve silahlarla gömüldüğünü gösterir. Dolayısıyla, 71 yılının o günü, alarm vermek için ordugâha aceleyle dönmek kolay olmuştu.

Bu olay isyancılar için ne kadar çok şeyin kötü gittiğini ama yine de ne kadar korkutucu olarak kaldıklarını sembolize eder. Bölünmüş birlikleri dine güvenlikten daha fazla önem vermişti. Yine de din, Kelt kadınlarının gösterdiği üzere, bir direniş ruhu aşılıyordu. Daha önceden, isyancıların birliklerini böldüğü haberleri Crassus'ta muhtemelen bir kuvvet ilacı etkisi yaratmıştı. Spartaküs'ün bütün ordusuyla Roma'ya doğru gitme ihtimali üzerindeki herhangi bir belirsizlik, yeni, daha küçük orduların tek tek parçalanması ihtimaline heves duyulmasına yola açmıştı. İsyancıları Bruttium'dan itibaren, şüphesiz Via Annia'yı tekrardan kullanarak, takip eden Crassus ilk önce daha kolay olan hedefe yöneldi. Spartaküs'ün ordusundan ayrılan grup, Lucania'daki bir göl yanında ordugâh kurdu.

Bu göl içilebilir bir su kaynağıyken acı suya ve sonra tekrar tatlı su kaynağına dönmüş olması dolayısıyla antik kaynakların ilgisini çekmiştir. Bu, deniz kenarında bulunan bir göl gibi duruyor. Gölü, kıyı şeridindeki bir Lucania şehri olan Paestum'un yakınlarında düşünmek mantıklı olacaktır. Bu "göl" aslında arazi ıslahı projeleri yüzünden 1930'larda kuruyan, Paestum ile Silarus Nehri (bugünkü Sele) ağzı arasında yayılan bataklık olabilir.

Birçok ordu Paestum'dan geçerdi. Burası Poseidonia diye adlandırılan bir Yunan kolonisiyken, Lucanialılar 400 civarında bölgeyi fethetti. Roma lejyonları 273'te, Roma'nın düşmanı Pyrrhos'u destekleyerek büyük bir hata yaptıktan sonra, Lucania'nın kontrolündeki Paestum'u ilhak etti. 1943 yılında Müttefik Devletleri çıkarma yaptığında, kuzeyde yaklaşık 56 kilometre uzaklıktaki Salerno'ya giderken kadim şehrin harabeleri sahilden görülebiliyordu. Almanlar, çekilmeden önce dokuz gün boyunca Paestum'da savaşmışlardı. Arkeologlar Paestum'da ünlü yuvarlak mermiyatlardan on binlercesini buldu. Kimilerine göre bunlar 71 yılında Crassus'un seferine tarihlendirilmektedir. Yuvarlak mermiyatlar isimlerini, boyut ve şekil olarak andırdıkları küçük yemişlerden alıyordu. Taştan yapılıyorlar, kille veya kurşunla pişiriliyorlardı. Sapan mermileri süvarilere karşı

tercih edilen bir silahtı ve Spartaküs, atlıları etkin bir şekilde kullanıyordu, dolayısıyla Crassus'un bu silahlardan çok sayıda kullanmış olması mantıklıdır.

Paestum'un 9 kilometre doğusunda, bugünkü Cilento tepelerinin ucunda ve Capaccio kasabasının üzerinde, sarp Soprano Dağı yükselir. Bazıları bu dağı Antik Çağ'daki Camalatrum Dağı ile ilişkilendirir. Dağın eteğindeki ova verimli bir alandır ve Via Annia'dan uzak değildir. Bu ova yiyecek toplama amaçlı akın yapmak için iyi bir yer olmalıydı. Aşağı Silarus Nehri, ovanın içinden, kuzeybatının yaklaşık 17 kilometre uzağından akar. Yılın o döneminde nehir, dağdan gelen sularla şişmiş bir şekilde berrak gözüküyordu muhtemelen. Ovanın bu kısmında güçlü bir deniz meltemi eser. İsyancılar bu meltemde özgürlük kokusu almış olabilir. Bilim insanlarının inancına göre Galyalıların dilinde "özgür" anlamına gelen *riyos* kelimesi, gölün etrafında yankılanmış olabilir.[6]

Lucania'daki göl için kuşkusuz bir başka aday daha vardır: Lucania'nın iç taraflarında, Paestum'un yaklaşık 64 kilometre kuzeydoğusundaki Volceii (bugünkü Buccino) şehrinin yakınlarındaki bir dağ gölü (bugün kurumuştur). Bu gölün suları, eriyen karların akıntısı sayesinde ilkbaharda içilebilir olsa da yazın tuzlu hâle geliyordu. Görünüşe göre isyancılar kısa süre sonra Cappacio yakınlarına gelmiştir ki bu da Lucania gölünü buranın yakınlarında düşünmeyi daha mantıklı kılar.

İki Kelt kadının dağa doğru yolculuk yaptığı yer burada, gölün yakınlarındaydı. Kaynaklarda kadınların dağdan inip, adamları tehlikeye dair uyardığı iması vardır. Kaynaklar, Romalılar "tehlikedeydi" der.[7] Fakat Crassus günü kurtaracaktı. Başka bir doğrultudan geldi ve düşmanı hazırlıksız yakaladı. Crassus ve adamlarıyla karşı karşıya kalan Keltler, dağ tarafında gizlenen Pomptinus ve Rufus'un komutasındaki diğer Romalılarla baş edemedi. Bu Romalılar büyük bir savaş narası atıp yukarıdan koşmaya başladı ve Keltleri arkadan

6 Kişisel bir muhabbetimde, Cornell Üniversitesi Klasikler Bölümünden Profesör Michael Weiss'in ifadesiyle.

7 Plutarch, *Crassus,* 11.5.

yakaladı. İki yönden de saldırıya uğrayan ve dehşete düşen isyancılar hayatlarını kurtarmak için kaçtılar. Romalılar bunları kovalayacak ve aniden yardım gelmezse katledecekti.

Spartaküs bölgeye ulaştı. Castus ve Cannicus ile ayrılışına rağmen yardımlarına gelmesi şaşırtıcı değildir. Paestum da Volceii de Samnium'a giden yolun Via Annia'dan saptığı noktadan uzak değildir. İsyancıların ayrılıkçı birliği Via Annia üzerinden Capua'ya doğru hareket edecek ve sonra Via Appia ile Roma'ya gidecekti. Spartaküs inat edip kendisinden ayrılan silah arkadaşlarını bırakmamıştı. Belki de onları geri kazanmayı umduğu için yakın takibi sürdürmüştü. Tam zamanında gelmesi sayesinde Crassus kovalamayı bıraktı ve böylece Crassu, ayrılıkçı birliği kurtarmış oldu.

Fakat Crassus ikinci kez saldırıya geçti. İkinci muharebe, Cantenna diye bilinen bir yerde gerçekleşti. Capaccio'nun 5 kilometre güneyinde Giungano (bugünkü ismi) kasabası bulunur[8] ve arkasında Cantenna Dağı yükselir. Bu belki de antik kaynaktaki Cantenna'dır. Camalatrum hususunda olduğu gibi bu dağın da konumu bilinmiyor ancak bütün belirtiler Cantenna'nın Kuzey Lucania'da olduğunu gösteriyor.

Crassus ikinci kez saldırdığında Spartaküs ve adamları henüz harekete geçmemişti. Lakin Crassus dikkatlerini dağıtmayı başardı ve böylece Castus ile Cannicus'un emrindeki adamları kendi başlarına bıraktı. İlk saldırıdan zar zor kurtulduktan sonra, fiziksel açıdan zayıf ve belki de demoralize olmuş hâldeydiler. Ayakta durup savaşmayı başaramamak, Kelt ve Cermen kültürünün her kuralını çiğnemek demekti. Şimdi ise utanç verici bir şekilde güvende olabilmek için bir bedel ödemişlerdi.

Crassus saldırıya geçmeden evvel ön hazırlıklarını iyi yaptı. Birliklerini ikiye böldü, her birinin kendi siperi ve toprak seti vardı. Her iki ordugâhı da bir tür özgüven ve gözdağı verme hareketiyle düşmanın yakınlarında konuşlandırdı. Kendi karargâhını da iki ordugâhın büyük olanında kurdurdu. Akabinde önceden belirlenen

8 http://www.comune.giungano.sa.it/ .

bir gecede bütün birliklerini dışarı çıkardı ve dağın eteklerinde konuşlandırdı. Ancak düşmanı kandırmak için karargâhını terk etmişti.

Crassus daha sonra süvarilerini de iki gruba böldü. Bir birimi, *legatus*u Lucius Quinctius'un komutasına verdi ve ona, Spartaküs'ü sahte bir muharebeye çekmesini emretti. Bu ince manevrayı iyi bir şekilde uygulaması Quinctius'un profesyonelliğine gösterilen bir takdirdir. Üstelik Spartaküs'e karşı benzer bir manevrayı yapamadıktan sonra Mummius'un birliklerinde dekimasyon uygulanması şüphesiz Quinctius'un adamlarının dikkatini yoğunlaştırmıştır. Her durumda bu askerler emirleri uygulayarak, hiçbir kayıp vermeden Spartaküs'ün birliklerini etkisiz hâle getirdiler.

Diğer süvari grubunun da yine savaş hilesi olarak tanımlanan bir görevi vardı. Muhtemelen bunların görevi daha zordu. Castus ve Cannicus'un komutasındaki Cermen ve Kelt birliklere yaklaşıp bunları savaşma oltasına getirecekler, sonrasında da geri çekiliyor gibi yapacaklardı. Amaç, düşmanı bir tuzağa çekmekti. Crassus ve piyadeleri, belki de tepelerdeki bir dönemeç etrafında konuşlanmış bekliyorlardı. İsyancılar, Crassus'un süvarilerini, pusu bölgesine doğru takip etti. Bu noktada Romalı süvariler kanatlara yöneldi. Sert demirle kaplı Romalılar, isyancıların karşısında, savaş dizilimi almış bir şekilde duruyordu.

Crassus'un rüyası, Spartaküs'ün de kâbusu gerçek oldu: Roma ordusuna karşı meydan muharebesi. İsyancıların en iyi umudu kaçıp kurtulmaktı. Tuzak ortaya çıktığından böyle bir şeyin mümkün olup olmadığı şüphelidir. Ayrıca kaçabilseler bile Castus ve Cannicus'un adamları kaçıp kurtulamazdı. Calamatrum'da kaçtıkları için üzerlerine yapışan lekeyi silmeleri gerekiyordu. Durup, savaştılar.

Keltler için savaş dinî bir eylemdi. Öncesinde ele geçirmeyi umdukları ganimeti savaş tanrılarına adamışlardı. Başarılı bir muharebeden sonra kurban kesmeyi, düşman silahlarını gömmeyi ve katledilmiş şeflerinin kafalarını kesmeyi düşünüyorlardı. Eğer muharebeye kaybederlerse, tanrılara yapılacak en büyük adak kişinin bedeniydi ve dindar bir Kelt kendi bedenini seve seve verirdi.

Crassus'a karşı avantajlı durumda değillerdi. Muhtemelen Crassus sayıca üstündü ve adamları da teçhizat ve disiplin konusunda Keltlerden daha iyiydi. Castus ve Cannicus şüphesiz iyi liderlik yetenekleri göstermiştir fakat Spartaküs'ün taktik alandaki kabiliyetlerine denk değillerdi. Her şeyden öte Keltlerin savaş anlayışı, başarıya giden yolda duruyordu.

Koordinasyon ve disipline çok önem veren Romalıların aksine Keltler, muharebeyi, bir dizi kahramanlık düellosu olarak görüyorlardı. Keltler ve Cermenler muharebede, kahraman şeflerinin yakınlarında kümeleniyor, birlikte zafer kazanana dek ya da ölümüne savaşıyorlardı. Bu, Roma lejyonlarının askerî bilimine karşı tamamen etkisizdi. Roma birliklerinde görev yapmış deneyimli bir asker olarak Spartaküs bunu biliyordu ve şüphesiz adamlarını bu anlayıştan kurtarmak için çok gayret etmişti. Fakat artık Spartaküs yoktu.

Cantenna, ezici bir Roma zaferi oldu. Romalıların zayiatına dair bir bilgi yoktur, isyancıların zayiatı ise kaynaklarda farklı verilir. Bir kaynakta 30.000,[9] diğer ikisinde 35.000 ölü belirtilirken[10] Plutarkhos bu sayıyı 12.300 olarak verir.[11] Büyük zayiatlar mantıksız olarak görülüp değerlendirilmeyebilir, hatta en düşük zayiat sayısı bile gerçek diye görülmeyebilir. Her iki kaynak da Castus ve Cannicus'un muharebe alanında öldüğünü söyler. Plutarkhos bunu, Crassus'un savaştığı "bütün muharebelerin en cesurca olanı" diye değerlendirir.[12] Yunan yazar Kelt ve Cermenlerin sergilediği katı direnişten de bahseder. Anlatımında, 12.300 ölüden sadece iki cesedin sırtında yaralar olduğu söylenir. Diğer bütün herkes konumunu korumuş ve Romalılarla ölümüne savaşmıştır.

Eğer bu doğruysa, tam da Keltlere yaraşır bir son olmuştu. Keltler kahramanların savaş alanında öldüğünü idealize ederdi ve kaçma fikrinden nefret ederlerdi. Örneğin Caesar'ın belirttiği üzere 58 yılında Bibracte Muharebesi'nde (günümüzde Autun, Fransa) tek bir

9 Orosius, *Histories* 5.24.6.

10 Livy, *Periochae* 97; Frontinus, *Stratagems* 2.5.34.

11 Plutarch, *Crassus* 11.5.

12 Plutarch, *Crassus* 11.5.

Galyalı bile Romalılardan kaçmamıştır.[13] Keltler teslim olmaktansa, can vermeyi yeğlemişti. Ünlü Helenistik Dönem heykeli "Ölen Galyalı ve Karısından" tutun da Britanya kraliçesi Boudicca'nın intiharına kadar yenilgi durumunda intihar etme prensibine uzun süre boyunca çok saygı göstermiştir. Castus, Cannicus ve binlercesi de bu şekilde onurunu korumuştu. Fakat Galya ve Germania'nın şanı, Lucania'daki bu arazide ölmüştü.

Kaynaklarda tutsaklara dair bilgi olmasa da muhtemelen bir miktar kişi tutsak edildi. Diğerleri kaçmış ve Spartaküs'ün ordusuna dönmüş olabilir. Camalatrum'a tırmanmış iki Kelt kadının Cantenna'da, belki de muharebe meydanın ucunda erkekler için dua edip etmediğini merak edebilirsiniz. Eğer böyle olduysa, belki de intihar ederek, erkeklerle birlikte ölmüşlerdir.

Crassus'un bu zaferin tadını çıkarma hakkı vardı. Ders kitaplarının dışında, hiçbir ordu bir makine gibi işlemez. Yine de Crassus adamlarını, en iyilerini verebilecekleri şekilde eğitmişti. Katı disiplin en sonunda karşılığını verdi. Bir prense karşı sevgiden ziyade korku duyulmasının daha iyi olacağını söyleyen Machiavelli, Crassus'un metotlarını takdir edecekti. Crassus, Melia Sırtı'ndaki yenilgisinin intikamını almış oldu. Toprak yığınları taşıyarak geçirdiği haftalardan ziyade, kurnazlık yaparak geçirdiği tek bir gecede daha çok şey başardı.

Muharebe sonrasında Romalılar, yendikleri ordudan birçok şey yağmaladı fakat en büyük hazine propagandaydı. Livius'a göre bir Romalı devlet görevlisinin kişiyi dövme ve kafasını kesme gücünün işaretleri olan çubuk demetleri ve baltalardan beş tanesini bulmuşlardı. Bu demet ve baltaların kaybı, normalde bunları taşıyan ve devlet görevlisinin hizmetkârı olan *lictor*ları rezil etmişti. Bu eşyaların geri alınması ise Crassus'un adamlarını onurlandırdı. Daha da önemlisi beş Roma kartal sancağı ile yirmi altı savaş sancağı ele geçirdiler. Sancaklar Roma ordusunu sembolize ederdi. Her bir sancak, muhtelif sembol ve nişanlarla süslenen uzun bir direkti. Her bir bölük, kohort ve lejyonun kendi sancağı olurdu. Lejyonun sancağı

13 Caesar, *Gallic War* 1.26.

tek bir gümüş kartaldı. Sancaktar olarak anılan subaylar muharebede sancakları taşırdı ve genellikle bunları düşmanın dibine kadar götürürlerdi. 168 yılında Pydna Muharebesi'nde bir sancaktar sancağını düşmana doğru fırlatmıştı ve birçok asker bu sancağı geri kazanmak için ölmüştü. Her Roma sancağının üzerinde deyim yerindeyse kan vardı.

Roma sancakları, ait olduğu birimi bütün hâline getirirdi. Askerler, sancaklarına hürmet gösterir hatta tapardı. Savaşta sancak kaybetmek utanç vericiyken, sancağı geri kazanmak, özellikle de güç kullanarak ele geçirmek, büyük bir şerefti. İmparator Augustus (29–MS 14) Roma'nın kaybedilmiş sancaklarını Parthlardan (yani İranlılar) almakla o kadar gurur duymuştu ki bu yiğitliği anmak için sikkeler bastırmıştı –bu sancakları da savaşarak değil, müzakere yaparak almıştı. Romalıların onurunu temsil eden böylesi bir koleksiyonu geri alarak Crassus bir nevi ikinci bir muharebe kazanmıştı.

Spartaküs şüphesiz daha önceki zaferlerinden elde ettiği Roma savaş sancaklarını sağa sola savurmuştu fakat o gün muhtemelen adamlarını toplayacak hiçbir yeni sembol kazanmadı. Büyük iletişim yeteneklerini işe koymak için başka yollar bulmak zorunda kalacaktı. Kuşkusuz Crixus'ta olduğu gibi Castus ve Cannicus için de yas tutmuştur. Ancak bu kez cenaze oyunları düzenleyecek ya da Romalı tutsakları merhumların onuruna gladyatör olarak dövüştürecek vakti yoktu. Tıpkı Keltler ve Cermenler gibi Trakyalılar da onuru için yaşayan kişilerdi, fakat Spartaküs hayatta kalmayı düşünmeye yetecek kadar Romalıydı. Biliyordu ki yaşamanın ve başka bir gün savaşmanın utanç verici bir yönü yoktu.

Spartaküs adamlarını "Peteline Dağları'na doğru çekilmeye" ikna etti.[14] Bu dağların nerede olduğu tartışmalıdır. Öne sürülen konumlar arasında Paestum'ın güneydoğusundaki Cilento tepeleri, Campus Atinas'taki Atena Petilia şehri (günümüzde Atena Lucana) civarındaki tepeler ve Picentini Dağları ("Peteline" isminin bir el yazması hatası olduğu temeline dayanarak) vardır. En basit açıklama "Peteline Dağları'nın" Petelia şehri civarındaki, nesillerdir haydut ve

14 Plutarch, *Crassus* 11.6.

eşkıyaların mıntıkası diye bilinen Sila Dağları olduğudur. Petelia, Bruttium'da, Croton yakınlarında ve Paestum'un neredeyse 360 kilometre güneydoğusundaki günümüz Strongoli şehriydi: Başka bir ifadeyle, Petelia'ya ulaşmak için Spartaküs'ün, bitkin düşmüş birliklerini neredeyse tamamen Melia Sırtına geri çekmesi gerekiyordu. Yine de bütün göstergeler, savaşın son gelişmelerinin kısa bir zaman aralığı içinde gerçekleştiği yönündedir ki bu Spartaküs'ün ordusunun 360 kilometre kadar geri yürümesi için çok kısa bir süreydi.

Başka bir kaynakta bulmacanın kayıp bir parçası vardır. Buna göre Spartaküs, Silarus Nehri'nin membaında, günümüz Caposele şehri yakınlarında kamp kurmuştur.[15] Yukarı Silarus Nehri Vadisi, Picentini Dağları'nın eteklerinden geçerek, batıya doğru yayılır. Caposele, Eski Çağ'da Lucania'nın kuzeybatısı, Apulia'nın güneybatısı ve Samnium'un kuzeydoğusuna tekabül eden bir sınır bölgesinde bulunur. Bu bölge, Paestum'un yaklaşık 70 kilometre kuzeyinde, yani birkaç günlük yürüyüş uzaklığında yer alır. İki bölgenin yakınlığı, Picentini'nin varlığı ve Samnium bölgesi civarı (Spartaküs'ün Melia Sırtı sonrasındaki hedefi) gibi hususlar, Caposele'yi, bir sonraki olayların yaşanacağı "Peteline Dağları'na doğru" giden yer için güçlü bir aday hâline getirir.

Spartaküs ve adamları nereye gitmiş olursa olsun muhtemelen Romalılara yakalanmadan önce çok uzaklaşamamışlardı. Crassus, lejyon komutanları Lucius Quinctius ve Gnaeus Tremellius Scrofa'nın komutasındaki bir kıtayı isyancıların peşinden gönderdi. Scrofa, *quaestor*luk görevi yapmıştı. Quinctius ise Spartaküs'ü Cantenna'da kandıran süvari komutanıydı. Crassus'un bu önemli görevi neden bizzat üstlenmediği bilinmiyor. Muhtemelen, ordusunun büyük kısmını işe koymadan önce adamlarının düşmanın niyetini hesaplamasını istemişti.

Crassus bir kez daha yanlış kişilere güvendi. Ne Quinctius ne Scrofa, Spartaküs'ü kovalarken gerekli dikkati gösterebildi. Spartaküs'ün hemen peşine yapıştılar ve üzerlerine dönme tehlikesini hesaba katmadılar. Spartaküs birdenbire peşindeki Romalılara

15 Orosius, *Histories* 5.24.6.

döndü ve Roma ordusu panik içinde kaçtı. Son yenilginin hayal kırıklığına rağmen deneyimli Spartaküs'ün sergileyebileceği savaş hileleri hâlen mevcuttu. İşler Romalılar için o kadar kötü gitti ki Scrofa yaralandı ve adamları onu zar zor kurtardı. Acaba ordugâha döndüklerinde onları ne bekliyordu? Madalya mı yoksa dekimasyon cezası mı?

Kaynaklar Spartaküs'ün bir sonraki hamlesi hakkında iki farklı hikâye anlatır. Eski Çağ'da gözlemciler gerçeği hayatta kalan birkaç isyancı görgü şahidiyle Romalı komutanların iddiasından bir araya getirmek zorunda olduğu için bu şaşırtıcı değildir. En sonunda kaynaklar Spartaküs'ün planlarını tahmin etmek zorunda kalmış olabilir.

Birinci kaynağa göre Spartaküs, ordusunu, Brundisium'a (bugünkü Brindisi) doğru götürmeye başladı.[16] Artık her zamankinden daha çok, sadece tek bir hedefi vardı: İtalya'yı ne kadar erken olursa o kadar iyi olacak şekilde terk etmek. Güney İtalya'nın Adriyatik kıyısındaki bir liman kenti olan Brundisium, doğuya açılan deniz yoluydu. Örneğin Sulla, 83 yılında I. Mithridates Savaşı'ndan döndüğünde buraya çıkmış ve Brundisium'dan Roma'ya kadar yaklaşık 585 kilometre boyunca uzanan Appius Yolu'ndaki kanlı yürüyüşüne buradan başlamıştı. Spartaküs belki Brundisium'da kendisini ve Trakyalı silah arkadaşlarını eve götürecek gemiler bulmayı ummuştu belki de bu kez sözünü tutacak korsanlarla karşılaşacaktı. Bunu yapamazsa, Brundisium'un içinde bulunduğu bölge olan Apulia'ya gidebilirdi ki burası yiyecek ve toplanabilecek insan bakımından zengindi. Dolayısıyla isyancılar yürüyüşe tekrar başladılar.

Paestum'dan Brundisium'a giden yol Caposele'den geçiyordu (bu, askerî tarihin intizamlı ve mantıklı olduğunu düşünürsek, bölgeyi "Peteline Dağları'na giden yer" ile bağdaştırmak için bir diğer sebeptir). İtalya'nın Tiren Denizi kıyısından Adriyatik'e giden eski bir yol da Yukarı Silarus Nehri Vadisi'nden geçiyordu. Spartaküs, nehrin membaından uzak olmayan bir yerde, Aquilonia şehri yakınlarında Appius Yolu'na ulaşacaktı. Buradan Brundisium, güneydoğuya yaklaşık 280 kilometre kadar uzaklıktadır. Bu muhtemelen

16 Appian, *Civil Wars* 1.120.557.

Spartaküs'ün, Quinctius ve Scrofa'a karşı zafer kazandıktan sonra ordusuyla başladığı yoldu.

Ne var ki gelen kötü haberler yüzünden isyancılar durdu. Brundisium'daki durum değişmişti. Spartaküs, Trakya'da daha yeni başarı elde eden Marcus Lucullus'un birlikleriyle buraya çıktığını öğrendi. Artık Brundisium'a gitmektense Yeraltı Dünyası'na gitmek daha iyiydi!

İkinci kaynak belki de bu noktadan itibaren ayrışır.[17] Anlatım, yoldaki adamlarla başlar. Bu adamlar belki de bir sonraki Roma saldırısına karşı hazır olmak için zırh giyiyorlardı. Crassus'un astsubaylarına karşı yeni başarı aldıklarından, kendilerine fazlaca güveniyorlardı. Plutarkhos "başarı, Spartaküs'ü mahvetmişti çünkü bu, kaçak kölelerin olduğu bir grupta küstahlık yaratmıştı" der.[18] Bu gruptakiler savaşarak geri çekilmeyi artık itibarlarına yakıştıramıyordu. Komutanlarına itaat etmeye devam etmek yerine onları silahlarıyla tehdit ettiler. Kısacası, ayaklanma çıktı.

Ayaklanmalar genellikle daha çok değil artık daha az savaş isteyen askerlerin işidir ve Plutarkhos buradaki gerekçelere daha çok şey atfettikçe daha az güven uyandırır. Bu sebepler söz konusu ayaklanmayı şüpheli kılsa da buna inanmak için gerekçeler de vardır. Muzaffer ordular, hele hele bu, sıradan bir askerin fikrini belirtmeye alışkın olduğu, sıradan halktan kişilerden müteşekkil bir orduysa, geri çekilmeyi hiç sevmez. Eski Çağ savaşlarında, özellikle de Trakya'ya dair anlatılarda ölümden önce rezil olmak sıkça rastlanan bir temadır. Spartaküs düşünce tarzını bizzat kendisi geliştirmişti. İsyanın daha en başında, Vatia'nın evindeyken, başkaları için zorla gösteri yapmaktansa özgürlüğün daha iyi olduğunu söylemişti. İsyancılardan biri, belki de Spartaküs, Vezüv'deyken, aç kalarak ölmektense demirle (silahla) ölmenin daha iyi olduğunu söylemişti.

Öte yandan ayaklanma çıkaranların bir dayanakları vardı. Crassus'un subaylarını başarılı bir şekilde oyuna getirdikten sonra, artık aynı şeyi Crassus'a karşı da yapmaya çalışmak mantıklıydı.

17 Plutarch, *Crassus* 11.6.

18 Plutarch, *Crassus* 11.6.

Pompeius yola çıkmışken, Roma'nın askerî gücünü iyice oluşturmasına izin vermektense işleri hızlı bir şekilde sonuca ulaştırmak daha iyiydi. Spartaküs, Crassus'un artık tuzağa düşmeyecek kadar çok şey öğrendiğini öne sürmüş olabilir. Fakat adamları bu konuda ısrarcı oldu.

Spartaküs'ün ordusu muhtemelen Appius Yolu'nda konuşlandı. Bu yol üzerinden güneye hareket etmişlerse, kısa süre sonra Aufidus (Ofanto) Nehri üzerindeki bir köprüden geçiş yapacaklardı. Adriyatik Denizi'ne doğru yaklaşık 160 kilometre boyunca gümbür gümbür akan Aufidus Nehri, Cannae kasabası yakınlarından geçiyordu. Takribi 150 yıl önce burada, 216 yılında, Hannibal Roma'ya en büyük yenilgisini tattırmış, tek bir günde belki de elli bin kişiyi öldürmüştü.

Tarih, strateji, onur ve ayaklanma gibi hususların hepsi Spartaküs'ün etrafında dönüyordu. Etkili bir konuşma ile ayaklanma çıkaranların fikirleri değiştirilebilirdi lakin doğru yolu aydınlatabilecek tek şey her şeyi dikkatle düşünmekti. Spartaküs durdu, daha sonra da ordusunu harekete geçirdi.

10

SPARTAKÜS

Trakyalı gladyatör artık neredeyse kapıya dayanmıştı. Köleleri ve gladyatörleri çoktan Appius Yolu'na ulaşmıştı ve 80 kilometrelik bir yürüyüş onları Venusia'ya (bugünkü Venosa) getirecekti. Sönmüş bir volkan olan heybetli Vultur Dağı'nın (bugünkü Vulture) gölgesindeki eski bir şehir olan Vensuia, iki asırdır Roma kolonisiydi. 71 yılının ilkbaharında şehre surlarını güçlendirmesi tavsiye edildi. Şüphesiz akıncı grupları çevredeki tarlaları çoktandır yağmalıyordu.

Akınlar belki de en zararsızıydı. İnsanlar, isyancılara dair şöyle söylüyordu: "Hiç fark gözetmeksizin cinayet, kundakçılık, hırsızlık yapıp tecavüz ediyorlar."[1] Roma vatandaşlarını tutsak alıyorlardı. Söylenene göre evli bir Romalı kadın, iffeti lekelendikten sonra işkence yaparak kendisini öldürmüştü.[2] Venusialılar, kısa süre önceki deneyimlerine istinaden daha kötüsünü de hayal edebilirdi. Müttefikler Savaşı'nda Roma'ya karşı isyancılara katılan Venusia, 88 yılında Roma ordusu tarafından saldırıya uğramış ve yeniden ele geçirilmişti.

1 Orosius, *Histories* 5.24.3.

2 Orosius, *Histories* 5.24.3.

71 yılında Venusia sakinlerinden biri, Horatius adındaki bir azatlıydı. Eski bir köle olmasına karşın büyük ihtimalle Spartaküs'e sempati beslemiyordu çünkü Horatius bir başarı hikâyesini temsil ediyordu. Antik biyografi geleneğine güvenecek olursak bu adam her şeye tuzlu balık satarak başlamıştı:[3] Cicero'nun fikrine göre sadece yalan söyleme alışkanlığıyla kazanç elde edebilecek küçük çaplı bir perakendeciydi.[4] Lakin söz konusu dönemde müzayede simsarlığı yapıyordu. Bu kârlı bir iş olsa da itibarlı değildi. Refah içindeki bu azatlı, Spartaküs'ten, herhangi bir aristokrat kadar çok korkmuş olabilir.

Fakat Horatius'un endişelenmesine gerek yoktu. Spartaküs'ün silahlı ayak takımı, başarıya giden yolda onu engellemeyecekti. 71 yılında olmasa da kısa süre sonra Horatius bir kasabada ev ile bir tarlaya sahip olacaktı. Altı yıl sonra, 65'te karısı (ismi bilinmiyor) ona, Quintus adında bir oğlan verecekti. Quintus çok yetenekli bir çocuk olacaktı. Horatius oğlanı Venusia'daki en iyi okula, sonra da Roma'da daha iyi bir okula göndermekle kalmayıp, en sonunda Atina'da üniversiteye gönderdi ve Quintus burada Cicero'nun oğluyla aynı sınıfta eğitim gördü. Quintus, Roma'nın en parlak şairi olacaktı: O, Quintus Horatius Flaccus, yani bilinen adıyla, Horatius'tu.

Sonuçta Horatius'un ailesi için her şey yolunda gidecekti fakat 71 yılında bir anlığına da olsa nefesini tuttu. Şöyle hayal edebiliriz: Şair Horatius'un aynı isimdeki babası, tarihte gerçekten yer almış bir kişidir, fakat Spartaküs Venusia'ya yaklaşırken ne durumda olduğu, bilgiye dayalı bir tahmin olacaktır. Bu husus da Spartaküs'ün şehre yaklaşması da savaşın son evresinden kesin bilgiler çıkarmamıza izin vermeyecek kadar eksik ve çelişkili kaynaklardan yapılan bir çıkarımdır. Her durumda görünüşe göre Spartaküs güneye dönmüş ve Venusia'dan uzaklaşmıştır. Ordusunu, Yukarı Silarus Nehri Vadisi'nden aşağı, Romalıların ordugâhına doğru sürdü – bir kez daha bu, kesin olmayan fakat makul bir rota önerisidir. Kaynakların belirttiği üzere, kesin olan şey şuydu: "Spartaküs,

3 Suetonius, *Life of Horace.*

4 Cicero, *On Duties* 1.42.

diğer bütün planlarından vazgeçti ve Crassus ile yumruk yumruğa geldi."[5] Peki ama neden?

Antik kaynaklar Spartaküs'ün motivasyonu hakkında farklı bilgiler verirler. Bir kaynakta adamları onu Romalılarla savaşmaya zorlarken[6] diğerinde bu kararı kendi alır.[7] Bunun sebebi ayaklanma mıydı yoksa Brundisium'dan gelen kötü haberler miydi? Tarihsel açıdan sadece tek bir ihtimal doğrudur fakat ortadaki çelişkiler Spartaküs'ün güdülerinin de karışık olduğunu yansıtıyor olabilir. Spartaküs'ün içindeki Romalı şüphesiz muharebe alanında dezavantajlı olduğunu biliyordu. Ancak Trakyalı bir şef olarak özgürlük için ölümüne savaşmayı kabul ederdi.

Bu sırada Crassus hareketli bir hedefti. Spartaküs'ün yaklaştığı haberlerini alır almaz Crassus da bizzat yürüyüşe geçti. Savaşmak istiyordu. İsyancıların çoğu gibi Crassus da Pompeius gelmeden önce çarpışmak istiyordu ancak askerî sebepler kadar siyasi sebeplerden dolayı da yürüyüşe geçmişti. Crassus, zaferin şöhretini kendi kazanmak istiyordu.

Doğal olarak Crassus kazanmak istiyordu. İyimser olabilecek gerekçeleri vardı. Sonbahar döneminde komutaya geldiğinden beri gidişatı Roma'nın lehine çevirmişti. Lucania'da, Melia Sırtı'nda ve Catenna'da düşmana art arda ve önemli kayıplar verdirmişti (ölü, yaralı ve tutsak). Ek olarak Spartaküs, Kelt-Cermen ayrılıkçı grubundaki adamlarını ve belki de artık iyice azan diğer dönekleri kaybetmişti. Spartaküs'ün ordusu, en iyi dönemindeyken, yaklaşık 60.000 kişiden oluşuyordu. Bir kaynağa göre bu ordu "hâlen büyük boyuttaydı"[8] fakat şüphesiz büyük oranda küçülmüştü. 30.000 ilâ 40.000'den fazla askeri kaldıysa şaşırtıcı olurdu fakat bu da mantık yürütülerek yapılan bir tahmindir.

Görünüşe göre Romalılar daha iyisini yapmıştı. Crassus, 45.000 civarı lejyoneri arasından Melia Sırtı'nda ve "Peteline Dağları'na

5 Appian, *Civil Wars* 1.120.557.

6 Plutarch, *Crassus* 11.8.

7 Appian, *Civil Wars* 1.120.557.

8 Appian, *Civil Wars* 1.120.557.

karşı" yapılan çatışmada bir miktar kayıp verdi. İsyanın son bulmasından sonra Romalılar, isyancılar tarafından tutsak edilen 3.000 Roma vatandaşını özgür bırakmıştır.[9] Bunların ne kadarı askerdi bilinmiyor. Mantıklı bir tahmin yaparsak Crassus'un 40.000 lejyoneri vardı. Diğer bir deyişle Romalılar, isyancı ordusuna sayı bakımından denk, hatta belki de üstündü.

Bu, Spartaküs'ün adamları için hayra alamet değildi. Romalılar daha büyük ordular kurarak, üstün talim ve liderlikleriyle (özellikle de yüzbaşı düzeyinde) dezavantajları ortadan kaldırmaya alışkındı. Düşmandan daha iyi silah ve zırhları olur, daha iyi beslenirlerdi. İki yönden birden takviye kuvvetlerin geldiğini biliyorlardı fakat düşmanla kendi başlarına boy ölçüşecek kadar da kibirliydiler.

İsyancılar bir hesap yapabilirdi. Fakat beklentileri pek de önemsemiyorlardı çünkü sıradan bir muharebe değil, intikam savaşı istiyorlardı. Ölmüş arkadaşlarının öcünü almak istiyorlardı. Trakyalıların, Keltlerin ve Cermenlerin yetişirken dilediği gibi kahramanca ölmek istiyorlardı. Romalıları öldürmek istiyorlardı çünkü isyancı köleler eğer yakalanırsa başlarına ne geleceğini biliyordu. Örneğin II. Sicilya Köle Savaşı'nda (104–100) bir grup Sicilyalı köle, teslim olmak yerine intihar etmeyi seçmişti. Bazı kaynaklara göre diğer bir grup da Romalıların kendilerini aslanlara yem etmesindense esaret hâlindeyken birbirini öldürmüştü.[10] Spartaküs'ün adamları şöyle düşünmüş olabilir: Bir sonraki çarpışma kölelerin Thermopylae'ı olacaksa, o zaman öyle olsun.

71 yılı, muhtemelen nisan ayıydı. İsyancılar Yukarı Silarus Vadisi'nden güneye doğru, Romalılar ise kuzeye doğru yürüdü. Konum konusunda bir simetri vardı. Spartaküs'ün bir Roma ordusuyla ilk çarpışması, İtalya'daki en ölümcül volkanik bölge Vezüv'de gerçekleşmişti. Şimdi ise kaynakları makul bir şekilde yorumlayacak olursak, isyanın son perdesi İtalya'nın en tehlikeli deprem bölgelerinden Yukarı Silarus Vadisi'nde açılacaktı. MS 79 yılında Vezüv patlamış ve Pompeii ile Herculaneum'u yok etmiştir. 1980

9 Orosius, *Histories* 5.24.7.

10 Florus, *Epitome* 2.7.9–12; Diod. Sic. 36.10.3.

yılında Conza (Antik Çağ'da, Appius Yolu yakınlarında bir şehir olan Compsa) merkezli bir depremde 3.000 insan ölmüş, 10.000 kişiden fazlası yaralanmış, 300.000 kişi evsiz kalmıştır.[11]

Silarus kuzeyde neredeyse fark edilmez bir şekilde başlar ve tepelerin arasından labirent yaparak akar. Daha sonrasında 32 kilometre boyunca düzenli bir seyir izleyerek güneye akar. Her iki tarafı da 150 metre kadar yüksek dağ duvarlarıyla korunur. Picentini Dağları batıya doğru sarp yaylalarda yükselirken, Marzano ve Ogna Dağlarının (günümüzdeki ismi) kitleleri vadinin doğu tarafına duvar över. Dağların arasında kalan alan hiçbir yerde 5 kilometreden geniş değildir. Vadinin büyük kısmı tepeliktir. Ovanın en geniş yeri yaklaşık 3.2 kilometre genişliğindedir. Vadi güney kısmında büyük oranda son bulur, burada dağların duvar perdesi ovada birdenbire biterken, Silarus orta ve alt seyirden denize doğru akar. Ovadan Yukarı Silarus'a doğru geriye bakarsanız, dağlar vadinin girişinde birbirinden ince bir şekilde ayrılıyor gibi gözükür. Nehrin döndüğü yerde sadece tek bir sarp duvar yer alır.

Yeşil ve iyi sulanan vadinin havası temiz fakat nemlidir ve sık sık bulut olur. Burası zeytin ağaçlarından oluşan birçok koru olmasa, Akdeniz kadar New York'un dışı ya da Quebec gibi gözükür. Şüphesiz Roma döneminde bu korulara köleler bakıyordu. Vadiye ovadan girecek ve Contursi Terme'deki (bugünkü ismi) kaplıcaları geçecek olursanız, keskin bir şekilde gelen sülfür kokusunu alırsınız. Kuzeye doğru yaklaşık 16 kilometrede, nehre hâkim bir noktada bulunan Oliveto Citra kasabası bulunur.

Oliveto Citra, Spartaküs'ün son muharebesinin gerçekleştiği yer olduğunu iddia eder. Aynı şey Paestum yakınlarındaki tepelerden yaklaşık 80 kilometre uzaktaki Giungano kasabası için de geçerlidir. İki iddia da doğrulanamaz fakat Giungano'nun tezi kabul edilmeyebilir çünkü burası muhtemelen başka bir muharebenin, Crassus'un Castus ve Cannicus'u yendiği çarpışmanın gerçekleştiği yerdi. Oliveto Citra, yaklaşık 3,2 kilometre boyunca yayılan bir ovanın güneybatısında yer alır. İyi bir muharebe alanı olmalıydı

11 http://en.wikipedia.org/wiki/Italy_Earthquake_of_1980.

burası. Her iki tarafında da nispeten dar bir alanda avantajlar vardı: Sayısal açıdan üstün Romalılar isyancıların kanadını saramazdı ve Spartaküs'ün süvarileri de manevra konusunda çok kısıtlı bir alana sahipti. Eski Çağ'da koşullar günümüzdekiyle benzerse, vadide zeytin ağaçları ve derinden sürülmüş bir toprak vardı. Fakat batıda, Picentini Dağları'nın yüzeyi kabarcıklı uçurumları derin oluklar yaratırken, doğuda, Ogna masifinin uzun sırtı nöbet tutar. Bu yerlerde bir keresinde bir Roma göğüs zırhı bulundu. Yine de tek bir göğüs zırhı illa bir muharebe alanı demek değildir: Muharebenin muhtemelen Yukarı Silarus Nehri Vadisi'nde bir yer gerçekleştiğini söylemek daha güvenli olacaktır.

Gözcüleri artık neredelerse isyancıların konumunu saptadığında Crassus onlara karşı yürüdü ve yakınlarda ordugâhını kurdu. Bu provokatif bir eylemdi ve Crassus'un savaşmak istediğini gösteriyordu; riskliydi de. Kaynaklar, Crassus'u, Pompeius'u yenmek için çaba gösterirken çok hızlı hareket etmekle eleştirirken tam da bu noktaya işaret etmiş olabilirler.[12]

Kaynaklar şöyle söyler: "Köleler huruç saldırısı yaptığında ve iş üstünde çalışanlarla savaşmaya başladığında Crassus bir siper kazdırıyordu."[13] Bu, Roma ordugâhının etrafındaki siper olabilir fakat kuvvetle muhtemel tıpkı 85 yılında Sulla'nın Yunanistan'da Orchomenus Muharebesi'nde yaptığı gibi Spartaküs'ün süvarilerinin lejyonların kanadını kuşatmasını engellemek için kazılan hendek veya hendeklere bir atıftı. Romalı komutan Corbulo'nun daha sonraki bir dönemde söyleyeceği üzere "düşmanı kazma kürekle yenersiniz."[14] Crassus'un adamları ayrıca siperlerin sonunda, *scorpio* olarak bilinen hafif ve seyyar mancınıkların konuşlandırılacağı müstahkem mevkiler inşa etmiş olabilir. Caesar, 15 yıl sonra Galya'yı işgal ederken, bu taktiği kullanacaktı. Scorpio mancınıkları kısa ve ağır oklar atardı ve mancınığın isminden de anlaşılabileceği üzere (akrep) bu oklar ölümcül bir iğne

12 Sallust, *Histories* frg. 4.39; Plutarch, *Comparison of Nicas and Crassus* (*Crassus* 36 [3].2); Karş. McGushin, ed., *Sallust: The Histories,* vol. 2, s. 155–56.

13 Plutarch, *Crassus* 11.8.

14 Frontinus, *Stratagems* 4.7.2.

gibi sokardı. Bir *scorpio*dan atılan okun, bir süvari komutanının vücudunu delip onu atına iğnelediğini biliyoruz.[15]

İsyancılar, siperlere saldırdı. Spartaküs'ün, isyanın ilk iki yılında karşılaştığı Romalılar dönüp daha güvenli bir noktaya kaçmış olabilir. Crassus'un adamları ise yerlerinde kalıp savaştı. Daha fazla Romalı ve daha fazla kölenin gelmesiyle bu artık bir çarpışmaya döndü. Taraflardaki komutanlardan herhangi birinin bu arbedeye siperlerde katıldığı yönünde bir gösterge yoktur. Sulla'nın veteranları Orchomenus'ta, Mithridates'in adamları hendek kazan kişilere saldırdığında, komutanlarının nasıl bir tepki verdiğini hatırlamış olabilir. Askerlerinin kaçtığını gören Sulla atından atlayıp bir sancak almış, kaçanların arasından düşmana doğru koşmuş ve hakaret dolu sözler yakarmıştı. Onuruyla ölmeyi planlamıştı. Sonraları söyleyecekleri üzere adamlarına, liderlerini nerede terk ettikleri sorulursa, "Orchomenus'ta!" diyebilirlerdi.[16] Sulla böyle yaparak adamlarını durdurmuş ve şiddetli bir çarpışmadan sonra günü kurtarmıştı.

Silarus'ta ise durum farklıydı. Hikâyeyi anlatan Plutarkhos'a göre Spartaküs'ün adamları hendek kazan Romalılara kendi inisiyatiflerine göre saldırmış ve liderlerini buna mecbur etmişti. Sonra ise şöyle der: "Mecbur kaldığını gören Spartaküs, bütün ordusunu muharebe dizilimine soktu."[17] Lakin Spartaküs adamlarını kasıtlı bir şekilde göndermiş de olabilir. Spartaküs gibi bir gedikli, Crassus'un siperlerini ve bunların, süvarilerine karşı nasıl bir tehdit olduğunu önceden görmüş olsa gerek. İsyancı süvarilerin yapacağı başarılı bir kanat saldırısı Romalıların, düşmana karşı sürekli sapan ve ok yağmuru yapma görevi bulunan hafif silahlı piyadelerini ortadan kaldırabilirdi. Şüphesiz ki Spartaküs'ün muharebe planında (muhtemelen böyle bir plan yapmıştı) süvari taarruzunun bir rolü vardı. İlk başta savaşmak istememiş olabilir fakat muharebenin artık kaçınılmaz olduğunu fark edince Spartaküs akıl yürütmeye başlayacaktı. Onun gibi bir kişi, olayların, tutsak düşeceği bir şekilde

15 Caesar, *African War* 29.

16 Plutarch, *Sulla* 21.2.

17 Plutarch, *Crassus* 11.8.

gelişmesine izin vermezdi. Muhtemelen bir savaş toplantısı yapmış ve subaylarıyla planlar üzerinde tartışmıştı.

Spartaküs ilk önce süvarileriyle Roma saflarını bozarak zaferi zorla elde etmeyi ummuş olabilir. Atlıların yapacağı başarılı bir saldırı Romalıların menzilli silah avantajını ortadan kaldırabilirdi. Sonra da piyadeleri saldıracaktı. Uğultulu, pervasız bir taarruz yerine Spartaküs, liderlerini yok ederek düşmanın başını kesmeyi deneyecekti.

Crassus'un da şüphesiz bir muharebe planı vardı. Görünüşe göre düşman süvarilerinin etkisini ortadan kaldırmak ve böylece hafif silahlı piyadelerinin isyancılara karşı ok ve sapan yağmuru açmasını sağlamayı hedefliyordu. Hafif mızraklar, sapan mermiyatları, *scorpio* okları ve sürgüleri (hatta belki de alevli oklar) kullanılmış en muhtemel fırlatma silahlarıdır. Bu esnada lejyonları düşmandan beklenen bir hücuma karşı koyacak, daha sonra çok daha disiplinli ve korkutucu bir taarruz yaparak muharebeyi kazanacaklardı.

İki komutan da ordularını muharebe için hazırladı. Bu uzun bir süreydi, dakikalardan ziyade saatler sürüyordu. Roma tarafında, askerî *tribunus*lar birliklerin ordugâhtan çıkışını ve sahadaki dizilimini dikkatlice denetledi. Bu konuda başka bilgi olmadığından, lejyonların standart üçlü dizilimi aldığını düşünebiliriz. Arka hat gerekirse takviye birlik olacaktı. İsyancıların tarafında ise hazırlıklar büyük ihtimalle daha az sıkı kontrolden geçmişti. Yine de Spartaküs'ün subayları muhtemelen işleri Romalıların dileyeceğinden daha sıkı tutmuştu. Her iki ordunun safları da yaklaşık 1,6 kilometre boyunca yayılmış olması şaşırtıcı olmazdı.

Olasıdır ki İsyancıların ön hattında savaşta nasıl sakin kalınacağını bilen deneyimli askerler vardı. Romalıların silahları, üzerindeki tükürük ve cilalarla parlıyor olabilirdi. Sonuçta lejyonerler kalkanlarındaki koruma kılıflarını ancak günün on birinci saatinde çıkardı. İsyancıların silah ve zırhları muhtemelen daha sıradandı ve nitelik bakımından daha yeknesaktı. Fakat ellerindeki malzemenin çoğu, cesetlerini soydukları Romalıları andırıyordu. Benzer şekilde isyancıların, İtalya güneşinin altından kaldırdıkları sancakları, Vezüv'den Mutina'ya ve Bruttium'a bir zafer yolunda seyahat etmişti.

Savaş başlamadan önce her iki komutan da ordusuna ya da en azından birliklerinin bir kısmına konuşma yaptı. Crassus'un söylediklerine dair bilgimiz bulunmuyor. Spartaküs ise cesur bir tavır takındı. Atının kendisine getirilmesini istedikten sonra kılıcını çekip adamlarına nutuk verdi. Plutarkhos'a göre şöyle demişti: "Eğer kazanırsak, düşmandan ele geçireceğimiz birçok iyi atımız olacak ama kaybedersek ata ihtiyacımız kalmayacak."[18] Sonra da hayvanı oracıkta öldürdü.

Eski Çağ'da komutanlar bazen adamlarını cesaretlendirmek için atını gönderip yayan şekilde savaşıyorlardı. Fakat Spartaküs bir adım daha atarak dinî bir ritüel gerçekleştirdi ve ölümle yüzleşen bir adam gösterisi yaptı. Bu, drama sergilemek için yapılan bir gösteriydi, dinsel amaçları yoktu: Eski Çağ'daki her halk savaşı dinî bir eylem olarak görür ve savaştan önce tanrılara danışırdı. Örneğin Romalılar, askerî seferlerinde yanlarında tavuk getirirdi. Bu kuşları kutsal addediyorlardı. Muharebe öncesinde tavukları besler, tavuklar yemlerini zevkle yer ve gagalarından düşürürse bunu hayırlı bir alamet olarak görürlerdi. Kelt orduları ise savaştan önce rahip ve ozanlara danışırdı. Spartaküs'ün ordusunun her zaman savaş öncesi ritüel yaptığını hayal edebiliriz lakin tek bir örnek olan Silarus Muharebesi haricinde günümüze bu konuda hiçbir bilgi gelmemiştir.

Trakyalılar da Keltler ve Cermenler de dahil birçok Eski Çağ halkı gibi atları kutsal addediyordu. Roma'nın Trakya'daki muhtelif savaşlarından birinde zuhur eden bir olay Spartaküs'ün söz konusu eylemini yansıtır. 29 yılı civarında bir Roma işgal ordusu, Trakyalı bir kabile olan Moesialılarla çarpışmak için hazırlandı. Son dakikada Moesialı komutan savaş hattının önünde durdu ve bir at kurban etti.[19] Sonra da Romalı liderleri insan kurbanı olarak katletmeye ve bağırsaklarını yemeye ant içti. Spartaküs belli ki Crassus'un iç organlarını mevzubahis etmemişti.

At öldürerek (dahası, kendi bineğiydi) Spartaküs, zafer umudu içinde bir ant içmişti. Taktik ve moral motivasyon konusunda da bir karar almıştı. Komutanlar normalde at üzerinde savaşırdı.

18 Plutarch, *Crassus* 11.9.

19 Florus, *Epitome* 2.26.13–16.

Spartaküs atını öldürmek suretiyle adamlarının moral motivasyonunu yükseltmiş ancak karşılığında görüş ve hareket kabiliyetini kısıtlamıştı. Savaş başladığında Spartaküs planlarını değiştiremez ya da işler kötü giderse kaçamazdı. Fakat adamları onun sadece cesaretini ve cömertliğini görmüş olabilir. Belki Trakyalıların muharebe öncesinde genelde yaptıkları gibi düşmanın gözü önünde şarkı söyleyip dans ederek karşılık vermişlerdi[20] belki de isyancı ordusundaki Keltler her zaman düşmana karşı yaptıkları hakareti iki katına çıkarmıştı. İki tarafta da komutanlar işareti verdi. Bayraklar sallandı, trompetler çaldı. Ardından, savaş başladı.

İki ordu Silarus'ta çarpışırken, iki dünya çarpışmış oluyordu. Bu, askerî bilimin ve kahramanlık ideallerinin çarpışmasıydı. Tam olarak efsanelere konu olacak bir tür muharebeydi. Günümüze ulaşan az sayıda bilgi de büyük oranda melodramatiktir. Şüpheci bir okuyucu bütün bunları toptan göz ardı etmeyi tercih edebilir. Yine de hikâye mantıksız olmaktan ziyade alışılmadık tarzdadır. Bunun da ötesinde kaynaklarda, Roma tarzı savaşa dair birçok gerçek detay da çıkarılabilir.

Savaş işareti verildiğinde, her iki tarafta da piyadelerin saldırıya geçtiğini düşünebiliriz. İsyancılar muhtemelen bu işareti memnuniyetle karşılayıp hücuma kalkmıştı. Romalılar, yavaşça ilerlemek üzere talim yapmıştı. Düşmanın yaklaşık 15 metre kadar yakınına gelip mızraklarını atacak, sonra da kılıçlarını çekip taarruz edeceklerdi. Lejyonerler de savaş narası atmış olsa gerek. Bu nara düşmanı korkutmak kadar kendilerini cesaretlendirmek amacı da taşıyordu.

Bütün bunlar tahmindir ve kilit noktaları hariç tutarlar. Roma tarzı muharebeler karmaşık işlerdi. Komutanlar süvarilerini gönderir, yedek birlikleri çağırır, adamlarıyla daireler çizip manevra yapar, geri çekilip tekrar saf kurarlardı, düşmanın aldığı pozisyonda

20 MS 26 yılında Güney Trakya'daki dağlarda bir isyan çıktı. Kuşatıldığı zaman cesur kişiler "ülkelerine yaraşır bir şekilde, rampanın önünde şarkılar ve danslar eşliğinde konuşlandı." (Tacitus, *Annals* 4.47, http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?lookup=Tac.+Ann.+4.47). Ayrıca bkz. Ralph F. Hoddinott, *The Thracians* (London: Thames & Hudson, 1981), s. 130.

boşluklar ararlardı… Bütün bunları da münasip zamanlarda uygularlardı. Bu detaylara dair tahminde bulunmak için bile söz konusu muharebeye dair çok az şey biliniyor. Silarus 60.000 veya daha fazla askerin savaştığı destansı bir savaştı ancak antik dünya Spartaküs'ün o gün yaptığı şeyi pek de önemsememiştir. Nasıl olmasın ki? Savaşı bir düelloya çevirmişti. Spartaküs'ün stratejisi Crassus'u hedeflemekti. Bir kaynakta yazılana göre "Spartaküs, birçok silah arasından ve aldığı yaralarla Crassus'a doğru ilerliyordu."[21]

Crassus muhtemelen muharebede bir Romalı komutanın her zamanki yeri olan ordusunun ön cephesine yakın bir yerde at üstündeydi. Buradan gözlem yapıyor, cesaret veriyor ve komuta ediyordu. Çarpışmaya, adamlarına esin verecek, yedekleri çağıracak ya da daha sonra kaleme alabileceği bir eser için not tutabilecek kadar yakındı. Artçı birliğin güvenliği Crassus için değildi: Bir kaynağa göre "vücudunu tehlikeye karşı açık bırakmıştı".[22] Fakat Spartaküs daha büyük bir risk almıştı çünkü savaş hattının önünde duruyor ve yayan savaşıyordu.

Bir komutanın ordunun önünde durması nadir olsa da duyulmamış bir şey değildi. Örneğin Hannibal 216 yılında Cannae'da ön saflarda durmuştu. Hem Caesar hem Catilina da Spartaküs isyanından sonraki on yıllar içinde zaman zaman aynısını yapacaktı. Eski Çağ'daki savaşlarda gerçekten nadir olan şey on binlerce adamın çarpışmasını iki komutan arasındaki bir müsabakaya çevirmekti. Spartaküs, Trakyalılara özgü, kılıçlı tek bir adam ideali geleneğini somutlaştırmıştı.

Sadece Trakyalılar gibi hareket etmiyordu. Spartaküs, düşman komutanını tek hedef tutmak suretiyle Roma'daki en yüksek askerî onur peşinde koşan bir *Romalı* gibi davrandı. *Spolia opima* ("göz alıcı ganimetler") adı verilen bu paye, bütün Roma Cumhuriyeti tarihinde sadece tek bir kişiye gitmişti. Marcus Claudius Marcellus 222 yılında bu ödülü bir Galyalı kabile şefinden kazanmıştı. Daha yakın dönemde, 79 ilâ 76 arasında bir tarihte, hain Romalı komutan

21 Plutarch, *Crassus* 11.9.

22 Plutarch, *Crassus* 11.10.

Sertorius, prokonsül Metellus'u savaş alanında düelloya davet etmiş, Metellus ise bunu reddetmişti. Lakin Sertorius, Spartaküs'ün Crassus'a karşı yaptığı gibi Metellus'un ordusuna karşı, sadık uşaklarıyla hücum etmemiştir.

Crassus'a saldırmak cesurca ve çılgıncaydı. Düşman hattını delip geçmek yeterince tehlikeliydi, Romalılar komutanlarını korumak için canını dişine takıp dövüşeceğinden bu gerçekten de çok tehlikeliydi. Şüphesiz Spartaküs'ün etrafında bir maiyeti, belki de seçme adamlardan müteşekkil bir koruma ekibi vardı lakin lejyonerler Crassus'u korumak için akın edip kendilerini siper edecekti. Spartaküs hız konusunda kumar oynamak zorundaydı: Romalılar kendisini öldürmeden önce hızlı bir şekilde Crassus'u öldürmek zorundaydı ve komutanın öldüğü haberini alan lejyonun da altüst olmasını umacaktı. Bu umutsuz bir hamle olsa da söz konusu koşullar altında muhtemelen iyi bir hamleydi. Crassus'a saldırmak ölüm riski almaktı, bütün bir lejyona hücum etmek ise ölüm garantiliydi.

Eski Çağ'da zuhur eden savaşlarda, Spartaküs'ün Crassus'a hücum etmesi unutulmaz olaylardan biridir. Bu, Romalıların Yunanlardan ödünç aldığı kelimeyi kullanacak olursak, gerçek bir *aristeia* idi. *Aristeia*, bir savaşçının kahramanca icraatlarının olduğu destansı bir hikâyedir. Romalılar Spartaküs'ün cesaretine hayran kalmıştı. Bir yazar şöyle der: "Spartaküs, *fortissime* (müthiş bir cesaretle) savaştı, kişisel cesaretinin zirvesindeydi."[23] Crassus'a karşı hücum ederken "kendisiyle göğüs göğse savaşan iki yüzbaşıyı öldürdü."[24] Yüzbaşılar her zaman en önde savaşır ve yerlerini korurdu: Belki de mottoları "Buradan asla geçemezler!" idi. Herhangi bir lejyoner kadar onlar da yakın mesafeden nasıl savaşılacağını bilirdi. Kendisini geniş, dikdörtgen kalkanıyla korurken, bir yüzbaşının deneyimli gözü, düşmanın kelle veya gövdesinde kılıcı için bir hedef seçebilirdi. Fakat yüzbaşılar bir gladyatörle karşılaşmak üzere talim yapmazlardı.

Spartaküs, Crassus'a asla ulaşamadı. Spartaküs'ün sonuna dair iki farklı anlatı vardır. Birine göre "yanındakiler kaçtığı zaman,

23 Florus, *Epitome* 2.8.14.

24 Plutarch, *Crassus* 11.9.

Spartaküs, etrafında birçok kişi varken konumunu korudu, kendisini savunsa da en sonunda öldürüldü."[25] İkinci anlatıma göre "Spartaküs, atılan kısa bir mızrakla kalçasından yaralandı. Dizine çöktü, kalkanını önüne koydu ve kendisine karşı saldıranlarla savaşmaya devam etti, ta ki o ve etrafındaki birçok adamın çevresi kuşatılana ve öldürülene dek."[26]

Aradaki fark açıktır. Bir hikâyede Spartaküs'ün dostları onu terk etmişken diğerinde onunla birlikte savaşıp ölmüşlerdi. Birinde Spartaküs kalçasına gelen mızrakla yaralanmış ve diz çökmek zorunda kalmışken, diğerinde yaralanma ya da diz çökme gibi şeyler yoktur. Küçük mızrak (Yunanca metinde *doration*, Latincede *iaculum* ya da *telum*), Romalı hafif silahlı piyadeler tarafından atılan bir tür silahtır. Spartaküs'ün adamları Romalıların, süvarilere karşı siper kazmasını engellemeye çalışmıştı. Görünüşe göre Romalıların kazma küreği üstün gelmiş, düşman atlarını geride tutmuş ve Romalı hafif piyadelerin, Romalı yüzbaşıların yapamadığı şeyi yapmasına izin vermişti: Spartaküs'ü indirmek. Bir gladyatör için göğüs göğse çarpışmada ölmemek çok acı olsa gerek.

İki hikâyeden birini seçmek imkânsızdır, dolayısıyla ortak detayları tespit etmemiz gerekir: Spartaküs'ün etrafı sarıldı, kendisini savundu ve savaşarak öldü.

Gladyatör ve kölelere karşı bütün korku ve nefretlerine karşın Romalı yazarlar, Spartaküs'ün o gün gösterdiği cesarete karşı hayranlık ve saygı duymuşlardır. Tarihçi Sallustius (86–35) "hızlı bir şekilde ya da intikam almadan ölmedi" diyerek bu şekilde konuşan ilk kişidir.[27] Florus (MS yaklaşık 100–150) ise "neredeyse bir *imperator* gibi öldü" diyerek Spartaküs'e övgü yapar.[28] Latincede *imperator* "komutan" demekti fakat bu kazanan komutan ile adamları arasındaki bağı sembolize eden özel bir onur payesiydi. Bir zaferden sonra askerleri, kazanan komutanı *imperator* olarak selamlardı.

25 Plutarch, *Crassus* 11.10.

26 Apian, *Civil Wars*, 1.120.557.

27 Sallust, *Histories*, frg. 4.41.

28 Florus, *Epitome* 2.8.14.

Sulla, Pompeius, Caesar ve Augustus gibi büyük adamların hepsi bu unvanı kullanmıştır. Florus'un zamanında *imperator*, "imparator" için genelleyici bir terimdi. Kısacası, Spartaküs'ün hayatında, hayatını kaybediş şekli kadar iyi hiçbir şey olmamıştır.

Spartaküs ile kıyaslarsak, sahadaki on binlerce diğer asker kaynaklardan çok az ilgi görmüştür. Bu insanların şiddetli ve uzun bir çarpışmaya girdiği açık. Bir kaynak "muharebe uzun sürdü ve çok büyük mücadeleye sahne oldu çünkü on binlerce adam umutsuzluk içindeydi" der.[29] Şiddetli bir Roma muharebesi beş saat kadar sürebiliyordu.

Muharebe, katılımcılarını canlandırıyor, korkutuyor ve şaşırtıyordu. Her zaman gürültülü olan savaş sesi tepeler arasında yankılanır, savaşanların, sesin nereden geldiğinden emin olamamasını sağlardı. Komutanlar, hücum hâlindeki birlikleri sayesinde yükselen toz bulutlarını izleyerek gidişatı tahmin etmek zorundaydı.

Bir kaynakta, isyancıların savaş ruhunu karakterize etmek için arena metaforu kullanılır: "Bir gladyatörün emrindeki bir orduya yaraşır şekilde muharebe, *sine missione* (ölümüne) çarpışmaya sahne oldu."[30] *Sine missione* yenilmiş gladyatöre yaşama şansı vermeyen organizatörün olduğu bir gösteri için kullanılan teknik terimdir. Romalılar, yaşayamayan fakat hâlen öldürebilen birinden daha tehlikeli bir rakip olmadığını biliyorlardı.[31]

Romalılar, Sparataküs'ü öldürerek, stratejide durumu tersine çevirdi. Spartaküs'ün Romalılara karşı uygulamak istediği psikolojik şok etkisini onlar uygulamıştı. Spartaküs öldürüldükten sonra ordusunun geri kalan kısmı darmadağın oldu. Meydan muharebesinde uyumu kaybetmek ölümcül bir sonuç doğurur. Gelin hayal edelim: Lejyonerler bu noktada isyancıların hattına doğru baskı yaparak ve kesip biçerek ilerlemişti. İsyancıların en cesurları durup savaşmış olsa gerek ancak birçoğu kaçacaktı –tabii bu hâlen mümkünse. Bir kaynağa göre isyancılar "topluca katledildi".[32] Bir diğer

29 Appian, *Civil Wars* 1.120.557.

30 Florus, *Epitome* 2.8.14.

31 Seneca, *Controversies* 9.6, atıf için bkz. Alison Futrell, *The Roman Games* (Oxford: Blackwell, 2006), s. 144.

32 Appian, *Civil Wars* 1.120.558.

kaynak ise daha büyük bir hayranlıkla şöyle der: "Gerçek adamlara yaraşır bir şekilde öldüler."[33]

İsyancılar cesaretlerini kısmen arka saflarda durmuş kadınlarına borçluydular. Sert bir Trakya halkı olan Triballi, söylenene göre bir muharebe esnasında kadınlarını arka saflara yerleştirmiş, onlar da sendeleyen kişileri haykırışları ve azarlamalarıyla toparlamıştı. Bu hak edilmiş bir aşağılamaydı ancak en azından kadınlar bu adamları öldürmemiştir –söylenene göre benzer durumlarda Cimbri kabilesinden kadınlar öyle yapıyordu.

Muharebenin sonunda Romalılar Spartaküs'ün ordusunu ezip geçti. Zafer için bir bedel ödemişlerdi: Tahminlere göre isyancılar yaklaşık bin Roma askerini öldürmüştür. Crassus'un birliklerinin yaklaşık yüzde iki buçuğuna denk gelen bu sayı, Romalıların yayan şekilde savaştığı bir muharebede kazanan taraf için ortalama ölüm sayısından (elimizdeki kısıtlı bilgiye dayanarak) muhtemelen düşüktü. Romalılar bunun karşılığında muazzam bir kıyım yaptı.

Bir kaynakta 60.000 isyancının öldüğü iddia edilse de bu çok abes bir sayıdır.[34] İsyancıların zayiatına dair daha mantıklı bir değerlendirmede "yapılan katliamda ne kadar kişinin öldüğü sayılamadı" ifadesi vardır.[35] Yine de bu hususta yüksek sesli düşünmek hoş karşılanabilir. Bir tarafta çok az bir tarafta çok fazla zayiat oranları Eski Çağ'daki muharebelerde sıkça görülen bir şeydir. Altüst olup kaçan askerler onları kovalayan kişilerin merhametine kalıyordu. Roma tarihinde, yenilmiş bir orduda, kendi adamlarının yarısından fazlasının öldüğü ya da tutsak edildiği durumlar biliyoruz. Bu sayılarda bir abartı unsuru varsa, muzaffer süvarilerin düşmanı kovalayabileceği ve piyadelerin düşmanlarını çevreleyip parça pinçik edebileceği gerçeği de vardır. Muzaffer Romalılardaki zayiat oranı yüzde iki buçuksa, yenilmiş isyancıların bu orandan çok daha fazla ölü vermiş

33 Florus, *Epitome* 2.8.14, Brent D. Shaw, çev., *Spartacus and the Slave Wars: A Brief History with Documents.* (Boston: Bedford/ St. Martin's, 2001), s. 155.

34 Livy, *Periochae* 97; Orosius, *Histories* 5.24.7. 12.300 zayiat sayısı için bkz. Plutarch, *Pompey* 21.2. Burada muhtemelen Cantenna Muharebesi'nden söz edilir.

35 Appian, *Civil Wars* 1.120.558.

olması mümkündür: 30.000 ilâ 40.000 isyancıdan 5.000 ilâ 10.000 kişinin ölüğünü düşünmek zor değildir.

Gerçekten de çok sayıda kaygan ceset ve etrafa saçılmış silah, Romalıların düşmanlarını kovalamasını yavaşlatmış olabilir. Cesetler iki ya da üç kat hâlinde yığılmış, hatta hava dahi kanla kaplanmış gibi görünmüş olabilir. İsyancıların büyük kısmı yakınlardaki dağlara kaçmayı başardı. Bunu yapabilenlerin kadın ve çocuklarını da Romalılarla bırakmaktansa yanlarında götürdüğünü varsayabiliriz. Crassus, muharebeyi kazandıktan sonra, geniş çaplı imha operasyonlarına girişmek zorundaydı. Muharebeden sağ kurtulanların kuzeye ve güneye kaçmasıyla, şok dalgaları daha da yayıldı.

Efsanenin aksine Spartaküs çarmıha gerilmemiştir. Crassus, "Ben Spartaküs'üm!" ifadesine yol açabilecek soruyu sormuş olamaz. Bu tam bir Hollywood etkisidir ve tamamen düzmecedir.

Spartaküs muharebe alanında öldü, cesedi asla bulunamadı. Böylesi ünlü bir adam için bunu hayal etmek zor gözükebilir: Şüphesiz ki bazıları onu tanımıştı. Fakat köle komutan, sıradan bir zırh giymiş olabilir. Altın ve gümüşü yasaklayan, ganimeti eşit şekilde bölüştüren ve kendi atını öldüren bir adama süslü kıyafetler yakışmazdı. Spartaküs'ün son mücadelesi, sıradan zırhlar giymiş bir askerden geriye, biçimi çok kötü şekilde bozulmuş bir ceset bırakmış olabilir. Ardından muharebenin gelgiti bu cesedin üzerinden akmış, en nihayetinde ceset şüphesiz tanınmaz hâle gelmiştir. Crassus, rakibinin silah ve zırhlarıyla kendisine bir andaç yapabilme şansını yitirmişti.

Spartaküs başarısız oldu. On binlerce köleyi özgür bırakmış ve onları bazı özgür kişilerin dahi katıldığı bir orduya dönüştürmüştü. Güney İtalya kırsalının büyük kısmını altüst etti. Art arda birçok yer işgal ederek, Roma'nın kaynaklarını iki yıldan uzun süre haraca bağladı. Fakat nihayetinde Spartaküs, Hannibal ve daha sonraki yıllarda Kleopatra'nın gittiği aynı felaket yolundan gitti. Yenilgisi hem aklın hem hayal gücünün bir başarısızlığıydı. Düşünceli bir analist er ya da geç Roma ordusunun İtalya'daki ayaklanmayı ezip geçeceği sonucuna varabilirdi. Ancak isyancıların çoğu Alplerde, yabancı bir ülkede güven ve mutluluk içinde hayat sürmeyi hayal edememiştir.

Spartaküs, öndeyken olur da başarısız olursa kazanacak kadar gözü pek ancak bunu görebilecek kadar akıllı olmayan bir ordu kurmuştu.

Spartaküs'ün liderliğinin başarısız olup olmadığı zor bir sorudur. Kumandan olarak üstün olduğu savaş alanında, sınırlı hedeflerini koruduğu müddetçe başarısız olmadı. Ayrıca askerlerini talim ya da cesaretlendirme konusunda da başarısız değildi. Spartaküs köleliği tamamen ortadan kaldırmaya girişmedi ya da Roma şehrini işgal etmek için ciddi bir çaba göstermedi, ancak yine de muhteşem fikirler öne sürdü. Takipçilerine gerçekçi fakat asilce hedefler sundu: Özgürlük, eşitlik, onur, yiğitlik, intikam, ganimet ve hatta tanrıların rızasını kazanmak. Ancak Dionysios'un gözdesi dahi onları, nihai stratejik hedeflerine ikna edememiştir: Spartaküs adamlarını Alpleri geçmeye ikna etmeyi başaramadı. Belki de kimse onları bu konuda ikna edemezdi. Umutsuz adamlara ilham vermek kolay olsa da moral vermek zordur. Tanrıların artık Roma'ya ve lejyonlarına karşı olduğunu kanıtladıktan sonra onları eğer İtalya'dan kaçmazlarsa felaketin kapıda olduğuna ikna edemedi.

Spartaküs, sağduyulu devrimcilerin ortak yazgısını yaşadı: Söndüremediği bir ateş yakmıştı. İsyancı ordularını başarılı kılan dinçliğin onları ayrıca kırılgan kıldığını da fark etmişti. Sıfırdan inşa edilen isyancı birlikleri kısa süreli ve inatçı olmakla bilinir. Spartaküs'ün ordusu, İtalya'da doğanlarla muhacirler ve özellikle de farklı etnik ve milli grupların arasındaki muazzam iç bölünmelerden çok çekti. Trakyalıların, Keltlerin, Cermenlerin ve İtalyalıların bir arada olduğu bir grup istikrarsız bir gruptu ancak yine de tüm olan buydu. Spartaküs'ün elindeki adamlarla savaşmaktan başka seçeneği yoktu.

Bu limitler göz önünde bulundurulduğunda, Crassus artık kaçınılmaz olan krizi yarattığında Spartaküs iyi karşılık verdi. Sicilya'ya geçmek onun için akıllıca ve uygun düşen bir hareket olacaktı. Spartaküs, korsanlar tarafından aldatıldığı için suçlanamaz, özellikle de Sicilya'nın Roma valisi Verres tarafından rüşvet aldıkları ve gözleri korkutulduğu düşünülürse. Spartaküs, sal yaparak adaya geçişi rezil mi etmişti yoksa bu en iyi tedariklere sahip birlikler dışında kimsenin erişemeyeceği bir teknik kapasite miydi?

Spartaküs, Roma'ya karşı bir başarısızlıktı lakin efsane yaratma konusunda başarıydı. Şüphesiz tam tersi olmasını tercih ederdi ancak tarih hepimize kendi isteğini yaptırır. Bugün kim Crassus'u, Pompeius'u hatırlıyor? Cicero bile çok iyi hatırlanmıyor. Ancak Spartaküs'e dair herkes bir şeyler duymuştur.

Lakin, yeteri kadar tuhaf bir şekilde, insanlar genelde yanlış Spartaküs'ü hatırlar. O ne bir delifişek ne bir idealistti. Gerçek Spartaküs umutla aklı bir araya getirmek istemişti. Nihayetinde Roma'dan bağımsız küçük bir bölgeyi özgür bırakıp, Trakya'nın bir köşesinde kral veya lord olarak inzivaya çekilir miydi, bilinmez. Ancak tarih ona zor bir ders öğretmişti: Arenadaki oyunların tersine devrimler kontrolden çıkabiliyordu.

Bu esnada, Silarus Nehri yakınlarında geride binlerce ceset kalmıştı. Bunların kaderine dair mantıklı bir tahminde bulunabiliriz. Subayların cesetleri Roma'ya gönderildi. Sıradan Romalı askerlerin cesetleri savaş alanında yakılır, külleri de toplu bir mezara gömülürdü. Alevler cesetleri ortadan kaldırıp vadiyi mide bulandırıcı bir kokuyla kapladığında kalın bir duman bulutu çıktı. Ölüler için odun yakılmadan önce lejyonlar, ölen silah arkadaşlarını son bir kez selamladı. Trompetleri çalmak üzere tam takır zırhlı bir şekilde odun yığının etrafında yürüdüler. Muhtemelen silah ve zırhlar da alevlerin içine atılmıştı. Seremoni sonunda birçok kurban kesildi.

İsyancılar muhtemelen benzer muameleyi görmedi. Odun, onlar için harcayamayacak kadar pahalıydı, dolayısıyla cesetleri büyük ihtimalle toplu bir mezarda üst üste yığıldı. Spartaküs'ün cesedi de muhtemelen üzeri çamurla kaplı bir çukurun içinde, adı sanı bilinmez bir et yığını oldu.

Silarus'un membaı ile nehrin dağlardan ovaya doğru döküldüğü arada bir yerde, İtalya'nın iki denizi arasındaki eski bir yolda, Cannae'a giden yol ile bir gün Müttefik Devletleri'nin çıkarma yapacağı bir yerde Spartaküs gömülmüş oldu.

11

MUZAFFERLER

İlkbahar mevsimi, bahçelerin ve aşkın tanrıçası Venus'e aittir. Capua'da, meşhur güller açtı. Şehrin parfüm pazarını kalabalık doldururken, egzotik kokular havayı kapladı. Bu sırada 71 yılında, Roma'nın efsanevi kuruluşunun 681. yıldönümünde, Publius Cornelius Lentulus Sura ve Gnaeus Aufidius Orestes'in konsüllüğünde Roma devleti mekanizması varlığını sürdürdü. 1 Nisan günü (Romalılar için nisanın Kalendae'ı) Flaccus adında Capualı bir köle bir sikke çuvalı buldu.[1] Bu köle, Capua'daki önde gelen bir iş ailesi Novius hanesinin malıydı. Köle, sikkelerin gerçek olduğunu anladı ve çuvalı çaldı. Bu çuvala bağlı fildişi çubuğa kendi ismini yazdı ve Roma halkına vergi göndermek gibi muazzam bir süreçte küçük bir adım attı. Vergiler de açan çiçekler kadar zamansızdır.

Bu esnada, Capua'nın banliyö bölgelerinde Roma halkı bir başka ödeme tahsil etti. Roma'ya giden yolda göz alabildiğince, çarmıha gerili ve can çekişir hâldeki köleler ip gibi dizilmişti. Bu, Spartaküs isyanının sonuydu.

1 Theodor Mommsen vd., *Corpus Inscriptionum Latinarum,* c. 10 (Berlin, 1883), Bölüm 2, 8070.3.

Çarmıha gerilenler Crassus'un son kurbanlarıydı. Bu kaderden kaçınmak için yapabilecekleri her şeyi yapmışlardı. Lucania'daki muharebede alınan yenilgiden kurtulduktan sonra, hâlen çok sayıda isyancı teslim olmak yerine kaçmıştı. Spartaküs ve diğer liderleri kaybetmiş olsalar da belli ki başka liderler seçmişlerdi. Meydan muharebesi onların harcı değilse de hâlen gerilla operasyonları yürütebilirlerdi. Kaynaklar bu isyancıların dağlara (belki de çok iyi bildikleri Picentini Dağları'na) kaçtığını söyler.[2] Crassus ve ordusu bunları kovaladı. İsyancılar dört gruba ayrılmıştı. Şüphesiz ki dağılarak hayatta kalma şanslarını artırmayı umuyorlardı. Ancak görülüyor ki başarısız oldular. Crassus, hepsini yakaladığını iddia etti.

Crassus, altı bin isyancıyı sağ ele geçirdi. Daha sonra bunları yaklaşık 120 kilometre boyunca Capua'ya yürüttü. Onları, Picentini Dağları'nda yakaladığını iddia ediyordu. Bu kişiler arasında, ayaklanmayı başlatan ilk 74 gladyatörden biri var mıydı acaba? Eğer öyleyse, isyanı ilk başlattıkları Vatia'nın evinin yer aldığı şehre dönüşlerindeki ironiyi düşünebilecek kadar vakitleri olmamıştı. Crassus, Roma dünyasında "dehşet verici"[3] "berbat"[4] "son derece iğrenç"[5] ve "alçakça"[6] gibi terimlerle değerlendirilen bir cezalandırma uygulamayı düşünüyordu. Yani, bu isyancıları çarmıha germeyi planlıyordu.

Batı dünyasında çarmıh cezasının, İsa'nın çarmıha gerilmesinden ötürü derin dinî anlamları vardır. Eski Çağ'da çarmıh cezası, idam cezasını simgeliyordu; haç, darağacının dengiydi fakat daha zalimce olanıydı. Romalılar çarmıh cezasını, isyankâr yabancılar şiddete başvuran suçlular, haydutlar ve kölelere verilen, en büyük ceza olarak görürdü. Verres, iddiaya göre Spartaküs'ün bir

2 Appian, *Civil Wars* 1.120.559.

3 Sürekli alıntısı yapılan "dehşet verici haç" için bkz. Plautus; Martin Hengel, *Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross* (Philadelphia: Fortress Press, 1977), s. 7, n. 13.

4 "Berbat kazık" için bkz. *Latin Anthology* 415.23–24.

5 Origen, *Commentary on Matthew,* 27.22ff. Çeviri için bkz. Hengel, *Crucifixion,* s. x.

6 Cicero, For Cluentius 66; First Philippic 2.

ajanını çarmıha germiş, böylece farkında olmadan bir Roma vatandaşını, muaf olduğu bir cezalandırma yöntemine mahkûm etmişti. Spartaküs de bildiğimiz kadarıyla Melia Sırtı Muharebesi'nde bir Romalı tutsağı kasten çarmıha germişti. Adamlarını, Romalılardan ne bekleyebilecekleri yönünde uyarmak istemişti, haklıydı da.

Altı bin kişinin çarmıha gerilmesi, antik dünyada kayıtlara geçmiş en büyük kitlesel çarmıh cezası olabilir. Sadece, gelecekte İmparator Augustus olacak Octavianus Caesar 36 yılında rakibi Sextus Pompeius'un filosundan ele geçirdiği altı bin köle kürekçiyi çarmıha gerdiğinde buna denk olacaktı. Her iki olayda da 6.000 sayısı tahmini bir sayıdır ve Antik Çağ'daki çoğu istatistik gibi bu da ihtiyatla yaklaşılması gereken bir bilgidir. Ancak antik kaynaklar başka kitlesel çarmıh cezalarından da söz eder: 86 yılında 800 erkek, bağımsız Iudaea bölgesinin kralı Alexander Iannaeus'un emriyle, karıları ve çocukları gözleri önünde öldürüldükten sonra çarmıha gerildi. 332 yılında Büyük İskender, Akdeniz kıyıları boyunca Tyros'tan 2.000 âsiyi çarmıha gerdi. 4 yılında Roma devlet görevlisi Quintilius Varus Iudaea'da 2.000 âsiyi çarmıha gerdi. 519 yılında da 3.000 âsi Babil'de Pers kralı Dareios tarafından çarmıha gerildi. MS 70 yılında Romalıların altı ay boyunca kuşattığı Kudüs'te iddiaya göre her gün 500 insan çarmıha gerilmişti. Bu ise şok edici bir sayıyla toplam 90.000 kişinin çarmıha gerildiği demektir, tabii doğruysa.

Eğer 6.000 köleyi çarmıha germek aşırı bir eylemse, bu, Crassus'un imzasını taşıyordu. O, bir lejyon satın almaktan bir kohortta dekimasyon cezası uygulamaya ve İtalya "çizmesinin burnunu" surla çevrelemeye kadar, kariyerini her şey için elinden gelenin fazlasını yapmaya adayan bir adamdı. Zaferini, Roma adalet sistemindeki olağanüstü, zalimce ve ölçüsüz bir cezalandırma eylemiyle neden taçlandırmasındı?

Biz çarmıh cezasını tiksindirici bir şey olarak görsek de Romalılar buna muhtemelen katı bir zaruret olarak müsamaha gösteriyordu. Günümüzde birçok insan idam cezasını zalimce ya da olağandışı olarak görür veya basınçlı su ile sorgulama tekniği gibi katı bir cezayı işkence olarak eleştirirken diğer insanlar tam tersi

bunları kabul eder. Romalıların gözünde çarmıh cezasının amacı, caydırmadan ziyade intikam gibiydi.[7] Çoğu Romalı, köle isyanını, İtalya halkına işlenmiş bir suç olarak görüyordu. Kölelikteki adaletsizliği umursamıyor ve sadece kırsaldaki yıkımı önemsiyorlardı.[8] Kölelerin silahlanmış olması Romalıların korku, öfke ve gazabını çekti.[9] Şimdi ise sonsuza dek hayallerde ışık saçacak bir görüntü sayesinde gönül rahatlığı çekmek ve İtalya'daki kölelere bir daha asla isyan çıkarmama uyarısı yapmak istiyorlardı.

Capua'da azatlı bir adam olan Publius Confuleius Sabbio, bir hava almak için şehir surlarının dışında yürüyüş yapmış olabilir. Sabbio, pelerin dokuma işinde o kadar iyi gitmişti ki 1. yüzyıl ortalarının başlarında şık ve şatafatlı mozaiklerle süslü büyük bir kasaba evi inşa edebildi. Misafirlerini, çok sevilen bir karşılama cümlesi olan *Recte omnia velim sint nobis*, yani "her şey bizim için iyi gitsin isterim!" diyerek ağırlıyordu.[10] Eski köle Sabbio muhtemelen çarmıha gerilmiş tutsakları daha az nazik cümlelerle karşılamıştı. O, şehirde yaşayan biriydi. Tutsaklar ise kırsal halkındandı. Sabbio, Roma düzeninde başarı elde etmiş biriyken, tutsaklar, Roma'yı yok etme tehdidinde bulunmuştu. Sabbio da bir zamanlar çarmıh tehdidiyle karşı karşıya kalmasına karşın Crassus'un işleri gerçekten iyi yürüttüğünü düşünmüş olabilir.

Crassus bu işi öyle çok ucuza mal etmedi: Altı bin kişiyi çarmıha germek şüphesiz pahalı bir işti. Belki de Crassus bütün kereste, çivi, ip ve kamçı için gereken derilere parayı ödemiş kişi olarak sonraları kendi reklamını yapmıştır. O, altı bin direğin yol boyunca aralıklarla taşınması ve yere sabitlenmesini ayarlayan, isyancıların gece vakti de dahil günler boyunca ölüşünü izleyen nöbetçiler bırakan kişiydi.

7 Pseudo-Quintilian, *Minor Declamations* 274.13. Atıf için bkz. Hengel, *Crucifixion,* s. 50.

8 Velleius Paterculus 2.30.5; Plutarch, *Crassus* 8.1; Ampelius 45.3; Otto Keller, *Pseudacronis scholia in Horatium vetustiora,* c. 1 (Leipzig: Teubner, 1902), s. 274, 3.14.19.

9 Livy, *History of Rome* 3.16.3, 21.41.10.

10 M. Pagano ve J. Rougetet, "La casa del liberto P. Confuleius Sabbio a Capua e i suoi mosaici", *Mélanges de L'École Française de Rome* 98 (1987): 753–65.

Crassus bir kez daha kendisini, muazzam serveti ile Roma halkına büyük temettüler ödeyen kişi olarak sunmuş olabilir. Altı bin kölenin sahiplerinden bazıları işleri farklı değerlendirmiş olabilir, çünkü her haç, yitirilmiş bir yatırım demekti. Köle sahipleri, iş gücü kıtlığının yaşandığı bir dönem olan I. Sicilya Köle Savaşı'nda olduğu gibi isyancıları geri almayı istemiş bile olabilir. Belki de Crassus kapıyı hızla ve sertçe kapatmadan önce iyi bir kırbaç cezasıyla isyancıların tekrardan uslu hâle gelebileceğini iddia etmişlerdir.

Antik kaynakların söylediği üzere Crassus isyancıları "Capua'dan Roma'ya giden yolun tamamı boyunca" çarmıha gerdi.[11] Böyle yaparak, Roma adalet sistemindeki protokolü izledi ve siyasi kariyerinde ilerledi. Romalı hukukçular, kötü nam yapmış haydutların, suç mahallinde çarmıha gerilmesini tavsiye ediyorlardı.[12] Bu da, Spartaküs'ün ayaklanmasını başlattığı Capua'yı, haçları dikecek mantıklı bir yer yapıyordu. Romalı otoriteler, azami sayıda insanı etkileyebilmek için çarmıh cezasında en kalabalık yolları öneriyordu,[13] dolayısıyla Capua ve Roma arasındaki yol en mantıklısıydı. Nakliyede olduğu gibi siyasette de her yol Roma'ya çıkıyordu. Bu yüzden Crassus doğal olarak bütün haçlarını, başkente giden yolda diktirdi.

Sık sık "Capua'dan Roma'ya giden yolun" Appius Yolu olduğu öne sürülmüştür. Aslında Capua ile Roma'yı bağlayan iki yol vardı. Diğer yol Via Latina'ydı. Appius Yolu daha meşhurdu fakat Via Latina da önemliydi. Appius Yolu (212 kilometre), Via Latina'dan (234 kilometre) 22 kilometre daha kısaydı ve hepsini kat etmek için bir gün daha az yolculuk gerekiyordu: Capua'dan Roma'ya gitmek Via Latina'da altı ya da yedi gün sürerken Appius Yolu'nda beş veya altı gün sürüyordu. Hangisi olursa olsun Crassus'un seçtiği yol, haçlarla dolu olmalıydı.

Roma tarzı çarmıh cezası normalde üç etkenden müteşekkildi: Kırbaç cezası, mahkûmun haç taşıması ve haçı dikme. Şöyle

11 Appian, *Civil Wars* 1.20.559.

12 *Digest* 48.19.28.15, atıf için bkz. Hengel, *Crucifixion,* s. 48.

13 Pseudo-Quintilian, *Minor Declamations* 274.13. Atıf için bkz. Hengel, *Crucifixion,* s. 50.

hayal edebiliriz: Mahkûmlar, acıklı bir geçit töreni yaptı, ilkbahar çiçekleriyle dolu topraklardan kuzeydeki Roma'ya doğru yürüdü. Vücutları kırbaç darbeleriyle yırtılmış ve ezilmiş, gırtlakları kurumuştu. Aralarında erkekler kadar kadınlar da olabilirdi çünkü Roma yargısında kadınlar için de çarmıh cezası veriliyordu.[14] Romalılar, yıllık bir ritüelde köpekleri bile çarmıha geriyordu.[15] Bu yüzden belki de Crassus çocukları bile çarmıha gerdirmiş olabilir. Kurbanlar sadece haçın üst direğini taşırdı. Dik kazık hâlihazırda yere sabitlenmiş oluyordu. Mahkûmlar, kendileri için ayrılan kazığa geldiğinde infazcılar merdiven ve direkler vasıtasıyla kişiyi yukarı çekerlerdi.

Mahkûmların hepsi insafsızca acı çekmiş olsa da haç üzerinde herkesin yaşadığı deneyim farklıydı. Kurbanın nasıl asıldığına bağlı olarak dakikalar içinde boğulabiliyor ya da günler boyunca can çekişiyordu. Kaynaklarda, asılan mahkûmların sallanabildiği söylenir:[16] Haç üzerinde birbiriyle konuşan, yasal kontratlar yapan ve yerdeki bir görevliye rüşvet verdikten sonra haçtan indirilip canı bağışlanan kişiler anlatılır. Bazı kurbanlar, bunlarla alay etmek için bilhassa tuhaf şekilde sergileniyor ve bazıları baş aşağı çarmıha geriliyordu. Mahkûmların bazıları haça iple bağlanırken bazıları çiviyle çakılıyordu. Arkeologlar İsrail'de, MS 1. yüzyıla tarihlenen bir çarmıh kurbanının kemiklerini buldular. Muhtemelen Yehohanan adındaki bu adamın ayakları haça çiviyle çakılmıştı fakat kolları görünüşe göre üst direğe iple bağlanmıştı. Kurban 24 yaşındaydı ve yaklaşık 1.67 cm. boyundaydı, muhtemelen Spartaküs'ün isyancıları arasında çokça bulunan Kuzey Avrupalı erkeklerin ortalama boyundan kısaydı. Yehohanan'ın sağ topuk kemiğinde hâlâ bir çivi ve bunun üzerinde kalmış bir tahta parçası vardı.

Spartaküs'ün takipçilerinin bir kısmı belki de haç üzerindeyken hâlâ muhalifti. Antik kaynaklarda kahkaha atan, kendilerini

14 Apuleius, *Golden Ass* 4.31; Josephus, *Antiquities* 18.3.4.

15 Pliny, *Natural History* 29.14.57.

16 Haim Cohn ve Shimon Gibson, "Crucifixion", Michael Berenbaum ve Fred Skolnik, ed., *Encyclopedia Judaica,* 2. ed., c. 5 (Detroit: Macmillan, 2007), s. 309–10.

izleyenlere tüküren hatta haça çivilenirken zafer şarkıları söyleyen kişiler anlatılır.[17]

Roma'ya giden yol üzerinde asılan kölelerin uzunca acı çekmekten ziyade hızlıca ölmüş olmasını umabiliriz yalnızca. Bu kişiler öldükten sonra otoriteler muhtemelen cesetleri ortadan kaldırmak için acele etmediler. Cesetlerin asılı kaldığı, çürüdüğü ve kötü koku saçtığı süre ne kadar uzun olursa gelecekteki isyancılar o kadar fazla caydırılacaktı. İkinci dereceden suçlular olarak köleler muhtemelen yere yakın şekilde asılmışlardı. Yüksek statülü tutsaklar ise zeminden yaklaşık bir metre yukarı asılırdı. Bütün cesetler akbabalara yem olurdu fakat aşağıdakiler köpeklere de yem olabiliyordu. Nihayetinde cesetten geriye kalanları indirmek ve bunları en yakın çöplüğe atmak birinin görevi olmalıydı. Kölelerin düzgün şekilde gömülmüş olması çok düşük bir ihtimaldir. Belki de bir kişi en sonunda, vatandaşları bu ağır kokudan kurtarmak için çürüyen et yığınlarını yakıyordu.

Crassus'un isyancıları yenmesi altı ay sürdü. 72 yılı kasım ayında göreve başladıktan sonra isyan, 71 yılının nisan ayında son buldu. Haçlar mayıs ayında çakılmış olmalı. Belki de 1 Mayıs'ın Roma'daki muadili Floralia'yı kutlayanlar, saçlarında geleneksel çiçek taçları giyerek, mahkûmları izlemek üzere dışarı çıkmıştı. Kızıl afyon çiçeklerinin ve karşısındaki tepelerde sarı katırtırnaklarının dolu olduğu arazilerde, vadilerde ve geçitlerde, su yolları boyunca ve su kemerleri yanında, kavşak ve hanların dibinde, mil taşları ve mozolelerde, çiftlik ve bağlarda, geçit ve bahçelerde haç sıraları durmadan ilerledi. At arabaları ve prangalı mahkûmlar, kuzu ve inek sürüleri, geçip giden okul çocukları ve sedyelerde taşınan senatörler, geceleyin sinsi sinsi dolanan haydutlar, gün doğmadan uyanan fırıncılar…Hepsi de buralardan geçti ve bunları gördü. Capua ile Roma arasındaki yolda asılı haçları herhangi bir gladyatör görmüşse, özellikle ciddi bir şekilde bundan ders çıkarmış olabilir.

Crassus belki de bir dizi asker kıtasının önünde, trompetçiler eşliğinde selam vererek, haçların arasında at sürüp, Roma'ya doğru ölüm saçan bir zafer turu atmıştır. Ne de olsa onun anıydı; şüphesiz

17 Hengel, *Crucifixion,* s. 48.

bunun keyfini çıkarmıştı. Köleler haçlarda asılı kaldığı müddetçe, Crassus'a o çok istediği şöhreti getireceklerdi. Crassus'un açlığı daha da derinleşmiş olabilir. Başarısına rağmen Crassus, kamuoyunun gözünde unutulmaktan korkuyordu. Yaklaşık bir buçuk yıl boyunca Roma'nın başına bela olan Spartaküs'ü altı ay gibi bir sürede yenmişti. Lakin Crassus, onu bulmak ve muharebede yok etmek yerine Spartaküs'ün etrafını kuşatarak, Roma'nın sabrını zorlamıştı. Dahası, diğer komutanlardan yardım istemişti, bu yüzden zaferin şöhreti bir tek Crassus'a ait olamazdı.

Rakibi Pompeius, kırıcı olmaktan, onur kırıcı olmaya geçmişti. İşler şu şekilde gelişti: Crassus'un dağların içine kadar takip ettiği isyancılara ek olarak hayatta kalan ikinci bir grup kaçıp kurtulmuştu. Bunlar Lucania'ya kaçıp kuzeye gittiler. Belki de bütün olanlardan sonra Spartaküs'ün, Alpleri geçme konusunda haklı olduğunu iş işten geçtikten sonra anlamışlardı. Antik kaynaklarda bulunabilecek zamanlama ve ipuçlarından anlaşılabileceği kadarıyla bunlar Cantenna Muharebesi'nden hayatta kalan Kelt ve Cermen mültecilerdi. Sayıları beş yüz kadardı. Artık şansları tükendiğinde Orta İtalya'daki Etruria (Toskana) bölgesine kadar gelmişlerdi. Tam da İspanya'dan gelen Pompeius'un ve muzaffer ordusunun yolunun üstüne düştüler. Kaçak kölelere hiçbir şekilde merhamet göstermeyen Pompeius bunları imha etti.

Pompeius senatoya bir mektup yazarak, başarısını açıkladı. Bir kaynağa göre mektupta şöyle diyordu: "Crassus kaçak köleleri meydan muharebesinde yenmiş olabilir ancak Pompeius savaşın kökünü kazıyıp sonlandırmış oldu."[18] Bu, zekice bir küçük düşürmeydi ve çok gerçek bir hususa dokunuyordu. Crassus Spartaküs'ü öldürmüştü ama isyancıların hepsini yok etmemişti. Bunlar hâlen, bir yıl sonrasında acı bir şekilde anlaşılacağı üzere, özgür İtalyalılar için hayatı zehir edebilirdi.

Verres'i kovuşturan Cicero "Tempsa'daki sorunlar" diye andığı 70 yılının başlarında yaşanan bir olaydan bahseder.[19] Tempsa,

18 Plutarch, *Crassus* 11.11.

19 Cicero, *Verrines* 6.39, 41.

Bruttium'da bulunan ve bakır madenleriyle bilinen bir kasabaydı. Cicero'nun söylediğine göre "Tempsa'daki sorunlar, İtalya'daki kaçak köle savaşından geriye kalanlardı."[20]

Bu sorunlar neydi? Cicero bu konuda bir şey söylemez. Söz konusu sorunlar, Roma Senato'sunun bir toplantısında söz edilecek kadar kötüydü fakat senatörlerin bunun için bir ordu göndereceği kadar kötü de değildi. Cicero'ya göre bu sorunu Gaius Verres çözmeliydi. Sicilya valisi olarak uzattığı görevini en sonunda tamamladıktan sonra Roma'ya dönerken o esnada bölge yakınlarındaydı. Tempsa dolaylarındaki Vibo Valentia kasabasından, Manius Marius adında önemli bir yerel sakinin önderliğindeki bir delegasyon ekibi Verres'e gitmiş ve yardım istemişti. Marius ona "küçük bir isyancı grubunun" başıboş dolandığını söyledi.[21] Şüphesiz isyancılar, Vibo'nun verimli arazilerine yayılan çiftliklere dört gözle bakıyordu. Bir vali olarak Verres'in küçük bir askerî korteji olması gerekti, Marius da onlardan düzeni sağlamasını istedi.

Cicero, Marius'un isteklerinin kulak ardı edildiğini iddia eder. Verres, Vibo vatandaşlarına yardım etmek yerine kıyıda bekleyen metresine eşlik etmeyi seçti. Cicero doğruyu söylüyor olabilir fakat belki de işler daha karışıktı: Belki de isyancılar, Verres olaya müdahale etmeden önce dağılmıştı. Ya da belki de "küçük grup" Verres'in adamları için gerçekten çok büyüktü. Her durumda isyancılar Tempsa ve Vibo bölgelerini yağmaladıktan sonra tepelere gittiler. Roma'daki senato ise duruma kayıtsız kaldı.

Senatörlerin yapacak başka işleri vardı. Mithridates'e karşı savaş sürüyordu ve Akdeniz'de korsanlar terör estirmeye devam ediyordu. Başkentte Cicero, yolsuzluk suçlamalarıyla Verres'i kovuşturuyordu (Sicilya valiliği görevi 71 yılının 31 Aralığında son bulmuştu). Cicero başarılı ve eski bir *quaestor*du lakin gençti. Verres'i, o dönemin en büyük avukatı Hortensius savundu.

Ne var ki iç siyasetteki en eğlenceli gösteri Pompeius ve Crassus arasındaki rekabetti. Yaz itibarıyla iki adam da ordularıyla Roma'ya

20 Cicero, *Verrines* 6.39.

21 Cicero, *Verrines* 6.40.

ulaştı. Normalde Romalı komutanların İtalya sınırlarına girer girmez ordularını terhis etmesi gerekirdi fakat bu iki komutan istisnaydı çünkü her ikisi de isyankâr kölelere karşı savaşmıştı. Crassus 35.000 ilâ 45.000 kadar askere komuta etmişken, aynı sayı Pompeius için 25.000 ilâ 30.000 kadardı. İki adam da ordusunu terhis etmedi. Şehrin dışında oturup, alavere dalavere içinde beklediler.

İkisi de 70 yılı için konsül seçilmeyi, mümkünse diğerinin saf dışı kalmasını istiyordu. Roma'da her yıl iki konsül seçilirdi. Şüphesiz Pompeius ve Crassus bu görevi kendilerinden daha önemsiz biriyle geçirmek isterdi. İkisi de Roma'da siyaset alanında ağırlığı olan kişilerin onayı olmadan isteklerini gerçekleştiremezdi. Roma seçimlerinde büyük seçmen kitleleri olurdu ve bunlar büyük oranda zengin ve güçlü olanlara oy verirdi. Hiç kimse iyi bağlantıları olan küçük bir grubun desteğini almadan seçilemezdi. Nihayetinde komutanlar bir anlaşmaya vardı: Temmuz ayında seçimler yapıldığında, Crassus ve Pompeius'un ikisi de sonraki yıl için konsül seçildi.

Göreve 70 yılının 1 Ocak günü geleceklerdi. Artık siyasi başarı kazanacaklarına göre iki komutan da ordusunu lağvedebilirdi, tabii tek bir iş parçası haricinde: Zafer geçidi. Her Romalı komutan, zafer alayı kutlamak gibi üstün bir onura erişmek isterdi. Zafer alayı komutanın Roma şehrinin içinden ordusuyla görkemli bir zafer yürüyüşü yapmasıydı. Bu geçidin sonunda Capitolinum Tepesi'nde Iuppiter'e kurban kesilir, ziyafet verilirdi. Zafer alayı kutlayan komutana *triumphator* deniyordu.

71 yılında iki muzaffer komutan daha İtalya'ya dönmüştü ve onlar da zafer alayı istiyordu. Bunlar, Trakya'da kazandığı başarılardan sonra Spartaküs ile savaşması için memlekete çağrılan Marcus Lucullus ile, Pompeius'un İspanya'daki silah arkadaşı prokonsül Quintus Caecilius Metellus Pius'tu.

Her zafer alayı farklıydı. 71 yılındaki zafer alaylarına dair çok az detay vardır fakat makul (ancak hiçbir şekilde kesin olmayan) tasarımla, bir zafer alayı şöyle gerçekleşmiştir:

Zafer alayı günü bütün Roma sakinleri meydanlara döküldü. Zafer alayı kutlayan komutan, sabaha şehrin dışında bir asker

grubuyla başladı. Onlara konuşma yaptı ve az sayıda kişiye onur, herkese de nakit para ödülü dağıttı. Sonrasında zafer geçidi başladı. Roma'ya diğer zamanlarda kapalı bulunan özel *porta triumphalis* (zafer geçidi) içinden girildi. Kortej, uzun ve görülebilir bir yoldan Capitolium'a doğru ilerledi. Senato ve devlet görevlileri önden gitti, arkalarından trompetçiler geldi. Akabinde kuşatma ve muharebe resimleri sergileyen pankartlar ve altın ile gümüşün ön planda olduğu toprak öbekleri geldi. Ardından öldürülmek üzere sürülen beyaz boğalar ya da inekler geldi, yanlarında rahipler vardı. Sonra özgür bırakılan Romalı savaş tutsakları geldi. Bunlar da zafer alayı kutlayan komutanın azatlıları gibi giyinmişti. En önemli savaş tutsakları ise zincire vurulmuş bir şekilde yürüdü, çoğu idam edilecekti.

Daha sonra önünden *lictor*ları giden muzaffer komutan gelirdi. Altın iplik tasarımlarıyla süslü özel bir toga giyen komutan, dört atlı bir arabayı sürüyordu. Bir asa tutar, Delphoi defnesinden yapılan taç takardı. Yanında duran köle ona bir fani olduğunu anımsatıyordu. Muzaffer komutanın yetişkin oğulları, kendi arabasının karsında at üzerinde ilerliyordu, arkalarından da hepsi ata binmiş subayları ve süvarileri geliyordu. En sonda ise komutanları hakkında marşlar ve müstehcen şarkılar söyleyen, gururla yürüyüş yapan piyadeler gelirdi. Örneğin Caesar'ın adamları komutanlarıyla "kel zampara" diye dalga geçerdi.[22]

Günün zirvesi, Capitolinus Tepesine çıkmaktı. Burada düşman liderleri idam edildikten sonra muzaffer komutan Iuppiter'e kurban keserdi. Bu tanrıya, defne tacı ile elde edilen ganimetin de bir kısmını verirdi. Daha sonrasında Capitolinus'ta verilen ziyafette şeref konuğu olarak yer alırdı. Şehir boyunca insanlar devletin harcamalarıyla ziyafet çekerdi. En sonunda muzaffer komutan boru ve flütler eşliğinde evine giderdi.

Bir zafer alayı kutlamak için komutanın senatodan izin, Roma halkından oy almalıydı. Ayrıca bazı belirli gereksinimleri de karşılamak durumundaydı. Kişinin, resmî olarak ilan edilen bir düşmana karşı yabancı bir savaşta zafer kazanması gerekti. En azından beş

22 Suetonius, *Deified Julius* 51.

bin düşman öldürülmeli ve savaşı sonuçlandırmalıydı –Antik Çağ metinlerindeki abartılı ölü sayılarının sebeplerinden biri de buydu. Ayrıca daha önceden devlet görevi yapmış ve resmî olarak kendisine atanan bir tiyatroda dövüşmesi lazımdı. Bu konuda kılı kırk yarmanın son hususu olarak savaştan önce münasip bir şekilde dinî seremoniler düzenlemiş olmalıydı.

İspanya'daki âsilere karşı aldığı zaferi Pompeius'a bir zafer alayı kutlama talep etme –ve elde etme– fırsatı tanıdı. Aynı şey Pompeius'un İspanya'daki ast komutanı Metellus Pius ile Marcus Lucullus için de geçerliydi. Lakin Crassus, resmî görevine ve zaferlerine karşın bir zafer alayı için gerekli niteliklere sahip değildi çünkü düşmanları köleydi. Köle bir düşmana karşı zafer alayı kutlamak Roma halkının itibarının altındaydı. Crassus bunun yerine *ovatio* düzenlemek zorunda kaldı.

Ovatio, zafer alayının sadeleştirilmiş hâliydi. Tıpkı zafer alayı gibi şehir içinde geçit töreni yapılıyor, Capitolium'a gidiliyor, en son Iuppiter'e kurban kesiliyordu. Askerlere para dağıtılıyor, halka ziyafet veriliyordu. Fakat muzaffer komutan, zafer alayındaki gibi at arabası sürmüyordu. Ya yürüyordu ya da Crassus'ta olduğu gibi at sürüyordu. Zafer alayı düzenleyen komutan gibi altın iplikler yerine Roma devlet görevlilerine özgü erguvan renkli standart toga giyiyordu. Asası olmazdı. Trompet çalmak yasaktı. Muzaffer bunun yerine flütlerle yetiniyordu. Son olarak defne yaprağı yerine mersin yaprağı olan taç takardı.

Bu son detay bize ne kadar önemsiz gözükse de belli ki Romalılar için çok şey demekti. Crassus zafer alayı yerine *ovatio* düzenlemeyi kabul ettiğinde, kendi gururunu ayaklar altına aldı fakat mersin tacı da artık çok fazlaydı. Senatodan özel bir karar, yani kendisine has bir beyanname istedi. Senato buna razı geldi ve Crassus'a, *ovatio* töreninde defne tacı giyme izni verdi.

Yıl bitmeden hemen önce muhtemelen ilk başta Marcus Lucullus'un zafer alayı gerçekleştirildi.[23] Ondan sonra, aralık ayının

23 Dört zafer alayının tarihleri ve diğer detayları için bkz. A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae* XIII.1 (Rome: La Libreria dello Stato, 1947), s. 565.

sonlarında Metellus Pius, Crassus ve Pompeius'un törenleri birkaç gün arayla yapıldı. Bilim insanlarına göre önce Metellus Pius, eski konsül olarak sahip olduğu rütbesinden ötürü gelmişti, daha sonra eski bir *praetor* olan Crassus ve son olarak da askerî alandaki hünerine karşın, sadece bir Roma atlı sınıfı mensubuydu.

Takribi bir hafta içinde yaklaşık 100.000 asker Roma içinde yürüyüş yaptı ve imparatorluğun merkezinde ve her yerde olmasa da bir eyaletinde barışın yeniden tesis edilmesine karşı minnettar kişilerin tebriklerini kabul etti. Halka ziyafet vermek için 5.000 ardıç kuşu kestiren Metellus Pius'un zafer alayına dair günümüze ulaşan detaylardan sonuç çıkaracak olursak bunlar çok müsrifçe organizasyonlardı.[24] Sadece bu kuşların tutarı altmış bin *sestertius*, yani yaklaşık yüz lejyonerin yıllık maaşına denk gelen bir paraydı.[25]

Pompeius'un zafer alayı düzenlediği zaman Roma'da bir yılda defne taçlı dört kişi olmuştu. 71 yılının aralık ayının son günüydü. Spartaküs Savaşı resmen tarih olmuş, efsane çoktan başlamıştı.

24 Varro, *Agricultural Topics* 3.2.15–16, tekrarlanması Columella, *On Agriculture* 8.10.6. Tartışma için bkz. Mary Beard, *The Roman Triumph* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007), s. 49 ve s. 346, n. 12.

25 R. Alston, "Roman Military Pay from Caesar to Diocletian," *Journal of Roman Studies* 84 (1994): s. 113–23.

SONUÇ

Quintus Caecilius Metellus Celer ve Lucius Afranius'un konsül olduğu yıl, yani 60 yılında, Gaius Octavius'un komutasında küçük bir ordu Roma'dan güneye doğru yürüdü. İtalya'nın büyük yollarından yürüdüler, Capua ve Vezüv'ü geçtiler ve Lucania'nın tepelerinden, Pollino Dağı zirveleri altından ilerleyerek en sonunda doğuya, Bruttium'a ve İtalya'nın en güneyine yöneldiler. Hedefleri gözükmüştü. Pis bir işti ve senato bunu on yıldır öteliyordu buna rağmen Roma'nın onuru için gerekliydi. Spartaküs'ün ruhundaki şeytanı çıkarmak için gelmişlerdi.

Octavius için bu yazgısından sapma yoluydu. Daha önce Adriyatik Denizi karşısında bulunan ve isyancı kabilelerin bulunduğu Trakya sınırına açılan Makedonya'nın valisi olmuştu. Bölgede kazanabileceği bir askerî zafer ona hırslı bir Romalının rüyası olan zafer alayı getirebilirdi. Octavius tam da kazanma hırsıyla yanıp tutuşan bir genç adam modelidir. Orta İtalya'daki bir kasabanın yerel aristokrat sınıfından gelen biri olarak seçkin bir Roma ailesine üye biriyle evlenmişti ve siyasi ve askerî mevkilerde tırmanıyordu. Önünde büyük bir kariyer var gibiydi fakat Brundisium'da gemiye binmeden önce Octavius'un İtalya'da yapacak bir işi vardı.

Büyük ayaklanmanın son bulmasından on bir yıl sonra, isyancıların son üyesi hâlen Bruttium'daki Thurii Ovası civarındaki tepeleri kontrol ediyordu. Zengin bir tarım bölgesi olan bu ovada birçok kır evi vardı. Spartaküs bir keresinde burada büyük bir darbe yapmıştı. Thurii, Spartaküs ve adamlarının ele geçirdiği tek şehirdi.

Spartaküs'ün ordusundan geriye kalanların, 71 yılında Crassus'un zaferinden sonra bu tepelere geri dönmeyi tercih etmiş olmasına şaşmamalı.

Söyleyebileceğimiz kadarıyla bu kişiler devrimci değil akıncılar olarak hayatta kalmış, tepelere üşüşüp, yemek için huruç saldırıları yapmakla tatmin olmuşlardı. Artık Romalı lejyonerlerin demir silahlarına karşı açık ovalarda karşı koymaya cüret edemiyorlardı. Belki de bazı hayalperestler, Spartaküs'ün bir yerlerde hâlâ hayatta olduğunu ve geri döneceğini umuyordu –sonuçta cesedi hiçbir zaman bulunamamıştı. Fakat Spartaküs ölmüştü ve isyancıların çarmıha gerilmesi, Roma'ya açıkça meydan okuyan kişileri bekleyen kadere işaret ediyordu.

Hayatta kalanlar sekiz yıl boyunca yerel ölçekte akın yapmaya devam etti, ta ki bir başka başarısız ayaklanmanın rüzgârı kendi üzerlerine vurana dek. 63 yılında, muhalif Romalı aristokrat Catilina, borçlu ve kölelerin içinde olduğu bir ayaklanma çıkarmaya çalışsa da senato bu girişimi ezmişti. Kaybedilen bu kalkışmadan hayatta kalanlar Thurii'ye kaçtı ve Spartaküs taraftarlarıyla birleşti. Senato, Thurii civarında tek başına kalan toplulukların kökünü kazımaya karar verdi ve Octavius sahneye çıktı.

Kaynaklar, isyankâr kölelerin yazgısına dair çok fazla söz etmeksizin "Octavius, yolculuğu esnasında bunlara bir son verdi" der.[1] Detayları şöyle hayal edebiliriz: Kılıçların çarpıştığı alana aniden at süren Romalı süvarilerden bazıları belki de uzun süre önce Vatia'nın evinde talim görmüş adamlar yüzünden savunmaya geçmişti. Çığlıkları ve alev çatırtılarını, son olarak da yol boyu uzanan çarmıhalar üzerine çakılan çivi seslerini duyabiliriz. Octavius bunu belki biliyor belki bilmiyordu ancak bu imha operasyonu bir çağın sonu demekti. Söz konusu çağ, yaklaşık olarak 135'te çıkan I. Sicilya Köle Ayaklanması'yla başlayıp 60 yılına kadar üç nesil boyunca sürmüştü. Sicilya'daki iki köle savaşının her biri yıllarca sürmüşken Spartaküs'ün ayaklanması iki yıldan fazla sürmüştü. Bundan sonra bu kadar büyük köle ayaklanmaları olmayacaktı. Örneğin

1 Suetonius, *Deified Augustus* 3.1.

Cicero'nun meşhur ifadesiyle Catilina "komplosunu" bastırmak Roma'nın üç ayını almıştı ve kölelerden ziyade büyük oranda özgür insanların müdahil olduğu bir operasyondu bu.

Lakin Roma'nın köleleri ya da gladyatörleriyle arasındaki her ilişki de barış içinde değildi. Spartaküs'ten dersini alan senato artık gladyatörlerin devrim yapabilme potansiyelini anladı ve bunu durdurmak için harekete geçti. Örneğin, 63 yılındaki Catilina krizi esnasında senato, gladyatörlerin Roma dışına çıkarılmasına ve Capua ile diğer İtalyan şehirlerine gönderilmesine karar verdi. Her iki taraf da siyasi çeteler için gladyatörler toplamış, bu çetelerin uyguladığı şiddet, Caesar ile Pompeius arasında iç savaş çıkacak gibi görünen 50'li yıllarda Roma siyasetinin başının belası olmuştur. 49 yılında Caesar Rubicon'u geçip Roma'ya yürüdüğünde, rakibi Pompeius, Caesar'ın Capua'daki gladyatörlerini ele geçirdi ve bunların arasına koruma sağlamaları için Romalı koloniciler yerleştirdi: Gladyatörlerin sayısı bin ya da daha fazlaydı. Senatörler, gladyatörlerden korkmakta haklıydı.

İtalya'daki köleleri bir araya getirecek yeni bir Spartaküs ortaya çıkmadı. Spartaküs kalibresinde liderler çok sık görülmez, onun gibi olanlar da Spartaküs'ün takipçilerinin kaderini yaşama riski alacak adamları ikna etmekte zorlanacaktı. Köleler yine silahlanacaktı fakat bu kez isyancı bir kölenin bayrağı altında değil, Roma'daki devrimci siyasetçilerden birine hizmet edeceklerdi. Bu konuda en iyi bilinen örnek, Büyük Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius'un 43 ve 36 yılları arasında Sicilya'da başarılı bir şekilde korsan filosu işletmesidir. Sextus'un adamları arasında 30.000 kaçak köle bulunuyordu.

Spartaküs ölmüştü ancak efsanesi hayattaydı ve iyi biliniyordu. Spartaküs'ün ölümünden yirmi yıl sonra Caesar, Galya'da Kelt ve Cermenlere karşı savaşırken Spartaküs isyanından alınan derslere atıf yapmıştır. Spartaküs'ün ölümünden otuz yıl sonra ise Romalı komutan Marcus Antonius, Roma Cumhuriyeti'ni kendi ordularıyla tehdit etmiştir. Adamları arasında isyancı köleler olmasa da Cicero, Antonius'u yine de "yeni Spartaküs" diye damgalayacaktı. Yine Spartaküs, ölümünden elli yıl sonra Horatius'un şiirlerinde

yankılanacaktı. Yüz yıl sonrasında ise Orta İtalya'da çıkan bir gladyatör ayaklanmasında ismi yine hortlayacaktı.

Caesar'dan Tacitus'a ve Augustinus'a, Romalı elitler Spartaküs'ü hiçbir zaman unutmadı. Onun hakkında yazacak ilk tarihçilerden ikisi Sallustius (86–35) ve Livius'tu (57–MS 17). Sallustius için Spartaküs büyük bir adamdı. Askerlerini taşkınlık yapmaktan engellemeye çalışan ve onları İtalya'dan çıkarıp evlerine götürmek isteyen bir kahraman ve yurtseverdi. Ancak Sallustius senatoyu ve Roma'daki elit kesimin büyük kısmını küçümseyenlerdendi, dolayısıyla isyancı bir köleye sempati duyması anlaşılabilir bir şeydir. Daha müesses bir figür olan Livius ise gladyatör isyanına dair yazdıklarından günümüze ulaşan küçük parçalardan değerlendirecek olursak, daha karanlık bir Spartaküs görmüştü. Livius için Spartaküs, İtalya'da terör estiren bir adamdı.

Sıradan halkın ve kölelerin sesini duymak neredeyse imkânsızdır fakat bir fısıltı izi bırakmış olabilirler. Onlar için Spartaküs bir direniş ve umut figürü, Roma'nın da zayıf noktasını yansıtan biri olabilirdi. Bu konudaki göstergeler özellikle tartışmalıdır lakin buna kafa yormalıyız. Crassus'un cezalandırma araçları tercihiyle başlayalım. Spartaküs'ün adamlarının asıldığı altı bin haç parçaları en sonunda, sıradan İtalyalıların elinde kutsal emanetler hâline gelmiş olabilir. Romalılar, çarmıh cezasında kullanılan bir çivinin, parçanın ya da ipin büyülü bir değeri olduğuna inanıyordu. Yün içine sarılan ve boyun bölgesine takılan bu muskaların sıtma ateşlerini iyileştirdiğine inanılıyordu.[2] Romalılar ayrıca çarmıha gerilmiş bir kişinin saçının hastalığı rahatlattığına da inanıyordu. Roma dönemi İtalya'sında sıtma yaygın görülen bir hastalıktı ve insanlar bu konuda rahatlamak için bulabilecekleri her şeyi arardı. Kölelerin asıldığı haçlardan çivi ve iplikler alan, kurbanların cesetlerinden saçlarını kesen ve beki de bu tür şeyleri satan askerler hayal edebiliriz.

2 Pliny, *Natural History* 28.41, 28.46. Ayrıca bkz. Laura D. Lane, "Malaria and Magic in the Roman World", David Soren ve Noelle Soren, ed., *A Roman Villa and a Late Roman Infant Cemetery: Excavation at Poggio Gramignano, Lugnano in Teverina* (Rome: L'Erma di Bretschneider, 1999), s. 640.

İtalyalıların dolaplarında bu tür muskalar yer almaya devam ettikçe, kölelerin ölmeden önce çektikleri son acısının anısı baki kalacaktı.

Roma'da büyük adamlara yarı tanrı gibi muamele gösterme teamülü vardı. Örneğin Gracchus kardeşler, Roma'daki sıradan halk için toprak reformu yapmaya çalıştıktan sonra suikasta uğrayıp ölmüştü (133 ve 122'de). Bu kardeşler için neredeyse bir şehit kültü doğmuş, onlara heykeller ve günlük adaklar yapılmış ve öldükleri yerler kutsal addedilmiştir. Bir diğer örnekte, 86 yılında Romalılar, o dönem için hiç bilinmeyen bir *praetor* olan Marius Gratidanus'a heykeller yapmış ve ona yaptığı para reformları için teşekkür etmek adına şarap ve tütsü sunmuştur. Köleler Spartaküs'e heykeller yapamasa da onun anısını kutsamış ve canlı tutmuştur.

Büyük adamlara tapmak Romalı kölelere doğal bir şey gibi gelmiş olabilir. Köleler, her Roma hanesinin temsil ettiği küçük dinî topluluğun ritüellerine katılıyordu. Efendilerinin *genius*una, yani "yaşama gücüne" tapınmak köleler için standart bir uygulamaydı.[3] Birçok insan, kendilerini özgür bırakmaya çalışmış bir kişinin anısına tapınmayı tercih ederdi. Parça parça ve anlaşılması zor olsa da Pompeii'deki bir duvar resmi, halkın anısına dair bize bir şeyler söyleyebilir. Karikatür tarzı bu freskte karakterlerden biri Spartaküs olarak etiketlenir: Resimde tam olarak, Spartaküs'ün Latince isminin Osca versiyonu olan SPARTAKS yazıyordu. Osca, Pompeii diliydi. Sulla'dan 80 yılında burada askerlerinden bir koloni oluşturduktan sonra Latince şehirde hızla baskın dil hâline geldi fakat Osca dili yine hayatta kaldı. Bu resimde büyük âsi gladyatörün kaydı mı vardı? Gerçekte Pompeii, Spartaküs'ü kolayca unutmuş olamazdı.

Pompeii'nin ufuk çizgisinde Spartaküs'ü hatırlatan bir şey hâkimdi: Şehirde her yerde görülen Vezüv, bir zamanlar Spartaküs'ün zaferinin sahnesiydi. Bazı Pompeiililer Spartaküs'ün, kırsal bölgeleri yerle bir eden akınlarından kişisel zarar görmüş olabilir. Dahası bir gladyatör olarak Spartaküs, Pompeius'a ekstra ilgi duyuyordu çünkü Pompeiililer ateşli taraftarlardı. Arkeolojik kayıtlar, en azından

3 Itta Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion* (Oxford: Clarendon, 2002), s. 37.

MS 1. yüzyıl için bunu destekler. Spartaküs freski yoğun bir sokaktaki bir yapıda çizilmişti. MS 79 yılında burası özel bir mülkün giriş holüydü. Fakat fresk çok daha eskiden, MS 79 yılındaki volkan patlamasından önce çizilmişti. Aslında o zaman iki kat alçıyla kaplıydı ve artık görülebilir değildi. Freskin bulunduğu odanın, bitişikteki tavernanın bir parçası olması muhtemeldir. Kanıtlar MS 79 yılı öncesinde mimarinin değiştiğine işaret eder. Resim çoğunlukla renksizdir, Roma dönemi öncesi Campania'sında yaygın bir stil olarak beyaz bir arka plan üzerinde kırmızımsı kestane rengi figürler bulunur ve biraz modern bir çizgi romanı andırır.

Spartaks freski bir dizi çatışmayı betimler. En sağ tarafta bir trompetçi vardır. Solunda, mızrakları, miğferleri ve yuvarlak kalkanlarıyla iki atlı bulunur. İlk atlı, ikincisinden kaçmaya çalışıyor fakat başaramıyor gibi görünür. İkinci atlı ona kalçasından mızrağını saplar. Atlıların sol tarafında iki kişi yayan şekilde savaşır. Son olarak bunların da sonunda bir dikdörtgen şekli görülür ki bu muhtemelen bir sunaktır.

Bazı kişiler freskin gerçek bir muharebe tasvir ettiğini söylese de bu açık bir şekilde bir gladyatör dövüşüdür. İki çift savaşçı, silahları ve zırhları bu sonuca işaret eder. Aynı şekilde en erken gladyatör oyunlarının etrafında gerçekleştiği mezarları andıran sunak da öyledir ve bir trompetçi bulunur. Gladyatör oyunlarına müzisyenler eşlik ederdi ve bazen hayvanlar gibi giyinirlerdi. Bu trompetçi bir maske takmıştı ve muhtemelen bir ayıyı temsil ediyordu. Ayı derisinden yapılmış bir pelerin de giymiş olabilir. Oyunlarda maske ile ayı derisi giyen başka bir trompetçi örneği daha biliyoruz. Bu adamın sahne adı Ursus Tubicen, yani "Ayı Trompetçisi" idi ve muhtemelen enstrümanının derinden gelen gürültüsünden bu ismi almıştı.[4]

Dört gladyatörün her biri de etiketlenmiştir. Yayan adamların isimleri okunmaz hâldedir ancak galip gelen atlı FEL … POMP… diye okunur ve muhtemelen Felix Pompeianus, yani

4 Hans-Günther Simon, "Zwei ausseregewöhnliche reliefverzierte Gefässe aus Langenhain,Wetteraukreis", *Germania* 53 (1975): 126–37, özellikle s. 134.

"Şanslı Pompeiili" diye düzeltilebilir. Yaralı atlı da açık bir şekilde SPARTAKS diye etiketlenmiştir.

Bu gerçekten de Spartaküs müydü? Uzmanlar buna katılmaz. Bazıları bunu kabul eder ve dahası freskin Spartaküs'ün son muharebesini betimlediğini öne sürer. Bazıları ise resmi yaptıran kişinin (Pompeiili Felix?) Spartaküs'ü yaraladığını iddia ettiğini bile iddia eder. Freskte askerler değil gladyatörler tasvir edilirken Spartaküs de savaşır şekilde tasvir edilmiştir, dolayısıyla bu, ayaklanmasının bir sembolü olarak da çizilmiş olabilir.

Freskin Osca dilindeki kullanımı hakkında da çokça tartışma vardır. Geleneksel görüşe göre Osca dili Pompeii'de 80 sonrasında yok olmuştur, dolayısıyla fresk, Spartaküs isyanını ele alıyor olamaz. Fakat Güney İtalya'da başka yerlerde MS 1. yüzyıla tarihlenen Osca yazıtları bulunmuştur. Bu yüzden fresk gerçekten de Spartaküs isyanını ele alıyor olabilir. Aslına bakarsanız 80 yılından sonra yerli Pompeiililer Osca dilini memleketlerinin gururunun bir simgesi olarak sergilemek bile istemiş olabilir. Kaynaklarda Pompeii'de Osca dili konuşan yerlilerle Latince konuşan koloniciler arasındaki şiddetli ve uzun süren gerginlikler anlatılır.[5] Belki de Spartaks freski kolonicilere, Roma'yı aşağılamış bir düşmanı hatırlatarak burun kıvırıyordu.

Elimizdeki delillerden kesin bilgilere ulaşmak mümkün olmasa da okuyucu şu hipotezi kabul edebilir: Freskte, tarihe dönüşen bir efsanenin enstantanesi sunulur. Spartaks, halkın bir kısmının hatırladığı Spartaküs'tü. Kitap ve okul odaları dışında tarih genelde efsane hâlini alır. Spartaküs de destansı bir hâl almıştı. O, insanların yaptığı ve düşündüğü şeydi. İnsanlar onu dinî bir figür bile yapmış olabilirdi –Spartaks freskinde bu da öne sürülür. Muhtemelen freskte bulunan mezar, Pompeii'deki bir başka duvar resmiyle de belgelenen, İtalya tarzı duvar resimlerinin yaygın bir konusu olan cenaze oyunlarına işaret ediyordu. Bir cenaze töreni dinî bir etkinlikti. Kimi zaman gladyatörlerin yer aldığı bir etkinlikti de. Büyük bir adamın ölümünü mezarının hemen yanında bir gladyatör dövüşüyle kutlamak nesillerdir saygı duyulan bir İtalya âdetiydi: Yani, ölüm için ölüm vardı.

5 Cicero, *For Sulla* 60–62.

Güney İtalya topraklarında Spartaküs, umudun sembolü olarak Orpheusçu-Dionysiosçu panteona girmiş olabilir. Romalı elitler Spartaküs'ün geri döneceği düşüncesinden ne kadar korkuyorsa köleler de buna büyük heyecan duyuyor olmalıydı.

Spartaküs'ten sonra hayatta kalanların çoğu için kanlı bir dönemdi. Spartaküs'ün destekçileri yavaş yavaş imha edildi. Bu dramadaki diğer önemli figürlerin çoğu da felaketle tanıştı. Tuhaf bir şekilde daha küçük çaplı karakterler büyük adamlara göre daha iyi durumdaymış gibi görünüyor fakat belki de bu, elit kesim hakkında renkli detaylar vermekten zevk alan fakat ikincil oyuncuları es geçen kaynakları yanlış şekilde okumaktan kaynaklanmaktır.

İlk önce daha küçük figürleri ele alacak olursak görünüşe göre Spartaküs tarafından yenilmiş olmak kariyer mahveden bir şey değildi. Örneğin 73 yılında *praetor* olarak Varinius Spartaküs'ün elinden zor kurtulmuştu. Yine de göstergelere göre 65 yılında Asia eyaletinin (Batı Anadolu) valiliği görevini yürütmüştür.

Gellius ve Lentulus konsüller de 72 yılında Spartaküs'e karşı yenilmenin lekesini üzerlerinden atmıştır. Bu ikili 70 yılı için *censor* seçildi. 67'den 65 yılına değin Pompeius'un komutasında korsanlara karşı yapılan savaşta komutan olarak hizmet ettiler. Kendilerine İtaya kıyılarını korumak ve Tiren Denizi'nde devriye atmak görevi verildi. Spartaküs'e ihanet etmiş korsanlardan bazıları onların eline düşmüş olsa ne kadar da ironik olurdu! Gellius da Lentulus da siyasette faaldi ve Caesar'a karşı Pompeius'u destekliyordu. Gellius'u lekeleyen bir skandal dedikodusu vardı: Söylenenlere göre evlatlık oğlu, Gellius'un ikinci karısıyla zina yapmıştı.

72'de Quintus Arrius *propraetor* olarak hizmet edip Gellius'a Crixus'u yenmesi için yardım etmişti. Bu adam sonraki yirmi yıl boyunca Roma siyasetindeki labirent içinde çokça çalışmış kâh Crassus'un kâh Caesar'ın dostu olsa da yazılarında kendisini karalayarak iltifata iltifatla karşılık veren Cicero'yla hiç dostluk kurmamıştır. Arrius 52 yılında, barış içinde emekli olmanın senatörler için nadir bir şey olduğu bir dönemde kamu hayatından çekilmiştir.

Spartaküs'ün yenilmesinde birincil rolü olan kişilere dönersek, kayıtlar daha da kanlı hâle gelir. Örneğin Verres, Sicilya'yı Spartaküs'ten kurtarabilirdi fakat bu, Cicero onu adayı yağmaladığı yönünde ifşa ettiği 70 yılında ona yardımcı olmadı. Cicero'nun yıkıcı kovuşturmasından sonra benzer bir mahkûmiyet yaşayan Verres, mahkeme kararını beklemeden Massilia'ya (Marsilya) kaçtı ve burada, kendi kendine uyguladığı bir sürgün hayatında, yüzyılın sonraki on beş yılını geçirdi. En sonunda, 43 yılında Roma siyaseti onu da buldu ve Marcus Antonius tarafından idam edildi. Bunun sebebi güya Verres'in Sicilya'da uzun bir süre önce çalınan sanat hazinelerini kendisine vermeyi reddetmesiydi. Bu son detay muhtemelen gerçek olabilecek kadar iyidir. İroniktir ki Cicero da aynı yıl Antonius'un emri üzerine idam edilmişti. Antonius, halka açık söylevlerinde kendisini şişe geçiren ünlü hatipten intikam almıştı, tıpkı bir zamanlar Cicero'nun Verres'i kovuşturduğu gibi.

Verres'e sürgüne gitmesini tavsiye eden Pompeius'tu. Benzer bir tavsiye Pompeius'un da kıçını kurtarabilirdi fakat Pompeius çok hırslıydı ve bir süreliğine bu tür bir şeyi yapmasına gerek olmayacak kadar çok başarılıydı. 60'lı yıllarda Pompeius Roma'daki birinci adamdı. En üst düzey askerî komutalara gelmişti: Pompeius, denizleri korsanlardan kurtardı, Mithridates'i en sonunda yendi ve Levant bölgesini Roma İmparatorluğu'na dahil etti. Yine de Pompeius bir diktatör değildi ve 60 yılında Roma'yı triumvir olarak yönetmek üzere Crassus ve Caesar ile anlaşma yaptı. Lakin tarihçilerin tabiriyle I. Triumvirlik en sonunda bozuldu. Nihayetinde Pompeius destekçileri ile Caesar destekçileri arasında iç savaş (49–45) çıktı. 48 yılında Kuzey Yunanistan'daki Pharsalus Muharebesi'nde yenilen Pompeius Mısır'a gitti ve kıyıya çıkarken de öldürüldü. Caesar da elbette 44 yılında, 15 Mart günü suikasta kurban gitti.

Crassus bu iç savaşı görmedi çünkü o da ölmüştü. 53 yılında kötü bir son yaşadı. Spartaküs'e karşı elde ettiği başarısıyla gelişen Crassus, iki kez konsül ve *censor*lük yapıp Batı Anadolu'daki vergi tahsildarlarına destek oldu. Sosyal ve siyasi reformlarla amatörce

ilgilendi ve korkutucu bir bağlantı ağı ve nüfuz tesis etti. En sonunda doğuda büyük bir savaşın komutasını üstlendi ve 55 yılında, o günkü adıyla bilindiği şekliyle Pers Krallığını, yani Parthia'yı fethetmek üzere İtalya'da ayrıldı. Ancak Parthlar, kötü silahlanmış bir köle ordusu değildi.

Parthlar hem ağır hem hafif silahlı olmak üzere atçılık konusunda ustaydı ve meşhur okçulardı. Crassus'un, oğlu Publius'un komutasındaki ve Galyalıların oluşturduğu küçük bir süvari taburu haricinde sadece piyadeleri vardı. Crassus, karşılaştığı zorluğu anlamayı idrak edememiştir. Suriye'de kara çıktıktan sonra Batı Mezopotamya'ya geçti. Düşman tarafından Carrhae şehri yakınlarında karşılandı. Galyalı süvarileri ezip geçtikten ve Publius'u öldürdükten sonra Parthlar, demoralize olmuş bir düşmanın karşısına çıktı. Crassus müzakere yapmayı kabul etti ancak yine de düşmanla didişirken öldürüldü. Crassus'un kafasını ve sağ elini kestiler. Adamları da ya teslim oldu ya da kaçtı fakat çoğu yakalandı veya öldürüldü ya da tutsak edildi.

Hikâyenin devamında Crassus'un kesilmiş kafası son bir küçük düşürücü harekete daha maruz kaldı. Kafası, bugünkü Bağdat kayınlarında bulunan Seleucia şehrinde Parth kralının sarayına ulaştıktan sonra, Euiripides'in *Bacchae* tragedyasında sahne malzemesi olarak sergilendi.

71 yılında Spartaküs'e karşı savaşan üç Romalı komutandan sadece Marcus Lucullus doğal yollardan öldü. Lucullus, Trakya'daki başarısı dolayısıyla zafer alayı kutladı fakat kamu hayatının kalan kısmı kolay değildi. Ağabeyi Lucius Lucullus, Mithridates'e karşı büyük bir askerî başarı elde etti ancak Roma siyasetinde gücünü kaybetmesine zorlayan önemli düşmanlar edindi. Bu kişiler sonraki on yıl boyunca Roma'da iki kardeşin başına bela oldular. Lucius delirdi ve 56'da öldü. Kederli kardeşi Marcus onu Roma yakınlarındaki kırsalda bulunan bir aile mülküne gömdü ve bundan kısa süre sonra öldü.

72 yılında Gellius'un komutasında istemeye istemeye hizmet etmesinden sonra Genç Cato'nun hayatı muhteşemlikten tragedyaya döndü. Cato, Geç Cumhuriyet döneminde eski nizamın önde

gelen üyesi oldu. Senatonun ayrıcalıklarını ondan daha inatçı bir şekilde savunan kimse olmamıştır. Cato Pompeius'a güvenmese de Caesar'dan nefret ediyordu. Bu yüzden 49 yılında çıkan iç savaşta Pompeius için savaştı. Sicilya, Epiros ve Küçük Asya'da görev yaptıktan sonra 46 yılında, Caesar'ın kendisini yendiği ve bağışladığı yerde Cato intihar etti. Tıpkı Spartaküs gibi onun da ismi efsane oldu. Cato, Cumhuriyetçi erdemlerinin bir ikonu olarak yaşar.

Spartaküs'ün ölümünden sonraki yüzyıl içinde Trakyalı isyancılar silahlanarak Roma'ya karşı ayaklanmaya devam etti. 11, MS 11 ve MS 26 yıllarında büyük isyanlar çıktı ve Roma bunları bastırmak için lejyonlar göndermek zorunda kaldı. En sonunda MS 46 yılında Roma, kendisine bağlı bir devlet olan Trakya'yı bir eyalet olarak ilhak etti. Altı yıl sonra, Bessi kabilesinden bir Trakyalı, 26 yıl boyunca denizci olarak görev yaptığı Roma filosundaki hizmetlerine karşılık ödül olarak Roma vatandaşlığı aldı. Bu adamın adı Spartaküs'tü –ya da vatandaşlık kaydındaki farklı yazılışı kullanacak olursak, Sparticus. Sparticus, gladyatör Spartaküs'ü tersine asimile olmuştu. Ancak büyük isyancı da bir zamanlar Roma'ya hizmet etmişti. Kader farklı bir yönde ilerleseydi, Spartaküs de 73 yılında isyan çıkarmak yerine Roma vatandaşlığı almak için ilerleyebilirdi. Ne var ki Roma MS 52 yılında, 125 yıl öncesine göre çok daha açık bir toplumdu.

Hikâyemiz, Vezüv'ün gölgesinde son bulur. MS 14 yılında, Vezüv'ün hemen batısında, dağın eteklerinde ya da belki de bayırlarında (İtalya şehri Nola bölgesi içinde) yaşlı bir adam öldü. Ölmeden önce bir ayna istedi, saçını taradı ve sarkık çenesini düzeltti.[6] Etrafını dostları çeviren bu adam, hayat komedyasındaki rolünü iyi oynayıp oynamadığını sordu. Ölümle yüzleşirken, bir gladyatörün dahi gıpta edeceği bir soğukkanlılık gösterdi. Fakat o bir gladyatör değildi. O, Roma'daki birinci adamdı, senatonun adlandırdığı üzere "vatanın babası" Roma'nın ilk imparatoru Gaius Iulius Caesar Octavianus, yani Augustus'tu. Augustus hayattan ayrılırken Spartaküs de onunla alkışları kabul etti.

6 Detaylar için bkz. Suetonius, *Deified Augustus,* 98.5–100.1.

Nola, Vezüv Dağı'nın eteklerinde bulunur. Spartaküs ve adamları 73 yılında dağın zirvesinden indiğinde Nola bölgesine zulmetmişti. Ölüm döşeğindeyken Augustus'un buranın tarihine dikkatini vermiş olması pek muhtemel değildir. Fakat gerçekte, Augustus'un dağın zirvesine bakmak ve bir zamanlar dağa hükmeden köleleri düşünmek için sebebi vardı. Onlar olmasaydı asla imparator olamazdı.

Genç bir adamken Augustus, Thurinus'un bir onur payesi olan "Thuriili adam" unvanını taşıyordu. Kaynaklar bu unvanın kökenine dair farklı şeyler söylese de en muhtemel açıklama bunun babasından bir yadigâr olduğudur. Augustus'un babası Gaius Octavius, 60 yılında Thurii bölgesinde, hâlen hayatta olan Spartaküs'ün destekçilerinin kökünü kazıyan adamdı. Octavius yaşasaydı, başka unvanlar da alabilirdi. Makedonya valisi olarak Trakyalı isyancılara karşı ezici bir zafer kazandı. 58 yılında bir zafer alayı kutlamak için Roma'ya dönerken can vermiştir. Oğlu da *pater triumphator*un oğlu olmaktan dolayı sahip olacağı övünme hakkını kaybetmiş fakat kendisine "Thurinus" diyebilmiştir. Tam olarak büyük ölçekte bir askerî onur olmasa da bu etiket Octavius'un en iyi başarılı dönemini anımsatıyordu.

Octavius'un oğlu kariyerine, ismine bağlı olan bir onurla başlayacaktı. İroniktir ki babasının evliliği, oğluna, askerî başarısından daha çok yardımcı olacaktı çünkü Octavius, Iulius Caesar'ın yeğeniyle evliydi. Caesar bu oğlanı evlatlık edinecek, genç Thurinus da büyüdüğünde Octavianus Caesar ve Augustus olacaktı.

Kurnaz bir adam olan Augustus, Spartaküs'e ne kadar çok şey borçlu olduğunu, en azından dolaylı yoldan düşünmüş olabilir. Spartaküs'ün isyanı Augustus olarak cumhuriyet sistemini bitirmesi ve imparator olmasını mümkün kılmıştır. Bilim insanlarının işaret ettiği üzere Spartaküs'ün Geç Roma Cumhuriyeti tarihinde sembolik değil gerçek bir önemi vardır. Yine de semboller önemlidir. Romalılar düzen istemiş olsa ve diktatörlüğü seve seve kabul etseydi, Spartaküs'ün *sembolik* gücünün küçük bir sonucu olabilirdi.

ÖNEMLİ KİŞİLER SÖZLÜKÇESİ

ARRIUS, QUINTUS 72 *propraetor*u Arrius, konsül Gellius'un kadrosunda hizmet etti.

BATIATUS bkz. Vatia.

CAESAR, IULIUS (100–44) Ünlü Romalı devlet adamı, *Galya Savaşı* adlı kitabında üstü örtülü bir şekilde Spartaküs'ten bahseder.

CANNICUS (Gannicus) Crassus tarafından 71 yılında Lucania'da yenilen isyancı ordusunun ayrılıkçı grubundaki Kelt komutan.

CASTUS Crassus tarafından 71'de Lucania'da yenilen isyancı ordusunun ayrılıkçı grubundaki Kelt komutan.

CATO, MARCUS PORCIUS ya da GENÇ CATO (95–46) 72 yılında konsül Gellius'un komutasında Spartaküs'e karşı savaştı.

CICERO, MARCUS TULLIUS (106–43) Spartaküs'e dair, özellikle de Sicilya'nın eski valisi Verres'e karşı yaptığı konuşmalarda sık sık atıfta bulunur.

CRASSUS, MARCUS LICINIUS (ölümü 53) Özel bir komuta yetkisiyle Spartaküs'ü yenen Romalı komutan.

CRIXUS (ölümü 72) Roma'ya karşı çıkarılan isyanın lideri olarak Spartaküs'ün silah arkadaşı, Kelt gladyatör.

GELLIUS, LUCIUS (yaklaşık 136–50 dolayları) Spartaküs'e karşı onur kırıcı bir yenilgi alan 72 yılı konsülü.

GLABER, GAIUS CLAUDIUS 72 yılında Vezüv Dağı'nda Spartaküs'e yenilen *praetor*.

HERACLEO Sicilya'da aktif olan bu korsan, Syracusae'ın büyük limanına Verres'in burnunun dibinde gitmiş ve onu küçük düşürmüştür.

LENTULUS, GNAEUS CORNELIUS CLAUDIANUS 72 yılında konsüldü, Spartaküs tarafından muharebede yenilgiye uğratıldı.

LUCULLUS, LUCIUS (118–56) Seçkin Romalı devlet adamı ve 73–66 yıllarında Mithridates'e karşı muzaffer komutan.

LUCULLUS, MARCUS 73 yılında konsüllük, Makedonya valiliği yaptı, Trakya kabilesi Bessi'yi yendi ve Spartaküs'ü yenmesi için İtalya'ya çağrıldı. Lucius'un kardeşi.

MITHRIDATES (120–63) Pontos kralı, Roma'ya karşı, Spartaküs ya da en azından bazı takipçilerinin sempati duyduğu ciddi ve uzun süreli bir ayaklanma yürüttü.

MUMMIUS Crassus'un subayı, 72 yılında Spartaküs'e yenildi.

OENOMAUS Kelt gladyatör ve isyanın hakiki liderlerinden biri, ayaklanmanın başlarında öldürüldü.

OCTAVIUS, GAIUS İmparator Augustus'un babası, 60 yılında son Spartaküs destekçilerini yendi.

POMPEIUS ya da GNAEUS POMPEIUS MAGNUS (104–48) Çağının en önde gelen iki Romalı devlet adamından biri. Pompeius İspanya'da Sertorius'u yendi ve Spartaküs'ü yenmeye yardım etmesi için İtalya'ya çağrıldı.

PUBLIPOR "Publius'un oğlu" Spartaküs isyanına katıldı ve kölelere Lucania topraklarında önderlik etti.

SERTORIUS, QUINTUS (yaklaşık 126–73) Muhalif Romalı komutan ve harika bir gerilla askeri, İspanya'da on yıl boyunca isyan yürüttü.

SPARTAKÜS (ölümü 71) Trakyalı, Romalı yardımcı birlik askeri, haydut ve gladyatör Spartaküs, 73 ilâ 71 yılları boyunca İtalya'da, Antik Çağ'daki en ünlü köle ayaklanmasını yürüttü.

TRAKYALI KADIN İsmi günümüze gelmeyen, Spartaküs'ün kadın yoldaşı, Spartaküs'ün misyonunu vaaz eden Dionysios kâhinesi.

VARINIUS, PUBLIUS 73 *praetor*u Varinius, Spartaküs'e karşı birkaç yenilgi aldı, bunların arasında atını ve neredeyse hayatını kaybettiği bir yenilgi de vardı.

VATIA, GNAEUS CORNELIUS LENTULUS Batiatus diye bilinen kişinin muhtemel ismi, isyan öncesinde Spartaküs'ün sahibi gladyatör dövüşü organizatörü.

VERRES, GAIUS (ölümü 43) Sicilya'daki yolsuzluğu sonrasında Cicero'nun rezil rüsva ettiği Verres, muhtemelen adayı Spartaküs'ten korumuştu.

KAYNAKÇA

Bu kitabı yazmak için kullanılan ve ileri okuma listesi olarak hazırlanan ana kaynaklar aşağıda açıklanmıştır. Bu, eksiksiz bir kaynakça listesi değil, temsili bir örnektir ve özellikle de İngilizcedeki çalışmalara vurgu yapılır. Diğer dillerde, çok önemli gördüğüm birkaç çalışmaya listede yer verdim fakat Fransızca, Almanca ve İtalyanca birçok iyi kalite çalışma görmezden gelindi. Klasikler ve Eski Çağ Tarihi için vazgeçilmez kaynak: *The Oxford Classical Dictionary,* 3. edisyon (Oxford: Oxford University Press, 1999). Antik dünyaya dair muhteşem haritalar için bkz. Richard J. A. Talbert, ed., *The Barrington Atlas of the Ancient Greco-Roman World* (Princeton: Princeton University Press, 2000).

SPARTAKÜS

Başlanacak en iyi yer, Brenth Shaw'un, isyanın ana kaynaklarını çevirdiği ve derlediği muhteşem eseri *Spartacus and the Slave Wars* (Bostons: Bedford/St. Martins, 2001) olabilir. Bu kitapta diğer Roma köle ayaklanmaları kadar iki Sicilya köle isyanının ana kaynakları da yer alır. Harika bir giriş kısmına sahiptir. Theresa Urbainczyk, *Spartacus* (London: Bristol Classical Press, 2004) ise kısa ve öz bir incelemedir.

M. J. Trow'un *Spartacus: The Myth and the Man* (Stroud, England: Sutton, isimli eseri 2006), akademisyen olmayan biri tarafından yazılan ve okunabilirliği yüksek bir çalışmadır.

Keith Bradley, *Slavery and Rebellion in the Roman World, 140 b.c.–70 b.c.* (Bloomington: Indiana University Press, 1989) Spartaküs üzerine olağanüstü bir bölüm içerir.

F. A. Ridley, *Spartacus: The Leader of the Roman Slaves* (Ashford, England: F. Maitland, 1963), bir sosyal aktivist ve yazar tarafından yazılan veciz ve genel olarak doğru bilgi veren bir kitaptır. Avrupa dillerinde Spartaküs üzerine birçok önemli kitap yayımlanmıştır. En iyilerinden ikisi: Jean-Paul Brisson, *Spartacus* (Paris: Le club français du livre, 1959) Antonio Guarino, *Spartaco* (Napoli: Liguori 1979). Guarino Spartaküs'ü kahraman değil haydut olarak görür. Bu argüman pek ikna edici olmasa da son derece ilham vericidir. Spartaküs üzerine yazılan standart bir akademik makale için bkz: F. Muenzer, "Spartacus" içinde: August Pauly, Georg Wissowa vd., *Paulys Real-encyclopädie der classischen Altertumwissenschaft,* 83 cilt. (Stuttgart: 1893–1978), vol. 3 A: columns 1527–36 and Supplementary volume 5: column 993. Coğrafyaya özellikle önem veren değerli çalışmalar için bkz. Luigi Pareti, özellikle yazarın şu çalışmaları: *Storia di Roma e del Mondo Romano III: Dai prodromi della III Guerra Macedonica al "primo triumvirato" (170–59 av. Cr.)* (Turin: Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1953), 687–708 ve Luigi Pareti with Angelo Russi, *Storia della regione lucano-bruzzia nell' antichità* (Rome: Edizioni di storia e letteratura, 1997), 459–69.

Bulgaristan'da yapılan bir akademik sempozyumda çoğu İngilizce birçok önemli makale yayımlandı: Khristo Miloshev Danov and Aleksandur Fol, ed., *SPARTACUS Symposium Rebus Spartaci Gestis Dedicatum 2050 A.: Blagoevgrad, 20–24.IX.1977* (Sofia: Editions De L'Académie Bulgare Des Sciences, 1981). Ayrıca, 1977 yılında, Spartaküs üzerine çalışan Japon akademisyen Masaoki Doi, Spartaküs üzerine İngilizce değerli bir biyografi yayımlad, lakin bu kitabı bulmak pek kolay değildir: *Bibliography of Spartacus' Uprising, 1726–1976* (Tokyo, 1977).

Spartaküs için Antik Çağ belgeleri meşhur derecede yetersizdir. Yunanca ve Latince kaynakların hepsinin orijinal dillerinde

toplandığı kaynak için bkz. Giulia Stampacchia, *La Tradizione della Guerra di Spartaco di Sallusto a Orosio* [*The Tradition of the Spartacus War from Sallust to Orosius*] (Pisa: Giardini, 1976). Spartaküs'e dair en önemli antik kaynak muhtemelen Gaius Sallustius Crispus'un (86–35) *Historiae* eseriydi. Iulius Caesar için bir lejyona komuta eden ve siyasette başarılı olamayan Sallustius, Spartaküs Savaşı döneminde ergenlik çağındaydı. Günümüze kalan cümlelerinden anlayabildiğimiz kadarıyla *Historiae* adlı kitabında Spartaküs'e dair çok şey yazmıştı fakat kitabından çok az kısım günümüze ulaşmıştır. Latince edisyonu için bkz. *C. Sallusti Crispi Historiarum Reliquae.*, vol. 2, *Fragmenta* (Leipzig: Teubner, 1893). Harika bir çevirisi ve yorumlu şerh metni için bkz. Patrick McGushin, *Sallust: The Histories: Translated with Introduction and Commentary,* 2 cilt. (Oxford: Clarendon, 1992–94).

Büyük Romalı tarihçi Titus Livius (59–MS17) da Spartaküs hakkında yazmış fakat eserinin bu kısmı muhtemelen yüzyıllar sonra yazılmış küçük bir özet hâlinde günümüze ulaşmıştır.

Spartaküs'ün isyanına dair Antik Çağ'dan günümüze ulaşmış en kapsamlı tarih eserlerinden ikisi Plutarkhos (yaklaşık MS 40'lar-120'ler) ve Appianos (yaklaşık MS 90'lar-160'lar) tarafından yazılmıştır. Bu eserler faydalı fakat sorunludur. İki yazar da Yunandı ayrıca Roma Barışı'nın zirve döneminde olduğu hükümet çevresinde çalışmışlardı. İkisi de günümüze ulaşmayan, kendilerinden önceki dönemlerde yazılmış kaynaklardan aldıkları bilgilerle Roma'nın geçmişine dair yazmış ve önemli detaylar aktarmıştır. Fakat Appianos, kaynaklarını kusursuz bir şekilde özetlememiş, Plutarkhos da tarih konusunda biyografi konusuna göre daha az özenli olmuştur. Örneğin Spartaküs anlatımı, Spartaküs'ü yenen Marcus Licinus Crassus biyografisindeki bir kısımdır. Plutarkhos'ta, anlatımı ahlaki dersler vermeye kurban etme gibi can sıkıcı bir alışkanlık vardır ve Spartaküs'e dair en iyi kaynağımız ta kendisidir! Yine de Plutarkhos dikkatli ve dünyevi bir anlatım sunar, onu iyi okuyanlar yazdıklarından çok şey çıkarabilir. İtalyanca önemli bir tarihsel şerh metni için bkz. M. G. Bertinelli Angeli vd., *Le Vite di Nicia e di Crasso* (Verona: Fondazione Lorenzo

Vallo: A. Mondadori, 1993). Appianos'a dair muhteşem bir tarihsel şerh metni için bkz. Emilio Gabba, *Appiani: Bellorum Civilium Liber Primus* (Firenze: La Nuova Italia Editrice, 1958).

Diğer Romalı ve Yunan yazarlar Spartaküs'e dair önemli detaylar verir ve hepsi öyle ya da böyle kendilerinden önceki tarih kitaplarından faydalanmıştır. En önemlileri Velleius Paterculus (yaklaşık 20–MS 30'lar?), Frontinus (yaklaşık MS 30–104), Florus (yaklaşık MS 100–150), ve Orosius'tur (yaklaşık MS 380'ler-420'ler). Florus'un Spartaküs anlatımına dair önemli bir çalışma için bkz. H. T. Wallinga, "Bellum Spartacium: Florus' Text and Spartacus's Objective", *Athenaeum* 80 (1992): 25–43. Cicero, Spartaküs isyanı döneminde yetişkin bir adamdı ve bu olaydan konuşmalarının bazılarında, özellikle de Verrres'e karşı verdiği söylevlerinde söz etmiştir (II, 5). Söz konusu söylevin İngilizce çevirisi için bkz. Michael Grant, Cicero, *On Government* (Hardmondsworth, England: Penguin, 1994), 13–105. Çeviriye dair inceleme yazısı için bkz. M. Doi, "Spartacus' uprising in Cicero's works", *Index* 17 (1989): 191–203.

Spartaküs isyanının bir köle ayaklanmasından ziyade öncelikli olarak milliyetçi ve Roma karşıtı olduğunu savunan iki muhteşem fakat tartışmalı ve nihayetinde ikna edici olmayan çalışma için bkz. W. Z. Rubinsohn, "Was the Bellum Spartacium a Servile Insurrection?" *Rivista di Filologia* 99 (1971): 290–99 ve Pierre Piccinin, "Les Italiens dans le 'Bellum Spartacium'", *Historia* 53, no. 2 (2004): 173–99. Ayrıca bkz. Piccinin, "À propos de deux passages des oeuvres de Salluste et Plutarque," *Historia* 51, no. 3 (2002): 383–84 ve Piccinin, "Le dionysisme dans le Bellum Spartacium", *Parola del Passato* 56, no. 319 (2001): 272–96.

Spartaküs isyanı tarihinde, belirli konuları ele alan önemli çalışmalar şunlardır: R. Kamienik, "Die Zahlenangaben ueber des Spartakus-Aufstand und ihre Glaubwuerdigkeit", *Altertum* 16 (1970): 96–105, isyan boyunca farklı anlardaki isyancı sayıları anlatılır; K. Ziegler, "Die Herkunft des Spartacus", *Hermes* 83 (1955): 248–50. Spartaküs'ün bir Maedus olma ihtimali anlatılır. M. Doi,

"Spartacus' uprising and ancient Thracia, II", *Dritter Internationaler Thrakologischer Kongress,* vol. 2 (Sofia: Staatlicher Verlag Swjat, 1984), s. 203–7, ve M. Doi, "The origins of Spartacus and the anti-Roman struggle in Thracia", *Index* 20 (1992): 31–40 Spartaküs'ün Trakya kökeninin etkisi anlatılır. G. Stampacchia, "La rivolta di Spartaco come rivolta contadina", *Index* 9 (1980): 99–111, Spartaküs destekçilerinin kırsal bölgesi özelliklerini taşıyan karakterleri anlatılır. C. Pellegrino, *Ghosts of Vesuvius: A New Look at the Last Days of Pompeii, How Towers Fall, and Other Strange Connections* (New York: Morrow, 2004), 147–66 Spartaküs'ün Vezüv Dağı'nda kalışı anlatılır. E. Maróti, "De suppliciis: Zur Frage der sizilianischen Zusammenhänge des Spartacus-Aufstandes", *Acta Antiquae Hungariae* 9 (1961): 41–70 Spartaküs'ün Sicilya'yı geçme planı anlatılır. Maria Capozza, "Spartaco e il sacrificio del cavallo (Plut. *Crass.* 11, 8–9)", *Critica Storica* 2 (1963): 251–93 Spartaküs'ün son muharebesinde atını öldürerek fedakarlık yapması anlatılır. Allen Mason Ward, *Marcus Crassus and the Late Roman Republic* (Columbia: University of Missouri Press, 1977), özellikle s. 83–98, Bölüm. 4, "The War With Spartacus," savaşın kritik son altı ayına dair temel bir eserdir.

Aşağıdaki kaynaklar konuyu açıklığa kavuşturur niteliktedir: R. Kamienik "Gladiatorial games during the funeral of Crixus: Contribution to the revolt of Spartacus", *Eos* 64 (1976): 83–90; M. Doi, "Why did Spartacus stay in Italy?" *Antiquitas: Acta Universitatis Wratislaviensis* 598 (1983): 15–18; M. Doi, "On the Negotiations between the Roman State and the Spartacus Army", *KLIO* 66 (1984): 170–74; M. Doi, "Female Slaves in the Spartacus Army" içinde: Marie-Madeleine Mactoux and Évelyne Geny, ed., *Mélanges Pierre Lévêque, II: Anthropologie et Société,* Annales litter. de l'Univ. de Besançon, 377; Centre de rech. d'histoire anc., 82 (Paris: Les Belles Lettres, 1989): 161–72; R. M. Sheldon, "The Spartacus Rebellion: A Roman Intelligence Failure?" *International Journal of Intelligence and Counterintelligence 6,* no. 1 (1993): 69–84. Şu çalışmalar da değerlidir: B. Baldwin, "Two Aspects of Spartacus's Slave

Revolt", *Classical Journal* 62 (1966–67): 288–94; J. Scarborough, "Reflections on Spartacus", *Ancient World* 1, no. 2 (1978): 75–81.

"Spartaks" freski üzerine çalışmaların başlamasına vesile olan makale için bkz. Amadeo Maiuri, *Monumenti della pittura antica scoperti in Italia.; Sezione terza; La pittura ellenistica romana; fasc. 2. Le pitture delle case di "M. Fabius Amandio," del "Sacerdos amandus" e di "P. Cornelius Teges" (reg. I, ins. 7)* (Rome: La Libreria dello Stato, 1938). Jerzy Kolendo'nun şüpheci yaklaşımı için bkz. "Uno spartaco sconosciuto nella Pompei osca: Le pitture della casa di Amando", *Index* 9 (1980): 33–40 ve "Spartacus sur une peinture osque de Pompei: Chef de la grande insurrection servile ou un gladiateur inconnu originaire de la Thrace?" *Antiquitas: Acta Universitatis Wratislaviensis* 10 (1983): 49–53. Fabrizio Pesando'nun freskin bulunduğu yapının mimarisindeki muhtemel değişiklikleri ele aldığı çalışması için bkz. "Gladiatori a Pompei" içinde: Adriano La Regina, ed., *Sangue e Arena* (Milan: Electa, 2001), 175–98. Tartışmaya dair mantıklı bir açıklama için bkz. A. van Hoof, "Reading the Spartaks fresco without red eyes" içinde: Stephan T. A. M. Mols ve Eric Moormann, ed., *Omni pede stare: Saggi architectonici e circumvesuviani in memoriam Jos de Waele* (Naples: Electa Napoli ve Ministeri per i Beni e le Attività Culturali, 2005), 251–56.

ROMAN, FİLM VE İDEOLOJİDE SPARTAKÜS

18. ve 19. yüzyıllarda Marx'tan önce Brent D. Shaw, Spartaküs'ün Batı kültüründeki yerini muhteşem bir şekilde incelediği eseri için bkz. "Spartacus Before Marx: Liberty and Servitude", *Princeton/ Stanford Working Papers in Classics* Version 2.2, Kasım 2005, http://www.princeton.edu/ ~pswpc/ pdfs/ shaw/ 110516.pdf. Sovyet Birliğinde Spartaküs üzerine Marksist akademi eserleri için bkz. Wolfgang Zeev Rubinsohn, *Spartacus' Uprising and Soviet Historical Writing* (Oxford: Oxbow, 1987).

İngilizcede Spartaküs hakkında yirminci yüzyıl romanları için bkz. Lewis Grassic Gibbon, *Spartacus* (New York: Pegasus, 2006)

1933'te yayımlandı; Arthur Koestler, *The Gladiators,* çev. Edith Simon (New York: Macmillan, 1939). Bu, Spartaküs'ün isyanında aşırıya kaçmış bir devrim gören, gerçeklerin farkına varmış eski bir komünistin eseridir.

Howard Fast'ı 1951yılında yazdığı ve 1996'da North Castle Books (Armonk, N.Y.) tarafından yeniden basılan *Spartacus* adlı eserde McCarthy Döneminde Amerikan bir komünist olarak yaşadığı deneyimler Giriş kısmında kısa bir şekilde ele alınır. Stanley Kubrick'in 1960 tarihli filmi DVD şeklinde bulunabilir. Aynı platformda 2004 yılında çekilen "Spartacus—The Complete TV Miniseries" de mevcuttur. Kubrick'in filmine dair büyüleyici ve zevki bir makale koleksiyonu için bkz. Martin M. Winkler, *Spartacus: Film and History* (Malden, Mass. and Oxford: Blackwell, 2007).

Khachaturian'ın *Spartacus* adlı balesi, Yuri Grigorovich'in koreografisi ve Bolshoi Ballet'nin performansıyla, DVD formatında bulunabilir. 1990 Arthaus DVD'sinde, Irek Mukhamedov'un Spartaküs rolüyle muhtemelen en iyisidir. Sadece müzik performansı da bulunabilir.

Spartaküs belgeselleri arasında 2001'de yayımlanan *The Real Spartacus,* Britanya'nın Channel 4 yapımıdır; *Decisive Battles—Spartacus,* History kanalında 1994 yılında yayımlanmıştır ve DVD formatında bulunabilir; *Spartacus, Gladiator War,* National Geographic, 2006.

ROMA VE ROMALILAR

Roma tarihine dair iyi bir giriş kitabı için bkz. Mary T. Boatwright, Daniel J. Gargola, Richard Talbert, *The Romans* (New York: Oxford University Press, 2004). Michael Crawford, *The Roman Republic,* 2. Edisyon (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993), kısa ve isabetli bir akademik analizdir. Canlı ve erişebilir bir inceleme için bkz. Philip Matyszak, *Chronicle of the Roman Republic* (London: Thames & Hudson, 2003). Klasik ve daha detaylı bir

alternatif için bkz. Thomas Rice Holmes, *The Roman Republic and the Founder of the Empire,* 3 cilt (Oxford: Clarendon, 1923). Giriş niteliğinde muhteşem makaleler için bkz. Nathan Rosenstein and Robert Morstein-Marx, *A Companion to the Roman Republic* (Malden, Mass., ve Oxford: Blackwell, 2006).

Roma Cumhuriyeti'nin son on yıllarına dair canlı bir anlatım için bkz. Tom Holland, *Rubicon: The Last Years of the Roman Republic* (New York: Anchor, 2005). Akademik bir giriş çalışması için bkz. Mary Beard Michael Crawford, *Rome in the Late Republic: Problems and Interpretations,* 2. edisyon (London: Duckworth, 1999). Söz konusu yıllarda Roma siyasetine dair vazgeçilmez bir akademik analizi için bkz. Erich S. Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic* (Berkeley: University of California Press, 1974).

Romalı devlet görevlilerine dair temel bir referans kitabı için bkz. T. Robert S. Broughton, (Marcia Patterson'ın katkılarıyla), *The Magistrates of the Roman Republic,* 2 cilt (New York: American Philological Association, 1951–52). Ayrıca bakınız: T. Corey Brennan, *The Praetorship in the Roman Republic* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

Geç Cumhuriyet dönemi İtalya'sının ekonomisi için bkz. Neville Morley, *Metropolis and Hinterland: The City of Rome and the Italian Economy, 200 BC-AD 200* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1996) ve Nathan Rosenstein, *Rome at War: Farms, Families, and Death in the Middle Republic* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2004).

Geç Cumhuriyet döneminde İtalya'nın demografisi için bkz. P. A. Brunt, *Italian Manpower 225 BC-AD. 14* (Oxford: Clarendon Press, 1971); Tim G. Parkin, *Roman Demography and Society* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1992); W. W. Scheidel, "Human Mobility in Roman Italy, I: The Free Population." *Journal of Roman Studies* 94 (2005): 1–26 ve "Human Mobility in Roman Italy, II: The Slave Population", *Journal of Roman Studies* 95 (2005): 65–79.

Spartaküs Savaşı dönemindeki Romalı siyasetçiler için bkz. Arthur Keaveney, *Sulla: The Last Republican* (London: Routledge,

2005); Arthur Keaveney, "Sulla and Italy", *Critica Storia* 19 (1982): 499–544; Allen Mason Ward, *Marcus Crassus and the Late Roman Republic;* Frank E. Adcock, *Marcus Crassus, Millionaire* (Cambridge: England: W. Heffer & Sons, 1966); B. A. Marshall, *Crassus: A Political Biography* (Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 1976); B. A. Marshall, "Crassus's Ovation in 71", *Historia* 21 (1972): 669–73; B. A. Marshall, "Crassus and the Command Against Spartacus", *Athenaeum* 51 (1973): 109–21; P. Greenhalgh, *Pompey: The Roman Alexander* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1980); Robin Seager, *Pompey the Great: A Political Biography* (Oxford: Blackwell, 2002); Anthony Everitt, *Cicero: The Life and Times of Rome's Greatest Politician* (New York: Random House, 2003); B. A. Marshall ve R. J. Baker, "The Aspirations of Q. Arrius", *Historia* 24, no. 2 (1975): 220–31; I. Shatzman, "Four Notes on Roman Magistrates", *Athenaeum* 46 (1968): 345–54.

Sertorius için bkz. Philip O. Spann, *Quintus Sertorius: Citizen, Soldier, Exile* (Fayetteville: University of Arkansas Press, 1976); Christoph F. Konrad, *Plutarch's Sertorius: A Historical Commentary* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1994). Mithridates için bkz. Adrienne Mayor, *Mithridates* (Princeton: Princeton University Press, yayın aşamasında).

Diğer değerli çalışmalar için bkz. Mary Beard, *The Roman Triumph* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007); John Percival, *The Roman Villa: An Historical Introduction* (London: B. T. Batsford, 1976); James S. Ackerman, *The Villa: Form and Ideology of Country Houses* (London: Thames & Hudson, 1990); Carol Humphrey Vivian Sutherland, *The Romans in Spain, 217 BC-AD 117* (London: Methuen, 1939); John S. Richardson, *The Romans in Spain* (Oxford: Blackwell, 1996); John S. Richardson, *Hispaniae: Spain and the Development of Roman Imperialism, 218–82 BC* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1986); Wilfried Nippel, *Public Order in Ancient Rome* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1995).

GLADYATÖRLER

Konuya dair daha yeni tarihli iki erişebilir ve okunabilir giriş kitabı için bkz. Alison Futrell, *The Roman Games* (Oxford: Blackwell, 2006) ve Fik Meijer, *The Gladiators: History's Most Dangerous Sport* (New York: St. Martin's, 2003). Susanna Shadrake, *The World of the Gladiator* (Stroud, England: Tempus, 2005) burada gladyatör savaşlarına dair tasarımlar sunulur. Aynı şey Marcus Junkelmann, *Das Spiel mit dem Tod: So kampften Roms Gladiatoren* (Mainz am Rhein: von Zabern, 2000) için de geçerlidir. Bu ikinci kitap Almanca olsa da muhteşem fotoğraflarda açıklamaya gerek yoktur. Junkelmann'ın bazı fikirlerinin İngilizce özeti için bkz. Marcus Junkelmann, "Familia Gladiatoria: The Heroes of the Amphitheatre", *Gladiators and Caesars: The Power of Spectacle in Ancient Rome,* Eckart Koehne ve Cornelia Ewigleben, ed., İngilizce sürümü için bkz. R. Jackson (Berkeley: University of California Press, 2000), s. 31–74. Ayrıca bkz. M. Junkelmann, "Gladiatorial and Military Equipment and Fighting Technique: A Comparison", *Journal of Roman Military Equipment Studies* 11 (2000): 113–17.

Karl Grossschmidt ve Fabian Kanz, *Gladiatoren in Ephesos: Tod am Nachmittag* (Vienna: Osterreichisches Archaeologisches Institut, 2002), Ephesos'taki bir gladyatör mezarlığından çıkarılan önemli keşifleri özetler. Luciana Jacobelli, *Gladiators at Pompeii* (Los Angeles: John Paul Getty Museum, 2004), MS 1. yüzyıldaki önemli delillere odaklansa da konuya dair çok şey içerir. Gladyatörlere ve Roma toplumundaki ve kültüründeki yerlerine dair diğer değerli kitaplar arasında Donald G. Kyle, *Spectacles of Death in Ancient Rome* (London and New York: Routledge, 1998) ve Thomas Wiedemann, *Emperors & Gladiators* (London and New York: Routledge, 1992) bulunur.

Katherine E. Welch, Campania'nın ilk taş amfitiyatrosunun bir Romalı girişimi olduğu teorisinde bulunur: Katherine E. Welch, *The Roman Amphitheatre: From Its Origins to the Colosseum* (New York: Cambridge University Press, 2007), aynı yazarın bir makalesi

için bkz., "The Roman arena in late-Republican Italy: A new interpretation", *Journal of Roman Archaeology* 7 (1994): 59–80. Carlin A. Barton, *The Sorrows of the Ancient Romans: The Gladiator and the Monster* (Princeton: Princeton University Press, 1993), tartışmalı fakat genel olarak aydınlatıcı bir çalışmadır. Geç Cumhuriyet döneminde silahlı çeteler ve koruma ekipleri olarak gladyatörler için bkz. Andrew Lintott, *Violence in Republican Rome* (Oxford: Oxford University Press, 1999), 83–85.

KÖLELER

Roma döneminde köleliğe dair en iyi giriş çalışması için bkz. Keith Bradley, *Slavery and Society at Rome* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1994). Aynı yazarın diğer çalışması, *Slaves and Masters in the Roman Empire: A Study in Social Control* (Brussels: Latomus, 1984). Michael Massey ve Paul Moreland, *Slavery in Ancient Rome* (London: Bristol Classical Press, 2001) de küçük iyi bir başlangıç sayılır. Thomas Wiedemann, *Greek and Roman Slavery* (London: Routledge, 1981), kaynakların toplandığı müthiş bir çalışmadır. J. C. Dumont, *Servus: Rome et l'Esclavage sous la République: Collection de l'École Française de Rome* 103 (Rome: École Française de Rome, 1987), Cumhuriyet döneminde köleliğe dair temel bir eserdir. Ayrıca bkz. John Bodel, "Slave Labour and Roman Society" içinde: Keith Bradley ve Paul Cartledge, ed., *The Cambridge World History of Slavery,* vol. 1 (Cambridge, England: Cambridge University Press, 2008) ve Willem Jongman, "Slavery and the growth of Rome: The transformation of Italy in the second and first centuries BCE", Catherine Edwards ve Greg Woolf, ed., *Rome the Cosmopolis* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 2003), s. 100–22.

Moses I. Finley, *Ancient Slavery and Modern Ideology* (Princeton: Markus Wiener, 1998), Antik Çağ dünyasındaki kölelik sorununa dair temel bir tartışmadır. Ayrıca bkz. Joseph Vogt, *Ancient Slavery and the Ideal of Man,* çev. Thomas Wiedemann (Cambridge, Mass.:

Harvard University Press, 1975); Keith Hopkins, *Conquerors and Slaves* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1978); Niall McKeown, *The Invention of Ancient Slavery,* Duckworth Classical Essays (London: Duckworth, 2007).

F. Hugh Thompson, *The Archaeology of Greek & Roman Slavery* (London: Duckworth, 2003), değerli bir çalışmadır fakat bu konu üzerinde daha çok çalışma gerekmektedir. Bkz. Jane Webster, "Archaeologies of Slavery and Servitude: Bringing 'New World' Perspectives to Roman Britain", *Journal of Roman Archaeology* 18, no. 1 (2005): 161–79.

Romalıların köle ticareti için bkz. John Bodel, "*Caveat emptor*: Towards a Study of Roman Slave Traders", *Journal of Roman Archaeology* 18 (2005): 181–95 ayrıca bkz. W. V. Harris, "Demography, Geography and the Sources of Roman Slaves", *Journal of Roman Studies* 89 (1999): 62–75, W. Scheidel, "Quantifying the Sources of Slaves in the Early Roman Empire", *Journal of Roman Studies* 87 (1997): 156–69.

İSYANLAR VE DİRENİŞ

Konu üzerine harika bir giriş için bkz. Bradley, *Slavery and Rebellion in the Roman World, 140 b.c.–70 b.c.* Ayrıca bkz. Theresa Urbainczyk, *Slave Revolts in Antiquity* (Stocksfield, England: Acumen, 2008). Odağı Roma değil Yunanistan olsa da ufuk açıcı bir tartışma için bkz. Paul Cartledge, "Rebels and *Sambos* in Classical Greece: A Comparative View", *Spartan Reflections* (London: Duckworth, 2001), 127–52. Brent Shaw, *Spartacus and the Slave Wars,* ana kaynakların çevirisiyle değerli bir makale barındırır. Ayrıca bkz. Zvi Yavetz, *Slaves and Slavery in Ancient Rome* (New Brunswick, N.J.: Transaction, 1988). Wolfgang Hoben, *Terminologische Studien zu den Sklavenerhebungen der roemischen Republik* (Wiesbaden: Steiner, 1978), antik kaynaklarda isyan terminolojisi üzerine önemli bir çalışmadır. I. Sicilya Köle Savaşı için bkz. P. Green, "The First Sicilian Slave War", *Past and Present* 20 (1961): 10–29, itirazlar için bkz. W.

G. G. Forrest ve T. C. W. Stinton, "The First Sicilian Slave War", *Past and Present* 22 (1962): 87–93. Sicilya'daki ayaklanmalar için ayrıca bkz. G. P. Verbrugghe, "Sicily 210–70 BC.: Livy, Cicero and Diodorus" *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 103 (1972): 535–59 ve G. P. Verbrugghe, "Slave rebellion or Sicily in revolt?", *Kokalos* 20 (1974): 46–60.

Thomas Grünewald, *Bandits in the Roman Empire: Myth and Reality,* çev. John Drinkwater (London and New York: Routledge, 2004) büyüleyici bir çalışmaya imza atmıştır.

HARP

Roma tarzı harp konusunda kısa ve öz bir giriş için bkz. Adrian Goldsworthy, *Roman Warfare* (New York: Smithsonian, 1999). Aynı yazarın *The Complete Roman Army* (London and New York: Thames & Hudson, 2003), adlı çalışması lejyonlar ve yardımcı birliklere dair detaylı bir incelemedir. Daha fazla çalışması için bkz. *The Roman Army at War, 100 BC–AD 200* (Oxford: Clarendon, 1996). Peter Connolly, *Greece and Rome at War* (London: Greenhill, 2006), muhteşem görseller ve sağlam bir tarih anlatısı sunar. Catherine Gilliver, *The Roman Art of War* (Charleston, S.C.: Tempus, 1999), dikkatli bir analiz sunar. Philip Sabin, *Lost Battles: Reconstructing the Great Clashes of the Ancient World* (London: Hambledon Continuum, 2008), Eski Çağ'daki savaşları yeniden tasarlamak için savaş oyunlarıyla akademik çalışmaları bir araya getirir. Ayrıca Sabin'in önemli bir makalesi "The Face of Roman Battle," *Journal of Roman Studies* 90 (2000): 1–17.

Roma'nın lojistik, teçhizat, yürüyüş düzeni ve disiplinine dair değerli çalışmalar için bkz. M. C. Bishop ve J. C. N. Coulston, *Roman Military Equipment from the Punic Wars to the Fall of Rome* (London: B. T. Batsford, 1993); Jonathan Roth, *The Logistics of the Roman Army at War (264 BC-AD 235)* (Leiden: Brill, 1999).

Roma döneminde Akdeniz'de korsanlık için bkz. Philip De Souza, *Piracy in the Graeco-Roman World* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1999), ve hala kıymetli bir çalışma

olan Henry Arderne Ormerod, *Piracy in the Ancient World: An Essay in Mediterranean History* (Liverpool: University Press of Liverpool, 1924).

Teke tek çarpışmanın Roma ideali için bkz. S.P. Oakley, "Single Combat in the Roman Republic", *Classical Quarterly* 35, no. 2 (1985): 392–410. Ayrıca ilham verici bir eser için bkz. J. E. Lendon in *Soldiers and Ghosts: A History of Battle in Classical Antiquity* (New Haven: Yale University Press, 2006), özellikle s. 172–232.

"Barbar" harbi için bkz. Christopher Webber, *The Thracians 700 BC–AD 46* (Oxford: Osprey, 2001); Stephen Allen, *Celtic Warrior, 300 BC–AD 100: Weapons, Armour, Tactics* (Oxford: Osprey Military, 2001); J.-L. Brunaux, *Guerre et Religion en Gaule: Essai D'Anthropologie Celtique* (Paris: Editions Errance, 2004); Daithi O Hogain, *Celtic Warriors: The Armies of One of the First Great Peoples in Europe* (New York: St. Martin's, 1999).

Gerilla harbi ve kontrgerilla harekâtı için bkz. Robert B. Asprey, *War in the Shadows: The Guerrilla in History,* vol. 1 (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1975); Robert Taber, *War of the Flea: The Classic Study of Guerrilla Warfare* (Washington, D.C.: Brassey's, 2002); ve C. E. Calwell, *Small Wars: Their Principles and Practices,* 3. edisyon. Douglas Porch tarafından yazılan bir giriş ile, (Lincoln: University of Nebraska Press, 1996).

TRAKYALILAR, KELTLER VE CERMENLER

Antik Çağ'da Trakyalılar için bkz. Ralph F. Hoddinott, *The Thracians* (London: Thames & Hudson, 1981); Alexander Fol ve Ivan Mazarov, *Thrace & the Thracians* (New York: St. Martin's, 1997); L. Casson, "The Thracians," *Metropolitan Museum of Art Bulletin* 35, no. 1 (1977): 2–6. N. M. V. de Vries, "Die Stellung der Frau in der Thrakischen Gesellschaft", *Dritter Internationaler Thrakologischer Kongress* 2 (1984): 315–21, Trakyalı kadınlar için temel bir eserdir.

Keltler üzerine büyük bir kaynakça vardır. İki iyi giriş kitabı için bkz. Barry Cunliffe, *The Ancient Celts* (Oxford: Oxford University

Press, 1997) ve John Haywood, *Atlas of the Celtic World* (London: Thames & Hudson, 2001). Belgeler için bkz. Philip Freeman, *War, Women and Druids: Eyewitness Reports and Early Accounts of the Ancient Celts* (Austin: University of Texas Press, 2002). Kelt kadınlar için bkz. Miranda Green, *Celtic Goddesses: Warriors, Virgins and Mothers* (London: British Museum, 1995); Peter Berresford Ellis, *Celtic Women: Women in Celtic Society and Literature* (London: St. Edmundsbury, 1995).

Antik Çağ'da Cermenler için bkz. Anthony King, *Roman Gaul and Germany* (Berkeley: University of California Press, 1990).

Romalılar ve barbarlar konusunda genel olarak bkz. Barry W. Cunliffe, *Greeks, Romans, and Barbarians: Spheres of Interaction* (New York: Methuen, 1988); Peter S. Wells, *Beyond Celts, Germans, and Scythians: Archaeology and Identity in Iron Age Europe* (London: Duckworth, 2001).

DİN

Mary Beard, John North, Simon Price, *Religions of Rome,* 2 cilt (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1998), temel bir tarih ve kaynak kitabıdır. Valerie Warrior, *Roman Religion* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 2006) kısa ve öz bir giriş kitabıdır.

Roma döneminde köle isyanlarında kurtuluş ideali için bkz. N. A. Mashkin, "Eschatology and Messianism in the Final Period of the Roman Republic", *Philosophy and Phenomenological Research* 10, no. 2 (1949): 206–228 ve P. Masiello, "L'Ideologica Messianica e le Rivolte Servili", *Annali della Facoltà di lettere e filosofia* 11 (1966): 179–96.

186'daki Bacchanalia olayına dair kısa ve öz bir analiz için bkz. J. A. North, "Religious Toleration in Republican Rome", *Proceedings of the Cambridge Philological Society 25* (1979): 85–103. Ayrıca bkz. P. G. Walsh, "Making a Drama out of a Crisis: Livy on the

Bacchanalia", *Greece & Rome* 43 (1996): 188–203. Arkeolojik bir bakış açısıyla yazılmış detaylı ve ileri düzey bir analiz için bkz. J.-M. Pailler, *Bacchanalia: La repression de 186 av. J.-C. à Rome et en Italie (BEFAR 270)* (Rome: École Française de Rome, 1988).

Trakya dini için bkz. Ivan Marazov, "Thracian Religion" içinde: Alexander Fol ve Ivan Marazov, *Thrace and the Thracians* (New York: St. Martin's, 1977), s. 17–36; S. E. Johnson, "The Present State of Sabazios Research" H. Temporini ve W. Haase ed., *Aufstieg und Niedergang der roemischen Welt*, vol. 2, no. 17.3 (1984): 1583–1613; Alexander Fol, *The Thracian Dionysos: Book One: Zagreus* (Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 1991); Alexander Fol, *The Thracian Dionysos: Book Two: Sabazios* (Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 1994); N. Dimitrova, "Inscriptions and Iconography in the Monuments of the Thracian Rider", *Hesperia* 71, no. 2 (2002): 209–29.

Kelt dini için bkz. Jean Louis Brunaux, *The Celtic Gauls: Gods, Rites and Sanctuaries* (London: Seaby, 1988); Miranda J. Green, *The World of the Druids* (London: Thames & Hudson, 1997); Nora K. Chadwick, *The Druids* (Cardiff: University of Wales Press, 1997).

Helenistik dünyada Dionysios'un siyasi bir sembol olarak kullanımı için bkz. Walter Burkert, "Bacchic *Teletai* in the Hellenistic Age", Thomas H. Carpenter Christopher A. Faraone ed., *Masks of Dionysus* (Ithaca: Cornell University Press, 1993), s. 259–75, özellikle s. 259–70.

Geç Cumhuriyet döneminde büyük adamların kahramanlaştırılması ve tanrısal onurlara layık görülmesi için bkz. Stefan Weinstock, *Divius Julius* (Oxford: Clarendon, 1971), s. 287–97; Itta Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion* (Oxford: Clarendon, 2002), s. 27–53. Cumhuriyet döneminde başarılı Romalı komutanların doğaüstü ilhamlar aldığı yönünde yaygın görüşler için bkz. J. P. V. D. Balsdon, "Sulla Felix", *Journal of Roman Studies* 41, no. 1–2 (1951): 1–10.

İTALYA TOPOĞRAFYASI VE ARKEOLOJİSİ

Spartaküs isyanı zamanında İtalya'nın coğrafi bağlamına dair temel giriş çalışmaları için bkz. Timothy W. Potter, *Roman Italy* (Berkeley: University of California Press, 1990); R. Ross Holloway, *The Archaeology of Ancient Sicily* (London and New York: Routledge, 2000). Ayrıca Paul Blanchard, *Southern Italy* (London: A&C Black, 2004). H. V. Morton, *A Traveller in Southern Italy* (London: Methuen, 1969) empresyonist fakat ufuk açıcı bir eserdir.

R. J. Buck 1971 ile 1981 arasında Lucania'nın antik yolları üzerine bir dizi çalışma yayımladı: R. J. Buck, "The Via Herculia", *Papers of the British School at Rome* 39 (1971): 66–87; R. J. Buck, "The Ancient roads of eastern Lucania", *Papers of the British School at Rome* 42 (1974): 46–67; R. J. Buck, "The Ancient roads of southeastern Lucania", *Papers of the British School at Rome* 43 (1975): 98–117; R. J. Buck, "The Ancient roads of northwestern Lucania and the battle of Numistro", *Parola del Passato* 36 (1981): 317–47.

Şu bölgesel ve yerel çalışmalar faydalıdır: Campania'nın arkeolojisi ve tarihi için bkz. Martin Frederiksen, *Campania* (Hertford, England: Stephen Austin & Sons, 1984). Capua için bkz. Stefano De Caro and Valeria Sampaolo, *Guide of Ancient Capua* (Santa Maria Capua Vetere: Soprintendenza Archeologica delle province di Napoli e Caserta, 2000). Antik Lucania için bkz. Elena Isayev, *Inside Ancient Lucania: Dialogues in History and Archaeology* (London: Institute of Classical Studies, University of London, 2007). Metapontum'da Roma Cumhuriyet dönemine dair kısa fakat aydınlatıcı bir çalışma için bkz. Joseph Coleman Carter, *Discovering the Greek Countryside at Metaponto* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2006); Antonio De Siena, *Metaponto: Archeologia di una Colonia Greca* (Taranto: Soprintendenza Archeologica della Basilicata, Scorpione Editrice, 2001); Franco Liguori, *Sybaris Tra Storia e Leggenda* (Castrovillari: Bakos, 2004).

Laura Battastini, Spartaküs'ün Lentulus ile muharebesinin, *Lentula* kasabası yakınlarındaki Kuzey Tusca Apeninlerinde gerçekleştiğini iddia eder*: Lentula La dinastia dei Lentuli Corneli, la*

guerra di Spartaco e la storia di antichi villaggi dell'Appennino Tosco Emiliano, 2. edisyon. (Rastignano: Editografica, 2000). R. Luongo, Spartaküs'ün ordusunun Picentini Dağları yöresindeki yolculuğuna bir pencere açar: R. Luongo, "L'esercito di Spartaco nella regione dei Monti Picentini", *Rassegna Storica Salernita* 42, n.s. 21.2 (2004): 21–32. Enzo Greco'nun, Spartaküs'ün Messina Boğazındaki icraatlarını anlattığı çalışması ikna edici olmasa da aydınlatıcıdır: Enzo Greco, *Spartaco sullo stretto ovvero Le origini di Villa San Giovanni e Fiumara di muro* (Rome: Gangemi Editore, 1999).

Crassus'un Aspromonte Dağları'ndaki askerî ciraatlarına dair makul bir teori için bkz. Domenico Raso, "TINNARIA: Antiche opere militari sullo Zomaro", *Calabria sonosciuta* 37 (January–March 1987): 79–102 ve Domenico Raso, *Zomaro: La montagna dei sette popoli, tra i misteri della montagna calabrese* (Reggio di Calabria: Laruffa, 2001).

Roma yolları için bkz. Raymond Chevallier, *Roman Roads,* çev. N. H. Field (Berkeley: University of California Press, 1976); Ray Laurence, *The Roads of Roman Italy: Mobility and Cultural Change* (London and New York: Routledge, 1999); Romolo Agosto Staccioli, *The Roads of the Romans* (Rome: "L'Erma" di Bretschneider, 2003); Ivana della Portella, Giuseppina Pisani Sartorio, Francesca Ventre, *The Appian Way from Its Foundation to the Middle Ages,* İtalyancadan çeviri (Los Angeles: J. Paul Getty Museum, 2004) ve A. R. Amarotta, "La Capua-Reggio (e il locus Popilli) nei pressi di Salerno," *Atti della Accademia Pontaniana* 33 (1984): 289–308.

Spartaküs isyanına dair arkeolojik kaynakların olduğu kısa fakat değerli bir giriş çalışması için bkz. A. Russi, "La romanizzazione: il quadro storico" içinde: Dinu Adamesteanu ed., *Storia della Basilicata, vol. 1: L'Antichità* (Rome: Editori Laterza, 1999), 531–37. Aynı kitapta bkz. A. Small, "L'occupazione del territorio in età romana", s. 577. Siris'te gömülen altın istifi için bkz. A. Siciliano, "Ripostiglio di monete repubblicane da Policoro", *Annali dell' Istituto Italiano di Numismatica* 21–22 (1974–75): 103–54. Palmi'de gömülen hazine için bkz. P. G. Guzzo, "Argenteria di Palmi in ripostiglio", *Atti e memorie della Società Magna Grecia* 18–20 (1977–79): 193–209.

DERLEMELER

Yunanistan ve Roma'da dövmecilik için bkz. C. P. Jones, "Stigma: Tatooing and Branding in Graeco-Roman Antiquity", *Journal of Roman Studies* 77 (1987): 139–55. Trakya'da dövmecilik için bkz. A. Mayor, "People Illustrated", *Archaeology* 52, no. 2 (Mart-Nisan 1999): 54–57.

Çarmıh cezası ve Romalılar konusunda en iyi giriş kitabı için bkz. Martin Hengel, *Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross* (Philadelphia: Fortress, 1977). Kısa ve öz bir inceleme için bkz. Haim Cohn ve Shimon Gibson, "Crucifixion", *Encyclopaedia Judaica,* 2. edisyon., vol. 5, Michael Berenbaum ve Fred Skolnik, ed. (Detroit: Macmillan, 2007), s. 309–10 ya da J. J. Rousseau ve Rami Arav, "Crucifixion" içinde: *Jesus and his World: An Archaeological and Cultural Dictionary* (Philadelphia: Fortress, 1995), ss. 74–78. Maddi kültür kaynakları için bkz. J. Zias, "Crucifixion in Antiquity: The Anthropological Evidence" www.joezias.com/ CrucifixionAntiquity.html, ve J. Zias ve E. Sekeles, "The Crucified Man from Giv'at ha-Mivtar: A Reappraisal", *Israel Exploration Journal* 35 (1985): 22–27. Çarmıh cezasına dair medikal sorular için bkz. M. W. Maslen ve Piers D. Mitchell, "Medical Theories on the cause of death in crucifixion", *Journal of the Royal Society of Medicine* 99 (2006): 185–88.

Kelt savaş tarzına dayanma konusunda tartışmalı olsa da ilham verici bir teori için bkz. Grady McWhiney, *Attack and Die: Civil War Military Tactics and the Southern Heritage* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1981).

TEŞEKKÜRLER

Kimberly Bowes, Judith Dupré, Mark Levine, Adrienne Mayor, Marcia Mogelonsky, Jan Parker, Matthew Sears ve Chaya Rivka Zwolinski, bu kitaptaki bölümleri okudu ve değerli yorumlarıyla geliştirdi. Cornell Üniversitesi'nde geçmişte ve günümüzdeki birçok meslektaşım ve öğrencim, tavsiyelerde bulundu ve bazı sorulara cevap verdi. Özellikle de Annetta Alexandridis, Edward Baptist, Flaminia Cervesi, Nora Dimitrova, Michael Fontaine, Kathryn Gleason, Harry Greene, Martin Loicano, Elizabeth Macaulay-Lewis, Kathryn McDonnell, Michelle Moyd, Jon Parmenter, Eric Rebillard, Sidney Tarrow, Robert Travers, Rachel Weil, Michael Weiss'a teşekkür ederim. Ayrıca Josh Bernstein, Donald Kagan, Victor Davis Hanson, Anna Kirkwood, Kim McKnight, Josiah Ober, Priya Ramasabban, Philip Sabin, Nikola Theodossie ve Rob Tempio'ya teşekkür etmek istiyorum.

Cornell Üniversitesi Tarih ve Klasikler bölümlerine mensup olmaktan olmaktan dolayı müteşekkirim. Cornell'in John M. Olin Kütüphanesi'nin muazzam koleksiyonu bu kitabın meydana gelebilmesine katkı sağladı.

Cornell'in düzenlediği Eski Çağ'da Akdeniz Semineri (Ancient Mediterranean Colloquium), Barış Çalışmaları Semineri (Peace Studies Seminar) ve Kuzey Carolina Dük Üniversitesi Mezuniyet Seminerinde (Duke-University of North Carolina Graduate Colloquium) kitabımdan bazı parçaları okuduğumda gelen yorumlardan da faydalandım.

İtalya'ya birçok kez araştırma gezisi yapabilecek kadar şanslıydım. İtalya'da bana yardım edenler arasında Carmine Cozzolino, Marcella DeFeo, Umberto Del Vecchio, Maria Laura Frullini, Donato Punello ve Marcello Tagliente bulunuyor, ayrıca Jim Zurer muhteşem seyahat tavsiyelerinde bulundu.

Geçmişte de olduğu gibi Suzanne Lang, paha biçilemez sekreterlik ve lojistik desteğinde bulundu. Barbara Donnell, Michael Strauss ve Sylvie Strauss da yazma işlemlerinde yardımcı oldu.

Bilge tavsiyeleriyle kitabın gelişmesine vesile olan Simon & Schuster'daki editörüm Bob Bender'a çok şey borçluyum. Ayrıca Bender'ın asistanı Johanna Li'ye de teşekkür etmeliyim. Weidenfeld & Nicolson'daki editörlerim Alan Samson ve Keith Lowe'a, kitabı ferasetli ve verimli bir şekilde okudukları için de minnettarım. Spartaküs hakkında yazmam için tavsiye veren ilk kişi, yayın temsilcim ve dostum Howard Morhaim idi.

Bu kitapta gerçek *sine qua non*, ailemdir. Sylvie ve Michael'a destekleri ve sabırları için minnettarım, Marcia'ya da sonsuz teşekkür ederim.

Eski öğrencim ve dostum George Wood, 2003'te Irak'ta öldü. George, Roma tarihçisi olarak bir kariyer planlıyordu. Onu hatırlamadan Roma hakkında bir şeyler yazmak benim için imkânsızdır.

Josiah Ober ve Adrienne Mayor, dostlarım ve meslektaşlarım olarak otuz yıl boyunca hep yanımda oldular. Bu kitabı onlara adamak, yaptıkları için az bile gelir.

DİZİN

A
Abella, Sulla'nın veteranları 73, 90
Aciris Nehri 96
Adriyatik Denizi 12, 58, 189, 223
Afganistan 84
Afranius, Lucius 223
Agelastus 144
Agri Nehri 107
Agri Picentini 90
Akdeniz 11, 12, 22, 47, 60, 69, 103, 147, 150, 151, 167, 195, 211, 217, 251, 259
Alburni Dağları 92
Alexander Iannaeus, Iudaea (Yahudiye) Kralı 211
Allia 87
Alpler, Hannibal'in geçişi, Spartaküs'ün varış yeri 11, 12, 84, 113, 124, 146, 173
Amalfi Yarımadası 60, 83
Amarantus 40
Anadolu 39, 43, 53, 151, 169, 170, 230, 231
Antonius, Marcus 63, 69, 150, 225, 231
Apenin Dağları 58, 60, 119
Apollon 101
Apollonia 152
Appianos 21, 241, 242
Appius Yolu 33, 37, 58, 187, 189, 191, 195, 213
Apulia (Puglia) 53, 112, 115, 119, 186, 187
Aquilius, Manius 154
Aquilonia 187
Arausio Muharebesi 9, 44
Aristeia 202
Arminius (Hermann) 55
Arrius, Quintus 114, 115, 116, 118, 230, 235, 247
Asicius, Lucius 40
asma 158

Aspromonte Dağı 12, 156, 160, 163, 164, 256
Asya 19, 43, 69, 86, 137, 233
Atena Lucana 185
Atena Petilia 185
Athena 149
Atina 11, 146, 192
atlar 168
Aufidius Orestes, Gnaeus 209
Aufidus Nehri (Ofanto) 189
Augustus (Octavianus) 185, 204, 211, 224, 233, 234, 236
Aurolius 40
Autun, Fransa 183
auxilia (Roma ordu birimi) 34
Avella 90
Aziz Augustinus 21, 106

B

Babil 211
Bacchae 232
Bacchanalia 253, 254
Bacchante 47
Bacchus 53, 66
Bağdat 232
bakır 217
Balkanlar 33, 38, 64, 69
Barbarlar 17, 19, 21, 85, 94, 253
Barium 115
Basilicata 58, 97, 255, 256
Beneventum 58
Bessi 49, 170, 233, 236
Bibracte Muharebesi 183
Boudicca 184
bölükler 44, 59, 106
Brundisium 58, 187, 188, 193, 223
Bruttium 58, 96, 102, 104, 107, 140, 151, 153, 154, 155, 162, 163, 164, 174, 179, 186, 198, 217, 223
  muharebesi 194, 198
  Crassus'un mülkü 134, 137
  gerilla savaşı 104, 151
  tepeleri 104, 155, 223
  atları 107
  Octavius'un girişi 153
  isyancının girişi 194
  buraya giden yollar 58, 96, 164
  Roma'nın fethi 128
  toprağı 154
  Tempsa'daki sorunlar 217
  kışları 105, 151
Brutus 23, 115
Buccino 143, 180
Bulgaristan 19, 49, 240
Büyük İskender 4, 51, 138, 211
Büyük Liman 149
Büyük Oyunlar 45
Büyük Yol 164

C

Caepio, Quintus Servilius 110, 116, 130
Caesar, Iulius 4, 21, 23, 36, 63, 70, 99, 106, 120, 123, 127, 135, 141, 150, 177, 183, 184, 196, 197, 201, 204, 211, 219, 221, 225, 226, 230, 231, 233, 234, 241

Arrius'un dostu 230
Cato'yu yenmesi 233
Galya'yı işgali 99, 141, 196
gladyatör okulu sahipliği 36
İç Savaşta 233
"kel zampara" 219
korsanlar tarafından kaçırılışı 150
öldürülmesi 231
ön saflarda 201
Rubicon'u geçişi 225
Ruspina Muharebesi'nde 120
Spartaküs yorumu 70, 106, 235
Spartaküs'ün liderlik yetenekleri ile kıyaslaması 120
triumvirlik üyeliği 231
yazgısı olan bir adam 23
Caggiano 97
Calabria 58, 96, 256
Callinicus 37
Calvi Dağı 119
Camalatrum Dağı 178, 180
Campania 10, 35, 59, 60, 62, 66, 80, 83, 91, 97, 107, 142, 228, 248, 255
atları 107
isyan 80, 83
Campania Ovası 59, 60
Campus Atinas (Vallo di Diano) 93, 95, 96, 97, 100, 142, 185
Campus Martius 72
Cannae 87, 122, 189, 201, 208
Cannicus 174, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 195
Crassus'un saldırısı 181, 182, 184
ölümü, 183 184
isyanı bölüşü 174
Roma istilasını planlaması 181
Cantenna 181, 183, 184, 186, 205, 216
Capaccio 180, 181
Cape Caenys 155, 156, 158, 163
Cape Pelorus 156
Capitolinum Tepesi 218
Caposele 186, 187
Capua 9, 10, 32, 33, 35, 36, 42, 43, 44, 48, 49, 51, 58, 59, 60, 61, 66, 69, 70, 73, 90, 99, 106, 156, 173, 181, 209, 210, 212, 213, 215, 223, 225, 255, 256
ordusu 44
geçiş yolları 58
çarmıha germeler 209, 210, 211, 213, 215
esans pazarı 209
harabeleri 179
köle isyanı 69
Sulla'nın veteranları 63, 169
Trakyalı kadın 47, 79, 252
Vatia'nın işi 32
Via Annia 58, 90, 91, 92, 96, 105, 142, 143, 144, 156, 179, 180, 181
Carrhae 232
Case Romano 167
Cassius Longinus, Gaius 69, 123
Castelcivita 97
Catilina 201, 224, 225

Cato 23, 64, 109, 110, 116, 129, 130, 232, 233
Cato, Marcus Porcius "Censor" 109, 129
Cato, Marcus Porcius "Genç Cato" 109, 232, 235
  özgeçmişi 110
  Spartaküs'e karşı savaşı 110
  İç Savaşta 233
  yenilgisi ve intiharı 233
  Gellius'un ordusu 110, 116, 232
  Spartaküs ile kıyası 235
Catona (Statio ad Statuam) 156
Caudine Çatalları 87
Celadus 40
Cermenler 19, 38, 45, 50, 59, 61, 77, 92, 98, 107, 118, 174, 183, 185, 199, 253
  savaş narası 77
  Crassus ile savaşları 181, 182, 183, 193, 194, 216
  Spartaküs ile ayrılıkları 85
  Caesar'a karşı 225
  Crixus'u desteklemeleri 112
  vahşilikleri 118
  gladyatör olarak 39
  boyları 77, 121
  kahraman ölümü 192, 194
  atın önemi 98, 107, 199
  acemi denizciler 59
  savaş esirlerini kurban etmeleri 92
  ölümü küçümsemeleri 45
  köle olarak 38
  kaynaklar 61
  kutsal kadınlar 50
  muharebede kadınlar 77
Cezayir 55
Charybdis 156, 157
Chiusa Grande 167
Cicero (Marcus Tullius Cicero) 21, 23, 115, 122, 130, 149, 150, 152, 153, 159, 192, 208, 210, 216, 217, 225, 229, 230, 231, 237, 242, 247, 251
  Arrius'a dair 230
  Catilina "komplosuna" dair 225
  Cato'ya dair 130
  Crassus'u övmesi 159
  küçük perakendeciler yorumu 192
  Spartaküs yorumu 122
  Spartaküs ile kıyaslanması 208
  Verres'i kovuşturması 152, 153, 216, 217, 231
Cilento Tepeleri 180, 185
Cimbri kabilesi 9, 18, 205
Cinna 9
Clanis Nehri 90
Claudianus 54
Colliano 97
Collinus Kapısı 10, 136, 141, 173
Columella 51, 221
Compsa 153, 195
Consentia 104, 105, 146, 153
Contrada Romano 167
Conza 153, 195

Copia (Thurii) 103
Corbulo 196
Coscile Nehri 103
Cossinius, Lucius 17, 18, 80, 81
Crassus, Marcus Licinius 10, 43, 48, 49, 50, 61, 79, 84, 98, 110, 112, 120, 121, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 155, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 224, 226, 230, 231, 232, 235, 236, 241, 243, 247, 256
  topladığı ordu 133
  Arrius'la dostluğu 230
  Lucania'da savaşması 140, 142, 144, 146, 179, 181, 184, 193
  Oliveto Citra Muharebesi'nde 195
  büstü 133, 134
  Sulla'nın sağ kanat komutanı 136
  konsüllüğü 69, 123, 218, 231
  ölümü 231
  savunma duvarları örmesi 144, 165, 166
  Spartaküs'ün ordusunu bölmesi 84
  itfaiye ekibi 135
  ordu komutası alması 134
  güneye yürüyüşü 142, 143, 144, 165
  Mummius'un yenilgisi ve Crassus 143, 144
  ovatio alması 220
  Spartaküs'e karşı planları 143
  Pompeius ile rekabeti 135, 137, 169, 170, 189, 193, 196, 216, 217, 218, 220, 221
  korsanlarla muhtemel anlaşması 155
  *praetor*luğu 137, 221
  propagandası 163
  Quinctius ve Scrofa'yı göndermesi 186
  Spartaküs ile ilk muharebesi 145
  Scipio modeli 139, 140
  Sicilya muharebelerinde Spartaküs ile 145
  Sicilya'da 147
  altı lejyon toplaması 141
  köleleri 216
  İspanya'da 136
  Spartaküs'ü Messina Boğazını geçmeye cesaretlendirmesi 160, 163
  Spartaküs'ün kendisiyle düello yapma girişimi 201
  Spartaküs'ün mütareke teklifi 171
  ayrılıkçı isyancı grubuna saldırması 181
  zaferi 184, 211, 215, 220

triumvir olarak 231
topladığı birlikler 141
serveti 137, 213
Crathis Nehri 103
Crixus 56, 78, 80, 84, 85, 86, 89, 91, 94, 96, 99, 100, 104, 105, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 126, 128, 145, 185, 230, 243
Varinius'a saldırı yapmayı desteklemesi 94
seçilmiş lider 56
yenilgisi ve ölümü 128
kendisi için düzenlenen cenaze oyunları 122
Gellius'un yenilgisi 115, 119, 230
güneye yürüyüşü 87, 89
Apulia'ya gidişi 112
zekiliği 86
Spartaküs ile sürekli iletişim hâlinde oluşu 91, 105, 114
Spartaküs ile anlaşmazlıkları 112
Croton 99, 186
Cumae 82
Curio, Gaius Scribonius 69

Ç

Çarmıh cezaları 211, 212, 213, 214, 226
kaynaklar 168
Spartaküs'ün isyancılarının çarmıha gerilmesi 209, 210, 211
Spartaküs'ün kullanması 168
batıl inançlar 125
Verres'in kullanması 153
Çiftlik kahyası (*vilicus*) 62

D

Darius, Persia kralı 221
dekimasyon 144, 163, 182, 187, 211
Devlet (Platon) 130
Diana Tifata 58
Dionysios 22, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 60, 78, 84, 86, 101, 102, 106, 129, 207, 237, 254
Heraclea kültü 102
Vezüv'deki önemi 84
ritüelleri 47, 52
senatonun Dionysios kültlerini yasaklaması 224
kaynakları 102
Spartaküs'ün Dionysios müritliği 52, 53
isyanlar için sembolik olması 230
Yunan krallarının sembolü 52
Trakyalı kadının kahinesi olması 54, 101, 237
Thurii kültü 224
Dositheus 34
Dossone della Melia 164
Douglas, Kirk 20, 252
dövmeler 41
druidler 177
Drusus, Marcus Livius 109, 130

E
Eburia Tepeleri 91
Eburum (Eboli) 91, 92, 142
editor (yapımcı) 32
Enna 153
Ephesos, Türkiye 45, 248
Epiros 233
Etna Dağı 156
Etruria 216
Etrüskler 24
Euiripides 232

F
falcılar 51
fasces 98
Fast, Howard 20, 245
Felix, Pompeiusçu 35, 228, 229, 254
fides 171
Flaccus (köle) 192, 209
Floralia 215
Florus 21, 29, 34, 40, 58, 61, 83, 100, 107, 110, 121, 123, 125, 145, 158, 194, 199, 202, 203, 204, 205, 242
Forum Annii 91, 93, 94, 95
Frontinus 183, 196, 242
fugitivi (firari köleler) 72
Furius, Lucius 80, 81
  Galyalıların istilası 18

G
Galya 11, 12, 37, 84, 85, 99, 113, 123, 127, 141, 168, 177, 178, 184, 196, 225, 235
  Caesar'ın işgali 99
  Parth Savaşı'nda 232
  Spartaküs'ün varış yeri 113
  Spartaküs'ün buraya doğru gitmesi 123
Galyalılar, bkz. Keltler
Garganus Dağı 12, 115
Garibaldi, Giuseppe 20
Gavius, Publius 64, 153
Geç Cumhuriyet dönemi 246
Gellius, Lucius 72, 110, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 126, 129, 135, 140, 141, 143, 146, 230, 232, 235
  komuta yetkisinin alınması 140
  Crixus'u yenmesi 115, 230
  Pompeius'un müttefiki 135
  Spartaküs'ü kovalaması 118
  Spartaküs'ü yenmesi 118
genius 227
Gnezano di Lucania 97
Germania 39, 50, 55, 77, 107, 184, 228
  Roma'nın yenilgisi 55
Getae 49
Gioia Tauro 164
girişimci (*lanista*) 32
Girit 11, 19, 69, 137, 151
Giungano 181, 195
Glaber, Gaius Claudius 10, 70, 72, 73, 76, 78, 79, 80, 81, 82
  Spartaküs ile savaşı 76, 78
  topladığı birlikler 72, 73
gladyatörler 17, 19, 30, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 49, 54, 56, 59, 61, 65, 71, 72, 79, 105, 225, 229, 249

aile ilişkileri 39, 49
Cermenler 38
şanları 77, 84
yaşam süreleri 30
yeni asker olmaları 40
özelleştirilmeleri 72
Romalıların görüşleri 71
okulları 41
kaynaklar 42, 43, 48, 49
talimleri 105
Vatia'nın Cermenleri 38
glaudius 29, 71, 117
Gorgias 34
göğüslük (zırh) 61
Gracchus kardeşler 9, 23, 227
suikasta uğramaları 227
Spartaküs ile kıyaslamaları 227
Grand Cone 74, 75
Gratidanus, Marius 227
Grumentum 96
Haiti Devrimi 20
gümüş 65, 73, 102, 106, 137, 164, 185

H

hakem yardımcısı (*seconda rudis*) 31
Hannibal 4, 18, 19, 35, 85, 93, 99, 115, 122, 125, 171, 189, 201, 206
Alpleri geçişi 19, 85, 99
ön saflarda 201
Lucanialılar ve Hannibal 93
Roma'nın korkması 125
II. Kartaca Savaşı'nda 171
Haydutlar (*latrines*) 59, 76, 87, 97, 210, 213, 215
Herachthinus 40
Heraclea 96, 101, 102, 140
Heracleo 149, 150, 151, 155
Herculaneum 40, 60, 194
Hindistan 60
Hindu Kush 84
Hispania Citerior 139
Hispania Ulterior 138
Horatius (Quintus Horatius Flaccus) 21, 66, 117, 192, 225
Hortensius 217
İaculum (mızrak) 203

I-İ

Illyrialılar 38
Imachara 152
Irak 260
Irpinia 90
Iugurtha, Numidia Kralı 9, 55
Iuppiter 218, 219, 220
Kapreilios Rölyefi 48
imperator 203, 204
İncil 34
İranlılar 185
İsa 40, 210
İspanya 10, 11, 15, 19, 55, 63, 69, 71, 72, 85, 86, 87, 135, 136, 137, 138, 139, 169, 171, 216, 218, 220, 237
Crassus'un kaçışı 135
Glaber'in birlikleri 71
Iugurtha'nın komutası 55

Mariusçular 63, 136, 137
Pius 218
Pompeius'un çağrılması 169, 216
Roma'nın İspanya savaşı 85, 139
Sertorius 139
gümüş madenleri 137
İsrail 214
İtalya 10, 11, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 43, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 72, 75, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 99, 102, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 134, 136, 137, 140, 142, 145, 147, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 173, 187, 194, 198, 206, 207, 208, 211, 212, 216, 217, 218, 223, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 246, 255, 260
çiftçileri 62, 63
modern dönemdeki birleşimi 43
köleler 43, 44, 53, 59
İtalya Konfederasyonu 93
İtalya Savaşı, bkz. Müttefikler Savaşı
İyonya Denizi 91, 96, 99, 151, 164, 166

J

Jabotinsky, Vladimir 20
Japon 125

K

Karadeniz 11, 39
Kartaca 35, 109, 139, 157, 171
Keltler 19, 22, 37, 38, 39, 45, 56, 59, 65, 77, 98, 107, 112, 180, 182, 183, 184, 185, 199, 200, 252
Crassus ile savaşları 180, 182
Spartaküs ile ayrışmaları 99, 100
Caesar ile savaşları 99
ölümü küçümsemeleri 45
Crixus'un desteklemesi 112
düşmanları tahrik etmeleri 82
korkusuzlukları 45
saçları 77
kelle avcıları 98
boyları 22
çobanlar 62
atın önemi 199
deniz acemileri 156
Mithridates Savaşları'nda 64, 187
aylık ritüelleri 177
savaş esirlerini kurban etmeleri 92
Roma ordusunu Kelt kadınların fark etmesi 180
köle ve gladyatör olarak 56
Keltlere dair kaynaklar 180, 181, 183
statüleri 56
savaşta kadınlar 178, 179
Khachaturian, Aram 20, 245
kıvrımlı kılıç (*sica*) 30, 58
Tuna Nehri 11, 38, 69

Kilikya 151
Kleopatra 52, 206
kohortlar 127
komutanlar 100, 151, 199, 200, 218
Komünist Partisi 20
konsüller 123, 135, 141, 230
  kendileri için düzenlenen cenaze oyunları 123
Korinthos 142
korsanlar 19, 60, 150, 151, 154, 155, 173, 207, 217
  ortadan kaldırma girişimi 155
  köle olarak 154
  köle ticaretleri 155
  Spartaküs'ün korsanlarla anlaşması 154, 156
köle isyanları 18, 19, 20, 22, 23, 32, 35, 36, 42, 43, 52, 59, 69, 84, 106, 152, 209, 212, 216, 239
  Anadolu 53
  Apulia 53
  Capua 209
  Dionysios'un köle isyanları için sembol olması 22
  İtalya 25
  ana belge ve kaynaklar 240
  sayıları 35, 94
  Sicilya 9, 62, 194, 213
  Amerika 20
  Verres ve köle isyanları 152
  köleler, Roma köleliği 33, 42, 239
  Capua'da 33, 35, 36
  Kelt köleler 42
  Crassus'un köleleri 216
  köle korkusu 66
  Forum Annii'de 91, 93, 94
  Cermen köleler 38
  çoban köleler 53
  evlilik yasakları 49
  korsan köleler 150
  fiyatları 150
  Romalıların kölelere bakışı 227
  kaçaklar 17, 61, 64, 72
  satışları 33, 150, 250
  Sicilya'da 36, 43, 51, 52, 53
  kaynaklar 38
  dövmeleri 41
  Trakyalı köleler 48
  ticareti 150
  şehirli ve taşralı köleler 65, 154
  Vezüv civarındakiler 59
Kubrick, Stanley 20, 245
Kudüs 211
Kuzey Afrika 11, 136, 147
Küçük Asya 19, 43, 69, 86, 137, 233
  Romalıların katledilişi 19
  Roma'nın savaşı 137
  ayrıca bkz. Mithridates 19, 43
küçük kalkan (*parmula*) 30

L

Lactarii Dağları 60
latifundium (büyük çiftlikler) 63
latro (haydut) 34, 35, 54
lava "halat" 21

lejyonlar 44, 120, 198, 208, 233, 251
süvari saldırısı ve lejyonlar 120
disiplin 184, 198
yeni birimleri 111
organizasyonu 105
kaçaklar 79
savaş narası 180, 200
zenginlik sembolü 23
Spartaküs'ün ordusunu lejyonlara bakarak oluşturması 87
Lenin 20
Lenin Ödülü 20
Lentulus 32, 42, 46, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 126, 127, 128, 135, 140, 141, 143, 146, 209, 230, 255
Lentulus, Gnaeus Cornelius Claudianus 32, 42, 114, 123, 141, 186, 209
Pompeius müttefiki 135
komuta yetkisinin alınması 114
Spartaküs'e saldırması 114
Spartaküs'ü kovalaması 119
Spartaküs'ün saldırması 121
Spartaküs'ü yenmesi 121
Lentulus Sura, Publius Cornelius 209
Levant 231
Licinii 134
*lictor*lar 73, 98, 184, 219
Lilybaeum (Marsala) 152
Livius (Titus Livius) 21, 109, 111, 184, 226, 241
Locris 164
Lucania 10, 58, 91, 92, 96, 97, 99, 102, 107, 110, 140, 142, 144, 145, 146, 153, 174, 177, 179, 180, 181, 184, 186, 193, 210, 216, 223, 235, 237, 255
Lucanialılar 24, 93, 179
Lucullus 44, 69, 124, 170, 188, 218, 220, 232
Lucullus, Lucius Licinius 44, 69, 170
Lucullus, Marcus Terentius Varro 69, 124, 170
ludus (gladyatör oyunu) 39, 40
müzisyenler 228
Lusitanialılar 138, 139

M

Machiavelli, Niccolo 170, 184
madenler 137, 217
bakır 217
Maedi 49, 54
Magna Graecia 99, 100
Makedonya 11, 34, 37, 54, 170, 223, 234, 236
Makkabiler 34
Manlius, Gnaeus 123, 129
Marcellus, Marcus Claudius 23, 201
Spartaküs ile kıyaslanması 23
spolia opima kazanması 201
Marco Ovaları 167
Marco Sırtı 167
Marius, Manius 9, 25, 37, 38, 51, 63, 70, 93, 105, 125, 135, 140, 217, 227

Keltleri yakalaması 38,
Lusitanialılar ve Marius 93
Roma'yı ele geçirmesi 105
falcı kullanması 51
Sulla'ya karşı 25, 125
destekçileri 63, 136
batıdaki zaferleri
Marsala (Lilybaeum) 152
Mars Alanı 72
Marsilya, Fransa (Massilia) 11, 231
Marx, Karl 20, 244, 246
Marzano Dağı 195
McCarthy Dönemi 20, 245
Medusa 164
Melia Sırtı 164, 165, 167, 168, 186, 211
arkeolojisi 164
muharebesi 211
Crassus'un tahkimatı 164, 165, 166, 172
çarmıh cezaları 211, 212, 213, 214
yer isimleri 167
Spartaküs'ün muharebe hazırlıkları 168
Messana 152, 153, 157
Messina Boğazı 10, 12, 147, 150, 151, 157, 160, 163
Metapontum 96, 100, 101, 102, 105, 255
Metauros 164
Metellus 136, 157, 159, 202, 218, 220, 221, 223
Metellus Celer, Quintus Caecilius 223
Metellus, Lucius Caecilius 157, 223
Metellus Pius, Quintus Caecilius 136, 218, 220, 221
Mezopotamya 51, 232
Mısır 11, 52, 231
mızraklar 198
Milo 104
Mithridates 9, 10, 19, 20, 34, 38, 43, 44, 49, 52, 53, 54, 64, 65, 69, 124, 151, 169, 170, 187, 197, 217, 231, 232, 236, 247
ölümü 10
İtalyalı tüccarları ve tahsildarları katletmesi 43, 169
Pompeius'a yenilmesi 231
I. Mithridates Savaşı 187
Modena (Mutina) 119
Moesialılar 199
Monastir 120
Monte del Papa 96
Monte Somma 74, 75, 83
Monti della Maddelena 96
mozzarella 142
Mummius 141, 142, 143, 144, 182
Mummius Achaicus, Lucius 142
murmillo 29, 30, 40
mutfaklar 36
Mutina (Modena) 119, 123, 198
Napoli 32, 60
Müttefikler Savaşı 9, 25, 53, 54, 64, 83, 90, 101, 191
müzisyenler 228

N
I. Napolyon 113
Nares Lucanae 91, 92
Nerulum 146
Nocera (Nuceria) 58
Nola 58, 60, 65, 83, 90, 170, 233, 234
Novius 209
Numantia 139, 140
Numidia 55
  Dikdörtgen kalkan (*scutum*) 117

O
Octavianus (Augustus) 63, 211, 233, 234
Octavius, Gaius 10, 223, 224, 234
Ofanto Nehri 189
Ogna Dağı 195, 196
oklar 196, 198
Oliveto Citra 97, 195
Olympias 51
optimates 134
Orange, Fransa 9, 44
Orchomenus Muharebesi 196, 197
Ordu, Roma 95, 163
  Bruttium Muharebesi'nde 104
  Melia Sırtı Muharebesi'nde 211
  Mutina Muharbesi'nde 198
  Vezüv Muharebesi'nde 227
  Kelt kadınların orduyu fark etmesi 178, 179
  Savunma siperleri ve tahkimatları 82, 129, 139
  Glaber'in Spartaküs ile savaşında 76, 79, 81
  Organizasyonu 74, 105
  Kaçak askerleri 143
  Sicilya'da 64
  ayrıca bkz. Crassus, Marcus Licinius; lejyonlar; *belirli muharebeler*
Orosius 99, 112, 118, 123, 125, 127, 149, 183, 186, 191, 194, 205, 241, 242
Orpheus 52, 104
ovatio 10, 220
  Padus Nehri (Po Nehri) 124

Ö
Ölen Galya (heykel) 184
  Erken İmparatorluk dönemi 48

P
Paestum 142, 179, 180, 181, 185, 186, 187, 195
Pakistan 84
Palermo (Panormus) 152
Paperna, Marcus 169
parmula (küçük kalkan) 30
Partenio Dağları 90
Parthlar 232
Paterculus, Velleius 127, 212, 242
Peloro 156
Perperna, Marcus 10
Persia 211, 232
Peteline Dağları 185, 186, 187, 193

Pharsalus Muharebesi 231
Philippus 40
Picentini Dağları 13, 90, 91, 96, 142, 185, 186, 195, 196, 210, 256
Picenum 127, 144
piyadeler (*peltast*) 74, 117, 139, 203, 219
Platon 130
Plutarkhos 21, 48, 49, 50, 98, 112, 140, 143, 158, 165, 167, 170, 178, 183, 188, 197, 199, 241
Polla 97
Pollino Dağları 102, 107
  Atları 107,
Pompeii 17, 40, 59, 60, 63, 65, 66, 72, 80, 194, 227, 229, 243, 248
  duvar resimleri 40, 229
  Spartaküs freski 228
  Sulla'nın veteranları 197
  Vezüv freski 227
  Vezüv'ün Pompeii'yi yok etmesi 59, 194
Pompeius 10, 63, 69, 135, 137, 169, 170, 171, 173, 189, 193, 196, 204, 208, 211, 216, 217, 218, 220, 221, 225, 227, 230, 231, 233, 237
Pompeius (Gnaeus Pompeius Magnus) 135, 137, 169, 196, 216, 217, 230, 231, 237
  İç Savaşta 225
  konsül olarak 218
  Crassus'la rekabeti 135, 137, 169, 170, 193, 196, 216, 217
  senatoya mektubu 216
  Levant'ı imparatorluğa eklemesi 231
  Mithridates'i yenmesi 231
  korsanları yenmesi 230
  İspanya'dan çağrılması 220
  Sertorius'a karşı 135, 169
  zaferi 227
  triumvir olarak 231
  Verres ve Pompeius 217
Pompeius, Sextus 211, 225
Pomptinus, Gaius 141, 142, 178, 180
porta triumphalis 219
Poseidonia 179
Po Vadisi 72
Pozzuoli (Puteoli) 58, 59
praetorium 76, 79
*Praetor*lar 69, 70, 73, 80, 87, 98, 106, 110, 114, 123, 137, 142, 150, 221, 227, 230, 235, 236, 237
prokonsül yetkisi 135
propraetor 114, 129, 230
Ptolemaioslar 52, 53
IV. Ptolemaios 53
Publipor 97, 98
Publius 17, 64, 80, 97, 138, 139, 140, 153, 154, 209, 212, 232, 237
Puglia (Apulia) 112
Punta Pezzo 155
Pydna Muharebesi 185
Pyhrros (Epiros) 233
Pythagoras 100

Q

*quaestor*lar 81, 186, 217

Quinctius, Lucius 141, 182, 186, 188

Çiftlikler 182

R

Reagan, Ronald 21

Regium 58, 92, 146, 147, 160, 165

riyos (özgürlük) 180

Roccadispide 97

Roma 2, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 157, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 239, 240, 241, 242, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 260

toprak reformu girişimi 227

tavuk kurban edilmesi 199

Cimbri kabilesi ile savaş 114, 205

iç savaşlar 225, 231

fethedilen halkların askerlik yapması

Erken İmparatorluk dönemi 48

seçimler 70, 134, 218

Spartaküs korkusu 18, 19

I. Triumvirlik 231

erzak ikmali 73, 80

yabancı savaşları 54, 219

kuruluşu 69, 209

cenaze oyunları 123, 185, 229

gladyatör oyunları 32, 36, 45, 228

gladyatörlere karşı bakış 72,

Hannibal korkusu 125

alametleri 80,

Iugurtha Savaşı 55

Geç Cumhuriyet dönemi 33, 45, 63, 90, 93, 134, 232, 246, 249, 254

Lusitanialılarla savaşı 138, 139

Marius'un ele geçirişi 63

askerî bütçesi 137

Mithridates ile savaşı 231, 232

oligarşi 70

korsanlar 19, 69, 100
isyan sonrası kutlama 220
dinler 227, 253, 255
Sertorius sorunu 19, 44, 87, 139, 151, 169
kölelere karşı bakış 212
Spartaküs'ün hisleri 24
taş surları 128
Sulla'nın yürüyüşü 54, 55
vergiler 209, 231
Teutoburg Ormanı yenilgisi 55
Teutones kabilesi ile savaşı 9
Trakya'nın isyanı 73, 74
şarap ihracatı38
Romalıların boyu 77
Roma Oyunları 45
Roma seçimleri 70, 134, 218
Roma Senatosu 44, 52, 53, 110, 217
Crassus'a komuta ve destek verilmesi 134
Dionysios korkusu 47, 52
Gellius ve Lentulus'un komuta yetkilerinin alınması 140
Crassus'a *ovatio* verilmesi 10, 220
korsanlar ve senato 151
Pompeius'un mektubu 216
devlet politikası 69, 70, 134
Sallustius'un küçümsemesi 226
köle isyanlarından korkması 225
Spartaküs korkusu 223, 224
Romulus 130
Rufus, Quintus Marcius 141, 178, 180
Rupilius, Publius 154
Ruspina Muharebesi 120
Sabazius 52, 56

S

Sabbio, Publius Confuleius 212
Saguntum 171
Salerno (Salernum) 58, 83, 93, 179, 256
Salinae 17
Sallustius 15, 21, 48, 152, 178, 203, 226, 241
Samnitler 24
Samnium 173, 174, 181, 186
sancaklar 98
San Fratello 152
Santa Maria Capua Vetere 32, 255
sapan taşları 22, 166, 179, 198
Sarnus (Sarno) Nehri 60
Saturnalia 71
savaş esirleri 37, 85
Scilla 158
Scipio Aemilianus 139
Scordisci 38
Scrofa, Gnaeus Tremellius 141, 142, 167, 186, 187, 188
Scrofario 167
scutum 29, 117
Scylla 156, 157
Sele Nehri (Silarus Nehri) 91, 92, 142, 179, 180, 186, 187, 192, 196, 208
Seleucia 232
Seneca 41, 204

Serre Dağları 164
Sertorius, Quintus 10, 19, 43, 44, 63, 69, 87, 135, 139, 151, 169, 202, 237, 247
Shakespeare, William 123
Sırbistan 38
sıtma 18, 226
Sicel 157
Sicilya 9, 11, 12, 18, 36, 43, 51, 52, 53, 62, 64, 71, 87, 91, 106, 114, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 166, 167, 168, 174, 194, 207, 213, 217, 224, 225, 231, 233, 235, 236, 237, 239, 243, 250, 251
  tarımsal zenginliği 154,
  Cato 156
  isyancıların macerası 158, 159
  köle isyanları 106, 154
  Spartaküs Savaşı 111, 114, 137, 138, 141, 221, 241
I. Sicilya Köle Savaşı 9, 213, 250
II. Sicilya Köle Savaşı 9, 62, 194
Sila Dağları 103, 186
Sila Greca 103
Silarus 13, 91, 92, 142, 179, 180, 186, 187, 192, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 208
Soprano Dağı 180
Spartaküs 17, 18, 19, 20, 21, 24, 42, 43, 48, 50, 53, 55, 66, 84, 85, 86, 87, 91, 111, 114, 124, 133, 134, 137, 138, 141, 142, 143, 159, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 185, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 221, 237, 240, 241, 242, 255
  hayranlığı 20
  Alpleri hedeflemesi 84, 86, 206, 207
  hakkındaki eski anlatımlar 48, 50
  ordu düzenlemesi 87, 91
  yardımcı birliklerde hizmet etmesi 24
  duygularını kontrolü ve idareli olması 24
  Cossinius'a karşı 17, 18
  cesareti 91
  ölümü, 202, 203 , 237 224, 204
  belgeler 240
  Crassus ile düello girişimi 201
  gizemi 124
  Roma'ya karşı hisleri 55
  Sulla ile savaşması 55
  filmlerde 20, 244, 245
  gladyatör 19, 29, 30, 32, 35, 39, 123, 227, 233
  gladyatör oyunları düzenlemesi 122, 123
  gerilla savaşı 85
  at kurban etmesi 199
  efsanesi 206, 208
  isminin anlamı 43
  "göçebe" 49
  üzerine yazılmış romanlar 244
  Pompeii freski 229
  aristokrat kökeni ihtimali 43

Varinius ile savaşma hazırlığı 81, 82, 84
tutsak çarmıha germesi 168
propagandası 19
ünü 50
Romalı tutsakları 185
Romalı kahramanlarla kıyaslanması 42, 204
yılan olayı 20, 50, 52
Sparta 143
Spartaks 228, 229, 244
Spartaküs isyanı 19, 20, 21, 22, 64, 66, 69, 74, 79, 80, 98, 104, 133, 134, 162, 164, 165, 166, 177, 178, 183, 192, 201, 225, 229, 237, 242, 255
arkeolojik buluntular 21
aristokratlar 192
zulümler 94
Augustus'un imparator olmasına katkısı 204
Varinius'a karşı savaş 10, 80
Bruttium Muharebesi 162
Melia Sırtı Muharebesi 165
Octavius ile savaş 211
Campania'da 10, 60, 66
Capua ordusunun gönderilmesi 66, 69
Crassus'la savaş 133, 134
zayiatlar 162, 163, 167, 183
Cato'nun muhalefeti 110
sebepleri 30, 46
süvariler 119, 120, 121
çocuklar 214
uyum ve liderlik 79
Cossinius'a karşı 80, 81
Crassus'a komuta verilmesi 135
birlikleri 141
ludus'tan kaçış 39, 40
çarmıh cezaları 211, 212, 213, 214,
çiftçiler 63
Roma'daki korkunun yayılması 125
savaş tarzı 78
gıda 147
Galya'ya giriş 123
Gavius'un desteği 64
Gellius'un yenilmesi 135
ikonlar 98, 233
Lucania'da 99
yönetici takımı 93
Mithridates destekçileri 20
yeni birlikler 85
sayıları 99
Tarentum'a saldırı 99
çıkışı 146
rehber kullanımı 90, 91
dua etmeleri 54, 78
sal yapma teknikleri 157, 158
akın ve yağma 80, 84
hayatta kalan isyancılar 187, 216
Romalıların nişan ve sembollerinin kullanılması 106, 130
Roma korkusu 19, 22
Sicilya tuzağı 167
tedarik 207
taktikler 22, 24, 74

Trakyalı kadının kehaneti 79, 104
kadınlar 177, 178
silahlar 179, 180
Via Annia'da 91, 92, 96, 105
Spartaküs'ün at kurban edişi 199
Stalin, Joseph 20
Stoa felsefesi 110
Strabon 37
Strongoli 186
Sulla 9, 10, 25, 51, 54, 55, 60, 63, 70, 71, 72, 83, 90, 103, 125, 136, 137, 138, 140, 169, 170, 173, 187, 196, 197, 204, 227, 229, 246, 247, 254
Abella'ı koloni yapması 90
Collinus Kapısı Muharebesi 136, 141
Orchomenus Muharebesi 196, 197
Yunanistan'dan İtalya'ya geçiş 54
ölümü 10
Maedi'yi yenmesi 54
Marius'u yenmesi 125
Mithridates'i yenmesi 169, 187
Nola ile bağlantısı 83
zenginleri kara listeye alması 137, 169
summa rudis (hakem) 31
Suriye 11, 232
süvariler 37, 116, 182
saldırıları 182
lejyonların kullanımı 116
Spartaküs'ün kullanımı 116
Sybaris Nehri 103
Sybaris Ovası 102, 107, 113
Syracusae 149, 150, 151, 236

T

Tacitus 38, 39, 50, 77, 171, 172, 200, 226
Tanager Nehri 13
Tarentum 12, 99
tarım 51, 65, 79, 83, 90, 93, 101, 103, 112, 154, 223
Tempsa 10, 216, 217
Terentius 69, 97, 124, 170
Terina 146
terror servilis 66
Teutoburg Ormanı 55
Teutones 9
Thermopylae Muharebesi 194
thraex 30, 31
Thukydides 74, 155, 157
Thurii 10, 96, 103, 104, 105, 106, 112, 128, 142, 151, 223, 224, 234
Tiren Denizi 12, 13, 146, 151, 164, 187, 230
Birleşik Devletler, köleler 18,
Vallo di Diano (Campus Atinas) 93
titanismos (Trakyalı savaş narası) 77
Titus Didius 139
Todi 136
Tonnara 167
Toranius 81
Toranius, Gaius 81
Torre lo Schiavo 167

Toskana 216
Toussaint L'Ouverture 20
Trakya, Trakyalılar 10, 11, 19, 24, 33, 34, 37, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 58, 74, 84, 85, 111, 113, 124, 137, 170, 188, 199, 200, 205, 208, 218, 223, 232, 233, 236, 243, 254, 257
  sanat 52
  kültür 52
  korkusuzlukları 56
  Sulla'ya karşı savaşları 10, 54, 55
  boyları 77, 121
  kahraman ölümü 194
  atlı olarak 24, 34
  acemi denizciler 59
  Mithridates'e destek vermeleri 20
  gece saldırıları 76
  Spartaküs sonrası isyanlar 215
  muharebe öncesi ritüelleri 200
  Roma'ya karşı isyan 107
  Romalı köleler 227
  kraliyet ailesi 43
  kaynaklar 48, 61
  Spartaküs'ün hedefi 186, 187
  Varro'nun zaferi 124
  savaşçı insanlar 34, 38
  dinî otorite olarak kadınlar 50
  muharebede kadınlar 77
Trakyalı kadın 47, 48, 49, 50, 52, 54, 56, 66, 104
  Peygamberliği 50
Triballi 205
I. Triumvirlik 231
Tunus 120
Turner, Nat 18
Türkiye 2, 19, 22, 45

V

valiler 35, 114, 123, 139, 159, 168, 170, 230
Varinius, Publius 10, 17, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 230, 237
Varro, Terentius 21, 35, 63, 69, 124, 170, 221
Varus, Quintilius 211
Vatia, Gnaeus Cornelius Lentulus 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 56, 57, 60, 61, 173, 188, 210, 224, 235
  gladyatörleri ve gladyatör okulu 32, 40, 42
Venosa 102, 191
Venus 209
vergiler 36, 209
Verres, Gaius 115, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 159, 160, 207, 210, 216, 217, 231, 235, 236, 237
  Cicero'nun kovuşturması 152, 153, 159, 216, 217, 231
  zimmete geçirme 149
  öldürülmesi 231
  korsanlarla muhtemelen anlaşmış olması 155
  Romalı bir vatandaşı çarmıha germesi 153

kötü donanımlı gemiler 150
kıyı savunmaları inşası 152
köle sorunları 152, 153
Spartaküs'e saldırması 151
Vesta bakireleri 134
Vesuvinum (şarap) 60
Vettius, Titus Minucius 9, 44, 106
Vezüv Dağı 13, 66, 234, 236, 243
Herculaneum'u yok etmesi 194
Pompeius'u yok etmesi 59, 194
eğimi 75
Via Annia 58, 90, 91, 92, 96, 105, 142, 143, 146, 156, 160, 163, 179, 180, 181
Via Grande 164
Via Latina 37, 213
vilica 62
vilicus 62
Villa San Giovanni 155, 256
Viriathus 87, 138, 139
vitis vinifera sylvestris 75
Volceii 143, 180, 181
Vologaesus 52
Voltaire 20
Volturnus 58
Vultur Dağı 191
Yehohanan 214
Zagreus 52, 56

Y

Yunan Doğu 19
Yunanistan 19, 38, 54, 99, 101, 136, 196, 231, 250, 257
Yunanlar 24, 53, 84, 157
Yuvarlak mermiyatlar 179

Z

"zafer sarhoşu" 125

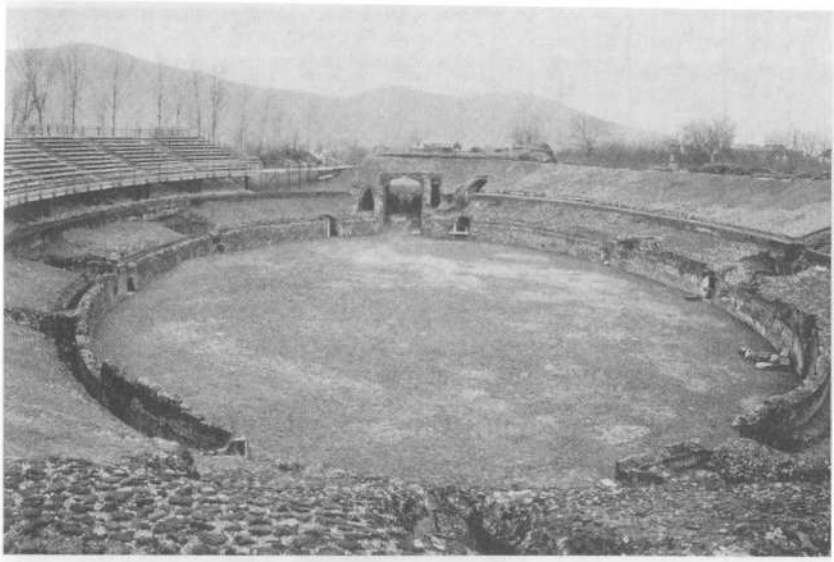

AMFİTİYATRO Campania, Avella (Eski Çağ'da Abella) bölgesinde yer alan arena, İtalya'daki gladyatör dövüşlerinin olduğu alanların en eski olanlarından biridir. (Barry Strauss)

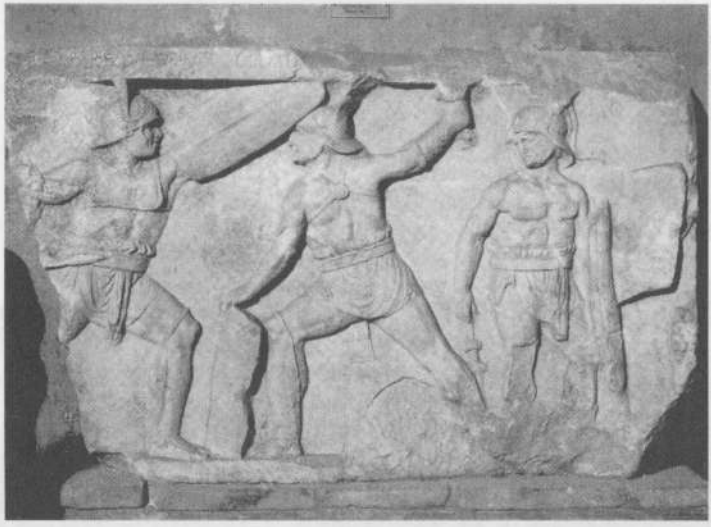

GLADYATÖRLERİN OLDUĞU MERMER RÖLYEF Sol tarafta bir çift *provocator* bulunuyor. Sağ tarafında ise Spartaküs gibi duran bir *murmillo* var; bu adamın rakibine dair görülebilen tek şey (en sağda) dikdörtgen bir kalkandır, bu da onun muhtemelen *thraex* olduğuna işaret eder. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

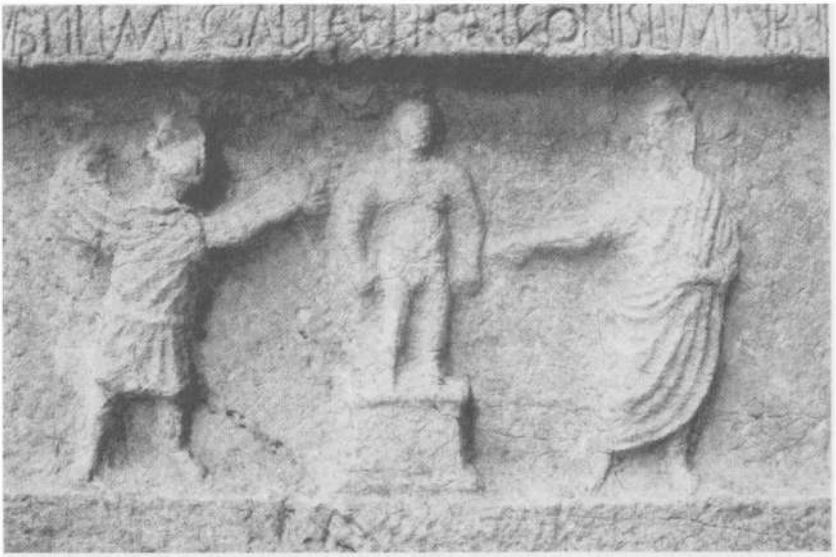

KÖLE SATIŞI MÖ 1. yüzyıldan, Capua'dan gelen bu mezar taşı, bir mezat bloğu üzerinde duran bir köleyi gösterir (Museo Campano izniyle, Barry Strauss)

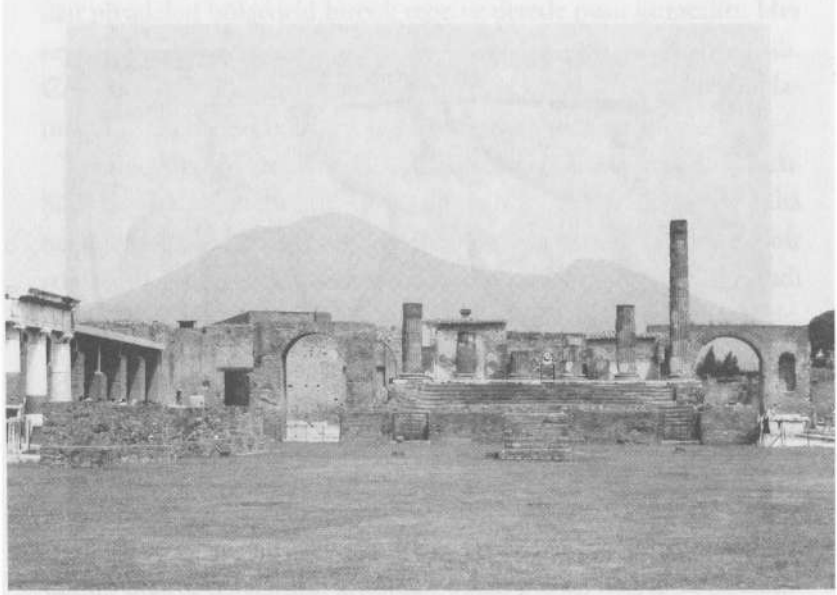

VEZÜV Spartaküs ve takipçilerine sığınma sağlayan dağın kayalıklı çerçevesi Pompeii forumunun ardında yükselir. (Barry Strauss)

BACCHUS VE VEZÜV Roma yapımı bir freskte, üzeri üzümle kaplı şarap tanrısı, yanında da Vezüv Dağı ve bereket sembolü yılan görülüyor (Scala/Art Resource, NY)

TRAKYALI KADIN Bu Trakyalı Dionysios müridinin iki kolunda da dövme var ve bir kılıç sallıyor. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

TRAKYALI ATLI Trakya'da bulunan yaldızlı, gümüş bir levhada at üzerinde bir avcı görülür. Bu, Trakyalılara özgü yiğitliğin bir göstergesiydi. Levha MÖ 4. yüzyıla tarihlenir. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

ROMALIYLA SAVAŞAN KELT Roma'daki bu taş rölyefte uzun saçlı, bıyıklı bir Kelt, bir Roma lejyonerine karşı kılıç savuruyor. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

LEJYONERLER Bu Roma lahdinde Mars'a kurban kesmek üzere olan savaşçılar tasvir ediliyor. Uzun kalkanlar, zırhlar ve kuş tüylü miğferler dikkat çekici. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

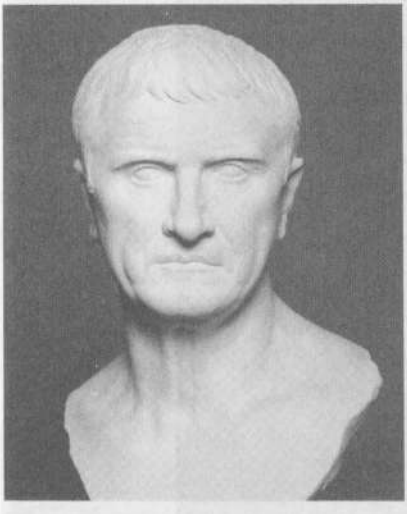

CRASSUS Akademik görüş birliğine göre bu mermer büst, Spartaküs'ü yenen komutanı temsil ediyor. (Ny Carlsberg Glyptotek, Kopenhag)

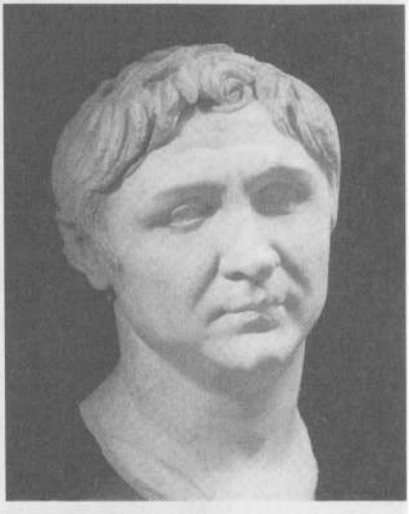

POMPEIUS Bu mermer büst, Crassus'un rakibi, birlikleriyle, kaçıp kurtulan 5.000 kadar Spartaküs destekçisini öldüren komutanı gösteriyor. (Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz/ Art Resource, NY)

MELIA SIRTI Muhtemelen Crassus ve Spartaküs'ün MÖ 71 yılının kış döneminde savaştığı engebeli dağ sırtından batıya doğru bakış. (Barry Strauss)

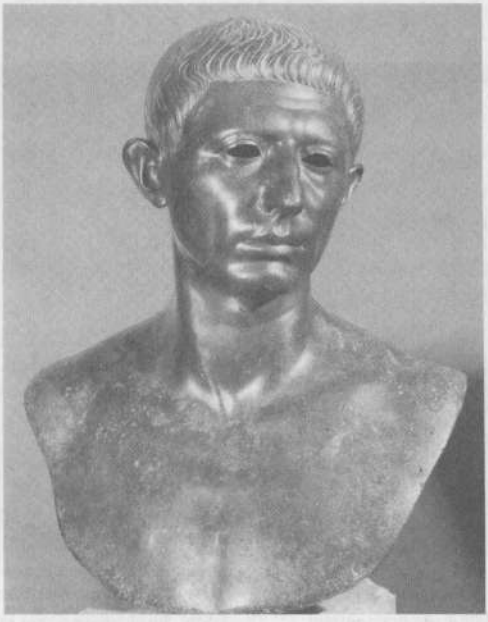

GENÇ CATO MÖ 72 yılında Spartaküs'e karşı savaşmış katı Stoacının bronz büstü. (Erich Lessing/Art Resource, NY)

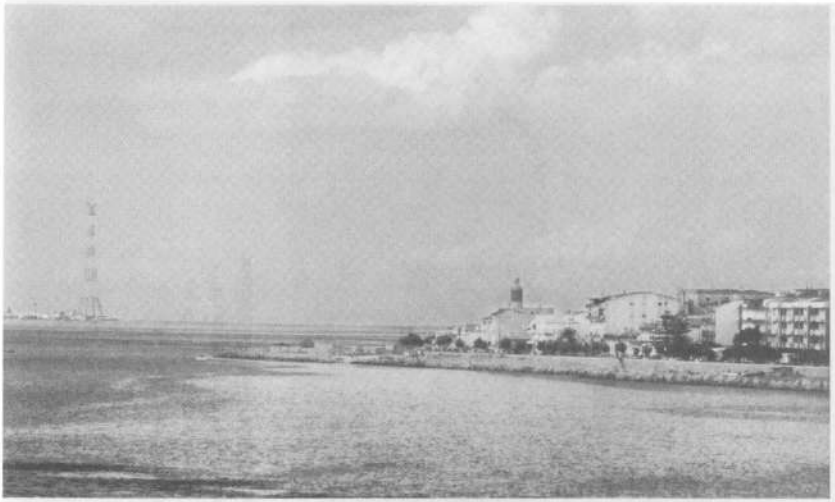

MESSINA BOĞAZI İtalya anakarasından (ön planda) Sicilya'ya (uzakta), boğazın en dar parçalarından birinde batı yönlü bir bakış. (Barry Strauss)

APPIUS YOLU Minturnae'daki, Capua'nın kuzeybatısında yer alan büyük Roma yolu. Belki de burada yol, Spartaküs'ün yenilmiş destekçilerinin asıldığı çarmıhlarla doluydu. (Barry Strauss)

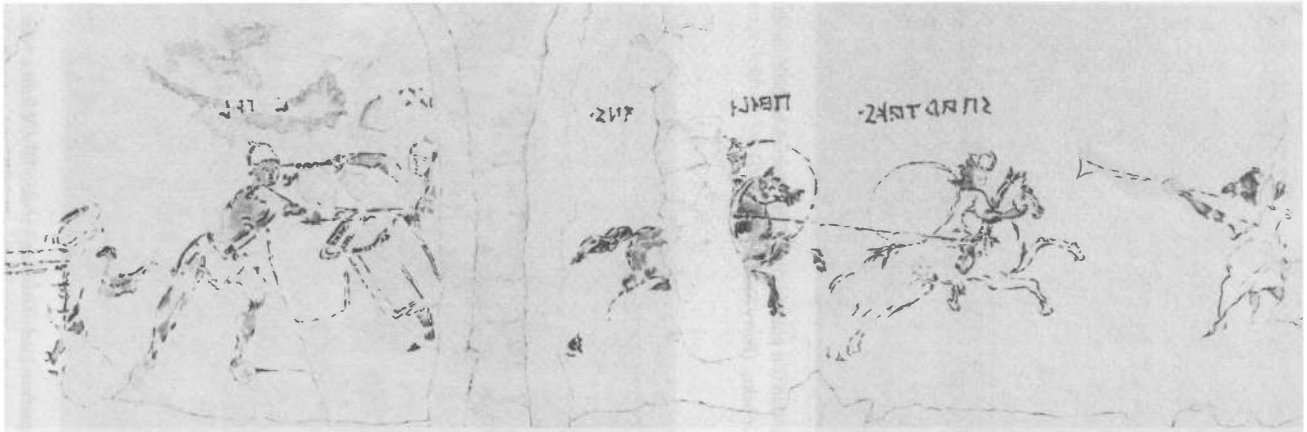

SPARTAKÜS FRESKİ En sağda, bir trompetçi, at üzerinde iki gladyatörün çarpışması için işaret veriyor. Sağ taraftaki sürücü "SPARTAKS" diye adlandırılmış (sağdan sola okuyunuz), bu da Spartaküs'ün Osca dilindeki karşılığıdır. Sürücünün solunda iki gladyatör dövüşüyor, sollarındaki küçük yapı bir sunak olabilir. (Jon Reis, Instituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Roma izniyle kullanılmıştır)

ROMA'YI SARSAN KÖLE SAVAŞI

"Antik dünyanın askerî tarihini Barry Strauss kadar derin ve canlı biçimde anlatan hiç kimse yok. *Spartaküs* üslubu kıvrak ve çok ilgi çekici bir kitap"
PUBLISHERS WEEKLY

"Uçsuz bucaksız bilgisi, meseleleri derinden kavrayışı ve hikâye anlatma kabiliyetiyle Barry Strauss, Roma'ya meydan okuyan Spartaküs ve liderlik ettiği isyanın bilinmezlerini anlayabilmemiz adına muazzam bir imkân sunuyor."
ADRIAN GOLDSWORTHY
(Roma Nasıl Çöktü? ve Augustus kitaplarının yazarı)

Sadece 74 adamla başlayan Spartaküs isyanı kısa süre içerisinde Roma'yı tehdit eden ciddi bir askerî harekete dönüştü. Gladyatör dostlarıyla birlikte Spartaküs 60.000 askerden oluşan bir ordu kurdu ve Güney İtalya kırsalını kontrolü altına aldı. Karizmatik bir liderdi. Kendisine destekçi çekebilmek adına dini dahi kullandı. Eski bir Roma askeri olarak savaş becerileri benzersizdi. İki yıl boyunca Roma ordularına büyük bir başarıyla karşı koydular. Ancak Spartaküs ve adamları nihayetinde yenildiler.

Yenilgi sadece generalin başarısından değil aynı zamanda âsilerin de başarısızlığı dolayısıyla gelmişti: Sayıları çoktu, düzensizlerdi; içlerinde birçok etnik grup vardı ve bunlar liderlik konusunda sürekli tartışıyorlardı. Spartaküs dahil hiçbir lider onları disipline sokabilecek gibi değildi. İki yıllık mücadelelerinin sonunda bir noktada seçim yapmak zorunda kaldılar: Özgürlüklerine kaçmak mı yoksa yağma yapmak mı? Roma'nın en güçlü askeri birlikleriyle karşılaşma pahasına serveti hürriyete tercih ettiler ve General Crassus'a mağlup oldular. Ancak mücadeleleri 2000 yıl boyunca yazarlara, film yapımcılarına ve devrimcilere ilham verdi.

Yıllar süren araştırmalar sonucunda ortaya çıkan *Spartaküs: Roma'yı Sarsan Köle Savaşı* sadece yazılı kaynaklara değil aynı zamanda arkeolojik buluntulara, tarihsel yeniden inşalara ve yazarın bir zamanlar Spartaküs'ün hakimiyetindeki İtalya kırsalına yaptığı birçok seyahate dayanıyor. Barry Strauss sürükleyici üslubuyla yüzyıllar içerisinde bir efsane halini almış Spartaküs ve başlattığı köle isyanına dair dramatik ve gerçekçi bir anlatı sunuyor.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-8431-23-0